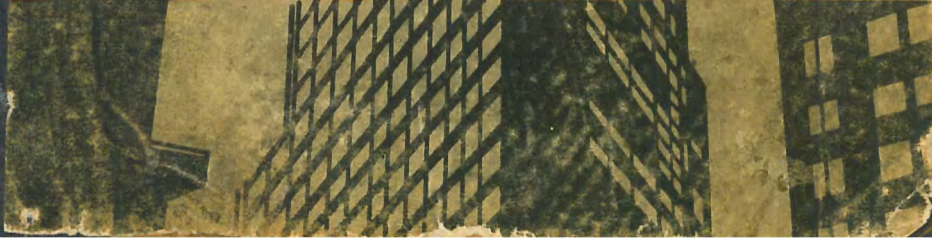

ATTOR CINKA

100%

ЕПТОН СІНКЛЕР

100%

ІСТОРІЯ ОДНОГО ПАТРІОТА

Переклад з англійської мови
Л. СКРИПНИКА

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ
1928

Бібліографічний опис та шифри для бібліотечн. каталогів на цю книгу вміщено в „Літоп. Укр. Друку“ та „Картковому реперт.“ Укр. Книжк.-Палати

Державний Трест „Київ-Друк“, 8-ма друкарня,
вул. Л. Толстого.
Київськ. Окрліт 270. 1928 800. — 5000.

§ 1. Инколи трапляється замислитися над тим, від якого непомітного зв'язку випадків залежать найважливіші події в нашому житті; подивившись назад і здригнешся, як близько до грани небуття пройшло наше існування. Молодий хлопець іде вулицею, не думаючи, цілком випадково, без жодної певної мети. Доходить до перехрестя й через щось, і сам цього не міг би сказати, повертає праворуч, а не ліворуч. І трапляється так, що зустрічає він синьооку дівчину і серце починає битись дужче. Він знайомиться з дівчиною, жениться з нею—і ця дівчина стає вашою матір'ю. Тепер уявіть собі, що молодий хлопець замість повернути праворуч, пішов би ліворуч і ніколи б не зустрів синьоокої дівчини. Де були б ви зараз і що б сталося з тими розумовими здібностями, що вважаєте їх за важливі для цього світу, і що сталося б з тими діловими справами, яким присвятили ваш час?

Подібним до цього було й те, що приключилося Пітерові Геджу. Якраз отакий випадок змінив увесь біг його життя й призвів до низки тих подій, що описані в цій історії. Одного дня Пітер ішов вулицею, коли підійшла якась жінка й простягла йому друковану листівку. „Прочитайте, будь ласка“, сказала вона.

Але Пітер, голодний і лютий на цілий світ, відповів похмуро: „В мене немає грошей“. Він подумав, що це якась реклама, і додав: „Я не можу нічого купити“.

— Це не про продаж,—відповіла жінка.—Це відозва.

— Релігія?—запитав Пітер.—Мене оце тільки зараз викинули з церковної громади.

— Ні, це не церковна справа,—сказала жінка.—Це щось інше. Захвайте.—Була це літня жінка з сивим волоссям. Вона пішла далі, посміхнувшись приємно цьому малосилому, бідному на вигляд хлопцеві, сказавши ще раз настирливо: „Прочитайте ж коли-небудь, як нічого буде робити“. Щоб відчепитись від неї, Пітер узяв листівку, сунув її в кешеню й пішов далі, а через одну або дві хвилини зовсім забув про неї.

Пітер думав,—краще сказати, шунок Пітерів думав замість його, бо коли ви нічого не їли цілісінський день і нічого не їли напередодні, крім філіжанки кави та одного бутерброду, ваші думальні центри пересуваються з вершка вашого тіла до його середини. Пітер думав, що життя—це пекло. Хто ж міг передбачити, що якраз тим, що вкрав отой нещасний пиріжок, він позбувся своєї легкої праці й не має вже можливости зробити кар'єру? Пітер всією істотою своєю змагався піднятися високо в світі, добитися успіху, бо це означало гроші, означало волю й розкіш,—магічні слова, що приваблюють кожну людську істоту.

Хто б же міг передбачити, що містрис Смайсерс перераховує оті нещасні пиріжки кожного разу, коли хтось переходить через її пекарню? І через таке безглуздя опинився Пітер у злиднях. Перед тим випадком мав він сніданок з хліба, копченої риби та ріденького чаю в шевчихи й робив своє діло, роздмухував заколоти в Першій Апостолічній Церкві, відомій ще й під инакшою назвою „Святі Вертуни“, щоб вигнати звідти преподобного Гамалієля Ленка, а посаду пастора віддати шевцю Смайсерсові, і Пітер Гедж був би в нього права рука.

І отак було завжди цілих 20 років Пітерового життя. Раз-у-раз він чиплявся своєю слабенькою рукою за щабель до успіху, і раптом щось траплялось,—якась підла річ, як оцей украдений нещасний пиріжок,—і до цього докопувалися, і він знову летів у провалля, у злидні.

Отже, Пітер ходив туго підперезаний, і його сині стурбовані очі бігали, вишукуючи, де б можна було щось з'їсти. Заробітки можна було знайти, але це все були тяжкі заробітки, а Пітерові треба було легкого. На світі інші живуть з своїх м'язів, а інші з свого розуму. Пітер належав до останньої класи й згоден був краще відмовитися від їжі, аніж знизитися на соціальній драбині.

Пітер вдивлявся в обличчя всім, проз кого проходив, шукаючи щасливого випадку. Дехто відповідав на його погляд поглядом, але не більше, як на одну секунду, бо бачив незначного на вигляд юнака, невеличкого на зріст, виснаженого, з одним плечем, вищим за друге, з слабеньким підборіддям і ротом, кривими зубами й буруватими вусами, надто слабкими, щоб стреміти вгору. Солом'яний капелюх Пітерів позбувся багацько соломи, його брунатний, поношений уже костюм ще більше потерся, черевики покривилися. В місті, де кожен мав роботу, кожен, як говорили, був „при ділі“,—чого ради хтось глянув би на Пітера Геджа вдруге? Кому був якийсь клопіт до неспокійної душі, захищеної в ньому, або хто міг уявити собі, що Пітер таїть у собі своєрідного якогось генія? Ніхто не клопотався, ніхто не уявляв.

Було біля другої години після обід у місяці липні, і сонце лилося згори на вулиці Американського Міста. На вулицях був великий натовп, і Пітер помітив, що повсюди маяли прапори та прикраси. Раз чи двічі він

почув звуки далекої музики й зацікавився, що таке скоїлось. Пітер не читав газет. Всю його увагу захопили сварки партії Смайсерса з партією Ленка в Першій Апостолічній Церкві, відомій ще й під инакшою назвою „Святі Вертуни“, і великі ті події, що зчинилися в зовнішньому світі, його не обходили. Пітер ледве знав, що на другому кінці світу з півдесятка могутніх націй зчипилися в смертельному бою. Ввесь світ здригався від їхньої боротьби, і Пітер зараз оце відчув трошки тремтіння. Але він не знав, що його власна країна має щось робити в цій європейській сварці, і не знав, що певні впливові кола всієї країни примушували саму людність до активності.

Цей рух досяг Американського Міста і вулиці падали в полум'ї патріотичного запалу. По всіх вікнах у крамницях висіли написи: „Просинайся, Америко“. Поперек широкої Головної Вулиці простягся прапор: „Америко, готуйся!“. В сквері на кінці вулиці збиралася невелика армія—старі ветерани громадянської війни, середніх років—ветерани еспанської війни, полки державної міліції, бригади матросів та моряків з тих кораблів, що стояли в гавані, члени братерських лож з їхніми Лордами-Високими-Головними-Великими-Маршалами на конях з золотими поясами та білим пір'ям, що маяло в повітрі, всі визначні люди міста в екіпажах, купки людей, і десять тисяч прапорів віяли над головами. „Просинайся, Америко!“ І Пітер Гедж, з порожнім шлунком, несподівано зустрівся з бурхливими юрбами на Головній Вулиці, зовсім не розуміючи, ради чого все це робиться.

Юрба нагадала Пітерові одну річ. Протягом сімох років свого молодого життя він мандрував по Америці, продаючи з Періклом Пріамом „Безподібний Знищува-

тель Болю“. Він їздив автомобілем скрізь, де був ярмарок або з'їзд, або екскурсія, або пікнік; вони стояли поруч, і Перікл Пріам ставав на тім місці, де навтовп був як-найгустіший, дзвонив у дзвін, як на обід, і роздавав людності надзвичайно красномовні листівки: „Елексир життя винайдено, страждання вигнано з землі, кінець усім незручностям смертного існування за один долар за пляшку п'ятнадцяти-відсоткового опіуму“. Обов'язком Пітера було продавати пляшки й одержувати гроші, і тому тепер, побачивши навтовп, він роздивлявся дуже уважно. Можливо, тут був якийсь продавець мозольного пластирю або знадіб'я, щоб виводити атраментові плями, або шахрай з трьома картами, до якого Пітер міг пристати, якби той дав один бутерброд.

Пітер продирався скрізь юрбу на протязі двох або трьох кварталів, але не наглядів нікого, більш обіцяльного, ніж продавці американських прапорів на коротеньких держальцях та патріотичних гудзиків з „Просинайся, Америко!“ Але ось на тому боці вулиці, на одному з перехрестів, Пітер побачив, що на візку стоїть чоловік і каже промову. Пітер пробивав собі дорогу плечима, пролазячи то тут, то там, прохаючи в кожного вибачення, і врешті виліз з юрби й став на дорозі, де мали переходити процесії,—дорога ця здавалася безконечною, обрамованою міцними стінами з людських істот; ці стіни стримували одягнені в сине полісмени. Пітер пішов був уперек вулиці і в цю саму мить настав кінець світу.

§ 2. Той, хто хоче словами розказувати про події, іноді натрапляє на непереможні труднощі. Подія колосальної, надмірної ваги може трапитися відразу,

а слова, що її описують, мусять іти одне по одному, довгим ланцюгом. Подія може трапитися без жодної перестороги, але, коли доводиться словами дати розуміння про неї, треба до цього підготуватися, прилаштуватися, збудити попереднє смакування, довести до вищого ступеня напруження. Коли б опис тієї події, що її доля кинула на шляху Пітерові, як переходив він вулицю, обмежити одним словом на всю книжку— „ТРАХ“, літерами по кілька дюймів заввишки, то вражіння ледве чи буде однакове.

Кінець світу,—так здалося Пітерові, коли він зібрав перші перелякані свої розумові здібності, щоб обміркувати справу. Але спочатку і не міг він міркувати. Було тільки одне вражіння: жахливий рев, наче весь світ раптом зазвучав, сліпуче біле світло, наче заблищали всі блискавки неба, удар, що підкинув його вгору, наче він був шматочком, пушинкою перекотиполя, і шпурнув через вулицю, і ударив об мур будинка. Пітер упав мішком на тротуар, заглушений, засліплений, приголомшений. Тут він лежав,—скільки, він сказати не міг,—доки не отямився і доки з загальної мішанини не почали виділятися певні факти. Легкий сірий дим, здавалося, лежав на землі, гіркий дух дратував ніс йому, ріт, і крики людей, стогін, ридання, страшений галас. Щось лежало на грудях у Пітера; він відчув, що задихається, і конвульсивно намагався скинути його з себе. Руками намацав щось тепле, мокре, липке й переляканий побачив, що це була половина тіла покаліченої людської істоти.

Так, це був кінець світу. Всього кілька днів тому Пітер Гедж був щирим членом Першої Апостолічної Церкви, відомої ще й під іншою назвою „Святі Вертуни“, і слухав на молитовних зборах жахливі зворуш-

ливі фантазії з Книги Відкриття. Пітер зрозумів, що справді це кінець світу, і, маючи на сумлінні чимало гріхів і ні в яким разі не зацікавлений стати перед свого бога, він глянув поверх мертвих тіл та поранених, що билися в корчах, і побачив ряд ящиків уздовж будинку,—їх понаставляли тут ті, що хотіли дивитися через голови натовпу. Пітер спробував повзти й, побачивши, що зможе це зробити, протиснувся до одного з тих паківних ящиків, уліз у нього і ліг там, заховавшись від свого бога.

На ньому була кров і він не знав,—чи то кров його власна, чи іншого кого. Він тремтів з страху, а покривлені його зуби лящали, як у сердитого звірятки. Але поволі все це зникало, здатність думати верталась і, врешті, Пітер усвідомив, що ніколи не надавав великої ваги ідеям Першої Апостолічної Церкви Американського Міста. Він чув стогін поранених та вигуки й галас натовпу й пробував розібрати, що ж саме скоїлось. Одного разу в Американськiм Місті був землетрус,—може це вдруге? А може вулкан вибухнув посеред Головної Вулиці? А може газова магістраль? І чи був це кінець, чи ще вибухатиме? І чи буде вулкан викидати? І чи не шпурне він Пітера з його ламким паківним ящиком крізь стіни Гегенхеймівської крамниці?

Отже, Пітер чекав і прислухався до жахливого стогону людей, чув, як вони конали, і прохав разом з іншими забрати його. Пітер чув голоси, що давали накази, і зрозумів, що це мусять бути полісмени, і, безперечно, оце прибули карети швидкої допомоги. Можливо, що й йому щось пошкоджено і він мусить вилізти, і хотів був уже вилазити, але раптом нагадав про себе шлунок, і в його розумі, загостреному двадцятирічною боротьбою з ворожим світом, блискавицею майнула думка

про ті можливості, що дає йому зараз доля. Він мусить заявити, що його поранено, важко поранено, він мусить вдати з себе непритомного через те, що його дуже вдарено, вдати, що йому поранено нерви, тоді його візьмуть до лікарні, покладуть його в м'яку постіль і дадуть йому їсти. Можливо, він там залишиться кілька тижнів і йому дадуть грошей, коли звідти вийде тиме.

Або, припустімо, що він знайде роботу в лікарні, щонебудь легке, що потребує лише спритности. Можливо, головному лікареві потрібна буде така людина, щоб доглядала за іншими лікарями, чи не зневажливі вони до пацієнтів або чи не залицяються вони до сиділок, напевне щось подібне буває там. Так було в тому притулкові для сиріт, де Пітер прожив частину свого дитинства, поки не втік звідти. Так само знову було в храмі Джімджамбо, як заправляв ним Пештієш Ель-Каландра, Великий Магістр Елевтерієвського Екзотичизму. Пітер працював за кухарчука на кухні в містичній цій інституції і сидів на цій роботі аж доки не дістав довіри в Тушбара Акрогаса, мажордома та правої руки самого Пророка.

Оскільки тут є купка людей і гроші, які треба було витрачати, то,—Пітер це знав,—тут є й позаочні наклепи, і скандали, і інтриги, і шпигунство, і слухні випадки для того, у кого голова була на місці. Може здатися дивним, що Пітер обмірковував такі речі саме тоді, коли земля розверзлася перед ним, повітря перетворилося на ревучий галас і сліпуче біле полум'я кинуло закривавлену половину жіночого тіла на його груди. Але Пітер з найранішнього дитинства жив своїм розумом і нічим іншим і навчився розмірковувати за всяких обставин, навіть цілком несподіваних.

Пітер був так витренійований, що міг змагатися майже з усякою пригодою, яку тільки можна вигадати. Іноді думав навіть про те, щоб він робив, якби виявилося, що «Святі Вертуни» кажуть правду, і раптом загрміла Гавриїлова труба і Пітер опинився б перед Ісусом в довгій білій нічній сорочці.

§ 3. Пітерові мрії раптом спинилися, бо хтось відсунув ящика від стіни. „Алло!“ сказав голос.

Пітер застогнав, але очей не розплющив. Ящика відсунуно далі, і якесь обличчя глянуло всередину.

— Чого це ви тут ховаєтесь?

Пітер пролепетав ледве-ледве:—Що?

— Вас ударено?—спитав голос.

— Не знаю,—простогнав Пітер.

Ящика відсунули далі, і мешканець його випав. Пітер глянув і побачив трьох чи чотирьох полісменів, що нахилилися над ним. Він знову застогнав.

— Як ви сюди потрапили?—спитав один.

— Заліз.

— Чого?

— Щоб сховатися від... Що це було?

— Бомба,—сказав один полісмен. І Пітера так це вразило, що забув і про свою нервову хворобу.

— Бомба! — скрикнув він, і в цей самий мент полісмен підвів його.

— Ви можете стояти?—спитав полісмен. Пітер спробував і побачив, що може, й забув, що він не мусить могти. Він був увесь у крові, в бруді, нещасний, але наравду радий, що члени його тіла цілі.

— Ваше ім'я?—спитав один з полісменів, і коли Пітер відповів, спитав далі.

— Де ви працюєте?

— Я не маю роботи, відповів Пітер.

— Де ви працювали в останнє?

Ще один встряв з своїм питанням:

— Чого ви сюди залізли?

— Боже-ж мій!—скрикнув Пітер,—адже мені треба було сховатися.

Видимо полісменам непевним здавалося, чого він ховався так довго. Вони й самі були дуже схвильовані. Трапилося жахливе злочинство, і вони ганялися за кожною ознакою злочинця.

Підійшов ще один чоловік, по-цивільному одягнений, але, очевидно, дуже авторитетний, і причепився до Пітера: і хто він такий, і звідки прийшов, і що робив у цьому натовпі. І звичайно, Пітер на жодне з цих питань не мав належної відповіді. Робота його була не звичайна і не зовсім певна, а його наміри важко було з'ясувати недовірливому допитувачеві. Чоловік той був високий і дужий, принаймні на фут вищий від Пітера, і коли говорив, то нахилився й дивився в очі Пітерові, наче розглядав темні таємниці, заховані далеко в глибинах Пітерового черепа. Пітер згадав, що він мав удавати хворого і повіки його спустилися, а сам так похитнувся, що полісменам довелося його підтримати.

— Мені треба побалакати з цим хлопцем,—сказав допитувач.—Заберіть його.—Один з поліцаїв узяв Пітера під одну руку, другий під другу, і напів-повели, напів-потягли його вулицею в будинок.

§ 4. Це була велика крамниця, що на час відчинила її поліція. Всередині на лавці лежали поранені, а лікарі та інші ходили коло них. Пітера привели коридором у кімнату, де ще сиділо й стояло багато людей.

Ці люди не задовольняли поліцію і їх тримали під вартою. Двоє полісменів притулили Пітера до стіни, обшукали його кешені й витягли з них дуже небагатий зміст—брудну ганчірку, два недокурки, підняті на вулиці, поламану люльку та годинник, що колись коштував долар, але зараз був не в порядку й такий попсований, що його не можна було заставити. Це було все, що мали право вони знайти, скільки знав сам Пітер. Але ось з'явилася ще одна річ—друкована листівка, що Пітер засунув був у кешеню. Полісмен, який її витяг, глянув на неї й скрикнув: „боже-ж мій!“. Він зирнув на Пітера, потім на другого полісмена й подав йому папірця.

В цей мент увійшов до кімнати чоловік без форми.

— Містер Геффі, скрикнув полісмен, гляньте-но сюди!— Чоловік узяв папірця, і Пітер, дивлячись здивованими замороженими очима, побачив найжахливіший погляд. Здавалося, чоловік раптом збожеволів. Він глянув на Пітера, і великі блискучі його очі під чорними бровами, здавалося, готові були вискочити.

— Ага!—скрикнув він.—Піймав вас!—Рука, що тримала папірець, тремтіла, а друга рука простяглася, як велика клішня, вчепилася в комір Пітерової одежі й затягла його так, що Пітер не міг ворухнутися.

— Ви кинули цю бомбу!—прошипів чоловік.

— Щ-що?—прошепотів Пітер, голос йому майже зник.—Б-бомбу?

— Годі!—гукнув чоловік і пригнувся обличчям аж до самого Пітерового обличчя, а його зуби блиснули, наче хотів відкусити Пітерові носа.

— Годі! Швидко! Хто помагав вам?

— Г-господи,—сказав Пітер,—я не-не знаю, що ви хочете сказати.

— Ви насмілюєтесь брехати мені?—гримнув чоло-

вік і штовхнув Пітера так, наче збирався витрусити з нього зуби.—Буде нісенітниця! Хто помагав вам зробити цю бомбу?

Голос у Пітера з жаху став уже зойком.

— Я ніколи не бачив ніякої бомби, я не розумію про що ви говорите!

— Ви підете сюди,—сказав чоловік і раптом пішов до дверей. Було б зручніше, якби він повернув Пітера і схопив його за комір, але, очевидно, фізична істота Пітерова була для нього річчю, надто вже незначною, щоб на неї зважати,—тому він просто схопив у жменю груди Пітерового жакету й напів-поніс, напів-потяг Пітера задом наперед з кімнати й повздовж довгого проходу в задню частину будинка. І весь час шипів Пітерові в обличчя: „Я це з вас витягну! Не думайте, що ви можете брехати мені! Подумайте над цим, бо буде гірше!“

Він відчинив двері. Це було щось подібне до комори, куди він штовхнув Пітера, і зачинив за собою двері.

— Ну, викладайте!—сказав він.

Він заховав у кешеню друкований циркуляр, чи що воно там було,—Пітер ніколи його більше не бачив і не дізнався, що саме там було надруковано. Вільною рукою чоловік схопив Пітера за руку, скорше навіть за один палець, і з жахливою силою раптом відігнув його назад.—Ой!—зойкнув Пітер.—Годі!—Потім дико скрикнув:—Ви зламаєте мені пальця.

— Я й збираюся зламати його. Я збираюся поламати кожну кістку у вашому тілі. Я повидираю геть ваші нігті. Я видеру у вас очі з голови, коли вже так. Кажіть мені, хто поміг вам зробити бомбу?

Пітер прорвався цілою бурєю агонійних протестів. Він ніколи нічого не чув ні про яку бомбу. Він не знає,

про що чоловік цей балакає. Він крутився, борюкався й перегинався назад, намагаючись уникнути страшного болю від стисненого пальця.

— Брешете!—казав своє Геффі,—я знаю, що ви брешете. Ви один з цієї кумпанії!

— Якої кумпанії? Ой! Я не розумію, про що ви говорите.

— Ви один з цих червоних. Хіба ні?

— Червоні? Що таке червоні?

— Ви хочете сказати, що не знаєте, що таке червоні? А ви не роздавали їхніх відозв на вулиці?

— Я ніколи не бачив ніякої відозви,—казав своє Пітер.—Я не бачив ніколи жодного слова з неї, я не знаю, що вона таке.

— І ви думаєте мене цим обдурити?

— Якась жінка дала мені цю відозву на вулиці. Ой, годі! Господи Ісусе! Я ж кажу вам, що я й не дивився на неї.

— Ви смієте ще й далі брехати?—grimнув чоловік з нової люті. А коли я бачив вас з червоними? А коли я знаю про вашу змову—і зараз з вас це витягну.—Він схопив Пітерову руку й почав викручувати її. Пітер перекрутився, щоб уратуватися, і закричав знову ще пронизливіше:—Я не знаю! Я не знаю!

— Що ці хлопці зробили для вас, що ви їх покриваєте?—запитав чоловік,—яка вам вигода з того, як ми вас повісимо, а їм дамо втекти?

Пітер тільки стогнав і ридав що далі голосніше.

— У них буде час, щоб утекти з міста,—казав своє чоловік.

— Коли ви швиденько все розкажете, ми ще встигнемо схопити їх усіх і тоді я вас звільню. Ви розумієте,—ми нічого вам не зробимо, коли ви все розкажете

й скажете нам, хто вас на це діло поставив. Я знаю, що не ви спланували цю справу,—нам потрібні верховоди.

Він почав улещувати та спокушати Пітера. Але коли Пітер знову відповів своє вперте „не знаю“, чоловік ще раз крутнув йому руку, і Пітер завив, майже не притомний з переляку та болю, але-ж твердив, що він нічогосінько сказати не може, що про бомбу нічогосінько не знає.

Нарешті Геффі втомила ця даремна інквізиція або може він згадав, що це надто прилюдне місце, щоб допитувати „на третій щабель“: хтось міг підслухувати під дверима. Він перестав крутити Пітерові руку й закинув йому голову назад так, що перелякані Пітерові очі дивилися на нього.

— Ну, голубчику,—сказав він,—дивіться сюди. Зараз я не маю часу з вами возитися. Тепер ви підете до тюрми й будете моїм арештантом. Запам'ятайте собі, що рано чи пізно, але я з вас усе витягну. Через кілька днів або через місяць, ви все таки скажете мені про цю бомбістську змову й про те, хто надрукував оцю відозву про готування Америки до війни, і все взагалі про тих червоних, що з ними ви працюєте. Оце я вам кажу зараз, і ви добре поміркуйте над цим. Тимчасом держіть язик за зубами: жодного слова жодній живій душі, бо, коли скажете, я вирву вам язика з рота!

Після цього, не вважаючи на те, що Пітер аж вие, Геффі схопив його за комір і знову поволік до першої кімнати й здав його там полісменові.

— Візьміть цього чоловіка до міської тюрми,—сказав він.—Киньте його в карцер і тримайте там, доки я не приїду. Не дозволяйте йому говорити жодного слова будь з ким. Коли він спробує це зробити, заткніть йому рота.

Полісмен узяв нещасного Пітера під руку й повів його з будинку; Пітер ішов і все хлипав.

§ 5. Поліція вже встигла відтиснути натовп і простягла через вулицю вірьовки, щоб його стримувати. На середині, поміж вірьовками стояло багато карет швидкої допомоги та кілька тюремних. Пітера посадили в одну з тюремних карет, полісмен сів поруч, дзвінок задзвонив і карета рушила поволі серед схвильованого натовпу. За півгодини вони прибули до великої кам'яної тюрми, і Пітера звели з неї. Не було жодних формальностей, Пітера не записали ні в яку книгу, не спитали в нього ім'я, не зняли відбитків з ого пальців. Видимо, на це була воля якоїсь вищої сили і Пітерову долю було вже вирішено. Його посадили в ліфт, спустили в нижнє приміщення, а звідти повели кам'яними сходами в ще глибше помешкання. Там були залізні двері з маленькою щілинкою вгорі — один на шість дюймів. Це й був карцер або „діра“. Двері відчинили й Пітера штовхнули в цілковиту темряву. Грюкнули двері, загуркотіли засувки, стало тихо. Пітер упав на холодний кам'яний діл,—купка противного мерзотного нещастя.

Всі ці події відбувалися так страшенно швидко, що Пітер Гедж ледве встигав усвідомлювати їх. Але тепер у нього було досить часу на це. Нічого крім часу тепер і не було в нього. Він міг обміркувати цю справу й побачити, що доля жахливо пожартувала з ним. Пітер лежав, час ішов, і він не мав жодного способу виміряти його, не міг уявити, чи минули години, чи дні. Було холодно й липко в кам'яній камері. Її називали „холодильником“ і вживали, щоб понижати температуру буйним та непокірним арештантам. Це був пристрій,

що позбавляв клопоту: сюди садовили людину й забували про неї, а власний її змучений розум робив усе інше.

Напевне ніколи ще в цій темній дірі не бувало такого розуму, щоб був змучений більше, ніж зараз. Це було тим жахливіше, що було таке даремне, таке безглузде. І то ж треба було, щоб отаке скоїлося з ним, з Пітером Геджем, одним з усіх, — з ним, хто так старанно уникав усього неприємного в житті, хто завжди був готовий послужити кожному, зробити все, що йому скажуть, аби тільки мати небагато роботи, досить їжі та тепленький куток. Чого хотіла його доля, коли призначила його на жертву цій жорстокій забавці й поставила його в таке становище, коли він мусів страждати, щоб він не робив? Їм треба було, щоб Пітер щось сказав їм, і Пітер рад би сам сказати усе, що хочете, але ж як він міг щось сказати, коли сам нічого не знав?

Що більше думав про це Пітер, то більше обурювався. Це було щось страшне, надзвичайне. Він сидів і дивився в чорну темряву. Розмовляв з собою, розмовляв з зовнішнім світом, з усім всесвітом, що забув про його існування. Він лютував, плакав, підвівся на ноги й тинявся по камері шість на шість футів, а завшики вона була такою, що ледве він міг випростатися. Він грюкав у двері однією рукою, тією, що Геффі не попсоував йому, стукав, гукав. Але жодної відповіді не було і, скільки він міг знати, не було навіть нікого, хто міг його почути.

До краю знесилений, упав він на підлогу й тяжко заснув. Прокинувся для дійсности, гіршої, ніж привид. Страшна ця людина знову має прийти по його, буде катувати його, щоб примусити сказати те, чого він не знає. Всі люди і діяволи, яких тільки вигадано, щоб

лякати дитячу фантазію, були ніщо проти образу чоловіка, що звався Геффі, як уявляв його собі Пітер.

Цілі століття минули після того, як замкнено Пітера. Нарешті почув він звуки зовні й двері відчинилися. Пітер заховався в куток, гадав, що прийшов Геффі. Щось легенько задряпало по долівці; після того двері знову зачинилися, і знову настала тиша. Пітер перевів дослід і виявив, що йому поклали шматок хліба й поставили глек з водою.

Минуло ще кілька століть і безсила лють вернулася до Пітера знову. Потім йому знову принесли хліба й води, і Пітер не знав, чи це робилося двічі на день чи настав уже новий день. І скільки ж часу вони гадають тримати його тут? Чи хочуть вони, щоб він збожеволів? Він питав про це ту людину, що приносила йому хліб та воду, але людина та відповіді не дала і взагалі ні разу не промовила й слова. У Пітера в „дірі“ не було жодного товариства, крім його бога, але Пітер був мало з ним знайомий і мало радувало його tête-à-tête з тим богом.

Що найбільше турбувало Пітера, то це холод. Холод пронизував його аж до кісток, а зуби весь час клацали. Не зважаючи на всі рухи, він не міг зігрітися. Коли чоловік відчиняв двері, Пітер кричав до нього, благаючи дати ковдру. Кожного разу, як чоловік приходив, Пітер благав настирливіше. Він хворий, його пошкодив вибух, йому потрібен лікар, він помирає. Відповіді ніколи не було. Пітер лежав, трусився й плакав, качався по долівці й лепетав, часами ставав непритомний і не розумів, чи він спить, чи він живий, чи вже вмер. Пітер починав божеволіти і все, що трапилося з ним, люди, що катували його, перетворилися на страховища, на

ворогів і везли його кудись далеко-далеко й кидали його в безодню та муки.

Але хоч які численні та чудні були ті привиди у хворій Пітеровій голові, серед них не було жодного такого жахливого, як та реальність, що опанувала зараз життя Американського Міста й що визначала долю бідного маленького чоловічка, на ім'я Пітер Гедж. В Американському Місті жив гурток людей, що забрав собі його промисловість і панував над життям його людности. Гурток цей всевладно керував міськими справами, але наткнувся на опозицію нової, що швидко зростала, сили—організованої праці, що поставила собі мету знищити олігархію промисловців, відібрати від них владу. Боротьба цих двох груп доходила кульмінаційного пункту. Вони були як два силачі, що зчепилися в смертельній борні, два велетні в бійці, що вивертали дерева по шляхах і відламували шматки скель, щоб розбивати черепи один одному. А нещасний Пітер,— хто він був такий? Комашка, що випадково опинилася на тому місці, де ці борці зустрілись. Земля здригалася від їхніх рухів, грязюка летіла на всі боки й нещасну комашку збито, перекручено, засипано, і раптом велетенська нога стала на те місце, де комашка та борсалася й задихалася.

§ 6. Пітер просидів у „дірі“ може три дні, може тиждень, він не знав і ніхто нічого не сказав йому. Двері відчинилися і він вперше почув: „Виходьте“.

Пітер нестерпно чекав людського голосу, але зараз перелякався, кинувся у куток. Голос цей був голосом Геффі, а Пітер знав, що це означає. Зуби знову зацокотіли, і він застогнав:—Я не знаю нічого. Я не можу нічого сказати.

Рука простяглася до його, схопила за комір, і він зрозумів, що йде коридором, а за ним Геффі.

— Мовчать!—сказав Геффі у відповідь на всі його лементування. Геффі привів його в кімнату, кинув на стілець, наче клунок з білизнами, взяв другого стільця й сів навпроти Пітера.

— Слухайте,—сказав він,—я хочу порозумітися з вами. Ви хочете вернутися в „діру“?

— Ні-ні,—застогнав Пітер.

— Ну так я хочу, щоб ви знали, що решту свого життя проживете ви в „дірі“, крім тих випадків, коли балакатимете зо мною. А коли ви балакатимете зо мною, ваші руки будуть вивертати, під нігті вам заганятимуть шпильчаки й вашу шкіру палитимуть сірниками, доки ви не скажете мені те, що мені треба знати. Ніхто вам не допоможе, ніхто й не дізнається про це. Ви лишитесь тут зо мною доти, доки сами не передумаєте.

Пітер міг лише хлипати й стогнати.

— Тепер,—казав далі Геффі,—я знаю все про вас. Я знаю, як жили ви з того дня, як народилися, і немає рації вам пробувати щось затаїти. Я знаю вашу участь у цій бомбистській змові й я можу послати вас на шибеницю без усякого клопоту. Але є речі, яких я не можу довести про інших. Вони, верховоди, чисті діяволи і їх якраз мені треба. Отже, ви можете уратувати себе самого і краще будьте за це вдячні.

Пітер не переставав стогнати й хлипати.

— Мовчать!—скрикнув Геффі. Вп'явшись очима в перелякані Пітерові очі, казав далі.— Розумієте, ви маєте змогу вратувати себе. Все, що треба вам зробити,—це розказати, що ви знаєте. Тоді ви можете йти й не турбуватись далі ні про що. Ми подбаємо за вас і далі буде вам легко й спокійно.

Пітер дивився, як зачарований кроль. І така жагуча жадоба була в його душі — бути вільним, не знати турбот, не знати клопоту. Якби ж тільки він знав, що сказати, якби ж тільки він зміг вигадати щось, щоб сказати.

§ 7. Раптом Геффі потягся й схопив Пітера за руку й знову крутнув ту руку, хвору руку, що боліла ще з минулої муки.

— Ви скажете?

— Я б сказав, якби міг,—заверещав Пітер.—Господи! як же я можу?

— Не брешіть,—прошипів Геффі.—Я все тепер знаю, вам не вдасться обдурити мене. Ви знаєте Джіма Губера?

— Я ніколи не чув про нього,—зойкнув Пітер.

— Брешете,—сказав Геффі, й крутнув Пітерові руку.

— Так, так я знаю його!—закричав Пітер.

— О, це вже подібніше до правди,—сказав Геффі.—Звичайно ви його знаєте. Який він з себе?

— Я, я не знаю, він високий.

— Брешете, ви знаєте, що він середнього зросту.

— Він середнього зросту.

— Чорний?

— Так, чорний.

— А ви знаєте містрис Губер, учительку музики?

— Так, знаю.

— А ви бували в неї вдома?

— Так, я бував у неї вдома.

— А де вона живе?

— Я не знаю... тоб-то...

— На Четвертій вулиці?

— Так, на Четвертій вулиці.

— І вас найняли віднести оцей саквояж з бомбами. Так?

- Так, мене найняли,
- І вам сказали, що було в ньому. Так?
- Мене, мені... тоб-то... не знаю.
- Ви не знаєте, чи вам сказали?
- Так, мені сказали.
- Ви знали все про змову. Так?
- Т-так, я знав.
- А ви знали Айзекса, єврея?
- Т-так, знаю.
- Це він правив дрожкою?
- Т-так, він правив дрожкою.
- Куди він під'їхав?
- В-він під'їхав... скрізь.
- Він під'їхав туди з саквоюжем. Не так хіба?
- Так, під'їхав.
- І ви знаєте Бідда й знаєте що він робив. Так?
- Так, знаю.
- І ви хочете розказати все, що ви знаєте в цій справі. Так?
- Так, розкажу все. Я розкажу все, що ви...
- Ви розкажете все, що ви знаєте. Так?
- Т-так, сер.
- І стоятимете на тому? І не зрікатиметеся? Ви не хочете вертатися назад у діру?

— Ні, сер!

Раптом Геффі витяг з кешені згорнений папір. Тут було кілька надрукованих на машинці аркушів.

— Пітер Гедж,—сказав Геффі,—я передивився ваше свідчення й зрозумів, яку участь ви брали в цій справі. Коли ви перечитаєте його, то побачите, як точно я записав. Ви не знайдете жодної помилки.—Геффі шуткував, але Пітер був надто переляканий, щоб припустити, що така річ, як усмішка є на світі.

— Це ваша історія, бачите?—сказав Геффі.—Візьміть, перечитайте її.

— Пітер узяв папір, другою рукою, тією, що не була викручена. Він спробував читати, але рука дрижала так, що він мусив її покласти на коліно, й після того побачив, що його очі не призвичаїлися ще до світла. Він не міг розібрати, що надруковано.

— Я не можу,—простогнав він.

Тоді Геффі взяв від нього папір.

— Я прочитаю вам,—сказав він.—Слухайте, будьте уважні й перевірте, чи все я записав правильно.

І Геффі почав читати закінчений офіційний документ: „Я, Пітер Гедж, зобов'язуюся присягою ствердити“ й т. д. Це була закінчена докладна історія про чоловіка, на ім'я Джім Губер, про його жінку та ще про трьох чоловіків і про те, як вони доручили Пітерові купувати для них певні матеріали на бомби, і як Пітер помагав їм робити бомби у певній кімнаті,—адресу додано,—і як вони поклали бомби в саквояж з годинниковим механізмом для вибуху, як Айзекс, дрожкар, привіз їх на певний ріг Головної Вулиці, і як вони лишили той саквояж з бомбами на вулиці перед парадом на честь війни.

Було дуже просто й ясно, і Пітер, коли слухав, майже годен був кричати з радості, що це було все, що він мусив зробити, щоб вратуватися з свого жалкого становища. Він знав тепер те, що, припускалося, він зна, і знав добре.

— Чому Геффі не сказав йому цього раніше, щоб Пітер дізнався про це без вивернутого пальця та викрученої руки.

— Отже,—сказав Геффі,—це є ваша сповідь. Так?

— Т-так,—сказав Пітер.

— І ви будете стверджувати це до кінця?

— Т-так, сер!

— Ми можемо покластися на вас? Годі нісенітниць?

— Т-так, сер!

— Ви присягаєтесь, що все це правда?

— Присягаюсь.

І нікому не дозволите переконати вас зректися цього, щоб вам не говорили?

— Ні-ні, сер.

— Гаразд,—сказав Геффі, і його голос був голосом ділової людини, що скінчила важливу справу. Майже добріший став.—Тепер, Пітере,—сказав Геффі,—ви наш і ми на вас покладаємося. Ви розумієте, звичайно, що ми затримаємо вас, як свідка, але ви не будете звичайним арештантом і ми будемо поводитися з вами добре. Ми примістимо вас у лікарню при тюрмі, ви матимете добру їжу і у вас не буде ніякої роботи. Приблизно через тиждень, ви нам будете потрібні, щоб стати перед суд присяжних. Тимчасом,—ви розумієте,—нікому ані слова! Де хто може спробує витягти з вас щось про цю справу, але ви нікому й пари з вуст, окрім мене! Я ваш начальник, я вам скажу, що робити й я подбаю за вас. Ви все зрозуміли?

— Т-так, сер,—сказав Пітер.

§ 8. Колись, розкажує оповідання, жив один негр, який казав, що йому подобається забивати собі пальці, бо він відчуває велику приємність, коли пальці перестають боліти. За цим самим принципом Пітер був щасливий у тюремній лікарні Американського Міста. В нього було вигідне ліжко, досить їжі й не було абсолютно ніякої роботи. Його хворі суглоби потроху загоювались і що-дня прибувало в нього півфунта.

Тому його діловий розум почав вивчати обставини, щоб добрати способу, як би продовжити таке вигідне становище й додати до нього ті маленькі втіхи, що роблять життя справді вартим того, щоб жити.

Лікарнею завідував один старий чоловік, на ім'я Дубмен. Призначено його тому, що він доводився дядьком одному елдерменові¹; на цій посаді Дубмен сидів останні шість років, і за цей час набирав ваги майже так само, як і Пітер. Зараз він дійшов такого стану, що йому вже не хотілося кидати свою фотелю, коли можна було цього не робити. Пітер про це дізнався й знайшов можливості зробити себе корисним деякими дрібницями. Містер Дубмен мав таємну ваду, нюхав табаку, але дисципліна ніяк не дозволяла, щоб цей жахливий факт став відомий. Тому він завжди ждав поки всі повернуться до нього спинами, і тоді тільки брав понюх табаки. Пітер помітив це й тактовно ставав до Дубмена спиною.

Кожен у цій лікарні мав якусь таємну ваду і містер Дубмен повинен був боротися з чужими цими вадами. У лікарні було багато арештантів, що мали гроші й могли платити за свої вигоди. Їм потрібен був тютюн, віски², кокаїн та інші наркотики, а дехто потребував, щоб можна було робити зовсім невимовну мерзоту. Всі гроші, що могли потай дістати, вони раді були віддати, щоб тільки мати волю робити, що хочуть. Щодо службовців, то всіх призначала сюди поліція; це були ледарі, що ніколи не були здатні працювати десь у комерції, і шукали затишного притулку, як Пітер. Вони брали хабарі й сами готові були робити ласку

¹ Членові міської управи.

² Горілка.

Пітерові, щоб тільки обдурити містера Дубмена. Містер Дубмен теж радий був ущедрити Пітера всякою ласкою, тільки-но Пітер згодиться давати йому секретні інформації. За таких обставин людині з головою можна було назбирати невеликі, але певні гроші.

Здебільшого крутився Пітер коло Дубмена, навчений гірким досвідом, що кінець-кінцем найвигідніше бути чесним. Дубмена всі інші службовці звали „дідом“. І завжди в Пітеровому житті з самого дитинства був якийсь отакий „дід“, головне джерело влади, розподільник людських благ. Спершу це був „дід“ Дреб, що з самого ранку й до пізньої ночі носив зелені окуляри й напис на грудях „Я сліпий“ і примушував втомлену маленьку дитину водити його за руку по вулицях. Вечорами, коли вони поверталися додому до своєї діри, „дід“ Дреб здимав свої зелені окуляри й цілком добре бачив Пітера, і коли Пітер зробив за день хоч маленьку помилку, Дреб його бив.

Коли Дреба заарештували, Пітера взяли до сирітського дому, де був другий „дід“, і Пітерові довелося перейти знову ту саму тяжку школу прислужування. Пітер утік з сирітського дому; після того з'явився Перікл Пріам з його безподібним «Нищителем Болю», і Пітер вивчав його примхи й пильнував його інтересів. Коли Перікл оженився з багатою вдовою і та викинула Пітера геть, з'явився Храм Джімджамбо, де за „діда“ був Тушбар Акрогас, мажордом, страшний, коли з ним сперечалися, але щедрий на ласку, коли навчилися ви підлещуватися до нього та полегшувати йому шляхи до втіхи, грати на його слабостях. Всі ці роки Пітер мусів „учитися згинати коліна“. Це для нього зробилося інстинктом, тим інстинктом, що йшов далеко далі назад за двадцять років його свідомого життя, що

Йшов назад за двадцять тисяч років, можливо за десять раз по двадцять тисяч років, у ті часи, коли Пітер вибивав наконечники на списи на порозі якоїсь печери та варив мізкові кістки для якогось „діда“ племені й бачив, як непокірливих хлопців викидали геть на поталу гострозубому тигрові.

§ 9. Пітер помітив, що вже став персоною в лікарні. Він був „зіркою“ серед свідків в сенсаційному процесі Губера, що про нього все місто та навіть уся країна балакала. Було відомо, що він мав „перевернути Штати“, але якраз те, що Пітер знав та мав сказати, була величезна таємниця. Пітер „держав язик за зубами“ й поводився поважно і тішився з власної своєї важливості.

В той самий час не було причини, чому б йому не прислухатися до інших, не було причини, чому б не збирати самому інформації в цій справі, щоб потім забезпечити себе. Він прислухався до того, що казав „дід“ Дубмен і що казав Джен Крістьєн, швед-помічник, і що казав Джеральд Леслі, „коксований чорт“. Всі вони, як і інші, мали друзів на волі, людей, що були „в курсі справи“. Один говорив одне, а другий зовсім протилежне, але Пітер складав одне з одним, справляв на це свій власний вигострений у інтригах розум і досить швидко був задоволений з того, що справу вивчив.

Джим Губер був видатний проводир робітників. Він zorganizував службовців Транспортного Тресту, він призвів до величезного страйку й керував ним. Також призвів він до страйку будівельників й дехто казав що він висаджує в повітря динамітом нескінчені ще будинки й робить з того собі забавку. У всякім разі ділові люди в Місті хотіли б загнати його туди, звідки б не міг він їх турбувати. І коли якийсь невідомий на-

віжений кинув динамітову бомбу під ноги параді Готування, верховоди в місті вирішили, що тепер є та можливість, якої вони шукали. Геффі, що підбив під свою волю Пітера, був головою таємної служби в Транспортному Тресті, і орударі доручили йому скінчити справу. Їм була потрібна дія, але вони не вважали за можливе використати підлеглу різним впливам та нездатну поліцію міста. Вони посадили Губера в тюрму з його жінкою й трьома товаришами і через міські газети вели кампанію, щоб підготувати людність до повішення всіх п'яťох.

Все було гаразд, звичайно. Джім Губер був для Пітера лише ім'я, що важило менше, ніж одна якась його страва, Пітер розумів, що робив Геффі, і його лише дратувало, чому в Геффі не вистачило розуму, щоб розказати йому цю історію з самого початку, замість того, щоб майже відкрити йому руку. Але міркував Пітер, безперечно Геффі хотів дати йому науку, щоб бути в ньому певним. Пітер науку вивчив і тепер хотів, щоб Геффі й Дубмен це побачили.

„Держіть язик за зубами“, сказав Геффі, і Пітер не вимовив жодного слова в Губеровій справі. Але, звичайно, він говорив про инше. Людина не може поводитися як мумія цілі дні, а Пітер дуже любив розказувати про свої подвиги та розумні заходи, якими він перехитрив свого останнього „діда“. Джеральдові Леслі, „коксованому чорту“, він розказав історію про Перікла Пріама, про ті багато тисяч доларів, що допоміг він Періклові витягти з публіки, про те, як двічі його з Періклом арештовували за шахрайство. Розказував і про храм Джімджамбо й про всі чудесні та незрозумілі речі, що там відбувалися з Пештієш Ель-Каландра, що звав себе Великим Магістром Елевтерієського Екзо-

тицизму, удавав з себе своїм прихильникам вісімдесятилітнього діда, а на справді йому не було ще й сорок. Його вважали за перського принця, але народився він у маленькому місті в штаті Індіяна й почав кар'єру хлопчиком у крамниці, де продавали городину. Вважали, що він живе однією жменею городини, але Пітер повинен був кожного дня помагати готувати йому великий біфштекс, або смажене курча. Робилося це „для священої мети“, як казав Пророк своїм служникам, і Пітерові припадали рештки священних біфштексів та курчат і посвященому поїдав їх він за кухонними дверима. Це був один з його приватних заробітків і мав він його за те, що держав у секреті від Пророка деякі крадіжки, що робив їх Тушбар Акрогас, мажордом ¹.

Чудернацьке місце був оцей храм Джімджамбо. Там були містичні вівтарі з сьома запонами перед ними. З-поза них показувався Великий Магістр, одягнений в довгу кремову одежину з золотими та пурпуровими облямівками, в рожеві гаптовані пантофлі, на голові в нього було щось символічне.. Його промови та релігійні церемонії притягали в храм сотні людей; чимало з них було багатих жінок з вищого товариства, що приїздили до храму власними лімузинами². Також тут була школа, де навчали дітей містичної церемонії культу. Пророк брав дітей у свої приватні кімнати і з цього пішли жахливі чутки; скінчилося тим, що в храм набігла поліція, а сам Пророк, його мажордом, Пітер Гедж, його кухарчук та довірений,—повтікали.

Любив Пітер розказувати Джеральдові Леслі про свої пригоди у „Святих Вертунів“, в їхню церкву він

¹ Шафар, ключник.

² Автомобілями.

попав, шукаючи посади. Пітер пристав до цієї секти, навчився „балакати мовами“ та падати на спинку вашого стільця в корчах з небесної благодати. Пітер здобув довіру преподобного Гамалієля Ленка, і той використав його таємно на пропаганду серед парафіян про те, щоб збільшити платню конвульсіоністові¹⁾, бо він одержував мало. Але деякі речі, про які дізнався Пітер, примусили його перейти до партії чоботаря Смайсерса; цей намагався переконати парафію в тому, що він міг крутитися дужче й швидше, ніж преподобний Гамалієль. Пітер був на останній посаді всього кілька днів, а після того його викинули за те, що вкрав нещасного пиріжка.

§ 10. Все це й багато іншого розказував Пітер, почувуючи себе в безпеці під захистом влади. Але після того, як два місяці пробув він у лікарні, його покликали до канцелярії. Коли Пітер увійшов, Геффі люто накинувся на нього. „Ви проклятий дурень“—перше, що сказав Геффі. Пітерові помліли ноги і він знову почав клацати зубами.

— Що-о?—закричав він.

— Хіба я не казав вам, щоб ви держали язик за зубами?—і Геффі подивився так, наче збирався знову крутити Пітерові руку.

— Містер Геффі, я нічого не казав ні одній душі. Я не сказав жодного слова про Губерову справу, жодного слова.

Пітер всіма способами протестував. Але Геффі раптом обрізав його.

— Мовчіть, йолопе! Можливо, що ви нічого не сказали про Губерову справу, але ви балакали про себе.

¹⁾ Той, що корчиться.

Хіба ви не розказували про свою роботу з тим Каландрою?

— Т-так, сер!

— А ви знали, що поліція шукає його, а так само й вас?

— Т-так, сер!

— А ви казали, що були заарештовані за продаж фальшивих патентованих ліків?

— Т-так, сер.

— Боже великий!—скрикнув Геффі.—Що-ж ви вартий, як свідок?

— Але,—крикнув Пітер з розпалу,—я не сказав нічого важливого. Я тільки...

— Знаєте ви, що важливе!—заревів шпигун, додавши ще цілий потік лютої лайки.—Губерові люди мають шпигунів проти нас. Декого мають вони й тут у тюрмі. Від вас вони дізналися про все, про вас, про ваше свідчення. Ви розбили нашу справу своїм базіканням.

— Господи!—прошепотів Пітер ледве чутно.

— Хороший ви будете на лаві для свідків! Хорошого вони зроблять з вас перед судом! Мандрував по країні, шахруючи патентованими ліками, й попав за це в тюрму. Працював з тим негідним Каландрою...—Геффі додав кілька жаклих слів, описуючи мерзоти, в яких Великого Магістра обвинувачували,—і ви причетні до такої справи!

— Я ніколи не робив нічого такого,—заголосив Пітер дико.—Я ніколи навіть не знав про це напевне.

— Скажіть це судові,—уразив Геффі.—Вони навіть були в того чоботаря Смайсерса й вони притягають його жінку, щоб довести, що ви підлий злодій, і розказати, як вона вас вигнала. І все це тому, що ви не могли вдержати свого язика за зубами, як я вам казав.

Пітер ударився в сльози. Він упав навколішки, благаючи, що не хотів зробити шкоди. Йому й на думку не спадало, що він не може балакати про своє минуле. Він не розумів, що таке свідок, який він мусить бути. Все, що йому було сказано,—це мовчати про Губерову справу, і він мовчав. Пітер хлипав і благав, але даремно. Геффі наказав знову вкинути його в діру й заявив, що має довести, що Пітер кинув бомбу й що Пітер, а не Джім Губер привідця й керівник змови. Хіба Пітер не підписав зізнання, що допомагав робити бомбу?

§ 11. Знову Пітер не знав, як довго він лежав, тремтячи, у чорному закутку. Він знав тільки, що йому приносили хліб і воду тричі до того, як Геффі прийшов знову й забрав його звідти. Пітер сидів зігнувшись на стільці, стискуючи руки, щоб вони не тремтіли, коли головний шпигун Транспортного Тресту з'ясовував йому знову його програму. Як свідок у процесі, Пітер був цілком негідний. Робітничі змовники зібрали великі суми для захисту. Всі робітничі спілки в місті та навіть по всій країні були за них, вони найняли шпигунів та інформаторів і вишукували все, що було можливо, про хід слідства, про ті дані, що вже влада здобула, про ті заходи, що мала їх вживати. Геффі не сказав, що він побоявся викинути Пітера геть, зважаючи на те, що Пітер міг перекинутися на Губерів бік і розказати все, що вже знав. Але Пітер догадався про це, коли сидів, слухаючи пояснення Геффі, і зрозумів, з радісним трепетом, що, нарешті, він справді таки схопився за щабель до успіху. Недаремно його палець був майже зламаний і рука мало не відкручена.

— Отже,—сказав Геффі,—моя ідея така: як свідок, ви провалилися, але, як шпигун, ви здатні. Вони знають,

що ви базікали й що я знаю про це. Вони знають, що я тримав вас у дірі. Отож тепер я й хочу зробити з вас мученика. Розумієте?

Пітер кивнув головою: так, він зрозумів. Це була його спеціальність розуміти подібні речі.

— Ви чесний свідок, розумієте? Я намагався примусити вас брехати, але ви не хотіли. Тепер ви переходите на їхній бік, вони приймають вас, і ви дізнаєтесь про все, що можливо, а час від часу ви зустрічаєтесь з ким-небудь, кого я призначу, і сповіщаєте мене, про що вдалося вам довідатися. Ви зрозуміли мене?

— Я зрозумів вас,—сказав Пітер бадьоро. Ніякими словами не можна описати, як почув він себе краще. Він мав тепер справжню роботу. Він буде шпигуном, як сам Геффі.

— Тепер,—сказав Геффі,—перше, що мені треба знати, це—хто тут розбалакує в цій тюрмі. Ми не можемо зробити нічого, щоб це не стало відоме їм. Я знайшов таких свідків, що їх треба тримати в схованці, але я не можу примістити їх тут, бо боюся Губерової кумпанії. Мені треба знати, хто зрадники. Мені треба знати дуже багато того, про що я казатиму вам час-від-часу. Я хочу, щоб ви заприятюлися з цими червоними й познайомилися з їхніми ідеями, щоб уміти балакати їхнім жаргоном ¹⁾).

— Гаразд,—сказав Пітер. Він не міг не всміхнутися нишком. Його вже підозрівали, що він червоний та навіть один з головних змовників. Але Геффі облишив цей факт, а можливо, що й забув про нього.

Це справді має бути легка робота. Йому не треба буде вдавати когось іншого. Він міг називати себе

¹⁾ Говіркою.

жертвою обставин і міг чесно обурюватися проти того, що його хотіли використати як знаряддя проти Джіма Губера. Все інше прийде саме. Він мусить дістати довіру в робітничому товаристві, а Геффі скаже йому, що робити далі.

— Ми посадимо вас в одну з камер у цій тюрмі,— сказав головний шпигун,— і ми наче б то вживемо „третього шаблю“. Ви мусите ревити й протестувати, й кричати, що ви нічого не скажете. Нарешті ми здамося й викинемо вас. Після того, все, що ви мусите робити, це вештатися поблизу. Вони сами прийдуть до вас, або я загубив увесь свій досвід.

Так підготовано й розіграно маленьку комедію цілком. Геффі взяв Пітера за комір, потяг його в головну частину тюрми й запер в одну з цілого ряду вільних камер. Він схопив Пітера за руку й удав, наче викручує її, а Пітер удав, ніби протестує. Йому не довелося напружувати свою уяву, він знав ці почуття і те, як він мусить поводитися, й поведився відповідно. Він схлипував і стогнав, і знову, й знову твердив, що він каже правду, що він не знає нічого, крім того, що вже сказав, і ніщо не може примусити його сказати більше. Геффі лишив його тут до кінця другого дня; після того прийшов знову, узяв його за комір, вивів до тюремних сходів і дав йому на прощання стусана.

Пітер був вільний. Що за чудесне почуття—воля. Господи! Хіба є щось, подібне до неї? Йому хотілося кричати, галасувати з радощів. Але замість цього він ледве подибав уздовж вулиці, сів на камінь, схлипуючи, стиснувши голову руками, очікуючи на щось, що мусить статися. І справді, щось трапилося. Минуло щось з годину і він почув, що хтось доторкається до його плеча.

— Товаришу,— сказав м'який голос, і Пітер, глянувши крізь пальці, побачив сукню дівчини. Зім'ятий шматочок паперу втиснули йому в руку й нижній голос сказав:— Ідіть на цю адресу.— Дівчина пішла, а Пітерове серце затремтіло з радощів. Пітер, нарешті, шпигун.

§ 12. Пітер чекав до темряви, щоб завдовольнити свій смак до романтики. Також, щоб підлеститися до своєї власної значности, він пильно оглядався, йдучи вулицею. Він не знав, чи хто за ним слідкує, але хотів бути зовсім таким, як шпигун.

Було також трохи й справжньої турботи. То була правда, коли сказав він Геффі, що не знає, хто такі червоні, але з того часу він зібрав відомості й тепер уже знав. Червоні, це були люди, що прихильно ставилися до робітничих спілок та страйків, що хотіли перебити багатих і поділити їхню власність і вірили, що найкоротший шлях до цього поділу—це динаміт. Всі червоні робили бомби, носили захovanу зброю й, можливо, ще й таємну отруту,—хто це міг сказати? І тепер Пітер буде серед них, мав стати одним з них. Це надто вже цікавило людину, що ставила понад усе власні вигоди. Щось усередині шепотіло: „чому б не втекти, вибратися з міста й кінець усьому?“ Але тоді він згадував про нагороду й пошану, що Геффі обіцяв йому. І це також до певної міри було цікаве. Він може втекти, коли захоче, але перед тим йому хотілось довідатися більше, як йому буде в ролі „шпіка“.

Він знайшов будинок з тим числом, що йому було дане; це був маленький будинок у бідному кварталі, і позвонив. Відчинила йому дівчина й відразу Пітер побачив, що це була та сама, що з ним балакала. Не доходяючи, поки він назве себе, вона крикнула поривно:

„містер Гедж! О, я так рада, що ви прийшли“, й додала: „товаришу“, наче Пітер був добре відомий друг. А потім спитала: „Але ви справді товариш?“

— Що ви хочете сказати?—запитав Пітер.

— Ви не соціяліст? Ну, добре, ми зробимо з вас соціяліста.—Вона привела його в кімнату й показала на стілець, кажучи:—Я знаю, що вони зробили вам, і знаю, що ви проти них устояли... О, ви надзвичайна людина! Надзвичайна!

Пітер не знав, що сказати.

В цьому голосі чутно було ніжність, захоплення, а Пітер в своєму трудовому житті мало мав досвіду про подібні емоції. Пітерові доводилося спостерігати бурхливе поводження в дівчат, що шукали флірту, але одразу відчув, що поводження цієї дівчини—не флірт. Її голос, хоча й ніжний, був трошки урочистий, як для молоді дівчини, її глибокі, розумні, прегарні сірі очі спинялися на Пітерові, як очі стурбованої матери, коли дитина тільки вратувалася від небезпеки.

Дівчина покликала: „Седі, прийшов містер Гедж“. Увійшла друга дівчина, старша, вища, але така сама худа та бліда, як і сестра. Дженні й Седі Тод, як довідався Пітер, були їхні ймення. Старша була стенографісткою й утримувала сім'ю. Обидві були надзвичайно стурбовані. Вони почали розпитувати Пітера про те, що він пережив, але Пітер встиг поговорити лише одну чи дві хвилини, як старша пішла до телефону. Багато людей мали негайно побачити Пітера, поважні люди, яких треба було сповістити негайно, як тільки він прийде. Деякий час пробула вона біля телефону, і ті люди, що з ними вона балакала, протелефонували, очевидно, іншим, бо годину, а то й дві безперестанку йшли відвідувачі, і Пітерові доводилося по кілька разів розказувати свою історію.

Перший прийшов велетень з міцно стисненими руками й таким сильним голосом, що аж перелякав Пітера. Він не був здивований, довідавшись, що цей чоловік був за проводиря в одній з найрадикальніших у місті великих робітничих спілок,—у спілці моряків. Так, це був червоний безперечно. Він відповідає Пітеровій уяві,—злий, небезпечний чоловік, якого треба було намалювати Самсоном, що розхитував стовпи суспільности й кидав їх на людські голови.

— Вони налякали вас, мій хлопче,—сказав той, побачивши, що Пітер вагається відповідати на його запитання.

— Ну, мене лякають вони сорок п'ять років, але я ще не дав їм впевнитися в тому, що я їх злякався.

Потім, щоб розвеселити Пітера й зміцнити йому нерви, він розказав, як на нього, матроса-втікача, полювали з собаками по полях Флоріди, потім прив'язали до дерева й били до непритомности.

Потім прийшов Девід Ендр'юс, що його Пітер знав, як одного з оборонців на Губеровому процесі,—високий, огрядний чоловік з гострими, рухливими рисами обличчя. Що могла така людина робити серед тих покидків? Пітер подумав, що цей чоловік міг бути одним з тих хитрих людей, що заробляють гроші, підбурюючи незадоволених. Потім прийшла молода дівчина, ніжна й чула. Вона трошки припадала на одну ногу. Коли переходила вона кімнату, щоб стиснути йому руку, сльози котились по її щоках і Пітер стояв зняковілий, бо не знав, може поховала вона щойно близького родича, й не знав, щож йому робити. З перших її слів він побачив, на велике здивування, що зворушила аж до плачу історія його власних пригод.

Едда Рут була поетеса, новий тип для Пітера. Після

багатьох комбінацій в своєму розумові він зачислив її до тих, що були обдурені революційним рухом, бідна маленька сантиментальна дитина, що зовсім не розуміє, яке гидке її оточує. З нею прийшов юнак-квакер з блідим аскетичним обличчям, з чорними кучерями, і що-разу відкидав їх з лоба. Він носив віндзорську краватку, чорний поярковий капелюх та інші ознаки ексцентричності¹⁾, а з його слів Пітер довідався, що він готовий скинути всі уряди на світі ради пацифізму²⁾. Це саме було справедливе й що-до Мак-Корміка, лідера робітників-інтернаціоналістів, що якраз оце одсидів шістдесят днів у тюрмі. Це був тихий молодий ірландець з вузькими губами, з чорними неспокійними очима. Він примусив зникнути Пітера, пильно в нього вдивляючись та майже ні слова не говорячи.

§ 13. Що-разу підходили по одному або по кілька, старі й молоді жінки, старі й молоді чоловіки, фанатики та мрійники, агітатори, що ледве могли розкрити рота без якихось аж до білого розпечених слів, які виявляли полум'я того вогню, що палав у їхніх грудях. Пітер час-від-часу ніяковів більше, коли зрозумів, що він справді серед найнебезпечніших червоних з усього Американського Міста. Це були ті, кого боялися наші покірливі закону громадяни, на кого більше зважала поліція, ніж на звичайних щоденних волоцюг та бандитів. Пітер міг тепер бачити причину цього; ніколи й на думку йому не спадало, що такі злі та ненависні люди могли існувати в світі. Такі люди здатні на все. Пітер сидів, перебігав метушливими очима з одного обличчя

¹⁾ Незвичайности.

²⁾ Миру.

на друге. Хто з цієї кумпанії переводив справу з бомбою? І чи будуть вони вихвалитися тим?

Пітер почасті дожидав цього, але потім знову дивувався—дуже чудні були ці злочинці. Вони називали його „товаришем“ і балакали з ним з таким самим співчуттям, що так здивувало його в маленькій Дженні. Чи було це тільки захід, щоб дістати його довіру, чи люди ці справді любили його, Пітера Геджа, незнайомого й потайного ворога? Пітер дуже турбувався, що треба йому обдурити їх, але здавалося, що тепер це зробити так легко, що всі його турботи зникли. За це він ставився до них з призи́рством і все, що міг собі сказати, слухаючи їх, це: „Нещасні дурні!“

Вони прийшли слухати його історію, вони засипали його запитаннями й примушували його ще й ще розказувати кожну дрібницю. Пітер, звичайно, був добре інструктований. Він не повинен згадувати про те докладне зізнання, що його примусили підписати, бо це могло б дати надто серйозну зброю цим ворогам закону й порядку. Він повинен розказувати як-найкоротше: як це сталося, що він опинився коло того місця, де вибухнуло, як поліція примусила його признатися, що він знав щось про справу. Пітер розказував це, як наказано, але він не був підготований до того допиту, що робив йому Ендр'юс, адвокат, разом з старим Джоном Дюраном, головою моряків. Вони хотіли знати абсолютно все: що йому робили і хто робив, і як, і коли, і де, і чому. У Пітера була драматична жилка, і він був задоволений, почувавши себе центром уваги й захоплення, не зважаючи навіть на те, що це була лише повна кімната злочинців-червоних. Тут він розказував мальовничо про всі подробиці, як Геффі крутив йому руку й кидав його в діру. Гостро ще пам'ятав він свої

муки й розповідав про них з таким реалізмом, що міг би зворушити людей, навіть холодніших.

І незабаром всі ці жінки плакали, обурювалися. На маленьку Едду Рут зійшло надхнення, і вона почала читати поему,—а може й склала її оце зараз на його очах. Вона, здавалося, була в трансі від обурення. Це було щось про робітниче повстання—вигук натовпу:

Доволі терпіння з мерзотним ворогом!

Геть з шиї нашої, инакше пекло вам!

Пітер слухав і думав: „Нещасні дурні!“ Після цього взяв слово Дональд Гордон, юнак-квакер, і почав, відкидаючи назад свої довгі чорні кучері, говорити промову. Пітер слухав і знову думав: „Нещасні дурні!“ Потім ще один чоловік, видавець робітничого журналу, оповістив про свої видавничі наміри: він знав Геффі і збирався опублікувати його „інквізитором“¹⁾. Він просив портрет Пітерів і Пітер згодився дати його й підписати „жертва інквізитора“. Пітер абсолютно не розумів, що означає це довге слово, але згодився й знову подумав: „Бідний дурень!“. Всі вони були „дурні“, скоро клопоталися так за інших людей.

Але Пітер і лякався. Він не міг уже радіти з того, що він такий блискучий герой, що навколо нього стільки галасу. Коли його ім'я й слава поширяться з одного кінця до другого, зорганізовані робітники можуть дізнатися, яких методів уживають ради своїх інтересів транспортіві Американського Міста, щоб послати добре відомих робітничих проводирів на шибеницю. Картина ця, все ясніша ставала перед переляканими Пітеровими очима. Пітер, комашка, відчув, як здригнулася земля, і раптом зрозумів гороподібні розміри могутніх велет-

¹⁾ Кат.

нів, що почали бійку над його головою. Пітер цікавився, чи розумів Геффі, якого галасу може наробити його історія, яку сильну зброю давала вона його ворогам? На що міг сподіватися Геффі від Пітера, щоб зрівноважило цю шкоду? Слухаючи бурхливих промовців у повній людеї, маленькій кімнаті, Пітер знову й знову починав думати про втеки. Він ніколи не бачив подібного тому запалові, з яким працювали ці люди, не чув таких жакливих слів, які тут говорили: вони громили не тільки поліцію Американського Міста, але й суддів, газети, церкви, школи,— все, що здавалося поважним та священним усім таким покірливим закону громадянам, як він, Пітер Гедж.

Тепер уже видно було, що Пітер злякався. Та й як можна було не лякатися? Ендр'юс, адвокат, запропонував забрати його з собою й так заховати, щоб вороги не спробували позбутися його. Пітер міг бути надзвичайно важливим свідком, щоб оборонити Губера, і про нього конче треба подбати. Але Пітер опанував себе й вернувся знову до своєї шляхетної ролі. Ні, хай буде йому те, що й усім, він не дуже злякався.

Седі Тод, стенографістка, нагородила його героїзм. У неї була вільна кімната в цьому маленькому будинкові, і, коли Пітер захоче лишитися тут на кілька часу, то вони вже подбають, щоб йому було добре. Пітер згодився, і зібрання скінчилося пізно вночі. Різні групи червоних виходили, стиснувши кулаки, з написаним на обличчях наміром зробити з Пітерової історії засіб до того, щоб підбурити незадоволених робітників на нові божевільні виступи. Чоловіки від усього серця стискували Пітерові руку, жінки дивилися на нього теплими очима й шепотіли про своє захоплення його відвагою, про свою надію, навіть упевненість, що він стоятиме за

правду до кінця, ознайомиться з їхніми ідеями і приєднається до їхнього „руху“. Все, що, дивлячись на них, говорив собі Пітер, було: „Нещасні дурні!“

§ 14. Поважні газети Американського Міста, звичайно не витрачали своїх шпальт на фантастичні обвинувачення, що їх виставили радикали,—ніби поліція катує свідків,—але щотижня в Американському Місті виходила соціалістична газета, і ця газета докладно розповіла про Пітерові пригоди на першій сторінці, подавши й його портрета. Так само було тут три робітничі газети, що цікавилися історією Губера, а Комітет оборони видав обіжника з приводу цього й розіслав тисячі копій з нього по всій країні. Обіжника цього написав Дональд Гордон, юнак-квакер. Він приніс Пітерові коректу, щоб упевнитися, що всі подробиці подано без помилки. Пітер перечитав її і, справді, не міг не здригнутися, коли побачив який він герой. Пітер не розказував нічого про свою минулу кар'єру і, коли хтось з Комітету оборони Губера хотів довідатися про це, він дипломатично мовчав. Пітер посміхався сам до себе, коли думав про це. Бач, які лисиці ці люди! Вони хапалися за все те, що було варте того, і Пітер за це поважав їх. В оповіданні Дональдо Гордона Пітера показано за бідного робітника, і Пітер хіхікнув. Він звик до слова „робітник“, але, коли говорив про „людей, що роблять“, то розумів щось зовсім інше, ніж оці соціалісти.

Історія поширилася, і, звичайно, всякого сорту люди хотіли побачити Пітера й приходили до сестер Тод. Пітер виконував свої обов'язки, дізнавався про все, що міг, про відвідувачів, про їхнє ймення, де вони служать, яку участь беруть у радикальному русі. Геффі порадив

Йому нічого не записувати, щоб не попастися, але Пітер не міг все держати в голові й мусів бігати до своєї кімнати й робити дрібні нотатки на клаптиках паперу, а потім старанно зашивав у підкладку свого піджака, почувуючи трепет таємности.

Як не рахувати цього записування, то Пітерове шпигунство—робота була легка, всі бо ці люди, здавалося, сами були зацікавлені, щоб розказати все про свою діяльність. Іноді це лякало Пітера,—вони були такі щирі й довірливі, не тільки цілком одверто викривали свої думки один одному й Пітерові, але й перед усіма, в своїх виданнях, у памфлетах та в листівках, у тому, що звалося в них „літературою“. Пітер і на думці собі не мав, що їхній „рух“ такий поширений, такий могутній. Він сподівався розкопати таємну змову а, можливо, одну-дві динамітові бомби. Замість цього, очевидно, розкопував вулкан.

Тимчасом Пітер, що міг, робив найкраще. Він зібрав імення та подробиці про 40 чи про 50 людей з усіх клас: про неосвічених робітників та робітниць, про єврейських шевців, про російських та італійських робітників з тютюнових фабрик, про американських механіків та складачів, а також про кількох „салонних червоних“, великих, бездоганних, блискучих леді, що під'їздили до маленького будинку у великих, бездоганних та блискучих автомобілях, і залишали своїх одягнених в лівреї шоферів на цілі години, доки слухали Пітерову історію про „третій щабель“. Одній доброзичливій леді, в сірому довгому й широкому вуалі, що солодкими пахощами сповнила всю кімнату, спало на думку, що Пітер мабуть в скрутному становищі, і вона втиснула йому в руку 20 доларів білетом. Пітерові було ніяково, був здивований і по новому почав відчувати чудеса цієї

речи, що звалася „рухом“, і схилявся до думки, що коли Геффі звільнить його, то він може перейти до червоних насправді на певний час.

Тимчасом подбав і про те, щоб ближче зійтися з сестрами Тод. Седі йшла на свою роботу кожного ранку ще до восьмої години, а це було раніше, ніж Пітер вставав. Але Дженні лишалася дома, готувала йому сніданок і відчиняла двері, хто до його приходив, і, взагалі, була за хазяйку йому. Вона була хвора; двічі на тиждень ходила до лікаря щось робити своєму спинному хребту, а решту часу, здавалося, відпочивала; але Пітер дуже рідко бачив, щоб вона це робила. Завжди писала вона адреси на відозвах або листи про процес, або ходила продавати літературу та збирати пожертви на мітинги. Коли бувала вільна, то сперечалася з ким-небудь, часто й з Пітером, намагалася примусити їх думати так, як вона.

Бідна дитина, вона вся була захоплена новими спостереженнями тих несправедливостей, що чинилися в робітничій класі. Вона не давала собі спокою з цим ні вдень, ні вночі, і це звичайно, докучало Пітерові, що перш за все потребував спокою. Там, у Європі, мільйони людей зорганізовано в армії, щоб знищити один одного. Це, звичайно, було дуже жахливе, але що гарного було в тім, щоб про це думати? Засобу, щоб припинити це, не було, і цьому, ясна річ, Пітер не винен. Але ця бідна, скривджена дитина поводитися весь час так, наче б то її обвинувачено в цьому європейському конфлікті й наче вона повинна була конфлікт той розв'язати. Сльози показувалися на її глибоких, щирих очах, її ніжне підборіддя тремтіло з болю тільки-но починала про це говорити. А Пітерові здавалося, що говорить вона про це не перестаючи.

Вона певна була, що війну мусить припинити повстання частини робітничого люду в Європі. Очевидно, вона думала, що це могли б прискорити робітники Американського Міста, коли б повстали й дали приклад.

§ 15. Дженні говорила про свій план цілком одверто. Вона заплітала в волосся червону стрічку, приколювала червону розетку на груди і йшла на мітинг продавати маленькі памфлети в червоних обкладинках. Звичайно, Пітер повинен був доповісти про неї голові таємної служби Транспортного Тресту, але йому було жалко її, було соромно робити це. Дженні була хороша, маленька дівчинка й гарненька до того, і з нею можна було б навіть розважитися, якби не була вона така гістеричка. Пітер сидів і дивився на неї, коли вона сиділа, схилившись над своєю машинкою. В неї було ніжне, як пух, волосся присмеркового кольору, білі зуби й нижній рум'янець; що займався на її щоках; так, зовсім не погана, якби тільки розігнулася та присвятила трохи часу своїй зовнішності, як роблять це інші дівчата.

Але ж ні, увесь час вона була напружена і, чорти б його взяли, завжди намагалася й Пітера довести до такого самого стану. Вона була абсолютно переконана, що Пітера мусять зворушити й уразити ті страшні кривди, які чинять робітничій класі. Вона вважала, що це неодмінно буде, коли його просвітити. Дженні розказувала Пітерові страшні історії, і він повинен був неодмінно вражатися. Він повинен був завжди бути чулим. Дженні давала йому читати свою „літературу“, а потім допитувала його, щоб пересвідчитися, чи перечитав він її. Пітер умів читати, Перікл Пріам навчив його, бо йому потрібна була поміч, щоб друкувати

його обіжники та оголошення по провінціальних газетах, де вони мандрували. І тепер Пітера садовили в куток, і він мусів зосереджувати свою увагу на „Азбуці Соціалізму“ або „Капіталі та Пролетаріяті“, або на творі „Шлях до влади“.

Пітер казав собі, що це частина його роботи — діставати ці відомості. Він повинен стати червоним і вивчити їхній жаргон, але книжки здавалися йому страшенно нудні й переповнені довжелезних технічних слів, яких він ніколи перед тим не чув. Чому не можуть ці хлопці балакати, нарешті, американською мовою? Він знав, що на світі були соціялісти, а також „арнархісти“, як він називав їх, і думав, що це було те саме. Але тепер він вичитав, що були не тільки соціялісти та „арнархісти“, але й державні соціялісти та комуністи-арнархісти, і комуністи-синдикалісти, і синдикалісти-анархісти, і соціялісти-синдикалісти, і реформісти-соціялісти, і гільдійські соціялісти, не кажучи вже про прибічників єдиного податку, лібералів, прогресистів та численних інших відмін, яких йому доводилося зустрічати, класифікувати й слухати з повагою та прихильністю. Кожна окрема група обстоювала ті ознаки, що робили з неї окрему, і кожна обстоювала, що в цьому й була справжня, істинна правда. І Пітер став почувати, що страшенно втомився від їхніх безконечних балачок; найпростіше було-б звалити їх усіх в одну купу, як робили Геффі та Мак-Джівні, що звали їх усіх „червоними“.

Пітер ясно зрозумів, що те, чого хотіли ці червоні, це поділити майно багатих. Кожен, кого він питав про це, стверджував те. Але тепер він довідався, що це зовсім не так. Вони хотіли, щоб держава забрала до своїх рук промисловість, або щоб це зробили робіт-

ничі спілки, або щоб це зробило робітництво взагалі. Вони показували на пошту або армію та флоту, як на приклад того, як держава мусить скерувати справу.—Хіба це не добре?—питала Дженні. І Пітер казав:—Так, добре.—Але в Пітерові весь час глибоко ховалася думка, що ніякої в біса різниці не було-б. Кожної хвилини народжується дитина і можна бути певним, що хоч як зорганізувати справу, завжди частина з цих дітей вважатиме за краще жити коштом інших. Наприклад, оця бідна дитина, що готова була віддати все за якусь дурницю або ради кожного, хто-б прийшов і розказав їй зворушливу історію; чи можна уявити якусь державу або суспільство, де-б не була вона смачною принадою і не проковтнув-би її якийсь хлопець з нормальним апетитом.

Дженні цілісінський день бувала одна вдома з Пітером і подобалася йому в міру того, як знайомився він з нею ближче. Очевидно було, що Пітер подобався їй що-далі більше, в міру того, як грав він свою гру. Пітер поводився так, наче він щиро співчував новій справі і швидко сприймав її. Він розумів усе, що Дженні йому говорила, його жах обіймав від страшних історій, він готовий був допомогти їй скінчити європейську війну, розпочавши революцію серед робітництва Американського Міста. Він і про себе розповідав їй, і вона співчувала тяжкому його життю, його 20 рокам злиднів та неволі, і, коли плакала над ним, Пітерові це подобалось. Було дуже приємно іноді, коли вона отак жаліла його; це була винагорода за те, що йому було нудно слухати, як жаліла вона всю робітничу класу.

Пітер не знав, чи Дженні що відомо про його свідчення. Але він не шукав способу затаїти його, він розказав їй усе і знайшов вихід з становища. Так, він став був

на поганий шлях, але в цьому не винен: він не знав нічого кращого, він був нещаслива жертва обставин. Він розказував, як голодував, як його бив „дід“ Дреб, і сльози блищали в сірих очах у Дженні й котилися по щоках. Він розказував про свою самотність і тугу, про нужденне життя в сирітському домі. І як міг він, бідний хлопчик, зрозуміти, що ганьба була помагати Перікліві Пріямі продавати його „Безподібний Знищуватель Болю“? Як міг він знати, чи ліки ті погані, чи добрі. Правду сказати, він не знає цього й зараз.

Що-до храму Джімджамбо, то вся Пітерова робота була мити тарілки, робити все, що в кожному отелі чи ресторані роблять.

Це була та історія, яку легко скласти, а надто тому, що першим пунктом у вірі соціялістки Дженні було — в усіх людських вадах винні є економічні причини. Це давало волю прищеплювати їй, що хто хотів, робило з цієї дитини таку легку мету, що Пітерові було-б соромно робити з неї жертву, якби не натрапив на неї по дорозі до вищої мети, а також, якби не була вона молода, всього сімнадцяти років, з ніжними сірими очима та споклиливими солодкими губами, одна вдома цілий день

§ 16. Любовні Пітерові пригоди до цього часу були подібні до всіх пригод у його житті: багато було надій, чудесних мрій, але дуже мало дійсного, реального. Пітер багато знав про ці справи. В сирітському домі мало було такої мерзоти, якої-б він не бачив, мало лишалося мерзотних уяв, з якими він не ознайомився-б, так само й Перікл Пріям була людина подібна до традиційного моряка, що мав дівчину в кожному порту, і взагалі, по всіх містах та селищах не було такого місця, куди міг піти Пітер, крім тих, куди ходив

Перікл; тому Пітер багато бачив амурних пригод свого хазяїна і знав його секрети. Але ні одна з тих дівчат або жінок жодної уваги не звернула на Пітера. Пітер був тільки „хлопчик“, і коли вже виріс, перестав бути хлопчиком і став юнаком, коли брали його гострі бажання, жінки також не звертали на нього жодної уваги, та й з якої рації-б вони могли це робити? Пітер був — ніщо. У нього не було певного становища, ні грошей, не був він привабливий. Він був слабосильний, маленький, зуби криві і одно плече вище від другого. Чого він міг сподіватися від жінок та дівчат, окрім глузування та образ?

Потім перебрався Пітер до храму Джімджамбо, і тут ждали його переживання,— Пітер закохався по самісінькі вуха. Це була покоївка в тому храмі, сяйлива істота з „Зелених Островів“ з волоссям, подібним до сонячного сходу, з щоками, як яблука, з таким сміхом, що від нього дрижали сковороди на стінах у кухні. Вона глузувала з Пітера, глузувала з мажордома, глузувала з усіх чоловіків у цьому місці, коли пробував який обняти. Раз або двічі на місяць вона дозволяла їм це, щоб тільки підтримати в них зацікавлення й мати собі практику.

Єдиний, до кого вона справді ставилася прихильно, це був приймач у пральні, і Пітер швидко зрозумів через що. Цей хлопець з пральні мав по неділях автомобіль, і Неллі страшенно гарно вбиралася і їхала з ним до міста. Він міг потратити весь свій заробіток за тиждень, щоб тільки її розважити. Пітер знав це, бо в понеділок уранці Неллі розказувала про це по всій установі:—Ой, як я погуляла!—казала вона і потім перераховувала все морозиво і всі каруселі, гайдалки і всі дивовижні речі. Вона розказувала про татуйованих

чоловіків, про п'ятиноге теля, про жінку, що була напівчоловіком, і ввесь час дзвенькотіли сковороди.

Так, це була чудесна істота, і Пітер раптом зрозумів, що найвище бажання в його житті було мати „шикарну подругу“, як Неллі. Він зрозумів, що неодмінна для цього умова—гроші. Жодна жінка не дивиться на вас без грошей. Одного разу Неллі пішла з ним, і це забрало в нього всі гроші за шість місяців. Пітер не зміг не показати, чого коштувала йому ця витрата, тому сказано було йому, що він „скупердяй“, і кар'єра його скінчилася. Неллі зникла разом з усіма, коли налетіла на храм поліція. Пітер не знав, що з нею сталося, але стара жадоба ще панувала над ним і іноді він мріяв: ось поліція знайшла її, ось вона в тюрмі, і він, маючи тепер нову „руку“, може допомогти їй вийти, може забрати її звідти й заховати від приймача пральні.

Це були мрії, а навколо була реальність, новий світ. Пітер живе тепер у домі сестер Тод; як то вони поставляться до цих страшних таємниць кохання?

§ 17. Пітер умовився з Геффі, що в кінці тижня він Пітер, матиме таємну зустріч з однією людиною головного шпигуна. Через те Пітер сказав сестрам, що втомився бути арештантом і хоче походити на вільному повітрі.

— Прошу вас, містере Гедж, не робіть цього,—скрикнула Седі, і тонке заклопотане її обличчя раптом стало ще тонше й заклопотаніше.—Хіба-ж ви не знаєте, що цей будинок під наглядом? Вони якраз і сподіваються схопити вас одного. Це буде кінець вам!

— Я не такий уже важливий їм,—сказав Пітер. Але Седі твердила, що він справді такий, і Пітерові було

приємно слухати оці слова про його велику вагу, хоча й набридло сидіти вдома.

— Ах!—скрикнула вона,—невже ви не знаєте, скільки залежить від вас, як свідка на Губеровому процесі? Цим процесом зацікавляться мільйони людей по цілому світі. Це спробний камінь, містере Гедж, чи дозволять їм забивати проводирів робітничої класи без боротьби? Ні, ми мусимо показати їм, що йде великий рух, всесвітнє зворушення робітників, боротьба за волю найманим рабам.

Але Пітер не міг уже спинятися на цьому.

— Гаразд,—сказав він, раптом перериваючи промову Седі.—Я гадаю, що мій обов'язок лишитися, хоч-би й умер я з сухоти, запертий, без свіжого повітря.

Він починав удавати мученика, і це було не так уже важко, бо й був він мученик, був подібний до нього з маленькою своєю кривобокою тонкою постаттю та задрипаним одягом. Зраділі Седі й Дженні подивилися обидві на нього й легше зідхнули.

Але згодом Пітерові прийшла нова ідея. Він міг вийти вночі,—сказав він Седі,—чорним ходом, тоді ніхто його не побачить. Він не піде на ті вулиці, де багато людей та світла, й цілком буде безпечно, ніхто його не пізнає. Йому абсолютно й неодмінно треба побачити одного знайомого, що винен йому гроші. Для того треба було пройти на другий кінець міста, і тому він не хоче, щоб Дженні пішла з ним.

І того вечора Пітер переліз через тин, прокрався через сусідську пташню, вийшов на вулицю. Йому булоприємно поринути в натовп, пробиватися в ньому, упевнюватися, що ніхто не слідкує, як іде він на таємну зустріч, ні один червоний, що запідозрив-би його „това-

риство“. Зустріч в „Американському Домі“, у поганому отелі, де Пітер повинен був піднятися ліфтом на четвертий поверх, ні з ким не балакати, і тричі постукати в двері кімнати 427. Пітер так і зробив, і двері відчинилися, непомітно він увійшов усередину й побачив там Джері Мак-Джівні з обличчям, як у пацюка.

— Ну, що ви здобули?— запитав Мак-Джівні. Пітер сів і почав розказувати. Нетерплячими пальцями він розідрав аматорське шиття в підкладці свого піджака й витяг звідти свої нотатки з іменнями та описами тих людей, що приходили побачити його.

Мак-Джівні швидко передивився нотатки.

— Господи Ісусе!— сказав він,— нащо це?

— Але-ж це червоні!— скрикнув Пітер.

— Знаю,— сказав той,— але що з цього? Ми можемо ходити, слухати їхні балачки на мітингах що-вечора. Ми маємо списки членів усіх цих різноманітних організацій. Але-ж що про Губерів процес?

— Ну,— сказав Пітер — вони весь час агітують про це. Надрукували про мене, про мої пригоди.

— Будьте певні, що ми знаємо це,— сказав Мак-Джівні.— До біса гарну історію ви дали їм, мабуть, здорово весело було слухати себе самого. Але яка нам з цього користь?

— Що-ж вам треба знати? — незадоволений спитав Пітер.

— Нам треба знати таємні їхні плани,— сказав Мак-Джівні.— Нам треба знати, що вони роблять, щоб дізнатися про наших свідків. Нам треба знати, хто продає нас, хто такий шпигун у тюрмі. Ви дізналися про це?

— Н-ні,— сказав Пітер,— ніхто про це нічого не казав.

— Милій боже!— сказав шпигун.— Невже ви сподівалися, що вони піднесуть вам це на срібній таці?—

І знову почав перебирати Пітерові нотатки й, нарешті, незадоволений кинув їх на ліжку. Він почав розпитувати Пітера, і Пітер з незадоволення упав у розпач. Він не дізнався ні про жодну річ з того, що треба було Мак-Джівні. Цілий тиждень його шпигунства пропав марно.

Шпигун не дуже то розводив делікатності.

— Ясно, що ви дурень,—сказав він.— Але який ви не є, ми мусимо використати вас як-найкраще. Тепер слухайте уважно й розумійте: ми знаємо, хто такі ті червоні, ми знаємо також і те, чого вони навчають, але за це не можемо посадити їх у тюрму. Від вас нам потрібне ім'я їхнього шпигуна, а також те, хто буде в них свідками на Губеровому процесі і що ті свідки мають говорити.

— Але як-же я можу дізнатися про такі речі?—скрикнув Пітер.

— Ви мусите подумати,—сказав Мак-Джівні.— Але я вам дам єдиний спосіб: знайти собі дівчину.

— Дівчину?—запитав здивований Пітер.

— Звичайно!—сказав Мак-Джівні.— Ми завжди так робимо.— Геффі каже, що люди в трьох випадках викривають свої таємниці: перший, коли людина п'яна, другий, коли вона закохана...

Мак-Джівні замовк. Пітер, бо йому треба було поширювати свою освіту, спитав:

— А третій?

— Третій,—коли людина й п'яна і закохана,—була відповідь.

Пітер мовчав захоплений. Шпигунська робота чим далі здавалась йому складніша й привабливіша.

— Ви не нагледіли відповідної в цій компанії?—спитав Мак-Джівні.

— Та... можливо...—сказав Пітер засоромлений.

— Це досить легко, — казав далі шпигун.—Ці червоні всі стоять за „вільне кохання“.

— Вільне кохання!—скрикнув Пітер.—Що ви хочете сказати?

— Хіба ви нічого не знали про це?—зареготав Мак-Дживні.

Пітер сидів і дивився на нього. Всі ті жінки, що Пітер колись знав, або чув про них, за своє кохання брали гроші. Вони брали їх чи безпосередньо, чи автомобілем, або квітками, цукерками та квитками на звичайні видовища. Та хіба-ж є така жінка, щоб не брала грошей ані в якому вигляді, хіба-ж є кохання цілком вільне?

Шпигун запевнив його, що так якраз і є.

— Вони обстоюють це,—сказав він.—Вони гадають, що так і треба.—Але Пітерові здавалося це найдивнішим з усього, що чув він досі про червоних.

Правду казати, Пітер міг знайти тут певну рацію. Це було надзвичайно зручно з погляду мужчини: стільки-ж лишалося грошей у кешені! Коли жінка хотіла бути такою дурною... і Пітер раптом піймав себе на тому, що думає про маленьку Дженні Тод. Так, вона якраз і була такою дурною,—це було ясно. Вона віддавала все, що мала; отже, звичайно, може бути й „вільною коханкою“.

Пітер вертався від Мак-Дживні й тремтів від нової, чудесної думки. Тепер вже не примусите його лишити свою роботу. Ця шпигунська робота—це таки справжнє його діло!

Було вже пізно, коли Пітер вернувся додому, але дівчата чекали його, і їхня радість, що він щасливо вернувся, була очевидна. Пітер помітив, що обличчя в

Дженні виявляє глибшу радість, ніж обличчя її сестри, і раптом обняло його нове почуття, Дженні почала швидше дихати, як увійшов він у кімнату, і це так само й на власне його дихання вплинуло. Відразу захотілося йому підійти до неї, цілком безкорисливо захотілося заспокоїти її, але інстинктивне розуміння полової гри, про яке й сам не знав, стримало цей порив і, замість неї, він звернувся до старшої сестри запевняючи, що ніхто за ним не слідкував. Він розказав докладно свою вигадку, складену по дорозі: він працював десять днів у одного знайомого, пиляв дрова, важка робота, будьте певні, а після того знайомий хотів йому не заплатити. Пітер піймав його вдома сьогодні ввечері і витяг таки п'ять доларів та обіцянку платити ще по кілька доларів кожного тижня. Це, щоб можна було потім ходити до Мак-Джівні.

§ 18. Пітер не спав добру частину ночі, обмірковуючи нову справу,—знайти собі дівчину. Він констатував, деякий час закоханий у маленьку Дженні, але мусить бути розумним і практичним. Він мусить обміркувати, яку дівчину вибрати. Перш за все йому потрібні відомості. Хто мав їх найбільше? Він подумав про міс Небінс, що була за секретаря в Ендр'юса, адвоката. Вона напевне знала більше як хтось інший, але міс Небінс була стара дівуля, носила окуляри та широконосі черевики й, очевидно, була поза межами любовних можливостей. Після цього він подумав про міс Стендіш, гарну блондинку, що працювала в страховому товаристві й належала до соціалістичної партії. Одягалася вона „шикарно“, і Пітер був-би радий мати щось подібне, щоб показати її Мак-Джівні та й усім іншим людям шпигуна Геффі, але хоч як себе поважав,

не міг уявити собі, що примусить міс Стендіш помітити його. Була ще міс Янкович, одна з справжніх червоних, що належала до інтернаціональної робітничої спілки, але вона була єврейка, з гострими чорними очима, що ясно свідчили про сильну вдачу, і Пітер боявся її. А крім того, Пітер підозрівав, що вона цікавиться Мак-Корміком, хоча, звичайно, про цих прихильників „вільного кохання“ важко було сказати щось певне.

Про одну лише дівчину Пітер міг сказати цілком певне, і це була маленька Дженні. Він не знав, чи багато знає Дженні таємниць, але, напевне, вона зможе добути щось для нього. Коли він її матиме, він зможе використовувати її, щоб випитувати в інших. І Пітер почав уявляти собі, яке то буде кохання Дженні. Вона не була в повному розумінні те, що звуть „шикарною“, але в ній було щось таке, що давало певність, що не доведеться її соромитися. Кілька нових суконь і вона буде гарненька. Крім того, вона мала гарні манери, ніколи не показала, що боїться тих багатих леді, які під'їжджали до її будинку власними автомобілями. А також знала вона надзвичайно багато, як для дівчини, хоча-б і не розуміла як слід більшості з того, що знала.

Пітер не гаяв часу й розпочав роботу по новій лінії. В газетах на другий день ранком з'явилися звичайні відомості з Фландрії: тисячі людей розривало на шматки майже кожної години і вдень, і вночі. Мільйони людей з кожного боку зчепилися в лютім бою, що тривав тижні й міг тривати місяці. М'якосерда маленька Дженні сиділа з вогкими очима, розказуючи про це, доки Пітер поїдав своє вівсяне рідке молоко. Пітер теж говорив, що це погано, що вони мусять це припинити, він разом з Дженні. Він згоджувався тепер з нею, він був соціяліст, він називав її „товаришкою“ і

казав, що вона переконала його. Її очі блищали з радості, наче справді зробила вона щось, щоб скінчити війну.

Вони сиділи на канапі, дивлячись у газету, і були одні вдома. Пітер раптом перестав читати й сказав, дуже зніяковілий: „Товаришко Дженні...“

— Що?—спитала вона й подивилась на нього своїми правдивими сірими очима. Пітер говорив з острахом, трохи побоюючись, бо цей вид шпигунської роботи був йому ще новий.

— Товаришко Дженні,—сказав він,—я... я не знаю, як це сказати, але боюся, що я трохи закохався...

Дженні відхопила руки, і Пітер почув, що дихає вона швидше.

— О, містерє Гедж!—скрикнула.

— Я... я не знаю,—лепетав Пітер,—я гадаю, що ви не подумаете...

— О, киньмо це!

— Чому, товаришко Дженні?—й додав:—я не знаю, що я можу зробити...

— Ах, нам було так гарно, містере Гедж, я думала ми будемо працювати для справи.

— Так, але-ж це не заваджатиме...

— Ах, заваджатиме, заваджатиме, це робить людей нещасними!

— То...—і голос Пітера задрижав,—то я вам зовсім не подобаюсь, товаришко Дженні?

Одну хвилину вагалася.

— Я не думала...—сказала вона.

Пітерове серце аж підскочило в грудях. Це було вперше, що дівчина вагалася, відповідаючи йому на таке запитання. Якесь надхнення зійшло на нього, наче все життя своє практикувався він на такому виді шпи-

гунства. Він наблизився до Дженні й дуже ніжно доторкнувся до її руки.

— Я трошки вам подобаюся?—прошепотів він.

— Ах, товаришу Гедж,—відповіла Дженні.

Пітер на це:—Кажіть на мене Пітер, я дуже прошу.

— Товаришу Пітер,—сказала Дженні й щось перетяло їй горло, і Пітер глянув на неї, на її очі спущені додолу.

— Я знаю, що мене нема за що кохати,—сказав Пітер далі.—Я бідний, неосвічений... негарний...

— О, не те!—скрикнула Дженні.—О, ні, ні, хіба-б я думала про такі речі? Ви—товариш!

Пітер знав, звичайно, як саме вона поведе балачку по цій лінії.

— Ніхто не кохав мене,—сказав він гірко.—Ніхто не зацікавиться вами, коли ви бідні й не маєте чого запропонувати...

— Я вам кажу, що це не те,—говорила вона своє.—Прощу вас не думайте так. Ви герой. Ви присвятили себе цій справі, ви підете далі, станете проводирем.

— Маю надію,—сказав Пітер скромно.—Але як-же так, товаришко Дженні? Чим я вам не до вподоби?

Вона глянула на нього, очі їх зустрілися, і з ледве помітним плачем у голосі вона сказала:

— Я хвора, товаришу Пітер. З мене толку не буде. Я-б погано зробила, коли-б пішла за вас.

Десь далеко, глибоко в Пітеровій душі, де перебувало його внутрішнє „я“, відчув він, наче облили його ледяною водою. „Женитися!“ Але хто казав щось про те, щоб женитися? Пітер нагадував підпис під малюнок у гумористичному журналі: „І раптом...“

Але Пітер був надто розумний, щоб не показати свого розчарування. Щоб догодити Дженні, він сказав:

— Ми розмову про одруження можемо поки що й відкласти. Я можу чекати, коли знатиму, що подобаюся вам, і коли ви будете здорові...

Дженні сумно хитнула головою.

— Мабуть ніколи не буду я справді здорова. А, крім того, ні ви, ні я не маємо грошей, товаришу Пітер.

Ага, ось воно! Гроші, завжди гроші! А „вільне кохання“—це тільки казка.

— Я можу знайти роботу,—сказав Пітер, точнісінько, як сказав-би кожен сумирний типовий закоханець.

— Але-ж ви не можете заробити на двох,—казала своє дівчина й раптом скочила.—Ах, товаришу Пітер, не будемо закохуватись одне в одного! Не будемо робити сами з себе нещасних, давайте працювати для справи. Обіцяйте мені, що ви це зробите!

Пітер обіцяв, але, звичайно, аніякісінького не мав наміру обіцянки тієї додержати. Він був не тільки шпигун, але й мужчина, і для того, й для того була потрібна йому товариш Дженні. Цілий день потім він писав адреси на конвертах разом з нею і час-від-часу кидав на Дженні закоханими очима, і Дженні знала тепер, що ті погляди означають, і чарівний рум'янець набігав на її щоки та навіть на шию. Вона справді була дуже гарна, як закохалась, і Пітер вирішив, що нова робота—це найчудесніша робота за все його життя. Він уважно стежив, ловив усі ознаки й був певен, що не помиляється. Поки вернулася Седі, Пітер обіймав товариша Дженні й цілував її гарну, білу шию. І товариш Дженні ніжно зідхала, і благання перестати раз-у-раз ставали слабші й не переконували його.

§ 19. Треба було владнати з Седі. Суворі иноді губи примушували Пітера почувати абсолютно певно, що

товариш Седі зовсім не була прихильна до вільного кохання й дуже мало до будь-якого кохання, крім любови своєї до Дженні. Вона виховала свою „маленьку сестричку“ й пестила її як мати багато років. Вона готова була відірвати страву від власного рота, щоб дати їй, Дженні, а Дженні теж готова була віддати її будь-якому мандрівному агітаторові, якби той прийшов та крутився тут, як вони їли. Пітер не хотів, щоб Седі знала, що сталося без неї, але боявся й натякнути Дженні, щоб та не казала сестрі.

Розв'язав він цю справу дуже практично. Дженні почала знову благати:

— Ми не повинні робити цього, товаришу Пітер.

І Пітер згодився: можливо, вони не повинні й не будуть більше. Тоді Дженні поправила зачіску, розгладила свою блузу, і її коханий міг побачити, що вона й не думає розказувати Седі.

На другий день знову були поцілунки й знову була згода, що їх не мусить бути. І ще раз Дженні нічого не сказала Седі. За певний час Пітер устиг переконати її, що їхнє кохання—це власна їхня справа, і нікому про неї не повинні вони зараз говорити. Вони мусять тримати про себе чарівну цю таємницю, і нікому це не пошкодить. Дженні десь читала про поетесу, містрис Бровнінг, що була хвора все життя, й велика, чудесна любов їй цілком повернула здоров'я. Така любов прийшла тепер до неї, але Седі могла не зрозуміти цього, Седі могла подумати, що вони не знають одне одного й мусять почекаати. Вони, звичайно, були певні, що чудесно одне одного знають, і тому не було рації почувати якусь непевність або боятися чогось. Пітерові вдалося ці думки вбити так глибоко в розум Дженні, ніби вони були її власні.

І ввесь час він показував щире кохання до неї, цілі дні помагав їй надписувати конверти та надсилати обіжники комітетові оборони Губера. Він справді працював багато й нічого проти цього не мав, коли Дженні сиділа за столом поруч нього і він міг простягти свою й узяти її руку, коли схоче, або схопити її в обійми і шепотіти слова кохання. Чарівне тремтіння й захоплення опанували його. Його надії зростали наче хвилі під час припливу, але-ж тільки на те, щоб знову впасти. Він зайшов дуже далеко, але кожного разу кінчалося так, наче він натикався на мур. І ані з місця!

Пітер зрозумів, що Мак-Джівневе „вільне кохання“ була страшенна помилка. Маленька Дженні була така сама, як і всі жінки,—її кохання зовсім і не думало бути „вільне“. Маленькій Дженні потрібен був чоловік, і кожного разу, коли ви її цілували, вона починала звертати балачку на одружіння і ви не могли на смілитися звернути на щось інше, бо добре знали, що це поспеє всю справу. Пітер мусів повернутися до засобів старіших, ніж теорії всяких червоних. Він залицявся до Дженні не методами „вільного кохання“, а методами такого чоловіка, що один сидить дома з дівчиною сімнадцяти років і дуже хоче її спокусити. Пітер присягався, що любить її надзвичайно й любитиме до смерті, що знайде роботу й пеклуватиметься однією тільки Дженні. Він страждає, жити не може без неї. Він грав на її співчутті, грав на її дитячій невинності, він грав на цьому жалісливому, ніжному, м'якому серці, що через нього вірила вона в пацифізм, альтруїзм, соціалізм та інші „їзми“, накопичені в її голові.

І через два тижні Пітерові вдалося взяти маленьку Дженні штурмом. Пітер сам не пам'ятав себе з радощів. Маючи вже першу „дівчину“, Пітер вирішив, що

бути шпигуном, це якраз робота по ньому. Пітер знав, що з нього зараз справжній шпигун, який уживає справжніх таємних методів і стоїть на дорозі до справжніх таємниць у Губеровій справі.

І, справді, він відразу почав діставати їх. Дженні була закохана, Дженні була, як ви могли бачити, п'яна з кохання, отже виконувала обидві ті умови, що казав про них Геффі. Дженні говорила правду. Сидячи на колінах у Пітера й обіймаючи його, розказуючи про своє дитинство, про щасливі дні до того, як батька та матір на фабриці, де вони працювали, забито, маленька Дженні згадала ім'я молодого хлопця Іббетса.

— Іббетс?—сказав Пітер. Це ім'я здалося йому чудернацьким, але й знайомим.

— Наш брат у-перших,—сказала Дженні.

— Я бачив його?—спитав Пітер, згадуючи.

— Ні, він не був тут.

— Іббетс...—повторив він, пригадуючи. Раптом згадав.—Його звуть Джек?

Дженні з хвилину мовчала. Пітер глянув на неї; їхні очі зустрілись, і Пітер побачив, що вона перелякалась.

— О, Пітер!!—прошепотіла Дженні.—Я не повинна була говорити, я не можу говорити жодній душі.

У грудях у Пітера вибухнула радість. Щоб не показати свого почуття, він сховав своє обличчя на її ніжній, білій шиї.

— Серце моє!—прошепотів він.—Люба!

— О, Пітер,—скрикнула Дженні,—ти знаєш, правда?

— Звичайно!—він засміявся,—але я нікому не скажу. Можеш не турбуватися й врити мені.

— Але-ж містер Ендр'юс так дуже наказував,—сказала Дженні.—Він примусив мене й Седі заприсягтися, що ніколи не скажемо нічого жодній живій душі.

— Але-ж ти й не казала,— відповів Пітер.— Я довідався про це випадково; не згадуй про це, і це найрозумніше буде. Якби хтось довідався, що я знаю, то вони-б не обвинуватили тебе, вони мусіли-б зрозуміти, що я знаю Джека Іббетса, раз я пробув у тюрмі стільки часу.

І Дженні забула все, а Пітер почав її цілувати. Поцілунки робили з неї щасливу і були йому способом заховати власну радість. Він виконав доручення, що дав Геффі. Він викрив першу велику таємницю в Губеровій справі. Шпигун у тюрмі Американського Міста, що діставав новини для Комітету Оборони, був Джек Іббетс, один з доглядачів тюрми й брат у-перших сестер Тод.

§ 20. На щастя, цього самого дня Пітер мав побачення з Мак-Джівні. Він ніяк не зміг-би держати таємницю до другого дня. Він попросив дівчат вибачити йому, пробрався через пташню, як і раніш, і пішов до „Американського Дому“. По дорозі голова в Пітера дуже працювала. Він справді міцно тримався зараз за щабель успіху він не повинен проґавити такого випадку, щоб закріпитися.

Глянувши на Пітера, Мак-Джівні побачив, що щось трапилося.

— Ну?— запитав він.

— Знайшов!— скрикнув Пітер.

— Що?

— Ім'я того шпигуна, що в тюрмі.

— Господи Ісусе! Не може бути!— скрикнув Мак-Джівні.

— Цілком певно,— відповів Пітер.

— Хто-ж він такий?

Пітер стиснув руки й набрався духу.

— По-перше,—сказав він,—ми мусимо з вами порозумітися. Містер Геффі сказав, що мені платитимуть, але не сказав, скільки й коли.

— О, чорт,—сказав містер Джівні,—якщо дізналися ви про ім'я цього шпигуна, за нагороду можете не турбуватися.

— Ну, це все гаразд,—сказав Пітер,—але я хочу знати, що я одержу й коли.

— Скільки-ж ви хочете?—спитав чоловік з обличчям пацюка. Як пацюк, він відійшов у куток і гострим чорними очима дивився на свого ворога.—Скільки?—повторив він.

Пітер усіма силами намагався використати становище найкраще. Хіба працював він не для найбільшого та найбагатшого концерну в Американському Місті, не для Транспортного Тресту? Десятки й сотні мільйонів мали вони,—вів не уявляв навіть скільки, але знав, що вони можуть заплатити йому за таємницю.

— Я гадаю, що це мусить коштувати двісті доларів,—сказав Пітер.

— Звичайно,—сказав Мак-Джівні.—Добре, ми вам це заплатимо.

І відразу серце в Пітера впало. Який-же він був дурень! Чому не вистачило йому відваги вимагати п'ятьсот доларів? Він міг навіть сказати тисячу і зробити себе незалежним на ціле життя.

— Ну,—сказав Мак-Джівні,—так хто-ж шпигун?

Пітер до краю напружив усі свої сили, всі свої нерви.

— Перше я мушу знати, коли я одержу ці гроші.

— Боже милостивий!—сказав Мак-Джівні,—ви даєте нам інформації й одержуєте ваші гроші. Що ви нас за якихсь дешевих шахраїв маєте?

— Ну, гаразд,—сказав Пітер,—але ви знаєте, що містер Геффі не дав мені жодних підстав думати, що він мене любить. Я й досі ще не орудую рукою, як звичайно.

— Ну, він-же хотів одержати від вас деякі інформації,—сказав Мак-Джівні,—він думав, що ви один з тих динамітчиків. Як ви можете його обвинувачувати? Ви даєте мені ім'я цього шпигуна і я поклопочуся, щоб ви свої гроші одержали.

Але Пітер ще не здавався. Він боявся цього подібного до пацюка Мак-Джівні,—серце в нього колотилося, але твердо стояв на своєму.

— Я гадаю, що я мушу побачити ці гроші,—сказав він уперто.

— Слухайте, хай вам біс, за кого ви мене маєте?—спитав шпигун.—Невже ви думаєте, що я вам дам двісті доларів, потім ви дасте мені якийсь вигадане ім'я та й драла?

— О, цього я не зроблю,—сказав Пітер.

— А звідки я знаю, що ви цього не зробите?

— Але-ж я збираюся працювати для вас?

— Звичайно, ми теж хочемо, щоб ви працювали для нас. Це не остання таємниця, яку ми хочемо мати від вас, і ви побачите, що ми чесно ставимося до наших людей, інакше як-би тоді ми могли їх знайти. Мільйон доларів асигновано, щоб вивішати оцю Губерівську компанію; і коли дасте нам товар, одержите свою частину й одержите своєчасно.

Мак-Джівні говорив уперто й до певної міри переконав Пітера.

Але на своєму житті доводилося Пітерові бачити таких людей, що торгувалися один з одним, бачити таких негідників, що намагалися обдурити одного, і коли справа заходила про гроші, Пітер робився

подібним до бульдога, що міцно вчепився зубами за ніс другому собаці. Його мало обходило почуття другого собаки, а також і те, чи другому собаці він подобається, чи ні.

— Своєчасно,—спитав Пітер,—а що означає це „своєчасно“?

— О, господи!— сказав Мак-Джівні дуже незадоволений.

— Але-ж я мушу знати,—сказав Пітер,—чи означає це, що я одержу гроші, коли дам вам ім'я, чи це буде аж тоді, коли ви підете й перевірите, чи справді це шпигун чи ні?

Так вовтузилися вони, гарчали, як бульдоги, й що далі ставали лютіші. Але Пітер вчепився зубами й повис. Мак-Джівні натякнув цілком зрозуміло, що великий Транспортний Трест має досить сили, щоб удруге кинути Пітера в діру й тримати його там, що йому вистачить сили зробити це й утретє. Жах стиснув серце, але Пітер не випустив носа Мак-Джівні.

— Гаразд,—сказав нарешті подібний до пацюка чоловік. Сказав він ці слова якимось нудно, з презирством, але це аніяк не зачепило Пітера.—Добре, рискну.

Він витяг з кешені й розгорнув пачку грошей,—у кожній було двадцять доларів, і відрахував їх десять.

Пітер помітив, що в пачці лишилося ще дуже багато, і знав, що він попросив менше, ніж Мак-Джівні наготувався дати, і серце йому впало. А в той самий час те серце його тріпотіло з радощів,—така вже чудернацька річ це людське серце!

§ 21. Мак-Джівні поклав гроші на ліжку.

— Ось вони,—сказав він,—і коли ви мені дасте ім'я того шпигуна, ви можете взяти їх. Але краще послу-

хайтеся моєї поради й не тратьте їх, бо, як виявиться, що ви шпигуна не викрили, то, слово чести, я певен, що Ед Геффі викрутить вам обидві руки.

Але Пітер був спокійний.

— Я знаю напевне, що він шпигун.

— Ну, то хто-ж він?

— Це—Джек Іббетс.

— Що за чорт!—скрикнув Мак-Джівні, не вірячи.

— Джек Іббетс, один з нічних доглядачів у тюрмі.

— Я знаю його,—сказав Мак-Джівні,—але як могло це вам спасти на думку?

— Він брат у-перших сестрам Тод.

— А хто такі сестри Тод?

— Дженні Тод—моя дівчина,—сказав Пітер.

— Дівчина?—повторив Мак-Джівні. Глянув на Пітера й широка усмішка з'явилася на його обличчі.—Ви знайшли дівчину за два тижні? Не знав я, що ви на це здатні!

Комплімент був двозначний, але й Пітерова усмішка була не менше щира й показала всі його покривлені зуби.

— Я маю її,—сказав він,—і вона відразу вже розляпала язиком, що Іббетс їй брат у-перших. А потім злякалася, бо Ендр'юс, адвокат, примусив її й сестру заприсягтися, що ні перед ким не скажуть цього ймення. Отож, як бачите, вони використовують його як шпигуна, і в цьому не може бути ані краплі сумніву.

— Боже милостивий,—сказав Мак-Джівні, і в голосі був справжній жаль.—І хто міг подумати, що це можливе? Іббетс такий гарний хлопець і він червоний та ще й зрадник до того. Знаєте, через те й важко до біса мати діло з оцими червоними, що ви ніколи не знаєте, кого вони обкрутять, ви ніколи не знаєте, кому вірити. Як, ви гадаєте, вони це роблять?

— Не знаю,—сказав Пітер.—Що-хвилини народжується дитина, знаєте?

— Ну, у всякому разі я бачу, що ви не один з них,—сказав подібний до пацюка чоловік, дивлячись, як Пітер брав пачку грошей з ліжка й ховав її у внутрішню кешеню.

§ 22. Чоловік з обличчям, як у пацюка, попередив Пітера, щоб той був дуже обережний і не розкидався цими грішми. Ніщо не могло легше збудити підозру проти нього, як шепіт про те, що він з грошима. Треба так поводитися, щоб завжди міг він довести, що все, що він має, дісталось чесно. Пітер згодився з цим. Він ховатиме гроші в безпечному місці, аж доки не виконає свого завдання.

Після цього Пітер уже й сам попередив Мак-Джівні. Коли зараз звільнити Іббетса, то напевно почнуться балачки й підозра впаде на нього, на Пітера. Усміхаючись Мак-Джівні відповів, що він родився не вчора. Вони „висунуть“ Джека Іббетса, дадуть йому якусь вищу посаду, де він не зможе діставати відомості про Губерову справу, а потім через певний час піймають на якійсь помилці або приплутають до чогось і викинуть геть.

На цьому побаченні, а також і на дальших, Пітер з чоловіком подібним до пацюка з усіх боків обмірковували Губерову справу, що де-далі ставала складнішою й значнішою громадською подією. Ввесь час виявлялися нові вчинки, нові питання; це було цікавіше, ніж гра в шахи. Мак-Джівні казав справжню правду, коли говорив, що велика промисловість Америкапського Міста асигнувала мільйон доларів, щоб повісити Губера та його компанію. З самого початку запропо-

увала вона сімнадцять тисяч доларів за відомості. На цю нагороду, звичайно, знайшлося багато претендентів. Неприємно було те, що більшість тих, хто ласився на ці гроші, мали таке минуле, що суд не міг їм повірити. Жінки, майже всі, як виявлялося, були проститутки, а чоловіки в минулому—арештанти, фальшивники, картярські шахраї та інші такі. Іноді вони не розказували свого минулого, доки противна сторона не докопувалась до нього, а після того доводилося відповідно переробляти судові звідомлення та розсилати телеграми по всій країні. Було з дванадцятка отаких свідків у Губеровій справі. Вони розказували свої історії слідчим, і стільки вигадок та суперечностей виявлялося тут, що Геффі та його помічникам було з ними роботи не мало. На нещастя, трапилось, що Джим Губер з жінкою дивилися в той самий час на параді з даху будинка за дві милі від того міста, де стався вибух, коли, як їх обвинувачувано, вони підкладали саквояж з бомбою. Хтось зфотографував параді з цього даху й на цьому знімкові було видно Губера і його жінку, а також великий годинник у вікні ювелірного магазину, що ясно показував час. На щастя, слідчий натрапив на цю фотографію перший, але зараз оборона довідалася, що такий знімок є, й намагалася його побачити. Слідчий не міг зважитися на те, щоб знімок знищити, бо існування його могло бути доведене, але кілька разів перезняв його, доки циферблат у годиннику не став такий неясний, що часу не можна вже розібрати. Тоді оборона стала намагатися дістати докази того, що фокус такий зроблено.

Таким чином всі свідчення були на користь оборони. Через друге нещастя трапилось, що з півдесятка різних людей бачили, що бомбу кинуто з даху Геген-

хаймівської крамниці, а це цілком суперечило саквожній тій теорії, що на ній базувалося слідство. Отже, неодмінно треба „дістати“ цих усіх свідків. У одного могла бути заставна на будинок, то треба було заплатити їй, чи пообіцяти це. Другий мав скажену жінку й вона хотіла розвестися, її треба підмовити, щоб допомогла вплутати чоловіка в неприємну якусь історію, або він сам мав інтригу з чужою жінкою, або можна було підіслати до нього якусь жінку, щоб затягти його в інтригу.

Далі виявилось, що дуже швидко після вибуху де-хто з хлопців шпигуна Геффі молотком попсував тротуар, а також і стіни в тому будинку, де стався вибух. Це для того, щоб підкріпити теорію про бомбу в саквожі. І багато знімків з тих пошкоджень зроблено. Але зараз-же виявилось, що хтось зняв уже це місце раніше, ніж зроблено оці додаткові пошкодження, і оборона мала вже й знімки. Хто фотографував та чи не можна було-б його „пристукнути“? Якби Пітер міг допомогти в таких справах, то після Губерового процесу з нього була-б багата людина.

Після побачення з Мак-Джівні, Пітер що-разу йшов додому з головою, повною усяких привидів, і всі свої здібності прикладав, щоб добувати відомості. Він, Дженні й Седі без кінця балакали про справу, і Дженні й Седі цілком вільно розказували все, що тільки могли десь почути. Приходили й інші, молодий Мак-Кормік, Міріам Янкович та міс Небінс, секретар Ендр'юсів, і балакали про все, що знали й що підозривали, що оборона мала надалі чинити. Вони викрили брата в-перших тієї людини, що фотографувала дах, і вмовляли його, щоб той переконав фотографа казати правду. Якось прийшов Дональд Гордон у великому розпачі, бо стало ві-

домо, що один з найважливіших свідків оборони, крамар, був колись засуджений за продаж попсованого сиру. І що-вечора, перед тим, як лягти спати, Пітер писав нотатки, зашивав їх у свій піджак, раз на тиждень ходив на побачення з Мак-Джівні і там сперечався з ним і торгувався за те, що варті його новини.

§ 23. Гра ставала чим-раз цікавіша і ніколи-б не надокучила Пітерові, якби тільки не доводилося йому ціліснітькі дні сидіти вдома з маленькою Дженні. Медовий місяць гарна річ якраз на кілька тижнів, але ніхто не тягтиме його цілий вік. Маленькій Дженні, очевидно, ніколи не надокучало, як її цілували, і ніколи, здавалося, не завдовольнить її таке Пітерове кохання. Для чоловіка буває кінець коханню, але жінка ніколи, здається, не облишить цього предмету, вона завжди дивиться вперед і назад, думає про наслідки та відповідальність, про свої обов'язки та репутацію, то-що. А це, звичайно, нудно.

Дженні почувала себе нещасною, що дурить Седі. Вона хотіла розказати Седі, але іноді буває легше брехати, ніж до брехні признатися. Пітер не розумів, нащо розказувати про це Седі, він не розумів, чому речі не можуть лишатися в такому стані, як і зараз, і чому він з своєю коханкою не можуть іноді розважитися, замість того, щоб завжди розводити сантименти, завжди страшенно турбуватися за класову боротьбу, не кажучи вже про світову війну та про те, що може в неї встряти й Америка.

Це не означає, що з Пітера була людина жорстока, без серця. Ні, коли Пітер обіймав маленьку Дженні й вона тремтіла, він бував глибоко зворушений і реально почував, яка ніжна й добра була в неї малень-

ка її душа. Він радий-би допомогти їй, але що-ж він міг зробити? Становище було таке, що він не міг сперечатися з нею, не міг спробувати переробити її, він сам мусів іти разом з нею на всякі дурниці й удавати, що згоджується з нею. Хворість засудила маленьку Дженні на загибель, а яка рація йому йти на загибель разом з нею?

Пітер ясно розумів, що на світі є дві породи людей: ті, хто їсть, і ті, кого їдять; і в нього намір був стати в першій групі.

На дванадцятому році свого життя Пітер остаточно вже зрозумів, що зветься „ідеями“, „спільною справою“ та „релігією“. Все це були принади, щоб ловити сосунців. Не вгаває боротьба поміж сосунцями, що звичайно не хочуть, щоб їх ловили, та людьми вищого сорту, що хочуть їх ловити, і тому безперестанку вигадують нові, що-разу привабливіші та спокусливіші принади. Пітер наслухався досить тепер жаргону „товаришів“, щоб зрозуміти, що їхня принада—надто вже принаджувала, і оця бідна маленька Дженні міцно зачепилася за гачок; а що міг він, Пітер, з цим подіяти?

Але це було перше Пітерове кохання, і коли був він глибоко захоплений, то розумів справедливість того, що казав Геффі, що закохана людина хоче говорити правду. І Пітерові хотілося іноді сказати Дженні: „кинь усі оці промови й дай собі спокій, хай хоч раз розважимося“.

Так, усе-б він зробив, щоб це сказати, хоча й знав, що тим усе зруйнує. Одного разу маленька Дженні з'явилася в новій шовковій сукні, що привезла їй багата леді,—її серце зворушило занадто вже бідне вбрання на дівчині. Це був ніжний сірий шовк, дешевий шовк, але свіжий і новий, і Пітер ніколи не три-

мав у своїх руках нічого кращого. Він пасував до сірих очей Дженні, а через його свіжість рожеве стало личко, а може тому, що Пітер захопився більше, любив її більше, і це примусило її щоби порожевіти? Пітерові забажалося взяти її, вивести звідси, і, притиснувшись лицем до ніжних зборок на сукні, він прошепотів:

— Слухай, дитино! Коли-небудь хоч на короткий час киньмо всі ці турботи про людське нещастя.

Він відчув, як маленька Дженні зібгалася й відсунулася від нього, і швидко заходився поправляти біду.

— Я хочу тобі добра,—сказав він,—ти така добра до всіх, до всіх ти добріша, ніж до себе.

Щось було в його тоні більше, ніж у сказаних словах, і це налякало дівчину.

— О, Пітер!—скрикнула Дженні.—Як можна говорити про мене чи про когось іншого, коли мільйони чоловіків розривають на шматки, а мільйони жінок та дітей помирають з голоду.

І знову почалася боротьба. Пітер мусів нести її тягар, бути героєм і мучеником, і червоним. Цього самого вечора,—так уже судилося,—з'явилося троє вільних промовців. І до того обридли Пітерові оці мандрівні агітатори, оці нестерпні „брехуни“. Пітерові хотілося сказати: „Годі! Те, що звете ви своїм „ділом“, це просто є метод жити з своїх язиків, замість того, щоб працювати оскардом та лопатою“. І в Пітеровій голові повставала можлива суперечка. Він чув, як один з них питав його: „А чи багато ви оскардом та лопатою працювали?“ Другий казав: „Здається мені, що такі, як ви, завжди знаходять собі легеньку роботу, де-б не були“. Так, усе це була правда, але Пітер лютував не менше, і зустріч з товаришем Смітом, з братом Джонсом та товаришем Бравном, що тільки-но вийшов з

тюрми, не була з того приємніша. Слухати історії про їхні страждання, бачити, як беруть вони зі столу ту саму їжу, що хочеться її взяти йому, Пітерові, і—це найгірше—дозволяти їм думати, що вони обдурять його своїми балачками.

Прийшов час, коли Пітер не міг уже витримати. Цілісінький день запертий дома він ставав лютий, як пес на ланцюгу. Коли не зможе вийти знову на світ, то напевне загине. Він казав, що доктор попередив його, що його здоров'ю таке життя шкодить, йому конче потрібне свіже повітря. Після цього він виходив уже сам один і становище здавалося йому легше. Він міг тепер потрошку тратити свої гроші, знайшов спокійний куточок у ресторані й замовляв собі біфштекс, їв усе, що хотів, не почувавши на собі докірливих очей ніяких „товаришів“. Пітер жив у тюрмі, у сирітському домі і в домі шевця Смайсера, але ніколи його не годували так бідно, як у домі сестер Тод, що майже все, що мали, віддавали на оборону Губера та на „Трубу“, соціалістичну газету в Американському Місті.

§ 24. Пітер пішов до адвоката Ендр'юса й попросив у нього роботи: він хоче бути активним у Губеровій справі,—сказав він, і йому дали роботу в Комітеті Оборони, де цілі дні слухав він балачки про справу, міг зібрати безліч цінних відомостей. Він зробив себе приємним і придбав друзів. Незабаром заприятелював з одним із головних свідків оборони й дізнався, що цей чоловік колись був у розвідному процесі співвідповідником. Пітер довідався про ім'я жінки, і Геффі подбав, щоб приставити її до Американського Міста. Зробити це треба з розумом, щоб жінка навіть і не знала, що її використовують. Вона мала приїхати про-

сто розважитися, голос старого кохання знову захопив її, а Геффі має наготові з півдесятка людей, щоб спустити пружину в пастці,—головного свідка в Губера й не буде. „Завжди є що-небудь, чим можна піймати їх,“—сказав Мак-Дживні і охоче заплатив Пітерові Геджу 500 доларів за принесені відомості.

Пітер був-би надзвичайно щасливий, але якраз у цей час спіткало його жахливе лихо. Дженні говорила з ним про одруження все частіше, а тепер сказала й причину, через що одружитися треба неодмінно. Вона сказала цю причину, спустивши очі додолу, почервонівши. Дженні тремтіла, а Пітера так приголомшили її слова, що він не зміг додержати тієї ролі, якої від нього сподівались. Досі в усяких любовних кризах він стискував Дженні в своїх обіймах і заспокоював, але тепер на один мент він виявив перед нею справжні свої почуття.

З Дженні раптом почався напад гістерії. Що йому сталося? Чи він відмовляється женитися з нею, як обіцяв? В усякім разі він мусить тепер зрозуміти, що відкладати надалі вони не можуть. І Пітер, незнайомий з симптомами гістерики, зовсім з плигу збився й кинувся геть з будинку, стукнувши за собою дверима.

Що більше обмірковував він справу, то ясніше розумів, що заплутався страшенно. Як слуга Транспортного Тресту, він був певен, що забезпечений від кари закону та відповідальности. Але тут—він почував це—був такий клопіт, з якого не в силі будуть витягти свого агента ніякі владарі Міста. Хіба-ж вони могли зробити так, щоб він женився з дівчиною, а потім кинув її, як скінчить роботу?

Пітер почував себе так погано, що зважився подзвонити в контору Геффі й викликати Мак-Дживні. Це

було небезпечно, бо обвинувачення иноді відводило телефонні дроти й боялося, що оборона те саме робить. Але Пітер зважився; він попросив Мак-Дживні прийти в звичайне місце. Тут обговорили вони справу, і найгірші Пітерові страхіття ствердилися. Коли Пітер розказав, як стоїть справа, Мак-Дживні, чоловік з обличчям як у пацюка, приснув йому просто в очі. Остільки це було смішно, що він реготав, аж поки не побачив, що розлютував свого агента до краю.

— Що-ж це, жарти?—спитав Пітер.—Коли я пропаду, то де ви добуватимете відомості?

— Але-ж боже мій! — сказав Мак-Дживні.—Чого-ж ви так повели справу з цією дівчиною?

— Я робив те, що міг,—відповів Пітер.—Окрім того, всі вони однакові,—попадуть у біду і допомогти їм не можна.

— Напевне, допомогти можна,—сказав Мак-Дживні.—Чого ви раніш про це не спитали? А тепер, коли звязали себе, пообіцявши женитися, це вже ваша справа. Ви не можете перекладати її на мене.

Міркували з усіх боків. Мужчина з обличчям як у пацюка запевняв, що Пітер не має жодних підстав, щоб оженитися з Дженні й не вважати себе за одруженого. Пітер набув-би тільки собі клопоту й загинув-би, звичайно, як шпигун. Що він міг-би зробити, так це дати дівчині грошей і послати в таке місце, де зробили-б усе, що треба. Мак-Дживні міг-би знайти такого лікаря, що допоміг-би їй.

— Так, але які причини можу я виставити, щоб виправдатись?—скрикнув Пітер.—Як я скажу, чому я не женюся з нею?

— Щось зробіть,—сказав Мак-Дживні.—Чому-б вам не мати вже жінки?—І, побачивши розпачливий Пітерів

погляд, додав:—Справді, ви можете довести це. Я вам можу дістати жінку, якщо вона потрібна. Але вам зовсім не треба цього клопоту; просто розкажіть вашій дівчині нещасливу історію. Ви мали дружину, ви були певні, що вже вільні від неї, але зараз виявилось, що це не так. Ваша дружина довідалася про те, що ви тут робите, й намагається очернити вас. Поведіть справу так, щоб дівчина ваша не могла зробити вам нічого лихого, бо це мов пошкодить обороні Губера. Якщо вона справді щира в цій справі, то вона не викриє вас. Можливо, навіть сестрі своїй не скаже нічого.

Пітерові дуже не хотілося робити так. Він уявив собі маленьку Дженні, що лежить у гістериці на канапі, як він її лишив, і боявся довгої тяжкої сцени, що неодмінно буде. Але, здавалося, він мусів пройти через це. Кращого способу він не міг вигадати. До того-ж він мусів і поспішати, бо через дві години вернеться Седі додому, і тоді може бути вже пізно.

§ 25. Не гаючись, поспішив Пітер додому й застав таке: бліда маленька Дженні лежить на ліжкові й плаче. Можна було сподіватися, що вона вже вичерпала весь запас своїх почуттів, але-ж краю жіночим почуттям, коли почали вони виливатися, немає. Тільки-но Пітер обережно почав ганебно признаватися, що він має дружину, маленька Дженні скочила з ліжка, страшенно репетуючи, й стала перед ним як привид, як утікач-божевільний,—таке було в неї обличчя. Пітер силкувався пояснити їй, що цьому він не винний, що він справді що-дня ждав, що буде вільний, але Дженні, вхопившись за голову, тільки кричала:—Ти обдурив мене! Ти зрадив мене!—Це було дуже подібне до сцени в кіно, як шепотіло Пітерові якесь маленьке зле чортеня.

Він намагався взяти її за руку, довести її, але Дженні відскочила й кинулась на другий кінець кімнати й стояла там, дивлячись на нього, як дике звірятко, що загнав його він у куток і наміряється вбити. Вона наробила такого галасу, що Пітер злякався, що прибіжать сусіди. Він натякнув Дженні, що коли хто про це дізнається, то він пропаде назавжди, як свідок, і тоді вона буде винна, що Джим Губер пішов на шибеницю.

Дженні затихла, і Пітерові можна стало говорити. Він розказав їй про інтриги проти нього. Противна сторона надіслала когось до нього й запропонувала йому 10.000 доларів, щоб він продав Комітет Оборони. Тепер, коли він відмовився, вони намагаються запламити його, використовуючи на це його дружину. Через щось підозрівають вони, що він встряв у любовну історію, і з того хочуть зробити засіб, щоб його знищити.

Дженні все ще не дозволяла Пітерові доторкнутися до себе, але згодилася спокійно сісти на стілець і обміркувати разом, що їм треба робити.

— Хоч-би що сталося,—сказала вона,—шкоди Губеровій справі не повинно бути з цього. Пітер страшенно її скривдив, не сказавши правди; вона спокутує свою провину, але ніколи його не заплуває.

Пітер почав пояснити: можливо, що становище не таке вже скрутне, як вона думає. Він обміркував справу; він знає, де тепер Перікл Пріам, його старий хазяїн. Перікл зараз багатий, і Пітер певен, що він позичить 200 доларів. Є такі місця, куди маленька Дженні може поїхати, є способи цю біду перебідувати...

Але маленька Дженні спинила його. Де в чому вона була дитина, але в іншому доросла вже жінка. У неї були чудернацькі сталі ідеї, і коли ви стикалися з ними, то було однаково, що об мур бити. Вона й слухати

не хотіла про те, на що натякав Пітер. Це-ж убивство.

— Дурниці,—казав Пітер, повторюючи те, що казав Мак-Джівні.—Це-ж пусте; всі це роблять.

Але Дженні, очевидно, не слухала його; вона сиділа, дивилася очима, дикими, переляканими й перебирала пальцями свою сукню. Пітер слідкував за цими пальцями,—вони дратували йому нерви. Це були божевільні пальці. Вони ніби кричали про ті почуття маленької Дженні, що вона хотіла побороти, затаїти в собі.

— Якби тільки ти дуже на це не зважала,—благав Пітер.—Це нещасний випадок, але він уже трапився, і тепер ми мусимо знайти найкращий вихід. Колись я буду вільний і тоді женюся з тобою.

— Годі, Пітере,—прошепотіла дівчина напружено.— Я не хочу більше говорити, коли це все, що ти маєш сказати мені. Я не певна, чи мені хочеться одружитися з вами тепер, коли побачила, що ви могли мене обдурити, що ви могли дурити мене день-у-день цілі місяці.

Пітер подумав, що вона знову впаде в гістерику, і перелякався. Він не переставав благодити Дженні, але та раптом скочила.

— Геть!—скрикнула вона.—Прошу вас ідіть від мене й лишіть мене саму. Я все обміркую й вирішу, що мені робити. Щоб я не зробила, на вас плями не покладаю, отже лишіть мене саму і то швидше!

§ 26. Дженні вигнала його, і Пітер пішов, хоча й дуже побоювався. Він блукав по вулицях, не знаючи, що робити, оглядаючись на свої помилки, й мучив себе найтяжчою з усіх думок: „як по-инакшому могло-б скластися його життя, якби він мав досить розуму, щоб те зробити, або того не зробити“. Надійшов час обіду,

і Пітер добре попоїв, але й це навіть аніяк не заспокоїло його. Він уявляв собі: зараз прийшла Седі додому. Розкаже їй Дженні, чи ні?

Цього вечора Комітет Оборони Губера скликав великий мітинг. Пітер пішов туди, і це було найгірше, що він міг зробити. Його настрої був аніяк не підготований до зустрічі з жагучим запалом цього натовпу. Пітер уявляв, що його викрили й усім показують: тепер він ніяк не міг бути певним, що цього з ним не трапиться. І оцеї мітинг тисячі робітників,—ковалі з мозолястими руками, вантажники з плечима, як шинки, ломовики з кулаками, схожими на грізні тарани, довговолосі радикали,—сотні небезпечних напрямів,—жінки, що розмахують червоними хустками й кричать, аж доки не починають здаватися Пітерові медузами зо зміями, замість кіс.

Ось до якого запалу привела цей натовп Губерова справа. І Пітер знав, звичайно, що для всіх цих людей він був зрадник, отруйливий гад, зміюка в траві. Якби тільки знали вони, що він робив, якби зараз хтось підвівся й викрив його перед цим натовпом, його-б схопили й роздерли на шматки. Можливо, що зараз якраз маленька Дженні розкаже все Седі, Седі розкаже Ендр'юсові, у Ендр'юса виникне підозра і він пішле шпигунів слідкувати за Пітером Геджем. Можливо, що вони вже мають шпигунів і знають про його побачення з Мак-Джівні.

В такому настрої Пітер мусів вислуховувати тиради Дональда Гордона, Джона Дюрана й Соренсена, лідера вантажників. Він слухав, як викривали без кінця всі хитромудрі вигадки Геффі, як обвинувачували окружного обвинувача графства, що той наймає кривоприсяжників, а його агентів—у наклепах та фальшуваннях.

Пітер не міг зрозуміти, як можна було дозволяти такі речі, чому не кидали в тюрму оцих промовців. Але, замість того, він мусів сидіти тут і слухати, він мусів навіть і собі плескати в долоні й удавати, наче всьому цьому вірить! Всі інші таємні агенти Транспортного Тресту та окружного слідчого також мусіли слухати й удавати, що вірять! В залі Пітер зустрів Міріям Янкович і сів поруч з нею.

— Гляньте,—сказала вона,—он там двоє шпиків. Погляньте на їхні пики!

— Які це?—спитав Пітер.

Вона відповіла:

— Отой хлопець, що подібний до боксера, та той, що поруч з ним, з обличчям, як у пацюка.

Пітер глянув і побачив, що це був Мак-Дживні; Мак-Дживні глянув на Пітера, але й знаку не подав.

Мітинг тривав мало не до півночі. Підписали багато тисяч доларів на фонд „Оборони Губера“, а також ухвалили люті резолюції й постановили надрукувати й розіслати їх по всіх відділах кожної робітничої спілки в країні. Пітер вийшов ще до кінця, бо не міг уже витримати власних турбот та страху. Продерся крізь натовп і в передпокої зустрівся з Петом Мак-Корміком, лідером робітників-інтернаціоналістів. Суворе обличчя в цього юнака було таке стурбоване, якого Пітер ніколи не бачив. Пітер думав, що це наслідок мітингу, але Мак-Кормік кинувся до нього.

— Чули новину?

— Яку?

— Маленька Дженні Год укоротила собі життя.

— Мій боже!—зойкнув Пітер, відскочивши назад.

— Едда Рут зараз сказала мені. Седі прийшла додому й знайшла записку, що лишила Дженні,—вона пішла топитися..

-- Але що таке, чому?-- вигукнув Пітер злякано.

— Вона так мучилась, здоров'я було погане; просить Седі не шукати її тіла й не робити галасу; її ніколи не знайдуть.

І хоч який був переляканий та здивований Пітер, але почув, що йому стало легше. Маленька Дженні додержала свого слова. Пітер уратувався.

§ 27. Так, Пітер уратувався, але справа стояла так, що він ледве не загинув. Тепер йому доведеться грати ще свою ролю в тяжких тих сценах, що мають відбутися. Він мусів ще повернутися в будинок сестер Тод, зустрітися з божевільною од болю Седі, плакати й жахатися з усіма ними. Він накличе підозру на себе, як не зробить цього. „Товариші“ ніколи не подарують йому цього. Потім, на його нещастя, виявилось, що Седі дійшла якось до певних переконань, з чого загубила себе Дженні. Седі притиснула Пітера в куток і обвинувачувала його. І бідний Пітер з запалом протестував, доводив свою непривинність, бажаючи, щоб розкрилася земля і його поглинула.

І в цей час розумна думка спала йому в голову. Соромливо почав він тихо:

-- Був один чоловік, молодий, що инколи заходив до Дженні. Дженні просила мене не говорити.—Пітер хвилинку вагався і зробив майстерний хід.—Дженні казала мені, що вона за вільне кохання. Дженні розказала мені все про вільне кохання. Я сказав їй, що я цьому не вірю, але-ж ви знаєте, Седі, що коли Дженні у щось увірує, то буде на цьому стояти й відповідно робити. Отже я вважаю, що мені немає рації втручатися в цю справу.

Седі майже збожеволіла. Вона глянула на Пітера.

— Наклепник! Діявол!—скрикнула вона.—Хто цей чоловік?

Пітер відповів:

— Дженні звала його Недом. Я не мав права, гадаю, сперечатися з нею за цього чоловіка.

--- Не мали права доглянути невинну дитину?

— Дженні сама казала, що вона не невинна дитина, всі соціялісти це роблять.—І до цього остаточного вдару додав, що не вважає за чемне, гістем будши в домі, стежити за моральністю хазяїв.

Седі все-ж таки не вірила йому та навіть ляяла, і Пітер добрав найлегшого способу—розсердився і, як вихор, вилетів з кімнати.

Пітер цілком був певен, що Седі не буде розносити історію дуже широко. Це була-б надто велика ганьба її сестрі та і їй самій. Можливо, що коли вона поміркує, то повірить Пітеровій вигадці,—можливо, що й сама вона була „вільною коханкою“. Мак-Джівні запевняв, що такі були всі соціялісти, а він-же вивчив їх добре. Так чи так, а Седі мусить подумати перш за все про Губерову справу так само, як зробила маленька Дженні. Пітер почував, що тут усе гаразд і що він може зробити благородний вчинок. Викликав телефоном Седі і сказав:

— Я хочу, щоб ви знали, що я не збираюсь нікому нічого казати про цю історію; вона може стати відома тільки через вас.

Але було з-півдесятка людей таких, що їм Седі мусіла розказати. Міс Небінс була до Пітера холодна, як лід, коли Пітер з'явився до містера Ендр'юса. Також Міріам Янкович не була така щира, як колись, а також багато інших жінок ставилися до нього холодно. Але єдина лише людина заговорила з ним про цю

справу. Це Пет Мак-Кормік, лідер робітників-інтернаціоналістів, той самий, що сповістив Пітера про самогубство маленької Дженні. Можливо, Пітер нездатний був досить виконати свою роль в цьому разі, можливо, що молодий хлопець сам щось помітив,— якісь любовні погляди між Пітером та Дженні. Завжди Пітер почував себе ніяково, коли бував з ним, з цим мовчазним ірландським хлопцем, чиї темні очі переходили з одного обличчя на друге по всій кімнаті й наче б то випитували найтаємніші ваші думки.

Тепер найгірші Пітерові страхи здійснилися. Мак піймав його в кутку, підніс кулака до носа і сказав йому, що він „паршивий пес“, і якби не Губерова справа, то він, Мак, убив би його, ані хвилини не вагаючись.

І Пітер не насмілювався навіть слова сказати; він побачив на обличчі в ірландця таку лють, що справді злякався за своє життя. Господи, які ненависні йому були оці червоні! А зараз Пітер найгіршого з них мав проти себе. З цього часу життю його загрожуватиме цей маньяк-ірландець! Пітер ненавидів його так щиро й природньо, що навіть перестав думати про маленьку Дженні й уважав себе вже за жертву.

В північні години, коли миле обличчя маленької Дженні ввиджалося йому і гризла його совість, Пітер оглядався на плутане павутиння подій і бачив цілком ясно, яка неминуха була ця трагедія, як природньо вона виникла з тих умов, що були поза його волею. У страшній боротьбі робітників в Американському Місті, звичайно, не Пітер був винен. Також не з його вини втягнуто його в цю боротьбу, його примусили спочатку бути невірним свідком, а потім таємним агентом. Що-ранку Пітер читав „Таймс“, що виходив в Американському Місті, і знав, що Губерове діло—це діло

анархії та бунту, а тимчасом, як діло окружного обвинувача та таємної служби Геффі є діло закону та порядку. Пітер як-найкраще поведився у цьому великому ділі, йшов так, як наказували ті, що стояли над ним, і як-же можна було обвинувачувати його за те, що одна маленька, слабенька дівчина впала на дорозі тяжкої колесниці закону.

Пітер знав, що в цьому його вини немає, а проте, горе, муки, жах були страшні такі. По-перше, не було в нього маленької Дженні, не було її вдень і вночі. Не чув він її ніжного голосу, не гладив її шовкового м'якого волосся, руки тепер обіймали не її тіло, а порожняву. Дженні була його перше кохання і покинула його, а людська слабкість примушує дорожче цінувати речі тоді, коли їх уже нема.

Пітер намагався стати сильною людиною, намагався жити відповідно до цієї ролі. Він не повинен ходити й страждати при світлі місяця через те, що так сталося, але Дженнине личко стояло поруч, іноді дике, яке він бачив, коли в-останнє з нею говорив, повне докору, іноді ніжне. Пітер згадував, яка була вона добра, яка ніжна, як ніколи вона не залишала без відповіді жодного прояву кохання в нього. Де тепер знайде він іншу таку дівчину?

Ще одно надто турбувало його, таке дивне, незрозуміле, що для нього Пітер не мав навіть слів, але про що думав дуже часто. Ця—слаба, ніжна дівчина з своєї волі віддала власне життя за свої переконання; померла, щоб зберегти його, як свідка для Губера! Звичайно, Пітер знав давно вже, що маленькій Дженні так було призначено, що вона зреклася себе, що ніщо не могло її врятувати. Але все-ж таки, найвідважніше серце заб'ється, бачивши такий фанатизм, коли люди

життя своє віддають за справу. Тепер Пітер по-инакшому ставився до цих червоних; раніше це була проста купка „дурнів“, а тепер вони здавалися йому страшними виродками, кодлом діавола або божевільного бога.

§ 28. Одна тільки була людина, перед якою Пітер був не закритий,—це Мак-Джівні. Пітер не ховав від Мак-Джівні того, що страждає через свою втрату, і Мак-Джівні мусів узяти його в руки й добре струснути. Це була небезпечна робота—держатися біля червоних; небезпечна тому, що наука їхня була така заразлива, а самі червоні такі до біса спритні, щоб захоплювати людські голови. Мак-Джівні не одного бачив такого хлопця, що спочатку дурів з їхніх ідей, а потім перевертався на їхнього прихильника, Пітер мусів бути на сторожі проти цієї небезпеки.

— Це не те,—пояснював Пітер.—Це не їхні ідеї. Я дуже розм'як з цією дитиною.

— Ну, це одне й те саме,---сказав Мак-Джівні,—ви жалієте їх і перше, що потім робите,—це прислуховуєтеся до їхніх доводів. Вас, Пітере, я вважаю за найкращого серед тих, яких маю на цьому ділі, а це важить багато, бо в мене під началом сімнадцять.

Чоловік з обличчям, як у пацюка, стежив за Пітером і побачив, що Пітер завдоволений, аж почервонів.

— Так,—казав він далі,—Пітер має майбутнє, він може заробити добрі гроші, йому дадуть відповідальну роботу й постійну посаду. Але позбудеться всього, коли дасться обдурити наукою отих червоних. Так само він мусить зрозуміти, що йому ніколи не вдасться обдурити Мак-Джівні, бо Мак-Джівні має шпигунів і проти нього.

Пітер стиснув руки й підібрався. Він справді-ж людина тверда й не буде довго киснути.

— Все через те, що я не можу перенести того, що немає в мене цієї дівчини,—пояснив він і дістав відповідь:

— Це тільки природньо. Що вам треба зробити,—це знайти собі другу.

Пітер працював і далі в конторі Комітету Оборони Губера. Настав день суду, і боротьба між двома велетнями дійшла найвищого напруження. Окружний обвинувач, що вів справу і сподівався посади губернатора штату за свої заслуги, мав за спиною півдесятка найхитріших адвокатів у місті, яким платили великі капіталісти. Працювала ціла армія шпигунів, і в суді, де відбувався процес, повно було шпиків та агентів. Кожного з сотень можливих присяжних засідателів вивчено й занесено в картковий каталог, при чому докладно зазначено, до чого кожен мав слабкість та схильність; було вивчено не тільки його психологію, але і його фінансовий стан і стан його родичів та друзів. Пітер здибався з кількома іншими агентами, крім Мак-Джівні; вони приходили до нього розпитувати про ті чи інші подробиці. Із балачок з цими людьми він уявляв собі величезну складність справи. Йому здавалося, що все Американське Місто закуплене, щоб допомогти послати Джіма Губера на шибеницю.

Пітер мав тепер 50 доларів на тиждень, і всі видатки, а крім того спеціальні ще нагороди за цінні відомості.

Не було майже дня, щоб не відкрив він щось важливе, і кожного вечора бачився з Мак-Джівні. Прокуратура мала таємну контору, де працював телефоніст, і кур'єри бігали в контору окружного обвинувача і в кон-

тору Геффі — все це, щоб не перехопила противна сторона розмов телефоном. Пітер мусів приходити з головного штабу Комітету Оборони Губера в телефонну будку в якому-будь готелі й давав таємний номер, а після свій власний номер—шість сорок два. Кожен, хто мав участь у справі, відомий був під номером,— всі головні особи, як з боку обвинувачення, так і з боку оборони. Ім'я „Губер“ ніколи телефоном не говорили.

Коли почався судовий процес, важко було знайти когось, що хотів-би працювати в бюро Комітету Оборони,—кожен хотів бути в суді. Що п'ять хвилин приходив хто-небудь з останніми відомостями про сенсаційні відкриття. Прокуратурі вдалося відвести головного свідка за допомогою поліцейського судового протоколу, що встановлював провину свідка в тому, що той держав дім розпусти для негрів. Прокуратура подала на суд різні речі, що ніби знайшла їх поліція на вулиці після вибуху; одна з цих речей—пружинка—ніби то була частиною бомби, але виявилось, що вона була частиною телефонного апарату. Подано було частини годинника, але виявилось, що перестаралися й подали частини двох годинників. І що-небудь сенсаційне було кожного дня.

§ 29. Прокуратура скінчила свої обвинувачення, і Пітера покликали в контору Ендр'юса, щоб підготувати до ролі свідка. Він потрібен буде через два або три дні, сказали йому адвокати.

Пітер зовсім не мав виступати свідком; увесь час він дурих оборону, увесь час водив її на віршовці, як він сам казав, щоб зберегти добрі відносини до кінця. Тимчасом він придумував, як виправдати те, що він

наприкінці відмовиться. Пітер снідав, коли той план спав йому на думку і так його захопив, що шматок шинки попав не в те горло і Пітер мусів скочити й вибігти з їдальні. Це було вперше, що його осяяв геній; до цього часу Мак-Джівні вигадував подібне, але зараз Пітер знайшов спосіб самому стати собі начальником. Чого ради мусить він одержувати накази, коли має свій такий гарний мозок? Він розказав про цей план Мак-Джівні, і той назвав його „ягідкою“: Пітер так запишався, що попросив прибавки й одержав її.

Цей план мав подвійну перемогу. Пітер не тільки зберігав свою вагу та добру славу серед червоних, але цей план нищив ще й Мак-Корміка, найзавзятішого робітника в обороні, одного з найнебезпечніших червоних в Американському Місті, і до того ще й особистого ворога Пітерові. Мак-Джівні сіпнув за деякі свої таємні ниточки і „Таймс“ Американського Міста в порядку повідомлення про процес пустив чутку, що оборона має виставити за свідка людину, що слезує, ніби її катували в міській тюрмі, примушуючи дати неправдиві свідчення про Губера; прокуратура вивчила минуле цього свідка й дізналася, що недавно він спокусив молоду дівчину і та вкоротила собі життя, бо не захотів з нею одружитися. Пітер приніс цей примірник „Таймса“ в контору Девіда Ендр'юса й заявив, що йому неодмінно треба побачитися з адвокатом до того, як той піде на суд. Пітер поклав газету на стіл і сказав, що це йому кінець, як свідкові в Губеровому процесі.

— Це підла, ганебна брехня!—заявив він.—І людина, що мусить відповідати за неї, це—Пет Мак-Кормік!

Отаке иноді падає на плечі адвокатам в завзятих судових змаганнях. Бідний Ендр'юс зробив усе, щоб

залагодити справу; він благав Пітера,—якщо історія брехлива, Пітер мусить бути вдоволений, бо зможе відповісти своїм наклепникам. Оборона зможе виставити свідків, щоб відкинути обвинувачення. Для цього можна викликати Седі Тод.

— Але Седі казала мені, що вона підозріває мене.

— Так,—сказав Ендр'юс.—Але-ж вона сказала недавно мені, що в цьому не певна.

— Велика мені з цього користь!—відповів Пітер.— Вони питають мене чи обвинувачував хто мене і хто саме, і я мушу назвати Мак-Корміка, а коли його викличуть, то хіба зможе він зректися того, що обвинувачував мене?

Пітер люто нападав на Мак-Корміка; гарний-же з нього радикал, вихвалявся своєю відданістю справі й нічого кращого не придумав, як повторяти страшний поговір на товариша. Пітер працював для справи шість місяців й тільки за те, щоб ледве тримати душу в тілі, а тепер ждуть його за свідка на суді й мають проти нього оцю історію, надруковану в газеті, а прокуратура має ще куплених свідків, які мають довести, що він мерзотник.

— Ні, сер!—сказав Пітер,—мені нічого вже робити в цій справі. Ви поставите Мак-Корміка свідком і нехай він ратує життя Губерові; мене ви не можете використати, бо мені вже кінець.—І, не слухаючи адвоката, він вискочив з його контори в бюро Комітету Оборони Губера, й повторив і там ту саму сцену.

§ 30. Так скінчив Пітер з Губеровою справою й страшенно радий був з цього. Напружена праця страшенно втомила його, він потребував спокою і трошки втіхи. В кешенях у нього було повно грошей, немалень-

кий у банку рахунок, і він мав на думці в перший раз за своє тяжке й самотнє життя, як кажуть, зажити світу.

Можливості були під рукою, бо він послухав поради Мак-Дживні і знайшов собі иншу дівчину. Це був маленький роман дуже аристократичний і чарівний. Щоб його зрозуміти, треба знати, що в суді Американського Міста за присяжних засідателів були однаково, як чоловіки, так і жінки і як ділові люди не бажали гаяти часу свого або своїх робітників та службовців, то поволі з'явилась класа таких чоловіків та жінок, що за професію собі зробили засідательство. Вони вешталися біля суду, переходили з одного до другого списку присяжних, мали за засідательство по шість доларів на день, крім того, що мали безліч можливостей збити собі гроші, якщо були розумні.

В цій групі професійних засідателів гостра відбувалася боротьба за те, щоб потрапити в засідателі на Губерів процес. Це мав бути довгий і цікавий процес і від нього значною мірою залежав престиж, почувалися навколо нього величезні гроші. Якби хто попав туди й голосував правильно, то міг бути певним, що забезпечить себе на все життя, не кажучи вже, що дістав би довічну посаду засідателя, коли-б потребував того.

Пітер випадково був у суді, як допитували кандидатів. Дуже гарненька маленька брюнетка, яку Пітер назвав собі „шикарна“, стояла перед столом і дуже розумно намагалася завдовольнити обидві сторони. Вона нічого не знала про справу, вона нічого ніколи не читала про неї, вона не знає нічого про соціальні питання і це її не обходить. І прокурор прийняв її. Але після того оборона взяла її в свої руки, і виявилось, що вона колись була дуже необережна і комусь висловила свою думку, що всіх робітничих ватажків слід було-б

поставити до стіни й нагодувати оливом. Отже, оборона не погодилася на неї; сумна зійшла вона вниз і сіла в залі поруч з Пітером. Пітер помітив, що вона плакала і, зрозумівши її розчарування, висловив їй своє співчуття. Познайомилися ближче й пішли разом поснідати.

Її ім'я було містрис Джемс. Вона була вдовиця, солом'яна вдовиця, як вона жартливо сказала. Жвава й весела, з блискучими білими зубами та щоками, що аж вилискували здоров'ям; вилиск цей походив з маленької пляшечки, але Пітер ніколи про те не догадався. Пітер купив собі гарне вбрання й міг собі дозволити потратити кілька грошей на сніданок. Виявилося, що йому й містрис Джемс Губерова справа страшенно обридла, обоє були втомлені й потребували переміни, і Пітер, соромливо почервонівши, натякнув, що кілька днів на березі моря могли-б їх розважити. Містрис Джемс відразу згодилася, і справу було розв'язано.

Пітер досить уже мав досвіду в шпигунській роботі, щоб знати, що можна робити безпечно, а чого краще не робити. Він не поїхав разом з своєю солом'яною вдовою, він не платив за її квиток і не зробив нічого, що-б свідчило, що вона „біла рабіня“. Він просто приїхав на берег моря, взяв собі дуже вигідне помешкання, а на другий день, гуляючи на березі, випадково здибався з нею.

Отож, кілька місяців Пітер з містрис Джемс мали своє спільне господарство. Це була чудесна наука для Пітера, бо містрис Джемс була тим, що звуть „леді“; вона мала багату рідню й не забула розказати болізно Пітерові, як вона жила в розкошах, доки її чоловік не втік до Парижу з канатною танечницею.

Вона навчила Пітера всіх отих аристократичних манер, яких не маєш, коли виходиш з сирітського дому

та блукаєш по дорогах з продавцем патентованих ліків. Тактовно, не ображаючи його почуттів, вона навчила його, як тримати ніж та виделку, якого кольору краватки треба вибирати. І в той самий час натуркувала, що він може вважати себе за найщасливішого з мужчин. Він надзвичайно був вдячний за кожен поцілунок з уст солом'яної вдовиці. Звичайно, він не міг сподіватися від неї надзвичайної такої ласки даремно; він пересвідчився, що на світі не було такої речі, як „вільне кохання“. Тому й платив цілими жменями; він не тільки оплачував видатки на нерегістрований медовий місяць, але й купував численні дорогі подарунки, коли тактовно натякала про них леді. Пітер жив наче уві сні, і гроші пливли з його кешені сами без жадної його допомоги.

А в цей час розгорталися великі події, що їх не помічав Пітер з своєю солом'яною вдовицею, бо ніколи газет не читав. Перше, Джіма Губера визнано винним і засуджено на смерть на шибениці, а помічника Джіма Губера, Бідла засуджено на довічну тюрму. Америка вступила у війну, і хвиля патріотичного захвату покотилася, як степова пожежа, по країні. Пітер не міг не чути про це, увагу його притягало одно, а саме—конгрес мав випустити закон про призов. А Пітер був якраз призивного віку й напевне мусів піти у військо. Нічого за все його життя Пітер не боявся так, як цього. Пробував забути жажливі ті картини бою та різні, кулемети й ручні гранати, міни та отруйні гази, що маленька Дженні сповнила ними його уяву; але зараз картини ці товпилися навколо нього, вперше торкнулися його. З цього часу медовий його місяць був попсований. Пітер з солом'яною своєю вдовицею почували себе, як кумпанія на маївці, що зайшла далеко в

дичавину й бачить, як чорна грозова хмара йде по небу.

А тут і рахунок у банку зовсім вичерпався. Пітер і не уявляв собі, скільки грошей можна витратити на солом'яну вдовицю, коли вона „шикарна“ і розуміє, що таке „пристойне“. Йому було дуже ніяково, і він відкладав балачку з містрис Джемс до останнього моменту, до того, коли остаточно упевнився, що грошей на рахункові вистачить лише не те, щоб оплатити останній чек, виданий кватирній хазяйці. Побачивши, що гра скінчилася, сказав про це своїй вдовиці.

Він здивувався, побачивши, як чарівливо солом'яна вдовиця „благородного роду“ прийняла сумну звістку. Очевидно, не в перший раз містрис Джемс доводилося їздити на берег моря. Вона весело всміхнулася і сказала, що на неї знову чекає суд. Вона дала Пітерові свою картку і сказала, що рада буде бачити його знову, коли покращають його справи. Вона запакувала свій багул і нову свою скриню, повну Пітерових подарунків, і виїхала, показавши як-найбільше гречности та гарного смаку.

§ 31. І на цей раз Пітер був під конем. Але доля була до нього ласкава. В цей самий день прийшов лист, підписаний „два сорок три“,—це означало „Мак-Джівні“. „Два сорок три“ мав важливу роботу для Пітера, отже, чи не буде він такий добрий і негайно з'явиться? Пітер заставив останню свою дорогу річ, щоб поїхати до Американського Міста, і там побачився з Мак-Джівні, як звичайно.

Пітер швидко дізнався, нащо його викликали. Америка була зараз у стані війни, і настав час щільно заткнути пельку оцим червоним. Підчас війни можна ро-

бити те, чого не можна робити в час мирний, і одно з того, що слід зробити,—це покласти край агітації проти власности. Пітер, сказати метафорично, облизнувся. Це було якраз те, що потрібне, як багато разів казав він Мак-Джівні. А надто Пета Мак-Корміка неодмінно треба скинути з дороги. Це небезпечна банда, оці червоні, а Мак з усіх найгірший. Допомогти в цій справі є обов'язок кожної людини. Отже, що мусить зробити Пітер?

Мак-Джівні відповів, що начальство складає новий список усіх радикальних організацій та їхніх членів, вишукуючи попередні дані для арештів. Керує цією справою Геффі. Як і в Губеровій справі, великі ділові люди в Місті стоять на чолі, а влада протирає лише заспані очі.

—Чи візьметесь, Пітер, бути шпигуном проти червоних в Американському Місті?

— Я не можу,—скарикнув Пітер.—Вони всі люті на мене, бо я не допоміг їм у Губеровій справі.

— Це можна легко полагодити,—відповів чоловік з обличчям, як у пацюка.—Вам доведеться тільки перебути невеличку прикрість. Доведеться на кілька днів сісти в тюрму.

— В тюрму?—повторив Пітер незавдоволено.

— Так!—сказав Мак-Джівні.—Ви мусите бути арештовані, стати мучеником. Тоді, розумієте, всі вони будуть певні, що ви свій і з радістю візьмуть вас знову до себе.

Пітерові не дуже то подобалося сісти в тюрму; його спогади про тюрму в Американському Місті були занадто вже болючі. Але Мак-Джівні з'ясував йому, що зараз такі часи, коли людина не може вважати на власні почуття; країна в небезпеці, треба захистити громадський спокій, треба кожному бути готовим на

якусь патріотичну жертву. Багаті люди всі підписалися на позику свободи; бідні готові були віддати своє життя. А що збирався віддати Пітер?

— Можливо, що мене заберуть до армії,—сказав Пітер.

— Ні, вас не заберуть,—не заберуть, коли ви станете до цього діла,—сказав Мак-Джівні.—Ми можемо це зробити. Така людина, як ви, що має спеціальні здібності, надто дорога, щоб її втратити.

Після цього, Пітер поклав собі, що мусить згодитися на пропозицію. Далеко розумніше посидіти кілька днів у тюрмі, ніж кілька років у окопах, або навіть лишитися навіки під французькою землею.

Справу було погоджено швидко. Пітер скинув гарний свій костюм, одягся робітником і пішов у їдальню, де Дональд Гордон, юнак-квакер, завжди снідав. Пітер був цілком певен, що Дональд мусить бути один з головних агітаторів проти призову, і не помилявся.

Дональд зустрів Пітера явно неприхильно. Не кажучи ні слова, молодий квакер дав зрозуміти Пітерові, що той ренегат, боягуз, що зірвав оборону Губера. Але Пітер показав себе терплячим і тактовним; він не намагався боронити себе і не розпитував нічого про Дональда, або про його діяльність, а просто об'явив, що вивчав питання мілітаризму і прийшов до певних висновків. Він соціяліст і інтернаціоналіст. Що Америка встряла у війну, він вважає за злочин, і йому-б хотілося взяти участь в агітації проти цього. Він має відмовитися стати на призов через власні переконання, хай садовлять його в тюрму, як хочуть, або навіть до стінки, хай розстріляють, але ніколи не примусять його надягти військову форму.

Дональд Гордон не міг устояти проти людини, що говорила такі слова, проти людини, що дивилась йому в очі й висловлювала свої переконання так просто й чесно. Того вечора Пітер пішов на мітинг місцевого відділу соціалістичної партії й поновив своє знайомство з усіма товаришами. Він не виступав з промовою й не робив нічого підозрілого, просто ввійшов в загальну атмосферу. На другий день йому вдалося побачитися з кількома членами і, коли хтось питав його, — він говорив, що відмовляється від призову через свої переконання. Не минуло ще й тижня, Пітер побачив, що його знову терплять, що ніхто не думає сказати, що він зрадник, або викинути з кімнати.

На черговому тижневому мітингові місцевого відділу Пітер сказав кілька слів. Це був мітинг, розпечений аж до червоного. Війна і призов було єдине, про що говорили. У відділі було кілька німців, кілька ірландців і один чи два індуси; природньо всі вони були палкі пацифісти. Були й агітатори того, що звалося „лівим крилом“; це було внутрішнє угруповання в партії, що вважало її за надто консервативну й завжди оголошувало радикальні декларації про „виступи мас“ та загальні страйки й закликала пролетаріят повстати й розбити свої кайдани. Це були дні великих подій. Російська революція наелектризувала світ, і товариші з „лівого крила“ були повні надій.

Пітер говорив так, наче побував у поході, у солдатських лавах. Він говорив від імени людей, що сами брали участь у цьому ділі. Яка рація протестувати проти призову тут, у цій залі, де не було нікого, крім членів партії? Зараз що треба зробити? Голосно заговорити по вулицях, щоб збудити людність, поки не піз-

но. Чи є хто в цьому зібранні такий сміливий, щоб організувати вуличний мітинг?

Тут було кілька людей, що не могли встояти проти такого визову, і за кілька хвилин Пітер мав уже кілька молодих гарячих голів, і серед них був і Дональд Гордон. Ще до кінця вечора ухвалили, що майбутні ці мученики наймуть ваговоза й виступлять на Головній Вулиці негайно, завтра ввечері. Ветерани руху попереджали їх, що доб'ються вони тільки того, що поліція порозбиває їм голови. Відповідь на це була ясна. Хіба не однаково, чи поліція порозтрусце їм голови, чи німецькі гармати порозрізують їх на шматки.

§ 32. Пітер сповістив Мак-Джівні про цей план, і Мак-Джівні пообіцяв, що поліція буде наготові. Пітер попередив його, що треба бути обережним і наказати поліції поводитися чемно. На це Мак-Джівні усміхнувся й відповів, що він цього догляне.

Все було дуже просто й забрало менше як десять хвилин. Ваговоз приїхав на Головну Вулицю, і молодий оратор виступив наперед і оголосив своїм співгромадянам, що настав час виявити робітникам одверто свої почуття до призову. Ніколи не дозволять вільні американці, щоб їх зганяли, як бидло, в армії, перевозили за океан і нищили ради вигід міжнародних банкірів. Коли оратор дійшов до цього, виступив полісмен і сказав йому перестати. Коли той відмовився, полісмен стукнув своєю палицею об тротуар і загін з восьми чи з десяти полісменів вийшов з-за рогу, і ораторові об'явили, що його арештовано. Другий оратор виступив наперед і почав говорити далі, а коли його теж арештували, виступив ще один, потім ще, доки всіх шістьох, рахуючи й Пітера, не заарештували.

Юрба не мала часу виявити своє зацікавлення тим чи іншим способом. Тюремна карета вже чекала, ораторів посадили й повезли в поліцію, а на другий день уранці стояли вони перед суддею й дістали кожен по два тижні арешту. Вони сподівалися дістати по шість місяців; отже, купка „лівокрильців“ була дуже щаслива.

А ще більший світ їм угору піднявся, коли побачили, як з ними поводяться в тюрмі. Звичайно поліція жила до червоних таких заходів, щоб найдужче дошкулити, найбільше зневажити. В'язнів садовили в такий ящик, що крутився,—це велика сталева будова з кількома окремими камерами,—і валом обертали його навкруги. Щоб увійти в окрему камеру, всю будову треба було повернути так, щоб ця камера стала проти єдиного виходу. Це означало для кожного безплатне катання в будові під безконечний стогін та рип іржавого механізму; означало воно й те, що ніхто не міг спокійно спати. В будові було темно, занадто темно, щоб читати, навіть коли були книжки чи газети. Тут нічого було робити, як тільки курити, пускати кільця з диму, слухати мерзотні історії карних злочинців та обмірковувати, як помститися суспільству, коли вдасться вийти на волю.

Але в новому крилі тюрми було кілька камер чистих, ясних, з великою кількістю повітря; вони містилися лише за три-чотири фути від ряду вікон. У цій камері, звичайно, держали злочинців вищого сорту—жінок, що перерізали горло своїм коханцям, майстрів-грабіжників та банкірів, що пограбували всю людність. Але зараз, на превелике здивування п'яти з шістьох антимілітаристів, всю їхню групу посадовили в одну з цих великих камер та ще їй привілей дали: мати

книжки, щоб читати, купувати собі харчі. В таких обставинах з мучеництва ставали жарти, і маленька група вирішила заживати життя. Нікому й на думку не спало подумати, що це щастя йде від Пітера Геджа. Вони вважали, що робиться це, як кажуть французи, „ради прекрасних їхніх очей“.

Тут був Дональд Гордон, син багатого капіталіста,— він учився у вищій школі, доки його не звільнили за занадто буквальне сприймання християнських доктрин та занадто настирливе проповідування їх шкільній пастві. Був також здоровий засмажений дроворуб з півночі, Джім Гендерсон, його вигнали з артіли за те саме, і він розказував надзвичайні історії про жахливе, тяжке життя дроворубів. Був тут шведський моряк на ймення Гез, що побував по всіх портах на світі, а також молодий єврей цигарочник, що ніколи не виходив за межі Американського Міста, але уявою об'їхав більше, ніж той моряк.

Найбільше дивував Пітера шостий—соромливий замріяний хлопець з очима, повними такої муки, і з обличчям, таким завжди смутним, що боляче було дивитися на нього. Ім'я йому було Дегган. У партії він мав ім'я „бурлацький поет“. Він писав вірші, безконечні вірші з життя покидьків суспільства. Він мав при собі олівця й папір і сидів у кутку в камері цілі години й писав, а решта, поважаючи його роботу, балакала пошепки, щоб йому не заважати. Він писав увесь час, як інші спали, так здавалося Пітерові. То він писав вірші про пригоди заарештованих разом з ним, а зараз про тюремників, а також про інших арештантів, що сиділи в цій частині тюрмі. На нього находило надхнення і він міг складати вірші на те, що бачив зараз. Потім знову впадав у розпач і говорив, що життя—це пекло й пи-

сати про нього вірші—це пустувати. Не було такого місця в Америці, де-б не бував Том Дегган. Не було трагедії в житті знедолених, щоб не бачив її Дегган. Він до того був пройнятий усім цим, що не міг думати ні про що інше. Він міг говорити про людей, що гинули від згаги в пустелі, про шахтарів, що тижнями були поховані під землею, як вибухала шахта, про робітників на сірникових фабриках, отруєних до того, що в них випадали зуби, нігті та навіть очі. Пітер не міг простити йому такої болізности, такого безконечного переживання найжахливішого в житті. Це псувало йому увесь тюремний гаразд. Це було гірше, ніж балачки маленької Дженні про війну!

§ 33. В одній своїй поемі Дегган розказував про бідного Сліма, що був „снігоїд“, інакше кажучи, їв кокаїн. Цей Слім блукав по вулицях Нью-Йорку взимку, не маючи притулку. Пізно ввечері прокрадався він туди, де була тільки контора, і ховався у вбиральні, щоб переночувати. Якби він ліг, його-б помітили й викинули; тому один поратунок був—сидіти. Але коли-б він заснув, то міг-би впасти, і тому він носив у кешені матузкуа й прив'язував себе сидячого...

Яка користь була з подібних історій? Пітер зовсім не хотів слухати про таких людей. Йому хотілося показати, що йому це не подобається, але він знав, звичайно, що мусить з цим ховатися. Сміючись, він тільки скрикнув:

— Боже мій, Деггане, невже ви не можете дати нам щось веселе? Хіба ви думаете, що завдання соціалістів—це вишукувати ліки проти поганих звичок? В усякім разі система визиску тут не привинна.

Дегган гірко-гірко усміхнувся.

— Хіба є сьогодні хоч одно нещастя на світі, що його не підтримувала-б його система визиску. Дуже хотів-би я побачити його. Чи ви думаєте, що наркотики продають сами себе? Якби не було тут зиску, то хіба продавав-би їх хтось інший, крім лікарів? Де-ж ви здобули ваш соціалізм?

Пітер швидко відступив.

— О, звичайно, я все це знаю, але ось ми попали в тюрму за те, що хотіли все перемінити. Хіба ми не маємо права дати собі спочинок, доки ми тут?

Поет подивився на нього величньо, як пугач. Похитав головою.

— Ні,—сказав він.—Саме тому, що ми влаштували-ся добре й дуже вигідно в тюрмі, хіба маємо ми право забути нещастя тих, хто поза нею?

Інші засміялися, але Дегган зовсім не думав розважати їх. Поволі підвівся й простяг руку, наче пропонував самого себе на жертву, й урочисто сказав:

— Доки є нижча класа, я в ній. Доки є карний елемент,—я належу до нього. Доки є хоч одна душа в тюрмі,—я не вважаю себе за вільного.

Після того сів і обличчя закрив руками. Група невихованих хлопців сиділа й урочисто мовчала. Нарешті Гез, шведський моряк, почувуючи, можливо, що відповідь Пітерові була занадто сувора, скромно сказав:

— Товариш Гедж був у тюрмі вже двічі.

Поет знову поглянув і простяг руку Пітерові.

— Правда, я це знаю,—сказав він, стискуючи руку Пітерові по-товариськи, й додав:—я розкажу вам історію веселу.

Колись Дегган працював на кіно-фабриці, як там потрібні були бурлаки та волоцюги всіх сортів, щоб показати юрбу. Там робили фільм, щоб пропагувати

війну, і треба було показати агітаторів та баламутів, що наседають натовпом на банкірський палац. Набрали дві сотні хуліганів, бродяг, привезли ваговозами до палацу справжнього банкіра, і на муріжку перед будинком директор виступив з промовою до натовпу, щоб пояснити його ідею.—Тепер,—сказав він,—пригадайте, що той, кому належить цей будинок,—це глитай і загарбав усі ті скарби, що ви створили. Ви гинеєте в нещасті і знаєте, що він пограбував вас, ви ненавидите його, ви збираєтеся на його подвір'ї і наміряється розгромити його будинок. Коли ви схопите його самого, ви маєте розірвати його на шматки за те, що зробив він вам. Директор говорив доти, доки Дегган не перебив його:—Слухайте, начальнику. Ви можете нас не вчити. Це справжній палац, а ми—справжня голота.

Очевидно, слухачі розуміли „веселе“ в цій історії, бо певний час сміялися. Але це збільшило тільки ненависть у Пітера до цих червоних. Це примусило його ще краще зрозуміти, що всі вони—це купка „хворих голів“, що всі вони були жовті й зелені з заздрощів. Кожного, хто мав успіх у житті, вони ненавиділи, і якраз через те, що він мав успіх. Справа в тому, що самі вони ніколи не матимуть успіху; вони можуть довіку розбалакувати, але маси робітників у Америці нормально ставляться до великих тих людей, що вміють робити діло. Їм не треба знищувати палаців; вони поважали їхніх власників за те, що ті їх мали, і раді були коритися їм.

Здавалося, що дроворуб Гендерсон прочитав Пітерові думки.

— Боже мій!—сказав він,—яка ще робота вкоренити робітникам класову свідомість.—Він сидів на кінці на

своєму ліжку, зігнувши свої широкі плечі, насупивши густі свої брови, обмірковуючи проблему, як збільшити незадоволення в світі. Він розказував про одну артіль, де сам працював.—Така тяжка, така небезпечна була робота, що семеро позбулися життя за одну зиму. Чоловік, що мав цю ділянку та експлуатував її, придбав землю найгіршими способами. Для робітників були 'брудні бараки, воші, гнила їжа, мізерна платня, утиски без краю. На-весні, приїхав туди молодий син цього власника, мандруючи після весілля з своєю дружиною. Ісусе Христе!—сказав Гендерсон,—якби ви бачили, як ці йолопи аж з шкури вилазили та вітали їх. І робили це щиро, бо, справді, любили оцю пару ледарів, ні до чого нездатних!

Гез, моряк, теж заговорив. Широке його добродушне обличчя посміхалося й показувало недостачу трьох передніх зубів—їх вибило йому тим бовтом, що снасть закріплюють.

— Те саме й серед моряків бувало,—заявив він.— Вони ніколи не бачать власника корабля, вони не знають навіть імени тих людей, що мають зиск з їхньої праці, але завжди виявляють вони якусь божевільну відданість їхньому кораблеві. Дехто старі ночви посилає в море, щоб потопити та одержати страховку. Але бідні матроси до того любили оті старі калоші, що готові були потонути разом з ними або ратували їх на велику прикрість власникам.

Пітер години цілі мусів сидіти та слухати оце базікання про зневагу бідних та про злочинства багатих. Його засудили на п'ятнадцять днів і ночей слухати соціалістичні суперечки. Кожен з цих людей мав різні погляди на те, як мусить бути перебудований світ, і кожен мав різні погляди на те, як саме перебудовува-

ти. Життя—це безконечна боротьба між тими, хто має, і тими, хто не має, і питання про те, як ті, що не мають, мусять побороти тих, що мають, називали „тактикою“. Коли ви говорите про „тактику“, ви вживаєте довгих технічних термінів, що робить вашу розмову незрозумілою простим звичайним смертним. Пітерові що-разу, як засинав, здавалося, що заколисує його музика про пролетаріят, про додаткову вартість, про незароблений зиск, про теорію можливості та теорію неможливості, про політичну дію, про пряму дію, про масову дію і безконечним, колом пливли в голові синдикалісти, анархісти, анархісти-комуністи, комуністи-соціялісти та соціялісти-синдикалісти.

§ 34. У такому товаристві, як оце, Пітер примусово, так-би мовити, здобув шпигунську освіту. Він прислухався до всього й хоч не насмілювався записувати, але складав цілі скарби в своєму мозкові, і коли вийшов з тюрми, то зміг дати Мак-Джівні точну докладну картину різних радикальних організацій в Американському Місті, та як ставиться кожна з них до війни. Пітер побачив, що план Мак-Джівні вдався чудесно. З Пітера тепер був мученик і герой; його становище, як одного з „лівого крила“, міцне, і кожного, хто-б спробував сказати хоч слово проти нього, зупинили-б обурення. Але ніхто й не пробував цього робити. А Пет Мак-Кормік, Пітерів ворог, поїхав кудись організувати робітників-нафтовиків.

Дегган, очевидно, почував прихильність до Пітера й узяв його з собою, щоб побачитися з кількома друзями, що жили в старому занехаяному склепі. На щастя, в ньому були вікна, як на горищі; з кожної кімнати через те була „студія“, і різні радикали наймали їх і

жили тут так, наче без кінця в них був пікник. Як дізнався Пітер, це звалося „богема“. Здебільшого тут були молоді хлопці, крім одного-двох дідів, про яких смерть забула. Вони носили сорочки з фланелі, м'які краватки або й ніяких краваток, і їхні пальці завжди були у фарбі. Їхні вимоги до життя були прості; все, чого потребували вони,—це необмежена кількість полотна та фарб, кілька цигарок та—через довгі перерви—огірок або трошки кислої капусти й пляшка пива. Ціліснітькі дні сиділи вони перед мольбертом, маюючи нікому незрозумілі картини: рожеве небо, зеленолицих жінок, фіялкову траву та фантастичні бризки кольорів,—і звали їх, починаючи від „Жінка з слоїком гірчиці“ й кінчаючи „Гола йде вниз по сходах“. Тут були й такі, що, як Дегган, ціліснітькій день писали вірші; стукали на машинці, коли їм вдавалося взяти її на прокат чи позичити. Багато було й таких, що співали, а один грав на флейті і примушував усіх видирати волосся на голові. Тут був свіжий ще хлопчик з села; він казав, що втік з дому, бо сем'я цілий день що-недімі співала гімни, але завжди фальшиво. Від подібних людей ви можете почути найреволюційніші розмови, але швидко Пітер побачив, що здебільшого це лише балачки. Свій запал перетворювали вони на кілька мазків фарбою або на кілька скажених акордів на піаніно. Справді небезпечні були не тут; вони ховалися по бюрах або по власних закутках, де готували страйки та заколоти серед робітників, готували запальну літературу, щоб поширювати її серед бідних. Цих людей ви зустрічаєте по відділах соціалістичної партії, в штаб-квартирі робітників-інтернаціоналістів, по численних клубах та на пропагандистських гуртках, про них винюхував Пітер,—вони приймали його, як члена. У

комітеті соціалістичної партії йшли скажені суперечки про війну. На яку позицію мусіла стати партія? Тут була група, рівняючи невелика, яка вірила, що інтереси соціалізму вимагають дати поміч союзникам, щоб перемогти кайзера. Друга група, більша й рішучіша, вважала, що війна це є змова союзного капіталізму, щоб поширити свою владу на цілий світ; ця група вимагала від партії поставити на карту саме своє існування в боротьбі проти втручання Америки у війну. Ці дві групи змагалися за владу над думками своїх членів, що, здавалося, були приголомшені величністю наслідків та складністю аргументів. Пітер мав наказа триматися крайніх антимілітаристів, їхньої довіри мусів він добитися. Вони були найгірші баламути, і інструкція Мак-Джівні була робити як-найбільше за колоту.

В штаб-квартирі спілки робітників-інтернаціоналістів була ще одна група, і члени її теж дебатували, як ставитися до війни. Чи викликати страйки й не давати працювати головній промисловості в країні? Чи мусять вони й надалі провадити організаційну свою роботу, буди певні, що, кінець-кінцем, робітники розчаруються в мілітаристичній тій авантурі, в яку втягли їх. Дехто з суперечників увіходили також і до партії соціалістів і були активними членами в обох об'єднаннях. Двоє з них, Гендерсон, дроворуб, та Гез Ліндстром, моряк, сиділи в тюрмі разом з Пітером і стали його приятелями навіки.

Пітерові доводилося також зустрічатися з пацифістами, з „Радою Народів“, як вони себе звали. Багато з них було релігійних людей, два чи три священики, Дональд Гордон, квакер, а також різноманітний асортимент жінок—м'якосердих молодих дівчат, що здри-

гувалися тільки-но згадували про кров, та матерів, завжди заплаканих, бо вони не хотіли, щоб милих їхніх діточок на війну забрали. Пітер справедливо поклав собі, що ці матері на увагу не заслуговують. Кожна мати думала про свого лише власного сина та й тільки. Пітера це дратувало, і він вирішив спеціально подбати, щоб ті мазунчики свій обов'язок виконали.

Він був на зібранні пацифістів у домі одного шкільного вчителя. Тут промовляли страшенно жалісні промови, а в кінці маленька Едда Рут, поетеса, встала й побажала довідатися, чи скінчиться все балачками, чи мусять вони зорганізуватися та підготуватися до певної діяльності проти призову? Чи не мусять вони, нарешті, вийти на вулицю і зробити маніфестацію з прапорами протесту, й піти до тюрми, як благородно зробив товариш Пітер Гедж?

Товариша Пітера попросили сказати „кілька слів“. Товариш Пітер пояснив, що він не промовець; нарешті, діла промовляють голосніше, ніж слова, і він спробує показати, у що вірить. Всім стало соромно й відразу зважилися вони виступити сміливіше. Едду Рут обрали на президента, а Дональда Гордона—на секретаря Ліги; список членів-фундаторів цієї Ліги передано Мак Джівні того самого вечора.

§ 35. Увесь цей час країна готувалася до війни. Величезна мілітаристична машина запрацювала, буря людського зворушення зростала. Конгрес ухвалив велику позику, було зорганізовано й поширено на всю країну машину пропаганди, і промови „людей чотирьох хвилин“ лунали від Мену до Каліфорнії. Пітер читав „Таймс“, що виходив в Американському Місті, кожного ранку. Там друкували промови представників влади

та проповіді священників; були також малюнки й передовиці, що всі горіли з патріотичної лихоманки. Пітер ковтав усе це, і душа його ставала инша. До цього часу Пітер жив для себе самого; але зараз прийшли часи для кожної людини, що вміє взагалі працювати мозком, коли вона розуміє вже, що вона є єдина важлива річ у всесвіті, що вона не та єдина мета, що все мусить їй служити. Пітера дуже часто гризло сумління, обіймав сумнів, чи дійсно він такий правий. Пітер, як і всяка жива душа, потребував релігії, ідеалу.

Червоні, можна сказати, мали релігію, але ця релігія не захопила Пітера. По-перше, вона була низька; її прихильникам завжди бракувало блага життя, престижу та тієї легкості, що дає певність у своїй силі. У своєму запалі вони багато галасували й не подобалися Пітерові так само, як і „Святі Вертуни“. Вони так само завжди балакали про ганебні та болючі явища з життя; хто крім ненормальних, міг прислухатися до „плаксивих історій“, коли можна було користатися з усього блискучого, яскравого та розкішного, що є на світі?

Але зараз прийшла та релігія, що потребував її Пітер. Ці священники в своєму одягові білого, як сніг, льону, що молилися по церквах з золотими вівтарями та розмальованими вікнами, ці державні люди, що носили ореолу слави, що проходили під радісні вигуки тисяч людей, ці могутні начальники індустрії, що самі їхні ймення були магичні, що їхня сила—один лише підпис на клаптиковій паперу,—примушувала виростати міста в пустелях, а потім руйнувала їх знову дощем набоїв та отруйними газами; оці редактори та художники „Таймса“ в Американському Місті з усім їхнім розумом та освітою,—усі ці люди об'єдналися, щоб збудувати для Пітера і релігію, і ідеал і піднести йому готові,

точнісінько припасовані до його розуміння. Пітер і надалі робитиме те, що робив досі, але то буде не ради Пітера Геджа, комашки, а в ім'я великої нації з ста десяти мільйонів людей з усіма її безцінними спогадами в минулому та безконечними надіями в майбутньому; він буде працювати ради святого ймення „патріотизм“ і ще святішого ймення „демократія“. І, що перекоонує найбільше,— великі капіталісти в Американському Місті, що zorganizували бюро таємної служби на чолі з Геффі, будуть робити правильно, коли витратять свої гроші й виплачуватимуть Пітерові п'ятдесят доларів на тиждень та покривати окремі його видатки на святе діло.

В ті дні промовці та інші громадські діячі, звичайно, змагалися один з одним, хто краще виявить найбільший патріотизм, і Пітер читав ці балачки й захоплювався ними. Вони здавалися частиною його самого; він відчував їх так, наче сам винайшов їх. Він жадав як-найбільше цієї духовної їжі, а тепер її було досить, і Пітерова душа стала повна, розпухла, ніби роздмухували її міхами. Пітер став патріотом з патріотів, надпатріотом; з Пітера був червонокровний американець, а не якась розмазня. З Пітера був американець; стовідсотковий американець, і якби могла бути така річ, як стоодновідсотковий американець,—Пітер був-би ним. Пітер був до такої міри американець, що самий вигляд чужоземця переповнював його войовничим запалом. Що-до червоних, то Пітер багато витратив часу, поки знайшов, нарешті, формулу, що показувала його почуття. Славнозвісний проповідник зробив це за нього, сказавши, що якби міг, то зібрав-би своїх червоних, посадив-би їх на корабель з каміння з вітрилами з олива й пустив-би їх у пекло, де належить їм бути.

Пітер що-року все більше обурювався, що не здален добитися активнішої ролі. Яких більше доказів могла вимагати від нього таємна служба Транспортного Тресту? Пітер раз-у-раз запитував про це Мак-Джівні і Мак-Джівні відповідав:

— Терпіть! Ви одержуєте свою платню кожного тижня. Що вам таке?

— А те, що мені огидно слухати базікання оцих типів,—сказав Пітер.—Я хочу заткнути їм пельку.

Так, Пітер дійшов до того, що вважав за особисту образу те, що ці радикали були проти того діла, якому служив він, Пітер. Всі вони вважали Пітера за товариша й поводитися з ним по-товариському; але Пітер знав, як-би вони поставилися, коли-б дізналися про правду, і це палило його, як сірчана кислота. Іноді заходила балачка про шпигунів та інформаторів, і тоді ці люди викидали весь свій словник лайки, і Пітер, звичайно, прикладав кожне слово до себе й ставав диким,—так лютував він. Пітер хотів відповісти їм, він чекав того дня, коли зможе помститися за себе й за своє діло й дасть цим червоним у зуби.

§ 36.—Ну,—сказав Мак-Джівні одного разу,—маю щось цікаве для вас. На певний час ви підете у вищий світ.

І чоловік з обличчям пацюка пояснив, що в сусідньому місті є молода людина, відомий архімільйонер, що написав книжку проти війни й дає гроші на пацифізм та заколоти.

— Ці люди дають величезні гроші на пресу,—сказав Мак-Джівні,—і ми чули, що цей Лекмен теж дає гроші. Ми дізналися, що він мусить бути завтра в Місті, і хочемо, щоб ви розвідали все про його діяльність.

Отож, Пітер мав зустрітися з мільйонером. Пітер ніколи не знав жодного з цих щасливців, але був за них,—він завжди був за них. З того часу, як навчився читати, він любив вишукувати в газетах оповідання про них з портретами їх самих та з фотографіями їхніх палаців. Він читав ці оповідання, як дитина читала казки. Вони були витвором його мрій, вони належали до надреального світу, куди не можуть пройти ні страждання, ані злидні.

В ті дні, коли Пітер був слугою в храмі Джімджамбо, присвяченому культові Елевтерійського Екзотицизму, він бачив картину, що висіла у вітальні. Картина мала назву „Гора Олімп“ і показувала з десяток богів та богинь, що вигідно лежали на шовкових подушках та поливали нектар з золотих келихів і дивилися вниз на далекі турботи світу. Пітер підглядав з-за запони й бачив, як Головний Магістр, виходячи з-за сімох містичних покривал, підіймав розкотистий свій голос і чимось, подібним до пісні, пояснював життя своїй пастві з чарівних світських леді. Він показував на картину й розповідав про ті золоті олімпійські дні, коли зародився Елевтерійський культ. Світ дуже перемигнувся з тих часів і перемигнувся на гірше; ті, що мають владу, мусять поставити собі за завдання відновити красу та розкоші світу й розвинути благородні можливості існування. Пітер, звичайно, не вірив серйозно в те, що творилося в храмі Джімджамбо, але він був захоплений його багатством та безперечно незвичайним складом його прихильників; отже, ідея про реальне існування гори Олімп остаточно затвердилася в його голові і, коли пробував він уявити собі мільйонерів та як вони живуть, йому з'являлися оті боги та богині, що лежали на шовкових подушках та попивали нектар.

Тепер, з того часу, як познайомився він з червоними, що нестримно хотіли порозбивати палаци мільйонерів, Пітер більше, ніж коли, був на боці своїх богів та богинь. Відданість їм що-разу ставала більша, коли він чув про новий напад на них. Він страшенно був задоволений, коли уявляв себе в якомусь палаці, як, лежачи на шовкових подушках, пояснює він мільйонерові своє розуміння краси та розкошів життя.

І ось тепер він має зустрітися з одним із цих мільйонерів. Це була частина його роботи—ходити коло нього. Правда, щось не гаразд було з цим саме мільйонером. Це був один з тих чудаків, що з незрозумілих причин віддавав свої симпатії динамітникам та вбивцям. Пітер здивався з червоними з аристократів в домі сестер Тод; великі блискучі леді приїздили великими блискучими машинами, щоб вислухати його тюремні пригоди. Але він не був певен, чи були це справжні мільйонерші, чи ні, а Седі, коли спитав він її про це, відповіла непевно якомось, що кожного з радикального руху, хто міг купити автомобіль та добру одягу, газети взивали мільйонером.

Але молодий Лекмен був справжній мільйонер; Мак-Джівні казав це рішуче. І тому Пітер міг захоплюватися ним, не зважаючи на його чудацтва, про які чоловік з обличчям пацюка розказував з щирим захопленням. Молодий Лекмен керував школою для хлопчиків і коли хтось з тих хлопчиків чимось завинить, то вчитель накладає кару на себе, а не на винного. Пітер мусів удавати, що цікавиться таким типом „виховання“,—казав Мак-Джівні,—і принаймні хоче довідатися про назви книжок у Лекмена.

— Але чи зверне він на мене увагу? — спитав Пітер.

— Звичайно,—сказав Мак-Джівні.—Річ у тім, що ви сиділи в тюрмі, ви, справді, дещо зробили для пацифістів. Треба зацікавити його вашою „Лігою Антипривників“. Скажіть йому, що ви хочете зробити з неї національну організацію, що ви хочете зробити щось більше, ніж балачки.

Адреса молодого Лекмена була отель де-Сото, і коли Пітер це почув, йому аж серце забилося. Отель де-Сото — це ж гора Олімп Американського Міста. Пітер проходив повз величезний білий будинок і бачив, як розчинялися бронзові двері, і щасливі люди землі виходили звідти до своїх магічних колесниць, але ніколи не спадало йому, що він може увійти в ці бронзові двері й подивитися на ті таємниці, що за ними.

— А мене пусять туди? — спитав Пітер у Мак-Джівні. Той зареготався.

— Заходьте туди, наче це ваше,—сказав він.—Тримайте високо голову й удавайте, що живете тут ціле життя.

Легко було Мак-Джівні таке сказати, але не так легко Пітерові таке уявити. Але-ж він мусів спробувати; Мак-Джівні, очевидно, казав правду, бо те саме багато разів казала йому й містрис Джемс. Ви мусите придивлятися, що роблять інші, і вчитися, тому заходьте й поведьтеся так, наче ви ніколи нічого іншого й не робили. Все життя це велетенський блеф і, роблячи цей блеф, мусите підтримувати себе, певні, що кожен інший так само робить блеф.

Того самого вечора о сьомій годині Пітер підійшов до магічних бронзових дверей і доторкнувся до них, і, справді, швайцари в блакитних лівреях розчинили їх, не сказавши й слова, а маленькі чортенята з мідними гудзиками навіть не глянули на Пітера, коли той підійшов до конторки й спитав містера Лекмена.

Пихатий клерк справив його до пихатішого ще телефоніста, той милостиво згодився поговорити в свою трубку й після того сказав, що містер Лекмен вийшов і звелів сказати, що вернеться о восьмій. Пітер уже хотів був вийти й погуляти по вулицях цю годину, але раптом згадав, що все на світі було блеф; тому перейшов вестибюль і сів в одне з великих шкур'ятяних крісел, досить великих, щоб умістити трьох таких, як він. Пітер сів і сидів собі,—і ніхто не сказав йому ані слова.

§ 37. Так, це була гора Олімп і тут жили боги—жіночої статі, божественно напівголі, та чоловічої, одягнені переважно в чорні фраки з пишними манішками. Кожного разу, коли хтось із них підходив до конторки, Пітер дивився й думав, чи це не містер Лекмен. Він міг-би пізнати мільйонера серед юрби звичайних людей, але тут кожен бог мав за мету вигладати мільйонером, і Пітерове завдання ставало нерозв'язане.

Перед ним з підлоги аж до високої стелі підносилася колона десять футів завтовшки. Ця колона була з ясною з зеленими жилками мармуру. Пітерові очі простежили її аж доверху, де вона кінчалася сніжно-білим вихорем, чарівно-прекрасним. Тут було також чотири роги достатків, по одному в кожному кутку, і з кожного рогу виходили гірлянди троянд, а з них другі гірлянди з чимось подібним до яблук та листя, і знову все вгору йшли гірлянди троянд, аж поки не переплутувалися на стелі. Тут і там серед усіх цих розкошів лагідно всміхалися великі обличчя янголів; четверо з цих хлопчиків з лагідною посмішкою дивилося з чотирьох сторін сніжнобілого вихора, і Пітерові очі переходили з одного до одного, зачаровані математи-

кою цього архітектурного чуда. По чотирнадцять колон у ряду, а у вестибюлі чотири таких ряди. Разом це п'ятдесят шість колон або двісті двадцять чотири янгольські голови. Скільки було рогів достатків, і скільки троянд, і скільки яблук, це було понад усякі калькуляції. Янгольські голови були абсолютно тотожні; кожна голова того самого розміру, якості і з тією самою усмішкою; і Пітер дивувався,—скільки днів мусіло відібрати від різьбярів вирізування деталей двохсот двадцяти чотирьох янгольських усмішок.

Все в готелі де-Сото мало ознаки такої розкішної величності, і психічно це вплинуло на Пітера так, як і мусіло вплинути. Йому сліпило очі, він почував побожний страх і ясно розумів, що ті, хто живе серед цих розкошів, це є люди, для яких гроші—ніщо, які можуть тратити свої гроші безперервним потоком. І все інше в цьому місці було таке саме, розраховане на такий самий ефект,—навіть самі боги та богині. Одна мала тіяру з самоцвітів на своїх волоссях; ви могли розважатися, рахуючи, скільки тут було самоцвітів, як розважалися-б, рахуючи янгольські голови. Або ви-б могли взяти її сукню з чорного мережива, всю гаптовану золотими метеликами кропотливої ручної роботи, ви-б могли рахувати, скільки в ньому ярдів матеріалу та скільки золотих метеликів на кожному ярді. Ви-б могли рахувати кількість блискучих цяточок на її бісерних черевичках, або роздивлятися хитрі взори на ледве непрозорих її панчохах; правда, одного чи двох дюймів панчіх ви не могли бачити.

Пітер дивився на цих величних богинь, що виходили з ліфту та йшли в ресторан, що був унизу. Комусь-би може ніяково було від їхнього вбрання, але Пітерові, що уявляв собі гору Олімп, вони здавалися ціл-

ком доречні. Все залежить від погляду: або ви уявляєте богиню цілком одягнуеною від підборіддя до п'ят і починаєте ножицями обрізувати її вбрання, або ви уявляєте собі богиню в природньому стані й покриваєте її газовим серпанком і закріплюєте на кожному плечку стрічкою, щоб він держався на місці.

Двічі Пітер підходив до конторки й питав, чи не повернувся містер Лекмен, але того ще не було, і Пітер, стаючи де-далі сміливіший, як лисиця, що балакала з левом, розгулював по вестибюлі й спокійно поглядав на групи богинь. Він помітив великий балкон навкруги, коло всіх чотирьох стін вестибюля, так званий „півповерх“. Пітер зважився подивитися, а що там таке, піднявся мармуровими білими сходами й побачив ряди стільців та канап, оббитих темносірим оксамитом. Сюди, очевидно, приходили богині ніжитися; Пітер сів як-найсумирніше й почав роздивлятися.

Просто проти нього сиділа богиня, спираючись на оксамитову подушку голою білою рукою. Це була велика й товста рука, і її хазяйка теж була велика й товста. У неї було світле золоте волосся й багато блискучих прикрас. Очі лівиво переходили з місця на місце; на один мент спинилися вони на Пітерові й пішли собі далі, але Пітер почув, що мізерність його відзначено. А все-таки тихенько час-від-часу кидав оком на неї й раптом угледів цікаву річ. На колінах у цієї Юони лежав вишитий золотом мішечок. Вона відчинила його, вийняла цілу колекцію таємних апаратів і почала їх уживати: спочатку маленьке золоте дзеркальце—за допомогою його вивчила свої чари,—потім маленька біла пухівка на пудру—нею дуже майстерню повела по своєму носі й по щічках, далі щось подібне до червоного олівця—ним намастила вона собі губи,

далі золотий олівець—ним доторкалася легенько до брів. Потім, здається, несподівано вгледіла маленький волосок, що виріс з того часу, як покинула вона свою вбиральню. Пітер не міг бути певен, але в руках у неї були щипчики, і, здавалося, вона виривала щось ними із свого підборіддя. Юнона не переставала робити хитромудрий та складний туалет, не звертаючи жодної уваги на тих, що проходили мимо. Пітер усе дивився й помітив, що точнісінько так, як коли хтось один чхне або позіхне, то всі в кімнаті неодмінно мусять чхнути або позіхнути, так і всі оці Діяни, Юнони та Геби на „півповерсі“ раптом згадали про свої маленькі золоті чи срібні ручні дзеркальця, про свої пухівки на пудру, про червоні чи золоті або чорні олівці. Одна за одною виймали вони свої маленькі мішечки чванливості і, здивований, Пітер побачив, що з гори Олімп став „салон краси“.

Пітер знову встав, ходив і дивився на богинь, великих і маленьких, старих і молодих, товстих і худорлявих, вродливих і поганих,—і здавалося, що найтовстіші, найстаріші та найпоганші найпильніше розглядали себе в маленькі дзеркальця. Він дивився на них голодними очима, бо знав, що тут він був серед найвищого товариства, що це було справжнє, найвище, чого могла тільки прагнути людина, і Пітер хотів знати все, що можна було про це знати. Він ходив непомітний, тихий, 224 білих янголи з стелі всміхалися своїми м'якими та лагідними усмішками, і Пітер знав не більше, ніж вони, які ускладнення наготувала йому доля на цім „півповерсі“.

В одному з великих крісел сиділа дівчина, ясна істота із „Зеленого острова“, з волоссям, як схід сонця, з щоками, як яблука. Пітер глянув на неї й серце його

пропустило три чергові вдари, а потім, щоб наздогнати згаяний час, поскакало, як кінь на перегонах. Ледве-ледве міг він повірити тому, що говорили його очі, але його очі стояли на своєму, його очі знали. Так, його очі багато годин дивилися на це волосся, подібне до сходу сонця, й на ці щоки, подібні до яблук. Дівчина була Неллі, покоївка з храму Джімджамбо!

Вона не дивилась туди, де сидів Пітер, і він мав час відскочити й захватитися за колоною; тут він став, виглядаючи, дивився на її профіль, і все ще сперечався з своїми очима. Це не могла бути Неллі, і все таки—це була вона: Неллі преображена, Неллі знесена на Олімп, обернена на богиню з блідосірою стрічкою на стані, з блідосірою стрічкою на кожному плечі, щоб тримати сукню на місці, Неллі, що лежала собі вільно й жваво балакала з молодим якимось чоловіком, з обличчям бульдога в смокінгу, що нагадував рекламу з крамниці.

Пітер дивився й чекав, і його серце поводилося погано. За кілька цих страшних хвилин, Пітер дізнався, що таке справжнє кохання, яка це дужча за все сила. Маленьку Дженні забуто, містрис Джемс, солом'яну вдову, забуто. Пітер знав, що насправді захоплювався однією лише жінкою на світі, і це була Неллі, ірландка, покоївка в храмі Джімджамбо. Поети вважають за найкраще малювати молоде кохання у вигляді лукавого стрільця, що пускає з лука гостру пронизливу стрілу, і Пітер зрозумів тепер, що вони тим означають; стріла пронизала його наскрізь і він мусів вхопитися за колону, щоб не впасти.

§ 38. Парочка встала й пішла до ліфту, а Пітер пішов за нею. Він не насмілився ввійти в ліфт разом з

ними, бо раптом гостро відчув, що на ньому костюм для ролі антимілітариста-пролетаря. Але Пітер був певен, що Неллі з супутником своїм не збиралися виходити з будинку, бо на них не було ані капелюхів, ані верхнього одягу; тому він спустився, перейшов швидко вестибюль, потім ресторан і далі вниз у приміщення, звідки чутно було музику. Тут була ще одна велика кімната в містичному східньому стилі, з електричними лампами, захованими в букетах штучних квітів на кожному столі. Кімнату цю звали „грил-рум“; частина її була вільна, щоб можна було танцювати, а на невеличкій естраді сиділа оркестра музики.

Це була найдивніша музика, що колись вражала чоловічі вуха! Якби Пітер почув її раніше, ніж побачив Неллі, він-би не зрозумів її, але зараз чарівні ритми точно пасували тому настроєві, що гнітив його. Ця музика стогнала, брязкотіла й верещала, тріщала, наче полотно швидко деруть або сирена кричить на пароплаві на повній ході. Вона то здіймалася під небеса, то провалювалася в пекло. І все це було разом з чудернацькими болізними рухами, слизькими, круткими, з якимось смиканням, скаканням. Пітер не знав-би, що й думати про таку музику, якби не бачив цього отут своїми очима, як поводяться напівголі богині та одягнені в чорне боги. Ці небесні жителі сковзалися по підлозі, як на ковзанах, викручувалися, як гадюки, ходили пишаючись, як индики, цибали, як кролі, виступали велично, як жирафи. Вони ходили, зчепившись руками, як ведмеді, що намагаються стиснути один одного до смерті; боролися одне з одним, наче вони були боа-констриктори, що намагаються проковтнути один одного. І Пітер, спостерігаючи їх, слухаючи їхню музику, зробив цікаве відкриття що-до себе самого. Глибоко

заховані в Пітерові жили духи всіх тварин; Пітер був колись боа-констриктор, Пітер був колись ведмідь, Пітер був колись кроль і жирафа, индик і лисиця; і зараз, підо впливом цієї чарівної музики, мертві ці тварини в його душі оживали. Отак сприйняв Пітер значення „танцю“ з усіма його чудними йменнями та неймовірними відмінами. Пітер відкрив також, що колись був печерною людиною, забив свого суперника кам'яною сокирою й поволік його дівчину, вхопивши її за волосся. Все це відкрив Пітер, як стояв на порозі „грил-руму“ в готелі де-Сото й слідував за Неллі, колишньою покоївкою в храмі Джімджамбо, що танцювала й танок индика, і танок лисиці, і танок ведмедя, і танок кроля в обіймах молодого чоловіка з обличчям бульдога.

Пітер довго стояв приголомшений. Неллі з молодим чоловіком сіли за один столик, щоб попоїсти, а Пітер все ще стояв, дивився й усе намагався вигадати, що йому зробити. Він знав, що не слід йому говорити з Неллі в цьому вбранні, бо не було жодного способу дати їй зрозуміти, що він лише грає ролю, що він, виглядаючи „пропашою“ людиною, насправді є людина успіху, з важливими справами, стовідсотковий червонокровний патріот, переодягнений лише пролетарським пацифістом. Ні, він пожде, він мусить бути як-найкраще вдягнений, коли балакатиме з нею. Тимчасом вона могла зникнути й він не зможе знайти її вдруге в цьому величезному місті.

Через годину чи дві вдалося знайти вихід із становища. Він поспішив нагору, в кімнату для писання, й написав такого листа:

„Неллі! Я ваш старий друг—Пітер Гедж. Я добився багатства й маю для вас важливі новини. Неодмінно напишіть мені. Пітер“.

До цього він додав свою адресу, поклав листа в конверт і написав на ньому: „Міс Неллі Дулін“.

Після цього Пітер спустився у вестибюль і подав знак одному з тих чортенят з мідними ґудзиками, що ходив по приміщенні й вигукував імена дзвінким голосом, узяв цього хлопчика в куточок і втиснув йому долар у руку. Одна молода леді в „грил-румі“. Їй треба передати цього листа негайно. Лист дуже важливий. Чи може чортеня з мідними ґудзиками це зробити?

Чортеня запевнило, що може; Пітер став біля дверей і стежив, як воно ходило по залі, вигукуючи дзвінким своїм голосом: „Міс Неллі Дулін! Міс Неллі Дулін!“ Воно проходило біля самого столу, де сиділа Неллі і їла; воно кричало просто їй в лице, як здавалося Пітерові, але та ніби й не чула, ніби її й не торкалося.

Пітер не знав, що робити, але мусів неодмінно передати листа Неллі. Отже, коли чортеня повернулося, він показав йому її, і чортенятко пішло знову й передало листа. Пітер бачив, що Неллі листа взяла, і пішов назад. Згадавши раптом, що він-же на роботі, кинувся до контори й спитав про містера Лекмена. На його жах, йому сказали, що містер Лекмен вернувся, заплатив свій рахунок і виїхав з своїм саквоюжем, а куди, невідомо.

§ 39. Пітер умовився з Мак-Джівні опівночі побачитися й тепер мусів іти туди і з соромом признатися, що діла не зробив. Він зробив усе, що міг,—казав Пітер,—він спитав біля конторки й чекав, чекав, але службовці в готелі не сповістили його, що Лекмен вернувся. Все це була точнісінька правда, але це не могло вгамувати Мак-Джівні і той лютував страшенно.

— Ви-б заробили тисячу доларів,—заявив він.—Це найбільша та риба, що колись може за наш гачок зачепитися!

— А хіба він не приїде сюди вдруге?—спитав сумно Пітер.

— Ні!—сказав Мак-Джівні.—Його піймають в його власному місті.

— А хіба це неоднаково?—спитав Пітер наївно.

— Ви дурень!—була відповідь Мак-Джівні.—Нам треба було схопити його тут, і ми-б обскубли його сами!

Чоловік з обличчям пацюка не мав на думці розказати Пітерові стільки, але з люті проговорився. Він та ще двоє друзів мали план „підробити“ на цьому молодому мільйонерові, а для того треба було налякати його так, щоб він виложив добрих кілька тисяч доларів, щоб тільки звільнитися. Пітер міг-би мати свою частину з цього, якби не був такий дурний, щоб випустити птаха з своєї пастки.

Пітер запропонував поїхати за молодим мільйонером в його рідне місто і знайти якийсь спосіб, щоб заманути його назад сюди, де влада належить Мак-Джівні. Мак-Джівні лютував ще кілька часу, але потім схилився до тієї думки, що це річ можлива. Він побалакає про це з іншими й повідомить Пітера. Коли-ж на другий день Пітер глянув у вечірню газету, то на першій сторінці прочитав, що молодого Лекмена, як виходив той з поїзду в рідному його місті, сьогодні ранком арештовано, школу його розігнано, з півдесятка вчителів взято в тюрму, цілу тонну червоної літератури сконфісковано, і гніздо жажливої змови проти країни знищено.

Пітер читав ці новини й знав, що доведеться перебути ще одну бурхливу годину з начальником. Але він

ледве думав про це, бо кілька хвилин перед тим трапилося щось багато важливіше. Посланець приніс Пітерові з спішної пошти листа, і дуже билося в нього серце, як розривав він конверт і читав:

„Гаразд! Побачите мене у вітальні Хеггенгеймового магазину о другій годині сьогодні. Але, бога ради, забудьте Неллі Дулін. Ваша Едіт Юстас“.

І ось Пітер, одягнений в найкраще своє вбрання, як за часів короткого свого медового місяця з солom'яною вдовицею, поспішав на побачення на цілу годину раніше. Неллі прийшла так одягнена, щоб кожна дрібниця говорила глядачеві, що хазяйка належить до найвищого товариства й тратить гроші, не лічачи. Неллі оглядалася іноді навкруги, балакаючи з Пітером, і пояснила, що Тед Крозерс, чоловік з обличчям бульдога, це один жах, а втекти від нього дуже важко, бо він не має чого робити цілий день.

Вітальня у великому магазині не була тим місцем, що Пітер міг-би вибрати для свого освідчення; але він мусів використати його як-найкраще і сказав Неллі, що її любить, що ніколи не в силі буде любити когось іншого і що заробляє зараз купу грошей і стоїть високо на драбині успіху.

Неллі не сміялася з нього, як робила це в храмі Джімджамбо, бо легко було бачити, що Пітер Гедж був уже не кухарча, а людина з товариства та ще й овіяна чарівною атмосферою таємниці. Далі Неллі побажала дізнатися, що саме він робить; він відповів, що не може сказати, що це таємниця надзвичайної ваги, що він зв'язаний клятьбою. Це були дні німецьких шпигунів, бомбістських змов, коли королі, кайзери, імператори та й царі лили на Америку цілі скарби з усякою мелодраматичною метою; це були також дні кон-

трактів з урядом та таємних гандлів, коли по вестибюлях та по приватних місцях для побачень, як готелі, подібні до де-Сото, що-години наживали й губили цілі капітали. Тому Неллі легко було повірити, що Пітер має справжню таємницю, і, будши жінкою, напружувала вона всі свої здібності, щоб таємницю ту відгадати.

Вона не питала вдруге Пітера, а дозволила йому самому говорити й тактовно керувала розмовою. Швидко вона вже знала, що Пітер знайомий з багатьма найодчайдушніми червоними, а також, що він знає все про саму суть Губерового процесу й про великих ділоків в Американському Місті, що асигнували мільйони доларів на те, щоб повісити Губера, і про різні ті методи, як ці гроші витрачалося, і про ті нитки, за які смикали, щоб забезпечити присуд. Неллі додала два до двох і швидко вирахувала, що сума буде чотири. Раптом показала цю суму Пітерові, той аж онімів здивований, не витримав, і розказав усе про свої плани та пригоди, промовчав тільки про маленьку Дженні та солом'яну вдову.

Він сказав Неллі про ті гроші, що вже заробив, і про ті, що сподівався ще заробити, розказав і про Лекмена й показав Неллі газету з портретом молодого мільйонера з його школою.

— Який гарний хлопець!—сказала Неллі.—Аж соромно!

— Що ви хочете сказати?—спитав Пітер, трошки здивований.—Невже могло бути, що Неллі має якісь симпатії до оцих червоних.

— Я хочу сказати,—відповіла Неллі,—що з нього вам могло бути користи більше, ніж з усіх інших разом.

Неллі була жінка, і її розум практично дивився на речі.

— Послухайте, Пітере,—сказала вона.—Ви дозволяєте оцим шпикам використовувати себе. Вони беруть собі вершки, а ви тільки облизуєтесь. Вам треба, щоб хтось подбав про вас.

Серце Пітерові аж затріпотіло.

— Може ви це зробите?—скарикнув він.

— Мені Тед руки звязав,—сказала дівчина;—він-би перерізвав мені горло, та й вам також, якби дізнався, що я була тут. Але я спробую звільнитися й тоді, можливо,—я не хочу обіцяти,—подумаю про вашу справу, Пітере, і напевне спробую допомогти Вам, щоб Мак-Джівні та й усі інші, і Геффі так само, не могли надалі гратися з вами, як з малою дитиною.—Їй потрібен час, щоб обміркувати справу, сказала вона, а також, щоб зібрати відомості про тих людей, що причетні до цього; декого з них вона, очевидно, знала. Побачиться вона з Пітером завтра вдень в закритнішому місці, й сказала це місце,—в міському парку; місце те легко було знайти, але воно досить закритне, щоб спокійно побалакати.

§ 40. Пітер до того посмілішав від улесливих Нелліних слів про те, яку він має вагу, що не пішов до Мак-Джівні по нові докори за Лекменову справу. Це вже йому надокучило, коли Мак-Джівні його робота не подобається, то нехай Мак-Джівні йде сам, побуде деякий час червоним. Пітер цілий день і частину ночі ходив по вулицях, думаючи про Неллі і здригуючи від тих напівобіцянок, що вона йому надавала.

На другий день зустрілися вони в парку. Ніхто не слідкував за ними. Вони знайшли собі закритне місце, і Неллі дозволила йому поцілувати її багато разів, а поміж поцілунками розгорнула перед ним жахливий

план. Пітер уважав себе самого за щось, подібне до інтригана, але з його самоповаги не лишилося нічого, коли почув він прекрасний той проєкт, що вистиг за 24 години в мозкові Неллі Дулін, інакше Едіт Юстас.

Пітер робив чорну роботу, а ті великі ділоки його використовували, інколи давали йому дещо, а сами наживали капітали з тих відомостей, що він їм приносив. Мак-Джівні випустив kota з мішка в цій справі з Лекменом, але можна бути певним, що вони роблять гроші й великі гроші на всіх інших справах. Пітер повинен зараз зробити щось своє, власне, підібратися до справжніх грошей і самому стати великим ділоком. Пітер мав факти, він знав людей, у Губеровій справі він бачив, як саме робиться інсценізацію, і тепер він мусить сам інсценувати таку справу, щоб дала вона гроші. Так, це обов'язок—звільнити країну від цих червоних, але чому не мати одночасно й грошей?

Неллі цілу ніч обмірковувала свій план, шукала підхожу людину й спинилася на старому Нельсі Екермені, банкірі. Екермен був колосально, неймовірно багатий; його звали фінансовим королем Американського Міста. Екермен був старий, і Неллі вдалося якось дізнатися, що він був боягуз; він був хворий, лежав у постелі зараз, а коли людина хвора, вона ще більше боїться всього. Пітер мусів викрити якусь бомбістську змову проти старого Нельса Екермена. Пітер міг-би побалакати про це з своїми червоними й зацікавити їх, або так зробити, щоб можна було кілька листів знайти в них та заховати кілька динаміту в їхніх кімнатах. Коли змову буде викрито, вона наробить страшного галасу,—це вже нема чого й балакати. Король про це почує, а також про ролю Пітера, що головним чином він відкрив змову, й безперечно нагородить Пітера.

Можливо, що Пітерові вдасться стати секретним агентом, щоб захищати короля від червоних. Тоді він буде поруч з справжніми грішми і зможе сам наймати Геффі та Мак-Дживні, замість того, щоб вони його наймали.

Якби Пітер був один, то чи насмілився-б він мати небезпечну мрію? Чи не був він тільки маленьким „карасем“, жертвою власних страхів та чванливості? Якби там не було, Пітер не був сам один; він мав Неллі й неодмінно треба було показувати себе сміливим, одчайдушним молодцем. Так само, як колись у храмі, Пітерові неодмінно треба було заробляти досить грошей, щоб відбити Неллі від іншого чоловіка.

— Гаразд,—він пристає на цей план.

Після цього почали обговорювати кого саме використати.

Найпридатнішим здавався Пет Мак-Кормік. „Мак“ з його суворим кам'яним обличчям, з його тихим таємничим поведженням, найбільше, здавалося Пітерові, підходив до ролі динамітника. „Мак“ був і особистий ворог Пітерові; „Мак“ тільки-но повернувся з своєї організаційної подорожі до нафтовиків, виступав проти Пітера й розбалакував про нього в різних радикальних гуртках. „Мак“ був найнебезпечніший червоний. Він неодмінно мусить бути один з динамітників.

Другий, підхожий, був Джо Енджел, що Пітер зустрів його на останньому зібранні „Антипризивної Ліги“ в Едди Рут. Люди шуткували з його ймення, бо він справді подібний був до янгола своїми ясними блакитними очима, що, здавалося, впали з неба, своїм блискучим волоссям та рештками ямочок на щоках. Але, коли Джо розкривав рота, ви ясно бачили, що це янгол зовсім з інших місць. Він був найсміливіший та найнепримиренніший з усіх червоних, яких знав Пітер

досі. Він сміявся з Едди Рут та з того, як сантиментально, по-літературному, ставиться вона до призову. Не поеми писати, не резолюції ухвалювати треба зараз, і не мужчини були ті, хто відмовлявся від салдатської форми, бо мужчини брали гвинтівки, які їм давали і вчилися, щоб у певний час повернутися й справити гвинтівки на тих, хто дав їх. Агітація та організація гарні на своєму місці, але зараз, коли уряд насмілився зробити виклик робітникам і примушує їх вступати до армії, зараз радикальному рухові потрібні люди дії.

Джо Енджел побував у лісовій країні й міг розказати про настрій серед справжніх робітників, „зашкарублених“ дроворубів. Ці хлопці більше вже не балакають; вони мають свої таємні комітети й готові взятися до роботи тільки-но капіталістів та їхній уряд буде скинено. Тимчасом коли якийсь суддя або слідчий робився надто веселий, вони „усували його“. Це було улюблене слово в блакитноокогого янгола.

— Так,—казав Енджел,—він став веселий, але ми усунули його, і все гаразд.

§ 41. Отже, Неллі з Пітером взялися до роботи, докладно розробляли „інсценізацію“ з Джо Енджелом та з Петом Мак-Корміком. Пітер мусів зібрати червоних і навести розмову на бомби та вбивства, після того він мусить покласти в кешені всім, хто виявить зацікавленість, по записочці, щоб зійтися та обміркувати справжню змову. Неллі напише записки так, що ніхто не зможе сказати, що зробив те Пітер. Вона витягла олівець та маленький блок-нот із свого мішечка й почала:

„Коли ви справді вірите, що для справи робітників корисно буде відважно виступити, зустрінемося“... — спинилась:—Де?

— В студії,—сказав Пітер.

І Неллі приписала: „в студії“.—Цього досить?

— Кімната сімнадцять.—Пітер знав, що це була кімната Нікітіна, російського художника, що називав себе анархістом.

Неллі приписала: „кімната 17“, а потім, обговоривши далі, додала: „завтра вранці о восьмій годині. Жадних імен, жадних балачок. Дія!“ Призначено цей час тому, що Пітер згадав, що того самого вечора мали відбутися збори „агітаторів“ у їхній штаб-квартирі. Це мав бути діловий мітінг, але, звичайно, ці хлопці ніколи не можуть довгий час бути вкупі, щоб не почати балачок про „тактику“. Між ними багато було незадоволених з того, що звали вони „інертним ставленням“ організації. Вони завжди обстоювали дію. Пітер був певен, що йому вдасться зацікавити декого з них ідеєю динамічної змови.

Вийшло так, що Пітерові не довелося клопотатися про це. Балачка почалась перше, ніж вставив він хоч одне слово. Невже робітників поженуть як овечок у різниці, а „агітатори“ їй не порушаться? Так рішуче запитав „блакитноокий янгол“ і додав, що коли ухвалять, щоб виступити, то Американське Місто придатне до цього не менше, як усяке инше. Він досить багато балакав з людьми, щоб зрозуміти, що вони готові виступити; все, що їм потрібне, це бойове гасло та організація, що керувала-б ними.

Заговорив Гендерсон, здоровий дроворуб. Отут якраз і питання—де можна знайти організацію для такої мети? Влада мала шпигунів серед вас, вони дізнаються про все, що ви робите, і заженуть вас під землю.

— Ну, що - ж! — крикнув Джо, — підемо й під землю!

— Так,—згодився Гендерсон,—але тоді ваша організація лопне. Ніхто не знатиме, кому вірити, кожен обвинувачуватиме всіх інших у шпигунстві.

— Чорт!—сказав Джо Енджел.—Я був у тюрмі за наш рух, я хотів би побачити того, хто назвав би мене шпигуном. Я ніяк не збираюся сидіти й дивитися, як робітників женуть у пекло лише тому, що я так страшенно піклуюся дорогою моєю організацією.

Коли інші сперечалися, Енджел наступав ще завятіше. Уявімо, що масове повстання не вдасться, уявімо, що їм доведеться дійти до вбивства та терору. Принаймні, вони зможуть провчити визискувачів і відібрати трохи радощів від їхнього життя.

Пітер поклав собі, що якраз добре буде для нього вдати зараз консерватора.

— Ви справді гадаєте, що капіталісти з переляку здадуться?—спитав він.

Джо відповів.

— Іду об заклад! Я кажу вам, що якби змогли ми примусити кожного члена конгресу, що голосував за війну, піти на фронт в окопи, то наша країна й сьогодні ще була-б мирна.

— Але—влучно вставив Пітер—справа не в членах конгресу. Є люди вищі, ніж вони.

— Правда,—сказав Гез, шведський моряк.—Ви маєте рацію. Я назву вам з десятків багатіїв у цій країні, оголосите тільки, що коли не матимемо миру, то всіх їх буде позабавано, і мир у нас буде.

Отже, Пітер мав таке становище, якого потребував.

— А хто ці люди?—спитав він і примусив усіх обговорювати ймення. Сперечалися не довго, як хтось уже згадав Нельса Екермена. Червоні страшенно не-

навиділи його за те, що він дав сто тисяч доларів на антигуберівський фонд. Пітер удав, що не знає Нельса, а Джеррі Ред „груба ковдра“, в якого ще боліла голова, розбита підчас страйку жінок, зауважив, що якби посадити кілька таких хлопців в окопи, то в Америці-б з'явилося стільки й нових пацифістів,—це цілком певно.

Здавалося майже, що Джо Енджел прийшов сюди, щоб допомагати Пітерові. — Чого нам треба, — сказав він, — то це кілька таких людей, що билися-б за себе так само, як зараз б'ються вони за капіталістів.

— Так, — сказав Гендерсон сумно. — Ми всі такі добрі, ми чекаємо доки хазяї наші скажуть нам, що можемо вбивати.

На цьому балачки й кінчилися, але Пітерові здавалося цього досить. Він вибрав слушний момент, і йому вдалося позасовувати маленькі записочки в кешені, в піджаки Джо Енжелові, Джеррі Редові, Гендерсонові, Тедові-моряку, кожному по одній. Після цього Пітер зник; він аж тремтів, такий був зворушений. Велика динамітна змова розпочалася.

— Неодмінно треба їх позбутися, — шепотів він сам до себе. — Неодмінно треба їх позбутися за всяку ціну. Я виконую лише свій обов'язок!

§ 42. Пітер умовився побачитися з Неллі на розі однієї вулиці об 11 годині того самого вечора, і коли вона зійшла з вагона трамваю, Пітер побачив у руках у неї саквояж.

— Зробили ви своє діло? — спитала вона раптом і, коли Пітер відповів: „Так!“, додала:

— Ось вам бомба!

Пітерові аж дух заперло. У нього був такий переляканий вигляд, що Неллі поспішила заспокоїти.

— Вибуху не буде,—це тільки матеріали на бомбу, три палічки динаміту, трошки ґноту та частини годинникового механізму. Динаміт старанно загорнено і вибуху не може бути, як не впустити саквояж. Але Пітер не був ще певен. Він не уявляв собі, що Неллі могла зайти так далеко і справді він матиме діло з динамітом. Пітер дивувався, де і як вона могла здобути динаміт, і страшенно хотів, щоб господь допоміг йому вибратися з цієї справи.

Але зараз, звичайно, було вже пізно. Неллі сказала:

— Ви мусите віднести цей саквояж у штаб-квартиру й лишити там, але так, щоб ніхто вас не побачив. Вони напевне незабаром запруть приміщення, так?

— Ми вже заперли його, як розійшлися,—сказав Пітер.

— А в кого ключ?

— У Греді, в секретаря.

— Але можна дістати його?

— Я можу забратися в кімнату,—сказав Пітер швидко.—Там є пожежна драбина й вікно не заперте. Дехто з нас, хто знає, так увіходить до приміщення, коли воно заперте.

— Гаразд,—сказала Неллі.—Ми трохи пождемо, щоб хтось не навернувся.

Вони пішли блукати по вулиці, і Неллі ввесь час несла саквояж, ніби не довіряла Пітеровим нервам.

— Я наготувала два клаптики паперу і їх треба лишити в кімнаті. Один треба подерти й кинути в кошик на сміття. Це ніби частина листа про великі плани, що їх має бути виконано, й підписано його „Мак“. Тоб-то, звичайно, „Мак-Кормік“. Я надрукувала його, не маючи зразка його руки. Другий клаптик—малюнок, на ньому немає жодних знаків, що це таке, але поліція швидко

догадається. Це план будинку старого Екермена, і хрестом зазначено вхід до його спальні. Тепер нам треба звязати це з Мак-Корміком. Чи є щось у кімнаті, що належить йому?

Пітер подумав і нарешті згадав, що в книжній шахві мусять бути деякі книжки, що пожертвував Мак-Кормік, з його ім'ям.—Чудесно!—сказала Неллі.—Треба покласти папірця в одну з цих книжок, а коли поліція добре шукає, то знайде його.—Неллі спитала, що то за книжки. Пітер подумав і згадав, що одна з них була про саботаж.—Покладіть папірця в неї,—сказала Неллі.—Коли поліція її знайде, газети надрукують усю книжку.

Пітерові коліна почали тремтіти так, що ледве міг іти, але він примушував себе пам'ятати, що він справжній стовідсотковий американець, і що в ці часи, в часи війни, кожен патріот мусить виконувати свій обов'язок. Його обов'язок допомогти країні звільнитися від оцих червоних. Він не міг бути боягузом. Пішли до старого будинку, де містилася штаб-квартира робітників-інтернаціоналістів. Пітер виліз на баркан, а звідти перебрався на пожежну драбину. Неллі дуже обережно передала йому саквояж. Пітер відчинив несправне вікно й поліз у кімнату. Він добре знав, де стоїть шахва, і швидко заховав саквояж у куток, загородив його різним мотлохом і зверху кинув ще шматок старого полотна. Він вийняв з правої кешені друкований на машинці лист, подер його на дрібні клаптики й кинув у кошик на сміття. Потім з лівої кешені взяв другий папірець, з намальованим Екерменовим будинком, підійшов до книжної шахви й тремтячими запалив руками сірник, вийняв маленьку книжечку в червоній обгортці під назвою „Саботаж“, засунув у неї папірця й поставив

книжечку на місце. Потім виліз на пожежну драбину, спустився вниз, перескочив через баркан і швидко пішов алеєю туди, де чекала на нього Неллі.

— Це для моєї країни,—шепотів він сам собі.

§ 43. Тепер діло зроблено, лишилося тільки затягти Мак-Корміка, щоб прийшов він завтра вранці на побачення. Неллі написала й послала поштою спішного листа, адресованого Мак-Кормікові додому. Він мав одержати листа коло 7 годин ранку. Це була надрукована на машинці записка:

„Мак. Приходьте в кімнату сімнадцяту в студію о восьмій ранку. Дуже важлива справа. Наш план готовий. Я своє зробив. Джо“.

Неллі рахувала на те, що Мак-Кормік мусить вважати цю записку за лист від Енджела. Він не знатиме, що саме це означає, але тим певніше він прийде, щоб дізнатися. Головне те, щоб поліція набігла якраз у ту саму хвилину, як змовці зберуться, бо тільки-но порівнюють вони записки, можуть щось запідозрити й раптом розійтися. Мак-Джівні мусить мати своїх людей напоготові; треба було його сповістити й дати досить часу, щоб він підготувався.

Але було й серйозне заперечення проти цього. Як дати Мак-Джівні час, то він неодмінно захоче побалакати з Пітером, і Неллі була певна, що Пітер не витримає допиту Мак-Джівні. Не треба й казати, що Пітер погодився з нею; йому завмирало серце, як тільки думав про такий іспит. Чого справді хотілося Пітерові—це облишити цілком цю справу негайно; але він не наслідкував й сказати про те, він не наслідкував зустрітися з убійчим призи́рством своєї спільниці. Пітер стискував руки й стискував зуби, а коли проходи-

ли біля вуличного ліхтаря, він одвертав своє обличчя, щоб Неллі не прочитала ганебного страху, на ньому написаного. Але Неллі однаково читала. Неллі бачила, що вона має діло з слинявим боягузом, і відповідно поводитися; вона розробляла плани, давала Пітерові накази й стежила, щоб той їх виконував.

Пітер мав число домашнього телефону Мак-Дживні й міг говорити з ним тільки тоді, коли був надзвичайний, критичний випадок. Тепер він мусів скористатися з телефону й сказати Мак-Дживні, що тільки-но зловив членів спілки робітників-інтернаціоналістів з Петом Мак-Корміком на чолі, що готуються кинути на когось динамітову бомбу. Вони мають кілька бомб у саквояжі в своїй штаб-квартирі й вийдуть зараз з іншими бомбами в кешенях. Пітер мусів стежити за ними, бо інакше їх загубить, і злочин може статися перше, ніж встигне він цьому запобігти. Мак-Дживні мусить мати своїх агентів наготові з автомобілями, щоб миттю налетіти туди, куди скаже він, Пітер. Пітер буде переслідувати змовців і подзвонить Мак-Дживні знову, як тільки буде можна.

Неллі особливо обстоювала, щоб на балачку з Мак-Дживні Пітер мав тільки хвилинку, поспішався, щоб не було часу на запитання та на відповіді про будь-що. Він мусить бути страшенно зворушений, і Пітер був певен, що вдати це буде дуже легко. Він повторив Неллі кожне слово, що мав сказати, і показав, як він коротко увірве розмову й почепить трубку. Після цього він зайшов в одну нічну аптеку, якраз за рогом від штаб-квартири, і з телефоної будки викликав Мак-Дживні.

Це був будинок з кількома помешканнями, і пождавши деякий час, Пітер почув голос свого начальника, явно сонний. Але Пітер швидко розбудив його.

— Містере Мак-Джівні, тут динамітна змова.

— Що таке?

— Спілка робітників інтернаціоналістів. Вони мають у саквояжі бомби. Вони вийшли, щоб кинути бомбу на когось сьогодні вночі.

— Боже мій! Що ви кажете? Хто?

— Я не знаю. Я чув тільки частину розмови й пішов. Вони вийшли, я мушу переслідувати їх. Я можу згубити їх і тоді буде вже пізно. Ви мене чуєте? Я їх переслідую.

— Я вас чую. Що ви хочете, щоб я зробив?

— Я вам подзвоню ще раз при першій нагоді. Ви мусите мати ваших людей наготові, чоловік з двадцять. Майте автомобілі, щоб швидко прибути. Ви мене розумієте?

— Так, але...

— Я не можу більше балакати, я можу загубити їх. Я не маю секунди. Будьте біля вашого телефону й тримайте людей наготові, все мусить бути готове. Ви мене розумієте?

— Так, але послухайте! Ви певні, що не помиляєтесь?

— Так, так, я певен!—крикнув Пітер голосно з захопленням.—Вони дістали динаміт, я вам кажу. Все. Тут є людина на ім'я Нельс...

— Нельс?

— Людина, що її мають вони вбити. Я зараз мушу йти, будьте наготові. Бувайте здорові!—І Пітер почепив трубку. Він такий був захоплений ролею, що вискочив з аптеки, наче справді треба було йому зловити якогось із цих змовців з динамітовими бомбами.

Але тут була Неллі, і вони знову пішли вулицею. Вони зайшли в маленький парк і сіли на лавку, бо

Пітера не держали вже ноги. Неллі обійшла навколо, щоб упевнитися, що нікого не було на сусідніх лавках; після того вернулася й почала вивчати з Пітером дальшу сцену. Вони мусили робити це дуже пильно, бо швидко надходив час, коли Неллі не буде керувати ним, і Пітер муситиме стояти на власних ногах. Пітер це знав і ноги зраджували його. Йому хотілося вернутися назад і сказати, що він не може далі вести справу; йому хотілося піти до Мак-Джівні й усе розказати. Неллі розуміла, що творилося в його душі, і хотіла вратувати його від наруги, не показати, що вона розуміє його становище. Вона сиділа близько біля його на лавці, поклала свою руку на його, балакаючи з ним, і Пітер відчув, як магічний трепет пронизав його. Він зважився обняти Неллі, щоб ще збільшити чудесне це почуття. І Неллі дозволила йому ці обійми у перший раз за все життя, навіть заохочувала його. Пітер був зараз герой, він ішов на сміливу й страшенно небезпечну авантуру, він мусів поводитися, як чоловік, дістати справжнє захоплення від Неллі.

— Наша країна воює,—скрикнула Неллі,—а ці діяволи заваджають їй!

Дуже швидко Пітер був готовий стати віч-на-віч з цілим світом. Пітер був готовий піти сам і кинути бомбу на короля Американського Міста. В цьому настрої він перебував кілька годин до ранку, сидячи на лавці, обіймаючи свою дівчину й бажаючи, щоб та віддавала трохи більше часу на те, щоб приймати його обійми, та трохи менше, щоб примушувати його повторювати свої лекції.

§ 44. Почався день, заспівалоптаство. Сонце зійшло й освітило Пітерове обличчя, сіре, виснажене, і ірланд-

ські яблука на Нелліних щоках, дуже зблідлих. Але надходив час діяти, і Пітер пішов стежити за будинком, де жив Мак-Кормік, о сьомій годині, коли повинен був прийти лист спішною поштою.

Лист прийшов своєчасно, і Пітер побачив Мак-Корміка, як той вийшов з будинку й пішов в напрямку до студії. Для побачення було ще надто рано і Пітер вирішив, що Мак десь буде снідати. І справді той повернувся до маленької їдальні, а Пітер поспішив до найближчого телефону й викликав свого начальника.

— Містере Мак-Джівні,—сказав він,—уночі я загубив цих хлопців, але зараз знову знайшов. Вони вирішили нічого не робити. Сьогодні ранком вони зйдуться, і ми маємо їх накрити.

— Де?—спитав Мак-Джівні.

— Кімната сімнадцять у студії; але не дозволяйте комусь із ваших людей підходити близько, доки я не впевнюся, що потрібні нам хлопці там.

— Послухайте, Пітере Гедж!—крикнув Мак-Джівні,—це таки правда?

— Боже мій!—скрикнув Пітер,—за кого ви мене вважаєте? Я вам кажу, що вони дістали цілу купу динаміту.

— Що вони мають робити з ним?

— Частину переховують у своїй штаб-квартирі. Про решту не знаю. Вони винесли його, і я загубив їх цієї ночі. Але зараз знайшов записку в моїй кешені, вони закликають мене прийти.

— Оце так так!—скрикнув мужчина з обличчям пацюка.

— Ми їх піймаємо, я вам кажу! Ваші люди готові?

— Так!

— Гаразд! Тоді нехай вони йдуть на ріг Сьомої та Вашингтонової вулиці, а ви приходьте на ріг Восьмої

та Вашингтонової. Зустріньте мене там, як тільки можете найшвидше.

— Розумію,—була відповідь. І Пітер почепив трубку й поспішив на призначене побачення. Він був такий знервований, що мусів сісти на сходах якогось будинку. Коли минув певний час, і Мак-Джівні не показувався, страшні думки почали мучити Пітера. Може Мак-Джівні не як слід зрозумів його? Або може автомобіль поламався? Або його телефон міг попсуватися якраз у критичний момент? Він і його люди могли з'явитися запізно, пастка буде вже зачинена, а пташка зникне.

Минуло ще десять, п'ятнадцять, двадцять хвилин. Нарешті показався автомобіль. Мак-Джівні вийшов, а автомобіль поїхав далі. Мак-Джівні глянув на Пітера, і Пітер відступив назад під ворота будинку. Мак-Джівні пішов за ними.

— Вони там?—спитав він.

— Н-не знаю,—сказав Пітер, клацаючи зубами.—Вони к-к-казали, що п-п-прийдуть о восьмій.

— Покажіть мені цю записку,—скомандував Мак-Джівні; Пітер витяг одну з Нелліних записок, що лишив для себе:

„Коли ви справді вірите, що для справи робітників корисно буде відважно виступити, зустрінемося в студії, кімната сімнадцять, завтра вранці о восьмій годині. Жадних імен, жадних балачок. Дія!“

— Ви це знайшли у вашій кешені?—спитав Мак-Джівні.

— Т-так, сер!

— І ви не уявляєте, хто її туди поклав?

— Н-ні, але думаю, що Енджел...

Мак-Джівні глянув на годинника.—У нас є ще двадцять хвилин,—сказав він.

— Ви маєте людей?—питав Пітер.

— З дванадцять. Що ви думаєте робити зараз?

Пітер тремлячим голосом сказав про свій намір. Якраз проти входу в студію була маленька бакалійна крамничка. Пітер зайде туди, ніби перекусити, й буде дивитися крізь вікно, а як побачить, що потрібні люди зійшлися, вийде й подасть знак Мак-Джівні, що має чекати в аптеці на розі. Мак-Джівні мусить ховатися, бо червоні знають, що він один з агентів Геффі.

Не треба було повторювати двічі. Мак-Джівні знав своє діло, і Пітер швидко перейшов вулицю й зайшов у маленьку бакалійну крамничку,—ніхто й не помітив. Пітер купив сухарів, сиру, сів на ящик біля вікна і спробував їсти. Але його руки так тремтіли, що ледве міг донести шматок до рота; це було навіть добре, бо в роті пересохло, а сухарі й сир такі речі, що ніяк не підходять до такого стану.

Пітер не спускав з очей вхідні двері старого будинку студії і нарешті—ура!—побачив Мак-Корміка, що йшов вулицею. Молодий ірландець увійшов у будинок, а через пару хвилин прийшов за ним Гез, моряк, а менше, як за п'ять хвилин, прийшли Джо Енджел з Гендерсоном. Ішли вони швидко, палко розмовляючи, і Пітерові здавалося, що він чує, як вони балакають про ці таємні записки й про те, хто міг їх написати, і що це чортівиння може означати.

Нерви в Пітера напружилися до краю. Він боявся, що хтось у крамниці може це помітити, й з усієї сили ковтав сухарі й сир, крихтами обсипаючи всього себе й долівку навколо.

Чи чекати на Джеррі Реда, чи забрати тих, що вже є. Пітер устав і пішов до дверей і ось побачив останню свою жертву на вулиці. Джеррі йшов собі поволі,

і Пітер не міг дочекатися, доки він зайде в будинок. Мимо йшов трамвай. Пітер вискочив і побіг до аптеки.

Не пройшов і половини дороги, як Мак-Джівні побачив його й побіг до ближнього рогу. Пітер став чекати; ось пролетіло два автомобілі вулицею, добре навантажені здоровими агентами. Пітер повернувся й швидко пішов боковою вулицею. Пройшов два квартали, і нерви його остаточно зрадили. Він сів на стовпчик і плакав, точнісінько так, як плакала маленька Дженні, коли він сказав їй, що не хоче з нею женитися. Люди спинялися й дивилися на нього, а один добродушний старий джентльмен підійшов, ударив його по плечі й спитав, що сталося.

Пітер хлипнув крізь свої мокрі від сліз пальці: „У мене м-м-мати вмерла“. Перехожі не турбували його більше і через деякий час Пітер устав і швидко пішов далі.

§ 45. Пітерові зараз було й страшно, і гидко. Він знав, що мусить побачитися з Мак-Джівні, а ніяк не міг зважитися на те. Він бажав одного лише—бути з Неллі, і Неллі, знаючи, що йому потрібна, згодилася бути в парку о пів на дев'яту. Вона попередила Пітера, щоб він ані з ким не говорив, доки не побалакає з нею. А тимчасом вона побувала вдома й поновила свої ірландські троянди французькими рум'янами, поновила свою енергію кавою та цигарками й зараз чекала його, ясно всміхаючись, свіжа, як пташка або квітка в парку цього літнього ранку. Вона спокійно спитала його, як було діло, і коли Пітер почав нудно розказувати їй, що не може зустрінутися з Мак-Джівні, вона почала ще раз піддавати йому духу. Вона дозво-

лила йому обняти себе навіть тут, на ясному денному світлі, вона шепотіла йому, щоб узяв себе в руки, був мужчиною, гідним її.

Чого йому боятися, справді? Проти нього немає нічого й бути не може. Його руки були чисті весь час і все, що він мав робити, це стояти на своєму: він повинен постановити собі: щоб не трапилося, він ні в яким разі не поступиться й не буде міняти тієї вигадки, що вивчив з нею. Неллі примусила його ще раз повторити цю вигадку: увечері напередодні, на зібранні в штаб-квартирі спілки робітників-інтернаціоналістів балакали про вбивство Нельса Екермена, як про спосіб скінчити війну. Після того він чув, як Джо Енджел сказав пошепки Джеррі Редові, що він уже наготував матеріял на бомбу, що в нього є саквож, повний динаміту, захований тут у шахві, і з Петом Мак-Корміком мають трохи винести його цієї ночі. Пітер вийшов, але наглядав з вулиці й бачив, як виходили Енджел, Гендерсон, Ред та Гез. Пітер помітив, що кешені в Енджела були повні, і зрозумів, що вони збираються зробити вибух динамітом, тому й подзвонив Мак-Дживні з аптеки. Поки балакав телефоном, хлопці зникли, йому було соромно й боязко сказати про це Мак-Дживні й цілу ніч блукав по парку. Але рано вранці знайшов у кешені записку, зрозумів, що її всунули йому в кешеню змовники, щоб притягти його до цього діла. Оце й усе, крім 3—4-х фраз, чи уривків фраз, що Пітер почув, як Джо Енджел балакав з Джеррі Редом. Неллі примусила його вивчити ці фрази твердо й настоювала, щоб ні за яких умов не пригадував він та навіть не дозволяв, щоб примусили його пригадати ще щось.

Нарешті Неллі сказала, що він готовий до іспиту, і Пітер пішов собі в Американській Дім, у кімнату 427,

і ліг на ліжко. Він був такий утомлений, що раз чи двічі починав засинати, але раз-у-раз йому спадало на думку нове якесь запитання, що міг поставити йому Мак-Джівні, і Пітер прокидався знову. Нарешті почув він, як повернувся ключ у дверях, і скочив. Ввійшов один з агентів, на ім'я Гемет.

— Драстуйте, Гедже, — сказав він.—Начальник хоче арештувати вас.

— Арештувати?.. — скрикнув Пітер.—Господи, мій боже!—Відразу уявив собі, як сидить він у камері з цими червоними, і як його примушують слухати „жалісні історії“.

— Так, — сказав Гемет,—ми заарештували всіх червоних і, коли минемо вас, у них виникне підозра. Краще підіть кудись і дайте себе піймати.

Пітер розумів, що це має рацію, і, подумавши трохи, вибрав квартиру Міріям Янкович. Янкович була справжня червона й не любила його; але, коли він буде заарештований в її квартирі, вона його полюбить і це допоможе йому закріпитися в „лівому крилі“. Він сказав адресу Геметові й додав:

— Ви приходьте швидше, бо вона може викинути мене.

— Гаразд, — відповів той, сміючись.—Скажіть їй, що поліція женеться за вами й попросить її заховати вас.

Пітер поспішив до єврейського кварталу й постукав у двері горішнього помешкання, в густо оселеному будинкові: двері відчинила товста жінка, рукава в неї були закачані й руки в милі.

— Так, Міріям дома. Вона сьогодні якраз не має роботи,—сказала містрис Янкович.—Її звільнили за балачки про соціалізм.—Міріям увійшла в кімнату й глянула на несподіваного гостя холодним поглядом, що говорив ясно: „Дженні Тод“.

Але раптом змінилася, коли Пітер сказав їм, що був у штаб-квартирі спілки робітників-інтернаціоналістів і застав там поліцію. Поліція налетіла, й кажуть, викрила якусь змову; на щастя, Пітер побачив юрбу народу на вулиці й устиг утекти. Міріам запросила його в кімнату й поставила йому сотню таких запитань, що відповісти на них він не міг. Він нічого не знав, крім того, що був на мітингу в штаб-квартирі напередодні ввечері, а сьогодні вранці пішов туди, щоб узяти книжку, побачив натовп і втік.

Через півгодини загуркотіли у двері і Пітер поліз під ліжку. Двері розчинилися, і він почув, що хтось сердитим голосом наказує, а Міріам з матір'ю палко протестують. Із звуків зрозумів, що почали пересовувати меблі, і раптом під ліжку простяглася чиясь рука. Пітера схопили за ногу й витягли. Перед ним стояло четверо полісменів у формі.

Становище було прикре, бо, очевидно, полісменів цих не попередили, що Пітер шпигун.—Полісмени думали, що піймали справжнього динамітника. Один схопив Пітерові обидві руки, двоє інших тримали його й Міріам під револьверами, а четвертий почав обшукувати кешені, чи немає там бомби. Коли ж нічого не знайшов, їх узяла досада, і вони почали термусати його, штовхати, й ясно було, що шукали причепки, щоб пробити йому голову. Пітер був обережний, і причепки такої не давав. Він був переляканий, покірливий і все тільки казав, що нічого не знає й нікому ніякого зла не зробив.

— Ми це побачимо, хлопче,—сказав офіцер, надягаючи на Пітера наручники. Поставивши одного полісмена з револьвером на сторожі, інші трое почали обшукувати місце, витягали шухляди, розкидали на всі боки

все, що було в шухлядах, хапали кожен клаптик написаного паперу, який тільки могли знайти, і ховали все в один з чемайданів. Тут були книжки з червоними обкладинками, з страшними назвами, але не було бомб і не було зброї, страшнішої, як кухенний ніж та Міріямин язик. Дівчина стояла, і чорні очі її кидали блискавки, вона говорила поліції все, що про неї думала. Вона не знала, що трапилось в штаб-квартирі спілки робітників-інтернаціоналістів, але знала, що що-б там не було, це було „підстроєне“, і вимагала, щоб вони насмілилися заарештувати її, й ледве не вдалося їй досягти своєї жорстокої мети. Але поліція завдовольнилася з того, що перекинула вмивальник з водою й пішла, а містрис Янкович стояла у воді й плакала.

§ 46. Полісмени потягли Пітера серед натовпу стурбованих пожилців, штовхнули його в автомобіль і привезли до головної поліції, тут записали його за всіма правилами й посадили в камеру. Пітер турбувався, бо забув умовитися з Геметом, чи довго доведеться йому сидіти, але чи минуло й три години, як прийшов наглядач і повів його в окрему кімнату; тут побачив він Мак-Джівні й Гемета, начальника поліції в місті, представника окружного обвинувача та,—це найголовніше,—Геффі. Головний шпигун Транспортного Тресту зараз заходився коло Пітера.

— Ну, Гедже,—сказав він,—яку це ви справу поклали нам на шию.—Наче в обличчя вдарив Пітера. Його серце впало, його щелепи звисли, він дивився, як ідіот.—Господи, боже!

Але згадав останні врочисті слова, що казала Неллі: „Тримайтеся, Пітере, тримайтеся!“ І він крикнув: „Що ви хочете сказати, містере Геффі?“

— Сядьте,—сказав Геффі.—Тепер розкажіть нам, що ви знаєте про всю цю справу. Починайте спочатку й розкажіть нам усе, абсолютно все.

І Пітер почав. Він був на мітингу в штаб-квартирі напередодні ввечері. Там багато балакали про бездіяльність організації, а також про те, як перешкодити призову. Пітер докладно розказав, як сперечалися про динаміт та вбивства, про те, що згадували Нельса Екермена та інших капіталістів, що їх треба було знищити. Він усе це підкреслив й дуже перебільшив,—це було єдине місце, де Нелль сказала, що перебільшити не пошкодить.

Далі Пітер розповів, як після мітингу він помітив, що кілька з присутніх тихенько балакали одні з одними. Вдаючи, що хоче дістати книжку з шахви, він підійшов до Джо Енджела та Джеррі Реда й почув кілька слів та уривки фраз „динаміт“, „саквояж у шахві“, „Нельс“ й інше. А коли розходилися, то він помітив, що кешені в Енджела віддуваються, й вирішив, що це бомби, і що вони мають намір зробити вибух. Він кинувся до аптеки й подзвонив Мак-Джівні. Ждав він Мак-Джівні довго і, коли зробив доповідь і побіг знову, то ті зникли. Пітера взяв розпач, йому було стидно зустрітися з Мак-Джівні, і він блукав по вулицях цілі години, шукаючи змовників. Решту ночі він перебув у парку. Але вранці знайшов у себе в кешені клаптик паперу й зрозумів, що хтось засунув його туди, щоб затягти його в змову. Про це він сповістив Мак-Джівні; оце й усе, що він знає.

Мак-Джівні розпочав перехресний допит. Він чув, що Джо Енджел балакав з Джеррі Редом; чи чув він, як той балакав ще з кимсь? Чи не чув він, про що балакали інші? Що саме сказав Джо Енджел? Пітер му-

сів повторити знову кожне слово. В цей час,—як навчила його Неллі, він згадав, ще одну фразу й повторив її: „Мак поклав це в саб-справ“. Він бачив, як усі кинули один до одного оком. Це якраз те, що я чув,—сказав Пітер,—якраз оці слова. Я не розумію, що вони означають.

— Саб-справ? — спитав начальник поліції, велика фігура, з рудими вусами та тютюною жуйкою за щочкою.—Це означає „саботаж“, так?

— Так,—сказав чоловік з обличчям пацюка.

— Ви знаєте що-небудь у штабі, що стосувалося б до саботажу?—спитав Геффі у Пітера.

Пітер подумав.

— Ні, не знаю,—сказав він.

Одну чи дві хвилини балакали вони один з одним. Начальник сказав, що вони взяли з Мак-Кормікової кімнати всі його речі й можуть знайти ключ до цієї таємниці. Геффі підійшов до телефону й сказав число, Пітерові знайоме число штаб-квартири спілки робітників інтернаціоналістів.

— Це ви?—сказав він.—Нам треба знати, чи є що-небудь в кімнатах, що стосується до саботажу? Знайшли ви що-небудь, якісь струменти, чи картини, чи листування, що небудь?—Очевидно відповідь була негативна, бо Геффі сказав: „Шукайте далі; коли щось знайдете, викличте мене негайно з кабінету головного начальника. Це може дати нам провідну нитку“.

Геффі повісив трубку й повернувся до Пітера.

— Так от, Гедже,—сказав він,—це вся ваша історія; це все, що ви можете сказати нам?

— Так, сер!

— Гаразд! Тоді ви можете не клеїти дурня. Ми розуміємо, що ви підстроїли це, і ми не збираємося приймати в цьому участь.

Пітер дивився на Геффі, як німий, Геффі ступив два кроки до Пітера, — брови жахливо насуплені, кулаки стиснені. Хвилию страшного жаху налетіли на Пітера спогади про сцени після вибуху в „День готування“. Невже вони мають знову провести його крізь усе це?

— Ми поставимо вас віч на віч. Ви розкажете нам усю оцю нісенітницю про Енджела, про його балачку з Джеррі Редом, про його кешені, набиті бомбами й усе таке, а він заперечує кожне ваше слово.

— Але ж, г-господи! Містере Геффі,—ледве вимовив Пітер.—Але ж, звичайно, він буде заперечувати!—Пітер ледве міг повірити своїм вухам, як могли вони зважати на заперечення динамітника.

— Так, Гедже,—відповів Геффі,—але ви можете дізнатися про правду так само зараз, як і пізніше. Енджел—один з наших людей; він працює для нас проти цих агітаторів уже рік.

Земля провалилася під Пітером; Пітер полетів сторч головою,—нижче й нижче в безконечну безодню жаху й відчаю. Джо Енджел був таємний агент, як і він сам. Блакитноокий янгол, що говорив про динаміт та вбивства на сотнях радикальних зборів, що підбурював найвідважніших революціонерів своїм сміливим язиком, Енджел був шпигун, і Пітер спланував свою „інсценізацію“ на ньому!

§ 47. Пітерові настав кінець. Він знову піде в діру. Його будуть катувати до кінця його життя. В його вухах дзвеніли крики десяти тисяч загиблих душ і греміли десять тисяч труб страшного суду, а проте, серед усього цього галасу та смутку, Пітер намагався прислухатися до голосу Неллі, що шепотів йому безперестанку:

„Тримайтеся, Пітере! Тримайтеся!“ Він сплеснув руками й ступив крок до свого винувателя.

— Містере Геффі, нехай бог буде мені свідком, але я не знаю нічого про це, крім того, що розказав вам. Це якраз те, що трапилось і, коли Джо Енджел каже вам щось інше, він бреше.

— Але навіщо йому брехати?

— Я не знаю: я нічого не знаю про те.

І тепер Пітер використав те вміння інтригувати, якого вчився усе життя. Серед усього жаху та відчаю підсвідомий розум його працював, шукаючи виходу.

— Можливо, Енджел що-небудь підстроював проти вас. Можливо, він переводив власний якийсь план, а я прийшов і попсував йому. Я викрив усе надто швидко. Але кажу вам правду!—І самий страх надав Пітерові щирости, і щирість та похитнула Геффі. Коли Геффі заговорив знову, Пітер міг прочитати в його очах, що той зовсім не такий упевнений, як удає.

— Ви бачили цей саквояж?—спитав він.

— Я не бачив ніякого саквояжу,—відповів Пітер.— Я навіть не знаю, чи є там саквояж. Я тільки знаю що чув, як Джо Енджел говорив „саквояж“ і „динаміт“.

— Ви не бачили, що хто-небудь щось писав там?

— Ні, не бачив,—сказав Пітер. Але я бачив Гендерсона, коли той сидів за столом, розбирав якісь папери, що були у нього в кешені, і я помітив, що він щось подер на шматки й кинув у кошик на сміття.— Пітер помітив, як інші переглянулися, і побачив, що став на шлях до перемоги.

Через хвилину сталася подія, що вратувала Пітера. Задзвонив телефон, начальник поліції відповів і кивнув Геффі. Геффі підійшов, узяв трубку.—Книжка?—

скрикнув він, зворушений.—Який план? Гарзд, скажіть комусь з ваших людей взяти екіпаж і привезти цю книжку й план зараз сюди, як-найшвидше; не гайте ані хвилини, все може залежати від цього.

Після цього Геффі повернувся до інших.—Він каже, що знайшли книжку про саботаж у шахві, а в ній щось подібне до плану якогось будинку. На книжці Мак-Кормікове ім'я.

Голосно почали обговорювати подію і в Пітера був час поміркувати перш, ніж до нього звернулися знову. Начальник поліції питав його, потім представник окружного обвинувача, але він стояв на своєму.

— Боже мій,—скрикнув він.—Невже ви думаєте, що я такий божевільний, щоб підстроювати отаку історію? Де б я міг все це дістати? Де б я міг дістати цей динаміт?—Пітер мало не одкусив собі кінчик язика, зрозумівши, що зробив жахливу помилку. Але ніхто не казав йому про те, що в саквояжі справді був динаміт. Як міг він знати, що динаміт там був? З усієї сили почав він шукати, чи не можна подати справу так, наче він чув це від когось, але трапилося так, що ні один з цих п'яти не піймав його. Всі вони знали, що динаміт був у саквояжі. Всі знали це напевно і це приголомшувало й страшенно Пітера лякало, але зовсім забули вони, що Пітер не міг цього знати. Так близько на краю безодні може стояти людина й усе таки врятується.

Пітер поспішив відійти від цього небезпечного місця.

— Чи зрікається Джо Енджел того, що балакав пошепки з Джеррі Релом?

— Він цього не пам'ятає,—сказав Геффі.—Він міг говорити з ним окремо, але нічого особливого, ніякої змови.

— Він зрікається й того, що говорив про динаміт?

— Вони могли балакати про це в загальній розмові, але пошепки не говорив нічого такого.

— Але ж я чув його!—скрикнув Пітер, його гострий розум готував спосіб урятуватися.—Я знаю, що я чув. Це було якраз перед тим, як мали розходитись, і хтось уже погасив частину світла. Енджел стояв спиною до мене, а я підійшов до шахви й стояв якраз поруч з ним.

Уступив у розмову представник окружного обвинувача. Це була молода людина і обдурити його було трохи легше, ніж інших.

— А ви певні, що це був Джо Енджел?—спитав він.

— Боже мій! Звичайно, це був він,—сказав Пітер.— Я не міг помилитися!—Але трохи знизив голос, і можна було почути якусь непевність.

— Ви кажете, що він балакав пошепки?

— Так, він балакав пошепки.

— А не могло бути, що це був хтось інший?

— Я вже не знаю, що й говорити,—сказав Пітер.— Я цілком певен, що це був Джо Енджел, але я стояв спиною, я балакав з Греді, секретарем, а потім обернувся і підійшов до шахви.

— Скільки людей було в кімнаті?

— Я гадаю з двадцяттеро.

— Чи лампи погасли перед тим, як ви обернулися, чи потім?

— Я не пам'ятаю цього; можливо, що й потім.

І раптом бідний зніяковілий Пітер скрикнув.

— Це примушує мене почувати себе дурнем. Звичайно, я мусів побалакати з тим хлопцем і упевнитися, чи справді це був Джо Енджел, перше, ніж знову одвернувся від нього; але я був певен, що це він. Мені

й на думку ні разу не спало, що міг це бути хтось інший.

— А ви певні, що він говорив з Джеррі Редом?

— Так; це був Джеррі Ред, бо він стояв лицем до мене.

— Ред чи той другий сказав про саб-справ?—І Пітер знову заплутався, збився, і знову почався довгий перехресний допит, але прийшов агент і приніс книжку про саботаж з Мак-Корміковим іменем на першій сторінці та з планом будинку, закладеним поміж сторінками.

Всі збилися в купу, роздивлялися план, і одна думка спала багатьом з них: чи не був це будинок Нельса Екермена? Начальник поліції підійшов й викликав секретаря великого банкіра. Чи не буде він такий ласкавий описати будинок містера Екермена? Начальник слухав той опис. Тут є хрестик на цьому плані, північна сторона будинку, трошки на захід від середини. Що це може бути. Потім—«Боже мій!» Ще далі: «Чи не можете ви прибути сюди до мене й привезти архітекторів план будинку, щоб ми могли порівняти їх»?—Начальник обернувся до інших і сказав: «Цей хрестик показує вхід до спальні на другому поверсі, де спить містер Екермен».

І на певний час забули вони свої сумніви, що - до Пітера. Їх захопила оця робота дослідити подробиці змови, скласти їх до купи, наче частинки складних картинок. Вони були цілком певні, що оцей нікчемний переляканий чоловічок, якого вони допитували, ні за що не міг би видумати такий хитрий та заплутаний план. Ні, тут видно було якийсь видатний розум, тут працював якийсь діявольський інтригант, щоб довести Американське Місто до червоної загибели!

§ 48. Пітера на деякий час пустили й послали назад у камеру. Сидів він тут уже два дні й не мав з ким порадитися, не знав нічого про свою долю. Газети в тюрмі не дозволено, але Пітерові залишили його гроші і на другий день, давши хабара одному з наглядачів, він дістав примірник «Таймса», що виходила в Американському Місті; на першій сторінці прочитав він усі подробиці про надзвичайну, сенсаційну подію.

Тридцять років «Таймс» стояла за закон і порядок проти всіх сил червоного бунту та революції. Тридцять років «Таймс» твердила, що робітничі лідери та мандрівні делегати, соціялісти й анархісти, всі однакові, всі покладають свої надії тільки лише на один засіб— на динамітову бомбу. Тепер нарешті, «Таймс» помстилася, тепер у «Таймсі» великдень! Вона використала справу цілком не тільки на першій сторінці, але й ще на двох сторінках, дала портрети всіх підозрілих змовників, а також і Пітера, з малюнками штаб-квартири спілки робітників-інтернаціоналістів, і саквояжа, і паличок динаміту, і ґноту, і годинника, а також малюнки студії, де заарештовано червоних, й портрет Нікітіна, російського анархиста, якому ця нора належала. Були тут цілі шпальти міркувань про подію з підписами державних діячів, були інтерв'ю з вищими духовними особами та банкірами, з президентом Торговельної Палати й з секретарем Фондової біржі. На двох шпальтах великими літерами надруковано передову статтю й у ній підкреслено, що «Таймс» говорила про це вже тридцять років. Стаття звязувала випадок з справою Губера, Лекмена та трьох пацифістських священників, яких заарештовано кілька днів тому за те, що на прилюдному мітингові спробували прочитати Нагорну проповідь.

І Пітер знав, що це він, Пітер Гедж, зробив усе те. Сили закону й порядку все завдячували одному невідомому, маленькому, таємному агентові. Пітерові, звичайно, не повірили б; начальник поліції та окружний обвинувач виступали з урочистими заявами, беручи собі всю честь, і ані словом не натякали, що все зробила таємна служба Транспортного Тресту. Так треба було, звичайно; ради порядку треба було вдавати, ніби представники влади робили своє діло, виконували свої законні функції належно й правильно. Не можна було дозволити, щоб простий народ міг запідозріти, що їм платили й керували ними капіталісти Американського Міста. А все таки Пітерові було досадно! Він і Мак-Джівні, і інші люди Геффі з погордою ставилися до урядових службовців, в урядовців мало було грошей на видатки й дуже мало влади. Коли ви справді хочете щось робити в Америці, то вам не слід звертатися до урядовців, а треба вдатися до ділових людей, до тих, хто має можливості, має звичку робити швидко й удало. У шпигунстві було те саме, що у й всіх інших справах.

Іноді Пітер відчував, як близько був до страшної загибелі; жах обіймав його, коли уявляв себе, що він запертий у дірі і Геффі катує його, щоб добитися правди. Але зараз він міг не боятися. Насправді з цієї змови з динамітом стала надто велика спокуса владі; вона мимоволі захопиться нею. Вона мусить довести її до кінця, вона мусить підтримувати Пітера.

І, справді, другого дня ввечері прийшов доглядач і сказав: „Ви вільні“. Пітера вивели залізними дверима, і без жадних розмов він пішов звідти.

§ 49. Пітер пішов до Американського Дому в кімнату 427; тут чекав на нього Мак-Джівні. Мак-Джівні нічого не сказав про будь-яку підозру проти Пітера, нічого не сказав про те й Пітер. Він зрозумів, що минуле минулося. Начальство вирішило прийняти той подарунок, що доля піднесла йому на срібній тарілці. Цілі роки вони тільки й хотіли, що піймати оцих червоних, і раптом таємничим, неймовірним способом піймали.

— Тепер, Гедже,—сказав Мак-Джівні,—ваша справа стоїть так. Вас заарештували з підозри, вам зробили перехресний допит та допит на 3-й шабель, але вам пощастило довести поліції, що ви нічого про справу не знаєте, і вас випустили. Ми випускаємо ще кілька й інших разом з вами, щоб ви були чисті; а тепер ви мусите вернутися назад і вивідати все про цих червоних, що вони роблять і що думають робити. Вони кричать звичайно, що все це „підстроєно“. Ви мусите дізнатися про те, що їм відомо. Мусите бути обережним, звичайно. Пильнуйте кожного свого кроку, бо будуть вони підзорливі. Ми побували у вашій кімнаті, грошки там поперекидали; через це краще виглядатиме ваша справа.

Пітер пішов, але й на думці не мав побачити червоних негайно. Цілу годину блукав він по місту, щоб упевнитися, що ніхто за ним не стежить. Після того викликав Неллі умовленим телефоном, і через годину вони зустрілися в парку. Неллі кинулася його обіймати й цілувала з щирим захопленням. Звичайно він розказав їй усе, і, коли Неллі довідалася, що Джо Енджел був таємний агент, спочатку злякано дивилася на Пітера, а потім почала сміятися й сміялася до того, що мало не заплакала. Коли Пітер розказав їй, як опинився в скрутному становищі та як з нього викрутився, він уперше відчув, що завоював її кохання.

— Тепер, Пітере,—сказала Неллі, коли обое заспокоїлись,—ми мусимо негайно братися до діла. Газети переповнені подробицями про справу і старий Нельс Екермен на смерть перелякався. Ось лист, що я маю послати сьогодні ввечері, зверніть увагу, що я взяла на нього іншу машинку, ніж та, на якій друкувала той раз. Я пішла в машинове бюро й заплатила їм, щоб мені дозволили кілька хвилин подрукувати; отже, ніхто не зможе дійти сліду, що я писала цього листа.

Лист був адресований Нельсові Екермену в його будинок і позначений „Особисто“. Пітер прочитав:

„Це лист від друга. Червоні мали агента у вашому домі. Вони змалювали план вашого будинку. Поліція ховає від вас подробиці, бо не може дізнатися правди й не хоче показати Вам свою нездольність. Є людина, що викрила всю змову, і Вам треба побачитися з нею. Поліція перешкоджатиме Вам у цьому, скільки зможе. Ви мусите вимагати побачення з тією людиною. Але не згадуйте про цей лист. Коли побачитеся з потрібною Вам людиною, я знову напишу Вам. Коли будете держати все в секреті, можете покласти на мене до кінця. Як скажете комусь про це, я не зможу допомогти Вам“.

— Тепер,—сказала Неллі,—коли він одержить цього листа, то вживе заходів, і ви мусите знати, що робити, бо від цього все залежить.—І Неллі почала готувати Пітера до побачення з королем Американського Міста. Пітер тепер з такою шанобою ставився до того, що вона говорила, що терпеливо слухав, що вона наказувала, урочисто пообіцяв, що зробить точнісінько так, як вона звелала, і нічого більше. Діставши нагороду поцілунками, Пітер пішов додому й заснув сном праведника.

Ранком Пітер пішов виконувати накази Мак-Джівні, щоб не давати йому причини бути незадоволеним. Міріям Янкович на цей раз вхопила його руки й стиснула їх, і Пітер зрозумів, що він спокутував свій злочин проти маленької Дженні. З Пітера ще раз був мученик. Він розказав, як знову перепустили його через третій щабель, а вона розповідала, як вода з умивальника потекла крізь стелю, тинк обвалився й попсував обід сім'ї бідного робітника.

Розказувала вона все про „інсценізацію“, як уявляли собі це червоні. Ендр'юс, адвокат, вимагав побачитися з заарештованими, але йому відмовлено, і всіх їх тримали, не випускаючи на поруки. Напередодні ввечері Міріям була на зібранні в Ендр'юса і там обговорювали цю справу. Всі члени спілки робітників-інтернаціоналістів заявили, що певні, що це була найганебніша провокація, записки були явно підроблено, а динаміт безперечно принесла поліція. Це просто була причіпка, щоб закрити штаб-квартиру спілки робітників-інтернаціоналістів та заарештувати радикалів, чоловіка з двадцять. Найгірше, звичайно, це пропаганда; ганебні, мерзотні вигадки, яких повно в газетах. Чи бачив Пітер ранішню „Таймс“? Одверте нацьковування простого люду, щоб розправився він з червоними судом Лінча.

§ 50. Від Міріям Пітер пішов назад у кімнату 427. На думку Неллі, Нельс Екермен не буде гаяти ані хвилини; і справді, Пітер знайшов на туалетному столі записку: „Чекайте на мене, треба вас бачити“.

Пітер почекав і незабаром прийшов Мак-Джівні, сів перед ним і дуже врочисто почав:

- Пітере Гедж, ви знаєте, що я вам друг.
- Так, звичайно.

— Я стояв за вас,—сказав Мак-Джівні.—Якби не я, начальник держав би вас у дірі й досі, щоб добитися від вас дізнання, що ви підкинули цей динаміт. Я хочу, щоб ви це знали, а також, щоб знали, що я й надалі стоятиму за вас, і сподіваюся, що й ви стоятимете за мене, і все між нами буде чесно.

— Ну, звичайно,—сказав Пітер.—У чім справа?

Тоді Мак-Джівні почав пояснювати: старий Нельс Екермен гадав, що поліція щось від нього ховає. З переляку він став божевільний, це ясно. На ніч заліз у буфет і жінці наказав спускати запони на вікнах у лімузині. А тепер увесь час твердить, що мусить побалакати з тим чоловіком, що викрив змову проти нього. Мак-Джівні дуже не хотілося ризикувати, дуже не хотілося знайомити Пітера з будь-ким, але Нельс Екермен був така людина, що її слово—закон. На ділі він був хазяїн Пітерові; він давав дуже великі гроші на таємну службу, що керував нею Геффі, і ні Геффі, і ніхто інший з міських владарів не насмівився б обдурити його.

— Гаразд,—сказав Пітер,—нічого поганого мені не буде, коли побачуся з ним.

— Він збирається розпитувати вас про цю справу,—сказав Мак-Джівні.—Він захоче витягти з вас усе, що зможе. Отже, ви мусите захистити нас: ви мусите дати йому зрозуміти, що ми зробили все можливе. Ви мусите виставити йому нас як-найкраще.

Пітер урочисто обіцяв, що так і зробить, але Мак-Джівні цього було мало. Нерви його були напружені і він без кінця повторював Пітерові, що потрібно й важно бути солідним, що треба бути вірним своїм товаришам. Звучало це точнісінько так, як деякі балачки поміж товаришами спілки робітників-інтернаціоналістів.

— Ви, може, подумаете, що це вам слушний випадок підскочити вище від нас, видертися на самий верх; але не забувайте, Пітере Гедж, що в нас є машина, а в довгій роботі виграє завжди машина. Ми справились з багатьма такими, що хотіли викинути нам отакий трюк, і справимося й з вами. Старий Нельс витягне з вас усе, що йому потрібне,—він запропонує вам безперечно нову ціну, але скоро використає вас, і вам доведеться вернутися до нас; тому чесно перестерегаю, коли вигратимете з нами нечисто, через один або два місяці Геффі посадить вас у діру, а звідти вже винесуть вас на марах.

Пітер знову почав запевняти його в своїй щирості, але, щоб використати нагоду, додав:—А ви не думаєте, що містер Геффі повинен зробити щось для мене за те, що викрив я цю змову?

— Так, я гадаю, так,—сказав Мак-Джівні.—Це тільки справедливо.

І почали торгуватися. Пітер зазначав, на яку небезпеку натрапляв він, на всі ті вигоди, що дістали з того інші. Геффі нічого не одержав у газетах, але одержав щось від своїх хазяїв, це напевне, і одержить ще більше, коли Пітер стоятиме за нього перед королем Американського Міста. Пітер сказав, що це має коштувати тисячу доларів, і додав, що хотів би одержати їх зараз, перед тим, як піде на побачення з королем. На це Мак Джівні сердито загарчав:

— Слухайте, Гедже, і вам не соромно вимагати з нас таку ціну за те, що ми підтримуємо вашу „інсценізацію“?

Містер Джівні поведився звичайно з Пітером, як з боягузом, як з дрібним шахраєм, але знав, що бували часи, коли цей маленький чоловічок цілком ставав іншим, бувало це тоді, коли можна було ухопитися за

якусь добич. Так стояла справа й зараз. Пітер зустрів гарчання Мак-Джівні теж гарчанням.—Коли вам не подобається моя „інсценізація“ — уколів він,—оголосіть про це в газетах!—Пітер знову був бульдогом, він учепився в морду другому бульдогові й повис на ній. Він уже колись бачив, як чоловік з обличчям пацюка витягав гроші з своєї кешені, і знав, що на цей раз, більше, ніж коли, Мак-Джівні прийшов підготований. Тому й стояв на своєму—тисяча або нічого. І так, як і раніш, серце йому впало, коли Мак-Джівні витяг свою пачку, і Пітер побачив, що було там більше, ніж він заправив.

Але заспокоїло Пітера те, що тисяча доларів теж не погані гроші, і він пішов до будинку Нельса Екермена веселий. Між иншим він порішив, що розумніше буде не говорити нічого Неллі про цю зайву тисячу. Коли жінки довідуються, що ви маєте гроші, вони не можуть заспокоїтися, доки у вас є хоч один цент, і нарешті примушують вас витратити його на них таки.

§ 51. Будинок Нельса Екермена був далеко на передмісті, на горбу серед лісу. Від найближчої зупинки трамваю треба було пройти ще кілька миль, і Пітерові довелося прогулятися в спеку. Очевидно, великий банкір, вибираючи місце для своєї резиденції, ніколи не думав, що комусь буде потреба завітати сюди без автомобілю. Дорогою Пітер міркував, що коли працюватиме в цих найвищих колах, він теж зможе прилучитися до тієї класи, що їздить автомобілями. Навкруги садиби йшла велика бронзова ґратована ограда, десять футів заввишки, з гострими негостинними списами. Пітер читав давно вже в „Таймсі“, що виходила в Американському Місті, про цю ограду—вона була стільки-то й стільки-то тисяч ярдів завдовжки й ма-

ла стільки-то й стільки-то списів і коштувала стільки-то й стільки-то десятків тисяч доларів.

Велика бронзова брама була міцно заперта й на ній висіла табличка: „Стережіться собак“. За брамою троє вартових з рушницями ходили взад і вперед; заведено це в зв'язку з отією змовою динамітників. Але Пітер, не знаючи цього, вважав цю варту за постійну установу, за ознаку могутности тієї людини, до якої він прийшов.

Він натиснув кнопку з боку брами; на зустріч йому вийшов придверник і Пітер, згідно з наказом, дав ім'я „Артур Мак-Джиллікуді“. Придверник пішов у середину, подзвонив телефоном, потім вернувся й відчинив браму, якраз на стільки, щоб пропустити Пітера.

— Ви мусите бути обшукані,—сказав придверник, і Пітер, якого арештовували багато разів, не протестував проти цієї процедури, але знайшов, що це ще один доказ могутности Нельса Екермена. Вартові передивилися його кешені, всього його обмацали, після того один з них повів його довгою алеєю, посипаною звиром, через ліс, піднявся мармуровими сходами до палацу на горбу й передав його китайцеві-шафарю, що ходив у м'яких пантофлях.

Якби Пітер не знав, що це був приватний будинок, то міг би подумати, що він у картинній галереї. Тут були білі мрамурові колони, картини, більші, ніж Пітер, килими з кіньми, завбільшки з справжні, тут були люди в зброї, й бойові сокири, і японські чорти-танцюристи, й багато інших чудернацьких речей. За звичайних умов Пітер поцікавився б подивитися, як великий мільйонер оздобив свій будинок, і глибоку б почував радість, перебуваючи серед таких розкошів. Але зараз всі його думки були про небезпечний вчинок. Неллі сказала йому, на що треба звернути увагу, і він звертав.

Піднімаючись сходами, вкритими оксамитом, він помітив запону, за якою могла сховатися людина, а також картину з еспанським лицарем на стіні насупроти. При потребі можна було використати ці спостереження.

Вони перейшли залю, подібну до вітальні в отелі де-Сото; в кінці залі шафар тихенько постукав у двері, й Пітера ввели у велике напівтемне приміщення. Шафар непомітно зник, зачинивши за собою двері; Пітер стояв, не знаючи, що йому робити, й оглядаючись навкруги. З другого кінця кімнати почув він,— тричі тихо кашлянув очевидно хворий чоловік. Там було ліжко з якогось темного дерева з чотирма колонами, з балдахіном угорі й запонами по боках, а в ліжку сидів чоловік, обкладений подушками. Почувся ще раз кашель, а потім легкий шепіт: „Сюди!“ Пітер перейшов кімнату й став футів за десять від ліжка, тримаючи капелюха в руках. Він не міг добре роздивитися людину в ліжку й не був певен, чи буде ввічливо намагатися зробити це.

— Отже, ви—(кашель) як ваше ім'я?

— Гедж,—сказав Пітер.

— Ви той,—(кашель), що знаєте про червоних?

— Так, сер!—Людина в ліжку кашляла кожні дві чи три хвилини протягом усієї розмови, що відбулася далі, й кожного разу Пітер помічав, що вона підносить руку до рота, ніби стидалася шуму. Поволі Пітер звик до сутінку й міг побачити, що Нельс Екермен— стара людина з пухлими, одутлуватими щоками й підборіддям, з темними пухлими мішками під очима. Він був зовсім лисий і носив на черепі ярмулку з вишитого чорного шовку, а поверх нічної сорочки на ньому була коротка вишита куртка. Біля ліжка стояв стіл з

шклянками, пляшечками та коробочками з пигулками; тут таки на столі стояв телефон. Кожні кілька хвилин телефон дзвонив, і Пітер терпляче чекав, доки містер Екермен розмовляв про всякі складні ділові питання.

— Я їм сказав мої умови!—говорив він роздратовано й знову кашляв; а Пітер, що уважно придивлявся до кожної деталі в поводженні багатія, помітив, що той був надто ввічливий, щоб навіть у телефон кашляти.—Коли вони внесуть на рахунок сто двадцять п'ять тисяч доларів, я почекаю, але ні centa менше,—говорив Нельс Екермен. І Пітер, пройнятий побожністю, усвідомив, що справді зійшов аж на вершину гори Олімпу. Він був на найвищій точці, якої міг сподіватися досягти раніше, ніж потрапити на небеса.

Старий чоловік подивився на гостя своїми темними очима.

— Хто написав мені цього листа?—прошепотів він хрипко.

Пітер ждав цього запитання.

— Якого листа, сер?

— Листа, що порадив мені побачитися з вами.

— Я нічого не знаю про це, сер!

— Ви хочете сказати—(кашель), що ви не писали мені анонімного листа?

— Так, сер, я не писав!

— В такому разі хтось із ваших друзів міг написати його?

— Я цього не знаю. Це міг бути якийсь ворог поліції.

— Гаразд, що то за справа з агентом червоних у моему домі?

— Про це сказано в листі?

— Так!

— Але, сер, це сказано дуже сильно. Я не певен, у мене була тільки така думка. Це потребує багато пояснень.

— Як я розумію, то це ви та людина, що викрила змову?

— Так, сер!

— Візьміть стільця,—сказав банкір. Близько до ліжка стояв стілець, але Пітерові здалося, що це надто близько, щоб бути ввічливим, тому він відсунув його трошки далі й сів на самому кінчику. Капелюх він тримав в руках і нервово крутив.

— Покладіть капелюха,—сказав старий чоловік роздратовано. Пітер поклав капелюха під стілець і сказав:

— Прошу вибачити, сер!

§ 52. Старий плутократ був кволий і хорий, але його розум лишився при ньому, і очі, здавалося, пронизували Пітера наскрізь. Пітер зрозумів, що мусить бути дуже обережний, бо найменша помилка може бути фатальна.

— Тепер, Гедже,—почав Нельс,—я хочу, щоб ви мені розказали все. Перш за все, як ви попали до цих червоних? Розкажіть з самого початку.

Пітер розказав, як зацікавився він радикальним рухом, підкреслюючи особливу небезпеку від цих червоних та свою власну лойяльність до тієї класи, що стояла за порядок, поступ та культуру в країні.

— Цьому мусить бути край, містере Екермен!—скрикнув він з чудесно показаним почуттям, і старий банкір кивнув головою.—Так, так, цьому мусить бути край!

— Ну,—сказав далі Пітер,—я сказав собі самому: „Я мушу вивідати все про цих червоних“. Я ходив на їхні мітинги й потроху почав удавати, що проймаюсь

їхніми ідеями. І я кажу вам, містере Екермен, наша поліція спить; вона не знає, що роблять ці агітатори й що вони проповідують. Вона не знає, яку владу мають червоні над невзадоволеним простим людом.

Пітер докладно розказав про пропаганду соціальної революції, про змови проти закону, порядку, власности та навіть проти життя багатих. Пітер помітив, що, коли Екермен ковтав воду, його руки тремтіли так, що ледве тримав він шклянку, щоб не розхлюпати. Коли телефон подзвонив знову, він гостро й владно сказав:—Я розумію, вони просять випустити на поруки цих людей. Але, Енгусе, це вже нахабство! Ми не можемо й слухати про щось подібне! Я хочу, щоб ви побачилися зараз же з суддею й остаточно з'ясували, що цих людей триматимуть у тюрмі.

Після цього старий банкір знову закашлявся.

— Ну, Гедже!—сказав він,—я більш-менш знаю тепер усе це. Що мені цікаво знати, то це про змову проти мене. Розкажіть мені, як ви дізналися про неї.

Пітер розказав, але, звичайно, прикрасив там, де справа торкалася містера Екермена:—ці хлопці балакали про містера Екермена ввесь час, у них надто вже гострий зуб проти нього,

— Але через що? — скрикнув старий.—Через що?

— Вони думають, що ви боретеся з ними, містере Екермен!

— Але ж я не борюся! Це неправда!

— Так, але вони кажуть, що ви заплатили за те, щоб повісити Губера. Вони називають вас, ви мені вибачите?

— Так, так, звичайно.

— Вони називають вас „головним грошовим чортом“, вони називають вас фінансовим королем Американського Міста.

— Король!—скрикнув банкір.—Яка нісенітниця! Слушайте, Гедже, це все безглузді газетні балачки. Я бідна людина зараз. Зараз у цьому місті є добрих два десятки людей, що багатші за мене й мають більше сили. Ще...—Але тут старий банкір закашлявся й так утомився, що впав на подушки, щоб віддихати. Пітер шанобливо чекав; але, звичайно, не дався обдурити. Багато разів на своєму житті торгувався він і чував, як люди кажуть, що вони бідні, не мають сили.

— Так от, Гедже,—розпочав знову старий,—я не хочу, щоб мене забили. Кажу вам, що я не хочу, щоб мене забили!

— Ні, звичайно, ні,—сказав Пітер. Йому було цілком зрозуміло, що містер Екермен не хотів бути забитий. Але містер Екермен, здавалося, вважав, що неодмінно треба вбити йому цю думку; розмовляючи, він що-разу повертався до цього й що-разу казав це з найурочистішою перекональністю, наче це була якась зовсім нова думка, дуже незвичайна й дивовижна.

— Я не хочу бути забитий, Гедже, я вам кажу, що я не хочу дозволити оцій публіці піймати мене. Ні! ні! Ми мусимо перехитрити їх, ми мусимо вжити заходів, яких тільки можна, заходів, я вам кажу,—усіх можливих заходів обережності!

— Я тут, містере Екермене, саме для цього,—сказав Пітер урочисто.—Я зроблю все. Ми зробимо все, я певен.

— Як з поліцією?—спитав банкір.—Як справа з отим бюро Геффі? Ви кажете, що вони не зможуть цього зробити?

— Гаразд, містере Екермен, я вам розкажу,—відповів Пітер.—Це трошки важко. Бачите,—я в них на службі. .

— Дурниця!—скрикнув банкір.—Ви в мене на службі! Я плачу гроші за цю роботу і хочу мати факти, всі факти!

— Але,—сказав Пітер,—вони ставилися дуже добре до мене...

— Я вам кажу говорити мені все!—скрикнув старий банкір. Це був страшенно гнівливий дід; він не міг ані хвилини ждати того, що вимагав.—У чім справа з ними?

Пітер відповів, як міг найскромніше:

— Я міг би розказати вам багато, що було б вам корисне, містере Екермен, але ви мусите це держати між нами...

— Гаразд,—сказав Екермен хутко.—В чім справа?

— Коли ви зробите хоч один натяк комусь,—твердив Пітер,—мене звільнять.

— Вас не звільнять, я подбаю про те. Коли треба, я візьму вас на службу безпосередньо.

— Ах, містере Екермен, ви не розумієте. Це—машина, і ви не можете боротися з нею, ви мусите розуміти її, ви мусите поводитися з нею вміло. Мені хотілося допомогти вам, і я знаю, що я б міг це зробити, але дозвольте мені пояснити вам, і ви зрозумієте деякі речі.

— Гаразд,—сказав старий.—Кажіть, у чім справа.

— Справа в тім,—сказав Пітер,—що ця поліція й усі оці люди працюють щиро, але вони не розуміють; це справа дуже складна, а їм не доводилося досить довго побути в цьому рухові. Вони звикли мати діло з карними злочинцями, але ці червоні, як ви знаєте, дуже хитрі. Карні злочинці не зорганізовані й у всякім разі не підтримують один одного, а червоні це роблять і, коли ви боретеся з ними, вони дають опір, а також роблять те, що вони звуть „пропагандою“. А „пропа-

ганда“—це річ небезпечна. Зробивши неправдивий рух, ви побачите, що зробили з них міцніших, ніж були вони доти.

— Так, я це бачив,—сказав старий.—Ну?

— Знов-таки, поліція не розуміє, до чого вони небезпечні. Коли їй розкажеш про всякі речі, вона не хоче як слід повірити цьому. Я знав довгий час про групу людей, що змовилися повбивати всіх багатих людей, усіх видатних людей по всій країні. Вони мали шпигунів коло кожного з багатих людей, готуючись забити їх. Вони знали про тих людей стільки, що не можна було зрозуміти, звідки вони це знають. От через що я й подумав, що вони мають когось в вашому домі, містере Екермен.

— Скажіть мені, що ви думаєте. Швидше кажіть!

— Бачите, сер, інколи мені траплялося чути уривки з розмови. Одного дня я почув, як Мак...

— Мак?

— Це Мак-Кормік, той, що в тюрмі зараз. Він—лідер спілки робітників-інтернаціоналістів, і я гадаю, що він найнебезпечніший з усіх. Я почув, як він балакав пошепки з другим хлопцем і це мене налякало, бо річ ішла про вбивство якоїсь багатой людини. Він слідував за цією багатую людиною й казав, що збирається застрелити її в її власному домі. Я не чув імени людини, я пішов мимо, щоб не показати Макові, що хочу підслухати. Вони страшенно підозрілі, ця публіка; якби ви стежили за Маком, то побачили б, що він оглядається через кожні одну-дві хвилини, тому й я пішов мимо, а потім вернувся назад. Він чогось сміявся, і я чув, як він сказав такі слова,—я чую, як він каже:— „Я сховався за запоною, а на протилежній стіні був намальований еспанець, і кожного разу, як я виглядав,

цей мерзотник дивився на мене й мені здавалося, що він збирається мене видати“.

Пітер зупинився. Його очі звикли вже до сутінку й він міг бачити, як у старого банкіра вилізли очі з мішків темного пухкого м'яса під ними.

— Боже мій!—прошепотів Нельс Екермен.

— Оце й усе, що я чув,—сказав Пітер.—Я не знав, що це означає. Але коли довідався про той малюнок, що Мак зробив з вашого будинку, я подумав: „Господи Ісусе! Іду об заклад, що він хоче забити містера Екермена!“

— Боже милостивий! Боже милостивий! — шепотів старий, і його тремтячі пальці перебирали гаптовані взори на окривалі. Подзвонив телефон; Екермен узяв трубку й сказав комусь, що зовсім не має часу балакати; нехай подзвонять йому згодом. І знову так закашлявся, що Пітер думав, що він захлинеться, й мусів допомогти йому влити в горло якихось ліків. Пітеру трохи ніяково було бачити такий очевидний, ганебний страх одного з богів. Кінець-кінцем, це ж були справжні люди, ці олімпійці, такі самісінькі люди з стражданнями й смертю, як і сам Пітер Гедж.

Здивувало Пітера й те, що містер Екермен показав себе таким „легким“.

Він не вдавав погордливої байдужости до червоних, він сам здавався на ласку Пітерові, дозволяючи дойти себе, як тому завгодно. І Пітер цю можливість використовує вже як-найкраще.

— Містере Екермен,—почав Пітер знову.—Ви бачите, що немає рації розказувати речі, подібні до цих, поліції. Вона не знає, як бути в такому становищі; слово чести, вона не серйозно ставить до цих червоних. Витрачає вдесятеро більше грошей, щоб піймати зви-

чайного грабіжника, ніж на те, щоб стежити за цілою бандою отаких, як червоні.

— Як могли вони добутися в мій дім?—скрикнув банкір.

— Добулися вони такими шляхами, що вам і не снилося, містере Екермен. У них є люди, що стоять з ними за одно. Ви навіть і не уявляєте собі, що серед червоних є священники і вчителі, та навіть такі багаті люди, як ви сами.

— Я знаю, я знаю,—сказав Екермен.—Але ж справді...

— Як можна сказати? — Можливо, що є зрадник у вашій власній родині.

І Пітер сіяв далі червоний жах у душі цього старого мільйонера, що не хотів бути забитий. Він знову сказав, що не хоче бути забитий, і кількома подробицями пояснив, через що саме. Пітер навіть не міг собі уявити, скільки людей з усім своїм життям залежало від нього. Тут, в Американському Місті, було, мабуть, сто тисяч людей з своїми родинами, чия робота залежала від тих планів, що їх переводив у життя Екермен, і, можливо, ніхто, крім Екермена, і не зміг би їх перевести. Вдови та сироти вважали його за захисника свого добра; що-дня, що-години навіть він розв'язував величезну сітку відповідальних справ. І справді, подзвонив телефон, і Пітер чув, як Нельс Екермен заявив, що Об'єднаному Страховому Товариству доведеться відкласти свою постанову про дивіденди до завтра, бо зараз йому дуже ніколи; йому треба підписати деякі папери. Він почепив трубку й сказав:—Бачите, бачите! Кажу вам, Гедже, ми не можемо дозволити їм піймати мене.

§ 53. Далі стало питання про практичні заходи і Пітер подав свої пропозиції. По-перше, містер Екермен

не повинен показувати ні поліцейському начальникові, ні Геффі, що незадоволений з їхньої діяльності. Просто час-від-часу бачитиметься він з Пітером, і, цілком приватньо, можуть вони вжити певніх заходів, щоб гарантувати містерові Екермену ту безпеку, якої вимагає його вага в суспільстві. По-перше, треба знайти, чи є в домі містера Екермена зрадник, а для того тут мусить бути шпигун, першорядний детектив, що працює під тим, чи іншим виглядом. Труднощі лише в тім, що дуже мало таких шпигунів, яким можна вірити; всі вони майже негідники, а коли й не негідники, то тільки через те, що бракує розуму на те,—це йолопи і кожен червоний викриє їх за п'ять хвилин.

— Але я скажу вам,—додав Пітер,—що я придумав. У мене є дружина, справжнє чудо, і тепер якраз, коли ми про це балакали, я подумав, що якби я зміг привести сюди Едіт на кілька днів, то я б вивідав усе про всіх у вашому домі: і про ваших родичів, і про ваших слуг.

— Вона професіональний шпигун?—спитав банкір.

— О, ні, сер,—відповів Пітер.—Вона актриса, її ім'я Едіт Юстас, можливо, що ви чули про неї в театрі.

— Ні, у мене надто багато роботи, щоб бувати в театрах,—сказав містер Екермен.

— Звичайно,—сказав Пітер.—Але я не знаю чи згодиться вона; їй не подобається, що я воловоджуся з оцими червоними, вона просила мене покінчити з цим надовго, і я майже пообіцяв це зробити. Але ж, коли я скажу їй про ваші турботи, можливо, що вона погодиться просто, щоб зробити послугу.

Але як можна було ввести в Екерменів дім Пітерову дружину, не збуджуючи підозри? Пітер поставив це питання, зазначивши, що його дружина людина надто ви-

сокого соціального стану, щоб удавати служницю. Містер Екермен сказав, що він так само мало втручається в найми служниць, як і бухгалтерів у банк. Було б навіть підозріло, якби він заговорив про це з своєю економкою. Але врешті, сказав, що в нього є небога й іноді в нього гостює. Вона може приїхати негайно, на вимогу, й привезти Едіт Юстас, як свою покоївку. Пітер був певен, що Едіт швидко вивчить свою ролю, — вона багато разів грала її на сцені й це навіть була улюблена її роля.

Містер Екермен пообіцяв сповістити свою небогу й попросити її зустрітися з Едіт в отелі де-Сото того самого вечора.

Після цього старий банкір найурочистіше пообіцяв, що нікому не скаже ані слова про це, крім своєї небоги. Пітер був настирливий і енергійний. Він перелічив: поліції не можна казати, домівцям не можна [казати та навіть особистому секретареві містера Екермена теж не можна казати. Після того, як містер Екермен досить твердо засвоїв це, він теж почав убивати Пітерові свою думку, яку вважав за найважливішу в світі: „Я не хочу бути забитий, Гедже, я вам кажу, я не хочу бути забитий!“ І Пітер урочисто пообіцяв взяти собі за обов'язок прислухатися до всіх балачок червоних, як тільки вони торкатимуться містера Екермена.

Коли він підвівся, щоб іти, містер Екермен засунув тремтячі пальці в кешеню своєї куртки, витяг звідти хруський ясний білет, розгорнув його, і Пітер побачив, що це був білет на п'ятьсот доларів просто з Першого Національного Банку Американського Міста, де містер Екермен був головою ради директорів.

— Ось маленький подарунок вам, Гедже,—сказав Екермен.—Я хочу, щоб ви зрозуміли, що коли мене бу-

дете захищати від цих негідників, я подбаю, щоб вам було добре. З цього часу я хочу, щоб ви були в мене на службі.

— Так, сер,—сказав Пітер,—я буду ваш, сер. Дякую вам щиро, сер.

Він заховав білет у кешеню й уклонився, відступаючи спиною до дверей.

— Ви забули ваш капелюх,—сказав банкір.

— О, так, — сказав Пітер, тремтячи, повернувся, взяв свій капелюх з-під стільця й знову почав уклонятися, відступаючи спиною до дверей.

— Пам'ятайте, Гедже,—сказав старий банкір,—що я не хочу бути забитий. Я не хочу попастися їм.

§ 54. Перше, що треба було зробити Пітерові, коли повернувся в місто, це зайти в банк містера Екермена й розміняти п'ятисотенний білет. Касир суворо глянув на нього, пильно обдивився білет і мовчки видав Пітерові п'ять білетів по сто доларів. Три з них Пітер заховав в потайне місце, а два поклав у портфельку й пішов на побачення з Неллі.

Він розказав Неллі, що сталося, і коли вона повинна зустрітися з небогою містера Екермена.

— Що він вам дав?—спитала Неллі відразу і, коли Пітер показав два білети, скрикнула; „Мій боже! старий скупердяй!“

— Він сказав, що дасть більше,—відповів Пітер.

Йому нічого не коштує сказати це,—відповіла Неллі.—Треба буде його притиснути,—і додала:—краще б дали ви ці гроші мені, я сховаю їх для вас таки.

— Гаразд,—відповів Пітер,—але ж мені треба мати щось на свої потреби.

— А хіба ви не одержали платні?

— Так, це правда, але..

— Я заховаю їх для вас,—сказала Неллі,—і колись, як вам потрібні будуть гроші, ви будете раді, що вони є. Ви ніколи сами нічого не заощадите, це жіноча справа.

Пітер спробував торгуватися з нею, але це було не те саме, що торгуватися з Мак-Джівні; вона дивилася на нього такими очима, що він зовсім розм'як і голова йому крутилася, автоматично простягнув руку й дозволив їй взяти обидва білети. Вона всміхнулася так ніжно, що він наслідився нагадати:

— Ви знаєте, Неллі, що ви тепер моя дружина?

— Так, так,—відповіла вона,—звичайно, але ж ми мусимо якось позбутися Теда Крозерса. Він стереже мене весь час і я без кінця мушу видумувати, щоб кудись піти.

— Як же ви гадаєте позбутися його?—жадібно запитав Пітер.

— Ми втечемо,—відповіла вона,—як тільки доведемо до кінця нову нашу провокацію.

— Ще одну?—аж ахнув Пітер незадоволений.

Дівчина голосно засміялася.

— Заждіть,—сказала вона,—я надумала витягти з Нельса Екермена справжні гроші на цей раз. Тоді, як зробимо наше „вбивство“, втечемо й матимемо гроші на все життя. Пождіть, і не говоріть мені зараз про кохання, бо моя голова повна планів і я не можу думати про щось інше.

Розсталися, і Пітер пішов на побачення до Мак-Джівні в Американський Дім.

— Не піддавайтеся йому,—сказала Неллі.

Але це було не легко, бо Мак-Джівні й тягав його, й перевертав, і крутив на всі боки, вивертав його

всього, вимотуючи кожну дрібницю про те, що було в них з Нельсом Екерменом. Боже мій, до чого ці люди чіпляються за все, щоб пожитися! Пітер без кінця твердив, що поведився абсолютно чесно, не казав Нельсу Екерменові анічогісенько, окрім тієї правди, яку він говорив Геффі й Мак-Джівні. Він казав, що поліція робить, як найкраще, що бюро Геффі ввесь час женеться по п'ятах за червоними.

— А що він хоче, щоб ви робили?—спитала людина з обличчя пацюка.

Пітер відповів:

— Він тільки хотів перевіритися, чи знає він усе важливе, і хоче, щоб я пообіцяв йому, що кожна дрібниця, яку здобуду про змову про нього, буде йому відома: звичайно, я пообіцяв, що будемо про все сповіщати його.

— Ви маєте ще раз побачитися з ним?—спитав Мак-Джівні.

— Він нічого не казав про це.

— Він узяв вашу адресу?

— Ні! Я гадаю, що коли буде йому потрібен, він повідомить вас так само, як і тепер.

— Гаразд,—казав Мак-Джівні.—Дав він вам грошей?

— Так,—відповів Пітер,—він дав мені двісті доларів і сказав, що дасть багато більше, коли справа йтиме добре, отже ми мусимо працювати серйозно, щоб допомогти йому. Він сказав, що не хоче бути забитий, і сказав це разів двадцять і п'ять я гадаю. На це він витратив більше часу, ніж на щось інше. Він хорий і переляканий до нестями.

Нарешті, Мак-Джівні був такий ласкавий, що подякував навіть Пітерові за його вірність і дав йому нові накази.

Червоні зняли страшенний галас. Ендр'юс, адвокат, дістав дозвіл від суду побачитися з заарештованими, і, звичайно, арештанти заявили, що їх спровоковано. Тепер червоні готувалися розсилати обіжники до своїх товаришів по всій країні, вимагаючи гласности й збираючи гроші на боротьбу з „провокацією“.

Робилося це таємно, і Мак-Джівні треба було дізнатися, звідки вони дістають собі гроші. Йому потрібен був примірник того обіжника, що вони друкували, а також треба було знати, куди й коли ці обіжники мали розіслати. Геффі умовився вже з поштовим начальством, і воно сконфіскує обіжники й знищить їх усі так, щоб червоні не знали.

Пітер, завдоволений, потирав руки. Оце справжнє діло. Це вже взятися до злочинців так, як увесь час говорив Пітер. Чоловік з обличчям як у пацюка відповів, що це ніщо проти того, що мають вони зробити через кілька днів. Нехай Пітер береться до справи, він ще побачить! Тепер, коли публіка ще вражена цією змовою з динамітом, якраз настав час робити діло.

§ 55. Пітер поїхав трамваем до Міріам Янкович і дорогою прочитав вечірню „Таймс“, що виходила в Американському Місті. Редактори цієї газети справді взяли до червоних як слід.

Вони взяли Мак-Кормікову книжку про саботаж і точнісінько, як передбачала Неллі, передрукували з неї цілі розділи з найстрашнішими фразами, набраними великим шрифтом, а інші місця вмістили в невеличкі рямці й порозкидали тут і там по сторінці так, що їх не можна було не помітити.

Там був Мак-Корміків портрет, знятий у тюрмі. Мак не мав можливости поголитися кілька днів і, оче-

видно, не почував себе дуже приємно, коли його знимали; в усякім разі він виглядав досить страшно, щоб можна було налякати найбільших скептиків, і Пітер твердо став на своїй думці, що Мак найнебезпечніший з усіх червоних.

Багато матеріялу друкувала газета про цю пригоду й хитро звязувала їх з усіма іншими динамітними замахами та вбивствами в Американській історії, з вчинками німецьких шпигунів та бомбістів. По всій країні працювала організація цих убивців,—заявляла газета,—ця організація видавала сотні газет з мільйонами читачів, і все це було за німецьке золото. У передовій, надрукованій великими літерами, газета закликала громадян повстати й урятувати республіку, покласти край червоній небезпеці раз на завжди. Пітер читав це і, як усякий добрий американець, вірив кожному прочитаному в газеті слову й аж кипів з ненависти до червоних.

Він не застав Міріям Янкович дома. Мати хвилювалася, бо Міріям стало відомо, що поліція вживає до арештантів „третього щабля“, і вона пішла до бюро „Ради Народів“, щоб зібрати радикалів і спробувати негайно вжити якихось заходів. Тоді Пітер поспішив до цього бюро і знайшов тут мало не двадцять і п'ять червоних та пацифістів; хвилювалися всі страшенно. Міріям ходила по кімнаті, стискаючи руки; очі її показували, що вона цілий день плакала. Пітер згадав про свою підозру, що Міріям і Мак любили одне одного. Він спитав її, у чім справа. Вони посадили Мака в діру, а Гендерсон, дроворуб, опинився в лікарні після допиту. Молода єврейка почала розказувати докладно, і Пітер відчув, що його трясє,—такі живі ще були власні його спогади про третій щабель. Він і не силкувався

перемогти цю дрижу, а ходив по кімнаті, як Міріам, і розказував усім про ті почуття, що їх ви переживаєте, коли викручують вам руки, загинають назад пальці, та про те, як вогко й страшно в дірі. Він намагався довести їх до гістерії, сподіваючись, що тоді підуть вони на якийсь злочинний виступ, це й потрібне було Мак-Джівні. Чому б не погромити тюрму та не звільнити заарештованих?

Маленька Едда Рут сказала, що це буде безглуздя, але хіба не могли вони взяти прапори й пройти туди й назад перед тюрмою, протестуючи проти катування людей, що не засуджені за будь-яку провину. Поліція, звичайно, нападе на них, натовп буде тиснути їх і, можливо, розірве на шматки, але вони мусять щось робити! Дональд Гордон відповів, що це тільки не дасть їм провадити далі агітацію. Вони мусять спробувати викликати робітничий страйк, вони мусять послати телеграми до радикальної преси, зібрати гроші й скликати масовий мітинг через три дні. Так само вони мусять звернутися до всіх робітничих спілок і з'ясувати, чи можна створити настрій для загального страйку.

Пітер, трохи розчарований, пішов назад і сповістив Мак-Джівні про цю, надто мирну постанову, але той сказав, що все гаразд, що він має дещо таке, чим піймає їх. Мак-Джівні розповів Пітерові дивні новини. Пітер читав у газетах про німецьких шпигунів, але сприймав це напівсерйозно. Війна тяглася вже довго, але Пітер ніколи не бачив цього німецького золота, про яке стільки балакали,—насправді червоні завжди жили в бідності, і кожен з них завжди урізував себе, віддаючи частину свого вбогого заробітку на те, щоб оплачувати памфлети, обіжники та поштові видатки й організовувати фонди оборони та, взагалі, всі видатки на

організацію активної пропаганди. Але зараз,— сказав Мак-Джівні,— був справжній, перевірений агент кайзера в Американському Місті. Влада майже піймала його в свою пастку, але Мак-Джівні хотів, щоб той зробив ще одну річ перше, ніж його заарештують, а саме, щоб він пожертвував гроші на радикальний рух. Не треба було пояснювати Пітерові вагу цієї справи. Коли б влада могла довести, що агітацію за оборону Мак-Корміка й усіх інших провадиться на німецькі гроші, то виправдала б усякі заходи, щоб покінчити з червоними. Чи не міг Пітер сказати Мак-Джівні ім'я німецького такого соціяліста, якого б можна було вмовити звязатися з цим кайзеровим агентом і попросити того пожертвувати грошей на організацію загального страйку в Американському Місті? Багато міських великих підприємств працювали на військові потреби і, очевидно, що вороги могли багато виграти з страйків та з незадоволення робітників. Люди Геффі давно вже намагалися, щоб німці підтримали фонд оборони Губера, але зараз нагода була багато краща.

Пітер пригадав товариша Апфеля,— це був один з крайніх соціялістів та тимчасовий пацифіст, як і більшість німців. Апфель працював у пекарні, і його обличчя було таке саме м'яке, як те тісто, що він місив, але на ньому з'являвся рум'янець кожного разу, як підводився він на зборах, щоб нападати на „соціал-патріотів“, на тих членів партії, що допомагали британським планам захопити цілий світ. Мак-Джівні сказав, що негайно пошле когось до Апфеля, і той дасть йому ім'я кайзерового агента, як такої людини, що від неї можна сподіватися жертви на фонд оборони радикалів. Апфель не повинен, звичайно, думати, що це німецький агент; він мав побачитися з ним і попросити

грошей, а Мак-Джівні з своїми шпигунами зроблять решту. Пітер сказав, що це буде чудесна річ, і запропонував свої послуги, піти до Апфеля; але чоловік з обличчям пацюка відмовив, бо Пітер надто дорога людина і не можна допускатися того, що могло збудити в Апфеля підозру проти нього.

§ 56. Пітер одержав нашвидку надряпану від Неллі цидульку. Неллі сповіщала, що все гаразд, що вона вже працює на новій роботі й сподівається швидко наслідків. Пітер весело пішов у своїх власних справах боротися з радикальною кампанією протесту. Це справді було жахливе, отой успіх, що мали червоні проти найхитріших заходів влади. Пачки обіжників з'являлися на їхніх зібраннях наче чарами і їх виносили звідти й поширювали перше, ніж влада встигала зробити хоч один рух. Що-ночі в Храмі Праці, де збиралися робітники, з'являлися агітатори й галасували про Мак-Корміків процес. Становище ще погіршало. В Американському Місті була одна поганенька одноцентовая вечірня газетка, вона обслуговувала робітничу класу й уперто подавала відомості, які мали довести, що вся ця справа була тільки провокація. Червоні довідалися, що їхнє листування перехоплювали, і зняли навколо цього страшений галас, вдаючи, звичайно, що боронять „волю слова“.

Масовий мітинг мав відбутися цього вечора, і Пітер прочитав обурену передовицю в „Таймсі“, що виходила в Американському Місті,—вона закликала владу розігнати цей мітинг. „Геть червоний прапор!“—такий заголовок мала передовиця, і Пітер не розумів, як кожен червонокровний стовідсотковий американець міг читати її й не поворухнутися, щоб щось зробити.

Пітер сказав це Мак-Джівні і той відповів:
— Ми збираємося зробити дещо! Почекайте.

І справді, цього вечора газети принесли новину: мер Американського Міста попередив власників аудиторії про їхню сувору відповідальність перед законом за кожне запальне або спокусливе слово на цьому мітингові. Після того власники аудиторії розірвали контакт. Далі мер оголосив, що заборонено будь-які зборища на вулиці, поліція мусить доглядати цього й захищати закон та порядок. Пітер поспішив у приміщення „Ради Народів“ і знайшов там радикалів; вони метушилися, де б знайти іншу залю. Час від часу Пітер підходив до телефону й сповіщав Мак-Джівні, яку залю збирались вони взяти. Мак-Джівні сповіщав про це Геффі, а Геффі сповіщав секретаря Торговельної Палати; власника цієї залі викликав та попереджував або голова банку, що мав заставну на будинок, або голова управи філармонічної оркестри, що давала там концерти.

Отже, жодного червоного масового мітингу ні цього вечора, ні багато вечорів після цього в Американському Місті не відбулося. Контора Геффі довела до кінця свою історію про німецького шпигуна й на другий день ранком на всій передній сторінці „Таймса“, що виходила в Американському Місті, було надруковано сенсаційні відомості про те, що Карла фон-Штреме, агента німецького уряду й ніби-то племінника німецького віце-канцлера, заарештовано в Американському Місті, де він удавав з себе шведського агента для продажу швацьких машин, а насправді давав гроші на те, щоб підкинути динамітові бомби в приміщення „Товариства Піонерів Ливарних Заводів“, що зараз робить гармати. Разом з фон-Штреме, захоплено й трьох його співробітників, а також багато паперів з найважливішими відомостями;

наприклад, один з цих паперів свідчив, що тільки вчора ще фон-Штреме мав діло з німецьким соціалістом ультра-червоного відтінку, з членом спілки булочників та пирожників ч. 479, на ім'я Ернст Апфель. Влада має записану на диктофоні розмову, коли фон-Штреме пожертвував сто доларів „Лізі Захисту Волі“, тій організації, що червоні використовують її для агітації за членів спілки робітників-інтернаціоналістів, заарештованих в справі замаху на життя Нельса Екермена. Далі було встановлено, що Апфель узяв ті гроші й розподілив їх поміж іншими німцями-червоними, а ті внесли їх на фонд захисту або заплатили ними за обіжники, що закликали до загального страйку. Пітер дуже був схвильований, серце так і калаталося, а ще дужче забилося, коли, поснідавши, пішов він гуляти на Головній Вулиці й побачив, як збирався натовп і американські прапори маяли на всіх будинках, зовсім так, як у день „Готування“. Гострий жах обіймав Пітера; він уявляв собі нову бомбу, але не міг не захопитися натовпом, веселими обличчями, заразливим запалом. Якраз проходила оркестра й грала чудесний марш, а за нею марширували салдати—раз, два! раз, два!—лава за лавою, одягнені в хаки хлопці з важкими мішками на спинах і блискучими новими гвинтівками. „Наші хлопці! Наші хлопці! Благослови їх боже!“

Це були три полки 223 дивізії, що йшли з табору Лінкольна на війну. Їм зручніше було б, звичайно, виступати з табору, але кожен хотів подивитися на них, і вони були тут з своєю музикою, з своїми прапорами, а навкруги них була юрба розчервонілих зворушених шановників—дві безконечні лінії людей, диких з патріотичного запалу,—вони кричали, співали, махали капелюхами, хустинками, доки з усієї вулиці не стала якась

божевільна гарячкова примара. Пітер бачив ці щільні лави, рівні й правильні, ці ноги, що рухалися, як механізм у годиннику, і стрясали землю, наче грім. Він бачив свіжі, молоді обличчя, тепер суворі, горді; очі дивилися вперед і не один не глянув у бік, хоч вони й розуміли, що це останній, може, погляд на рідне місто, що, може, не вернуться вони з своєї подорожи. „Наші хлопці! Наші хлопці! Благослови їх боже!“ Пітер почув, як стиснуло йому горло, почувив вдячність до цих хлопців, що захищали його і його країну; він стиснув руки й зуби, твердо вирішивши покарати злочинців, тих, що тікають від призову, все оте сміття, пацифістів та призвідників, що ухилялися від участі в цьому славному ділі.

§ 57. Пітер пішов до Американського Дому, побачився там з Мак-Джівні й дістав від нього роботу, що якраз пасувала до його настрою.—Настав час робити діло,—сказав чоловік з обличчям пацюка. Виконавчий Комітет міського відділу спілки робітників-інтернаціоналістів звернувся до головної організації по допомогу; Виконавчий Комітет має зібратися цього вечора; Пітер мусів звязатися з секретарем Греді, довідатися, де має відбутися зібрання й порадити, щоб зібралися всі члени, а також і інші червоні. Ділові люди Міста цього вечора мають остаточно завдати вдару,—сказав Мак-Джівні; молодші члени Торговельної Палати та Асоціації Торговців і Промисловців об'єдналися, виробили таємний план і їм треба, щоб червоні зібралися всі разом.

Пітер знайшов Шоуна Греді молодого ірландського хлопця, що переховував списки членів та інші папери організації в такому потайному місці, що навіть Пітер не міг знайти його. Пітер приніс останні новини про

те, як страждає Мак у дірі, та про те, що Гез моряк вже лежить з Гендерсоном у лікарні. Обурення його було таке красномовне, що Греді розказав йому, нарешті, про мітинг, де саме він відбудеться цього вечора, і Пітер відповів, що, справді, треба зібратися всім друзям разом і знайти якийсь спосіб швидко поширити літературу протесту, бо було очевидно, що надалі не можуть вони користатися з пошти. Навіщо ті резолюції Виконавчого Комітету, коли потрібна робота всіх членів? Греді погодився з цим, а також і з тим, що треба сповістити активних членів та й тих, хто співчувають, і дав Пітерові роботу—телефонувати та ходити по місту, й сповіщати, кого треба, про мітинг.

О шостій годині того вечора Пітер про все доповів Мак-Дживні й несподівано почув:

— Ви мусите й сами йти на цей мітинг, щоб не збудити проти себе підозри.

— Але, боже ж мій!—скрикнув Пітер,—що ж там має бути?

— Вам не треба турбуватися цим,—відповів Мак-Дживні.—Я подбаю за вас.

Зібрання мало відбутися в помешкані Едди Рут, поетеси, і Мак-Дживні попросив Пітера описати йому це помешкання. За кімнатою був коридор, а в коридорі стояла велика шахва одержна. Як тільки буде тривога, Пітер мусів вискочити в коридор і сховатися в шахву. Мак-Дживні буде тут, біля нього: вони витягнуть Пітера з шахви й удадуть, наче б'ють його, а насправді захистять його від того, що жде інших. Коліна в Пітера почали дрижати і, обурений, протестував він проти такої пропозиції. Що може статися з ним, як трапиться що-небудь з Мак-Дживні або з його автомобілем, і він спізниться! Мак-Дживні сказав, що

Пітерові нема чого турбуватися,—він надто дорога людина для них, щоб наражати його на небезпеку. Мак-Джівні буде там, і все, що має робити Пітер—це кричати, галасувати, й, нарешті, впасти непритомним, а Мак-Джівні, Хеммет та Камінгс винесуть його до свого автомобіля й повезуть.

Пітер був такий переляканий, що навіть не пообідав, але блукав по вулицях, розмовляв сам з собою, піддавав сам собі духу. Він спинився й дивився на американські прапори, що маяли ще на будинках і прочитав вечірню „Таймс“, що виходила в Американському Місті, щоб знову збудити патріотичний запал. Коли Пітер ішов до маленької каліки, що писала пацифістські вірші, він справді почував себе так, як солдат, що йде на війну.

Едда Рут була тут з матір'ю, висохлою старою леді, що нічогісінько не розуміла у всіх цих жахливих рухах, її благання зовсім не впливали на надхнену дочку. Була тут Еддина сестра в перших, стара, худорлява дівуля, шкільна вчителька, секретарка „Ради Народів“. Була також Міріам Янкович, Седі Тод і Дональд Гордон. По дорозі Пітер зустрів Тома Деггана, і смутний поет розказав йому, що пише нову поему про Мака в дірі. Зараз же прийшов Греді, секретар, з кешенями, відтодирченими від паперів. Греді, високий, чорноокий, вразливий ірландський хлопець, був той, кого соціялісти називають „Джіммі Хіггінзом“, тоб-то одним з тих, що роблять важку й марудну партійну роботу, що завжди бувають наготові, щоб не трапилося що, завжди готові взяти на себе нову відповідальну роботу, яку на них покладають. У соціялістів Греді не багато важив, будши зацікавлений лише промисловим рухом, але йому подобалося, що

його називають „Джиммі Хіггінзом“. Він казав, що Пітер теж такий, і Пітер посміхався сам до себе, думаючи, що „Джиммі Хіггінз“, це вже найостанніше на світі, чим міг би він бути. Пітер був на дорозі до незалежності, до успіху, і йому не спадало й на думку, що з нього міг бути „Джиммі Хіггінз“ для білих, а не для червоних. Греді витяг свої папери й почав балакати з Дональдом Гордоном про програму вечора. Він одержав програму від національного штабу спілки робітників-інтернаціоналістів, що обіцяв підтримати їх, і худорляве, голодне його обличчя аж сяяло з гордоців, коли показував цю телеграму. Далі Греді сказав, що має прийти Бед Коннор, — славнозвісний організатор, що був разом з Мак-Корміком у нафтовиків і привіз відомості, що робітники там напередодні великого страйку. Далі прийшла містрис Дженнінгс, бідна змучена маленька жінка, — вона тихо помирала з пістряку, а її чоловік вимагав розводу, бо вона дала грошей спілці робітників-інтернаціоналістів.

З містрис Дженнінгс, помагаючи їй, прийшов Енді Едамс, здоровенний механік, якого викинули з помешкання за те, що надто багато балакав про „безпосередню дію“. Він витяг з кешені число „Вечірнього Телеграфу“, прочитав кілька рядків з передовиці проти „безпосередньої дії“, як тотожньої до справи з динамітом, — це, звичайно, було зовсім не те саме. Передовиця питала, чи довго ще треба чекати, поки друзі закону та порядку в Американському Місті теж уживуть трохи „безпосередньої дії“.

§ 58. Так збиралися вони, поки не зійшлися чоловіка з тридцять. Після того збори швидко приступили до діла. — Ясно — сказав Греді, — що влада спровокувала

змову з динамітом, щоб мати приклучку знищити організацію спілки робітників-інтернаціоналістів; заперла їхнє помешкання й сконфіскувала все: друкарські машинки, конторські меблі й книжки, навіть книжку про саботаж, і передала її вечірній „Таймс“.—Збори свистали, показуючи тим обурення. Поліція перехопила також листування організації, партія мусить пересилати своє листування через нарочних. Партія бореться за своє існування, і треба знайти спосіб показати людям правду. Коли є в когось якась пропозиція, хай подає її.

Одна пропозиція йшла за одною, а тимчасом Пітер почував себе так, наче в його стільці повно голок. І чого вони не приходять, молодші ті члени Торговельної Палати та Асоціації Торговців і Промисловців, і не роблять того, що збираються зробити, не гаючись? Невже вони примусять Пітера сидіти тут цілу ніч та дрімати, до того ще й не обідавши.

Раптом Пітер підскочив. З окола почувся зойк Дональд Гордон, що говорив промову, раптом зупинився, присутні на зборах дивилися один на одного, а дехто скочив на ноги. Почулися нові зойки, що-разу голосніші, і дехто поспішив до парадних дверей, дехто до чорних, а інші до вікон та до сходів. Пітер не гаяв часу, ускочив у одягну шахву в коридорі, що за кімнатою, забився в найдальший куток цієї шахви, закрився якоюсь одежею, а щоб ніби краще забезпечити його, повлазило туди ще багато присутніх і цілком закрили його. З свого кутка прислухався Пітер до страшного переполоху: жінки кричали, чоловіки билися й проклинали, перекинені меблі тріщали, палюги та гумові джгути полісменів били по головах. Молодих членів Торговельної Палати та Асоціації Торговців і

Промисловців прийшло досить, щоб забезпечити собі успіх. Їх було досить, щоб наповнити всю кімнату, загородити всі двері; по-двоє й по-трое стерегли вікна, а літучий ескадрон слідкував за тими, що скакали з даху або пробували заховатися за деревами в саду.

Пітер сидів навшпиньках і слухав скажені ті вигуки й нарешті почув, що кричать уже перед ним; він зрозумів, що це витягли тих, що перед ним сиділи, й почали їх бити: чийсь руки дістали й витягли його, він зщулився й закричав з переляку, але нічого з ним не трапилось. Пітер зважився глянути й побачив чоловіка в чорній машкарі. Це Мак-Джівні! Ніколи на його житті Пітерові не було приємніше бачити обличчя людини, як зараз під машкарою побачити обличчя пацюка. Мак-Джівні тримав у руках палицю й люто бив нею по одержі, що валялася навколо Пітера. За Мак-Джівні стояли Хеммет з Кеммінгсом і прикривали, що тут робилося: час від часу вони теж обережно вдарили. Боротьба в помешканні і навколо скінчилась, бо кожен, хто боровся, або був поранений, або не міг уже боротися. Тоді численні агенти Геффі, що вивчали оцих червоних рік або два й добре їх усіх знали, почали відбирати тих, хто найбільше їм був потрібен. Обшукували, чи немає зброї, а після того надягали їм наручники. Один з агентів наблизився до Пітера,—той негайно впав непритомний і заплющив очі; тоді Хеммет підхопив його під руки, Кеммінгс за ноги, а Мак-Джівні пішов збоку, як тілохранитель, промовляючи: „Нам цей потрібен, ми вже про нього подбаємо!“

Вони винесли Пітера з будинку; в темряві Пітер розплющив очі як раз на стільки, щоб побачити, що на вулиці стоять ряди автомобілів, а в них навантажують червоних. Друзі внесли Пітера в автомобіль і по-

везли, Пітер отямився, всі четверо сиділи й реготалися так, що аж у боки кололо, хлопали один одного по спині, й згадували, які приємні речі довелося їм побачити. Чи бачив Хеммет, як отому тонкому Греді попало по очах та як він об'юшився? Що ж, він хотів бути червоним, вони й помогли йому стати червоним не тільки з-середини, а й зверху. А чи помітив Мак-Джівні, як Бек Елліс, один з їхніх людей, вцілив у носа босяцькому поетові? А молодий Огден, син голови Торговельної Палати, добре показав свої почуття до цього бидла, чи була то жінка, чи чоловік! Коли ота шлюха Янкович ударила його в лице, він схопив її за груди й майже відірвав їх, а та за верещала й упала непритомна.

Так, добре почистили їх! Але це ще не кінець, вони ще кінчатимуть сьогодні ввечері! Вони покажуть отим пацифістам, який смак має війна, вони покладуть кінець червоному теророві в Американському Місті! Пітер може поїхати разом з ними, коли хоче, він побачить добру роботу: вони їдуть у поле, буде темно, і коли він одягне машкару, то буде в цілковитій безпеці. І Пітер згодився: кров у ньому кипіла, дух полювання захопив його, за всяку ціну він хотів бути там, де смерть!

§ 59. Мотор тихо цокотів і автомобіль летів, як на крилах, передмістям Американського Міста й далі полем. Спереду були автомобілі, автомобілі були ззаду,—довгий струмок білих вогнів, що летіли в поле. Приїхали на те місце, де росли великі дерева, по два-три фути завтовшки, подібні до церковних арок, а під ними земля під м'яким буруватим килимом. Це було добре відоме місце для гулянок, і тут зібралися

всі автомобілі. Очевидно все було підготовано раніше з тією точністю, якою завжди пишуться стовідсоткові американці. Людина в чорній машкарі стояла в центрі й вигукувала накази в гучник, і кожен автомобіль, під'їхавши, ставав поруч з попереднім в широке коло з діаметром понад сто футів. Автомобілі молодших членів Торговельної Палати та Асоціації Торговців і Промисловців були добре виховані, вони звикли ставати точнісінько на те місце, що призначала людина з гучником, коли приїздили відвідувачі, або коли молоді члени разом зі своїми жінками та нареченими, одягненими в ніжний шовк та атлас, під'їздили на обід, або на танці.

Автомобілі все прибували, доки лишилося якраз одне місце, куди й став останній. Тоді на команду: „Номер один“ з однієї машини вийшла група людей і витягла заарештованого, в наручниках. Це був Майкель Дубін, молодий єврей, швець, що просидів два тижні в тюрмі разом з Пітером. Майкель був освічений, мрійник і не звик до насильства: він належав до раси, що звикла щиро висловлювати свої почуття, а це ображало стовідсоткових американців: він кричав і стогнав, коли люди в машкарах зняли з нього наручники, стягли піджака й розірвали сорочку на спині. Вони потягли його до дерева на середину кола: дерево це було завгрубшки якраз таке, щоб Майкелеві руки могли зустрітися на другому боці, де на них знову надягли наручники. Він стояв в сліпучому блискі тридцяти чи сорока автомобілів, корчився й стогнав, доки один у машкарі роздягав піджак і готувався до роботи. Людина в машкарі достала довгого бича, схожого на чорну гадюку, і на мить зупинилася: страшенним, як грім, голосом чоловік з гучником крикнув:

„Починай!“ Бич свиснув у повітрі, ліг Майкелеві поперек спини й угруз у тіло, аж кров бризнула. Почувся болючий зойк, і жертва почала крутитися й перекручуватися, наче конала перед смертю. Знову свиснув бич і знову почувся вдар, що вривався в тіло, і нова червона смуга лягла на спині.

Молоді члени Торговельної Палати та Асоціації Торговців і Промисловців як-найкраще могли працювати сьогоднішнього вечора. Не були вони ані бліді, ані худі, ані голодні, не були перевтомлені, як їхні арештанти: вони були гладкі, червоні, повного здоров'я. Багато років тому батьки їхні ніби передбачали червону небезпеку та ті заходи, яких доведеться вжити, щоб забезпечити стовідсотковий американізм, і ці батьки завели до вжитку таку гру, де треба було ганяти по полю маленькі білі кульки палицями різної форми та довжини. Вони побудували чудесні будинки для клубів по передмістях і мали багато сотен акрів землі для цієї гри: рано вдень вони кидали свою роботу, припиняли торгівлю й промисловість, щоб іти чи їхати на ці поля вправляти свої м'ясні. Вони влаштовували змагання й боролися один з одним і розказували про ті страшні удари, яких завдавали своїми палицями, про ті сотні вдарів, що робили їх протягом одного дня.

Отже ж, людина з бичем, подібним до чорної гадюки, цілком був „на своєму місці“. Йому не треба було спинятися, щоб віддихати. Удар за вдаром робив він чудесними ритмічними рухами; робив він це легко, раз за разом. Чи він забув про свою жертву? Чи думав, що ганяє маленьку білу кульку? Він бив раз за разом, доки не можна вже було перелічити червоні смуги, доки з спини Майкеля Дубіна стала маса сирого закривавленого м'яса. Майкель Дубін стих, не чуто було

його крику, уже він не корчився, голова впала, нижче й нижче спускався він по дереву.

Нарешті виступив церемоніймайстер і наказав перестати; чоловік з бичем витер піт з чола рукавом сорочки, а інші зняли тіло Майкеля Дубіна, відтягли його за кілька футів на бік і кинули обличчям донизу на соснові шпильки.

— Номер два!—крикнув церемоніймайстер, ясным гучним голосом, наче викликав фігури в кадрилі, і з другого автомобіля вийшла нова група людей і тягла другого арештанта. Це був Берг Глікес, „груба ковдра“, член Виконавчого Комітету спілки робітників-інтернаціоналістів; підчас страйку женців тому кілька тижнів, йому вибили два зуби. Як скидали з нього піджака, він визволив одну руку й помахав нею до глядачів, що були за білими вогнями автомобілів і крикнув: „Будьте прокляті!“ Його прив’язали; виступив новий чоловік, узяв бича, поплював „на щастя“ на руки й почав бити з подвійною силою, і за кожним ударом Глікес вигукував нові прокльони, спочатку англійською, а потім, наче збожеволів, якоюсь чужоземною мовою. Нарешті прокльони стихли,—Глікес упав непритомний, його відвезали, відтягли набік і кинули поруч з першим.

— Номер три!—скрикнув церемоніймайстер.

§ 60. Пітер сидів ззаду в автомобілі в тій машкарі, що дав йому Мак-Джівні, — шматок тканини з двома дірками на очі і з третьою, щоб дихати. Пітер ненавидів цих червоних і хотів їх покарати, але не звик до кривавих видовищ, і оці безконечні вдари, вдари бича об людське тіло, були для нього більше, ніж міг він витримати. Чого він поїхав? Це ж не частина його роботи, щоб ратувати країну від червоної небезпеки.

Він своє діло зробив, показав найнебезпечніших. Він був людина розуму, а не насильства. Пітер побачив, що чергова жертва був Том Дегган, з розбитим, об'юшеним носом, і, проти своєї волі, Пітер здригнувся. Він зрозумів, що мимохіть почуває прихильність до Тома Деггана. Дегган був чудна людина, але лояльна, це був гарний хлопець, як зрозуміти справжню його вдачу. Він ніколи не робив нічого, крім того, що незадоволено бурмотів і бурмотіння своє перекладав у вірші: це була помилка бити його, і на один момент Пітер дуже хотів сказати їм про це.

Поет мовчав. Пітер побачив його обличчя в ясному білому світлі і, хоч було воно розбите й закривавлене, Пітер на ньому прочитав, що Том Дегган вирішив собі — краще померти, ніж застогнати. Кожного разу, коли падав бич, все Томове тіло здригалося, але не чутно було ані звука, і він стояв, обіймаючи дерево конвульсійними обіймами. Його били, доки бич не почав розбризкувати кров на всіх навкруги, доки кров не полилася на землю. З обережності вони привезли з собою лікаря з маленькою чорною скринькою; лікар цей виступив тепер наперед і щось тихенько сказав церемоніймайстрові. Деггана розв'язали, силою розтулили йому руки й кинули на землю поруч з Глікесом.

Черга була Дональду Гордонові, соціялістові й квакеріві, що вніс тут трошки дешевої драми. Дональд був справді релігійний, проти війни виступав в ім'я Ісуса Христа, і за це особливо його ненавиділи. Тепер він побачив, що можна викинути один з театральних його трюків; простяг свої закуті руки вгору, наче на молитві, й вигукнув пронизливо: „Отче, прости їм, бо не знають, що роблять!“

Серед натовпу почалося незадоволення й дійшло до реву. — Богозневага! — кричали навкруги. — Заткніть його огидний рот! — Це був той самий рот, що його можна було чути на сотнях трибун, коли нападав на війну та на тих, що на ній заробляли гроші. Вони були тут, ті люди, на яких нападали, — молодші члени Торговельної Палати та Асоціації Торговців і Промисловців, найкращі в місті люди, ті, що ратували країну й що брали винагороду за те, не більшу, скільки варті були їхні послуги. Тому вони й ревли люто, почувши такий релігійний виступ. Чоловік, на якому машкара була лише жартом, бо він був такий кремезний та здоровий, що кожен з юрби знав його, взяв закривавленого бича. Це був Білі Неш, секретар „Ліги Поступу Америки“, і юрба закричала: „Починай, Білі! Дивись добре, хлопче!“ Дональд Гордон міг говорити богові, що Білі не знає, що робить, але Білі гадав, що він добре це знає й має намір перше, ніж скінчить роботу, переконати в цьому й Дональда. Часу відібрало це не багато, бо з молодого квакера нічого, крім голосу не було. Він упав неприємний після четвертого чи п'ятого вдару, а після двадцятого втрутився лікар.

Далі надійшла черга Греді, секретареві, і тут сталася жахлива річ. Дивлячись з одного з автомобілів, що робиться. Греді впав у розпач, і, коли зняли з нього наручники, щоб роздягти, раптом ворухнувся й звільнився, кидаючи на землю одного за одним. Греді виріс в лісовій країні, його сила всіх дивувала, і перше, ніж юрба встигла усвідомити, що робиться, він був уже поміж двома автомобілями. З десяток людей кинулося з десяти різних боків, і він упав у дикому герці. Його підвели, обличчя було закаляне брудом, натовп ревів, наче хижі звіри вночі: „В'яжіть його! В'яжіть його!“

Один чоловік підбіг з мотузкою й гукнув: „Повісити його!“

Церемоніймайстер намагався протестувати в свій гучник, але гучника того вибили з рук, самого церемоніймайстера відштовхнули набік, і якийсь чоловік поліз уже на сосну й прив'язав мотузку до гілляки. Греді не було видно серед юрби, але раптом почувся з юрби вигук, і Греді можна було вже побачити цілком ясно,— він висів високо в повітрі з петлею на шиї; ноги його дико здригували. Внизу люди танцювали навкруги дерева, вили й розмахували своїми капелюхами, а один підскочив, вхопив Греді за ногу, що дригала, й повис на ній.

Потім, покриваючи весь галас, пролунав голос з гучника: „Спустіть його трошки, дайте мені добратися до нього!“ Ті, що тримали мотузку, відпустили її, тіло спустилося нижче, ще здригуючи, і чоловік узяв складного ножа, відділив одержу від тіла й щось відрізав від нього; почувся новий галас у юрбі, люди в автомобілях затупотіли ногами й закричали, завдоволені. Ті, що сиділи в автомобілі з Пітером, прошепотіли, що це був Огден, син голови Торговельної палати. І по всьому місті на другий день і цілі тижні люди підштовхували один одного й шепотіли про те, що зробив Боб Огден тілові Шоуна Греді, секретаря „проклятих баламутів“. І кожен, хто підштовхував і шепотів, був певен, що цим способом червоний терор назавжди знищено, сто відсотковий американізм за себе помстився, і мирне розв'язання проблеми праці й капіталу забезпечено.

Можливо, дивним це здасться, але один з членів спілки робітників-інтернаціоналістів не погодився з цим. Одна з жертв цієї ночі добре запам'ятала науку. Коли Том Дегган знову міг сидіти,—а було це через шість

тижнів, — він написав статтю й надрукував у газеті спілки робітників - інтернаціоналістів, а потім вийшла вона памфлетом і її прочитало багато сот тисяч робітників. У цій статті поет писав:

„Перший пункт статуту спілки робітників-інтернаціоналістів починається з того, що класа хазяїв і класа робітників не мають нічого спільного; але з цього випадку я пересвідчився, що перший цей пункт помилка. В цьому разі я бачив річ, що була спільною між класою хазяїв та робітників, і ця річ,—це був бич, схожий на чорну гадюку. Держак його був у руках у класи хазяїв, а кінець—на спинах робітничої класи, і довіку має це символізувати істину про спорідненість класів“.

§ 61. На другий день ранком Пітер прокинувся з гострим почуттям страждання та жаху життя. Він вимагав кари тим червоним, але думав про цю кару абстрактно, як про щось таке, що можна зробити єдиним порухом руки. Він не досить уявляв собі фізичний бік справи, не уявляв, яка це неприємна та кривава річ. Більше, як дві години, він слухав удари бича по людському тілі, і кожен окремих удар бив його по нервах. Пітер був пересичений бажанням помсти, але тепер, на другий день, його гризло сумління. Він знав кожного з цих юнаків, і їхні обличчя вставали перед ним, докоряли йому. Що зробив кожен з них, щоб заслужити на таке поводження? Хіба міг він сказати, що знає хоч одного з них, щоб учинив таке насильство, яке довелося їм витерпіти?

Найдужче Пітер боявся. Пітер, комашка, помічав, що конфлікт між велетнями стає що-разу лютіший, і розумів усю небезпечність свого становища під

ногами в цих велетнів. Вороги що-разу розпалювалися дужче, лютіша ставала їхня ненависть, більше стало можливостей, що Пітера викриють, і тим жахливішу уявляв він собі долю. Добре було Мак-Джівні запевняти його, що тільки четверо з людей Геффі знають правду, і що всім їм можна вірити цілком. Пітер пригадав ті слова, що чув від Шоуна Греді та що примусили його позбутися апетиту більше, як на одну страву. „Вони мають шпигунів серед нас,—сказав молодий ірландець,—ну що-ж, рано чи пізно ми теж матимемо своїх шпигунів“.

І тепер ці слова чув Пітер, як голос з могили. Можна уявити, що якийсь червоний має гроші й наймає когось працювати в конторі Геффі. Або, скажемо, якась дівчина з червоних спробує Пітерову вигадку й спокусить одного з людей Геффі, це ж зовсім не важко. Людина може навіть і на думці не мати того, щоб викривати Пітера Геджа, як таємного агента; вона може проговоритися тільки, як проговорилася маленька Дженні про Джека Іббетса. Отже Мак довідається, хто спровокував його і що зробить Мак Пітерові, коли вийде з тюрми? Пітер, думаючи про це, розумів, що означає піти на війну. Він бачив, що нічого не виграв що лишився вдома,—і тут він був у окопах на передовій лінії. Нарешті, це була війна, класова війна, а на всякій війні за шпигунство—смерть.

Турбувався Пітер і за Неллі. Минуло майже тиждень, як була Неллі на новому місті, але він не мав від неї ані слова. Вона заборонила йому писати, бо боялася, що може написати щось нерозумне. Нехай він чекає, а Едіт Юстас знає, як про себе подбати. Це була правда, і Пітер був цілком певен, що Едіт Юстас здатна за себе подбати. Що турбувало його, так

це те, що вона працювала над новою „інсценізацією“, і він боявся нестримної її фантазії. Останнього разу фантазія була плодюча і з'явився саквояж повний динаміту. Що могла принести її фантазія надалі він не знав і боявся навіть думати про це. Неллі могла помилитися й зробити так, що його викриє Геффі, а це буде таке саме страшне, якби його викрив Мак.

Пітер купив ранішню „Таймс“ і знайшов цілу сторінку про екзекуцію над червоними, де діло це виставлено, як патріотичний обов'язок, героїчно виконаний: це, звичайно, дуже звеселило Пітера. Він звернувся до передовиці й прочитав дві шпальти,—це були вигуки задоволення. Це ще більш заспокоїло його сумління: а коли Пітер почав читати далі й знайшов цілу низку інтерв'ю з найвидатнішими громадянами, що щиро вихваляли діяльність „бадьорих“, Пітерові стало соромно за свою слабодухість, і він був радий, що нікому не показав її. Пітер з усієї сили намагався стати справжнім стовідсотковим червонокровним американцем, і в нього була „Таймс“ двічі на день, вранці й увечері, щоб керувала, підтримувала і давала йому надхнення. Мак-Джівні звелів Пітерові підготуватися до виступу в ролі одного з мучеників тієї ночі й зачепив тим почуття гумору в Пітера. Пітер вистриг трохи волосся на голові, поклав вати, заліпив усе хіжургічним пластиром. Другий великий шматок пластиру наліпив на лоба й на щоку навхрест, перев'язав руку, чудесно вдавши, що йому вивернуто її. У такому вигляді прийшов він до Американського Дому: Мак-Джівні нагородив Пітера щирим реготом, й після того дав йому нові інструкції, що цілком вернули свіжість Пітеровій душі. Пітер знову мусів іти на гору Олімп.

Чоловік з обличчям пацюка розказав йому подробиці. Була одна леді дуже багата,—говорили, що грошей у неї багато мільйонів, що відверто співчувала червоним і була пацифісткою найшкідливішого відтінку. Після арешту молодого Лекмена вона виступила й почала фінансувати „Раду Народів“ й „Антипризовну Лігу“ та всі інші організації, що ради зручності означали одним терміном „Германофільські“. Перешкоджало тільки одне: ця леді така багата, що зробити їй якусь прикрість дуже важко. Її чоловік був за директора в кількох банках Нельса Екермена й мав інші великі звязки. Він був запеклим антисоціалістом, купував „Позику Волі“; хоч і сварився він з жінкою, все таки ніяк не хотів бачити її в тюрмі, і це дуже утрудняло становище поліції, окружного обвинувача та навіть федеральної влади, бо, звичайно, ніяк не хотіла вона турбувати когось з підручних короля Американського Міста.—Але щось треба зробити,—сказав Мак-Джівні.—Оцій баламутній німецькій пропаганді мусить бути кінець. Отже Пітер мав спробувати втягти містрис Год в одвертий виступ.

— Містрис Год?—спитав Пітер. Йому здалося дивним, — такий незвичайний випадок: одна з мешканок гори Олімпу мала таке саме ім'я! Поважна леді жила в передмісті, недалеко від того горба, де жив Нельс Екермен. Один з засобів, що шукали їх червоні та пацифісти за своєї скрути, був піти на прощу до цього палацу, і тут одержували вони довгі зелені пластири¹⁾, щоб лікувати свої рани.—Тепер саме найкращий час Пітерової візити,—сказав Мак-Джівні. У Пітера було багато ран, що потребували пластиру. Містрис

¹⁾ Американські долари на колір зелені.

Год напевне обурена з подій останньої ночі й безперечно буде висловлюватися вільно, не оберегаючись.

§ 62. З того часу, як ждав колись молодого Лекмена, Пітер ні разу так не хвилювався. Він не зовсім ще простив собі дорогу ту помилку й зараз була перед ним нова нагода. Пітер сів у трамвай, що йшов за місто, потім кілька миль пройшов ліском та чудесним італійським садом і пройшов до палацу. Пригадавши, що йому наказував Мак-Джівні, Пітер набрався духу, підійшов до парадних дверей прегарного будинку й подзвонив. Пітерові було гаряче, він був весь у поросі від довгої мандрівки, піт патьоками біг по обличчю й бруднив чисту ясність його пластиру. Ніколи не виглядав Пітер гарно, поважно, а зараз, тримаючи свого каліченого солом'яного капелюха під пахвою, він мало чим відрізнявся від босяка. Але покійка-француженка, що підійшла до дверей, очевидно, звикла до відвідувачів такого дивного вигляду. Вона не запропонувала Пітерові піти чорним ходом й не лякала його собаками.

— Сідайте прошу! Я скажу мадам,—при чому зробила наголос на другому „а“,—чого Пітер ніколи раніше не чув.

Вийшла містрис Год у хмарках олімпійського благовоління,—велика й пишна леді, спеціально збудована для ролі божества. Відразу Пітера обгорнув побожний острах. Як насмілився він прийти сюди? Ні в готелі де-Сото, де було багато божеств, ні в палаці Нельса Екермена, короля, не почував себе таким нікчемним, як зараз, коли побачив цю спокійну величню леді з її повільними рухами. Це була втілена могутність, це було щось „справжнє“. Хоча й ласкаво дивилися її розплю-

щені широко блакитні очі, він почував проте, колосальну її перевагу. Він не знав, чи треба встати з стільця, коли ввійшла леді, але якийсь інстинкт примусив його встати й стояти, дивитись на неї, як підходила до нього з другого кінця великої кімнати.

— Добридень,—сказала вона низьким повним голосом, дивлячись на нього уважно добрими, широко розплющеними, блакитними очима.

Пітер ледве вимовив: „Добридень, містрис Год!“

Правду сказати, Пітер майже онімів, так зніяковів. Невже могло бути таке, щоб ця величня особа була червона? Одне, що найбільше ображало його в усіх радикалів—це їхня загонистість та нападливість; але тут була величня ласкавість поглядів та манер, ніжний низький голос, тут була також краса, гладенька шкура, не зважаючи на середні літа, добре здоров'я й чистота. Неллі Дулін теж мала чудесне лице, але завжди на ньому було багато пудри, а коли добре придивитися, як робив це Пітер, то можна помітити брудні плямки біля коренів волосся на шиї. А в містрис Год шкура сяяла, як повинна сяяти шкура в богинь, і все в ній було божественної й непереможної сили. Пітер не міг точно сказати, що саме так дуже його вражало. Не можна сказати, що на ній було багато діамантів, або діаманти ті були великі, бо в містрис Джемс їх було більше, і не в нижніх пахощах, бо від Неллі Дулін розходилося в повітрі більше солодких пахощів, і все-таки бідний, недосвідчений Пітер відчув різницю; йому здавалося, що дорогі речі містрис Год ніколи раніш не надягано, що по цінних килимах на підлозі ніколи ніхто перед тим не ходив, навіть на тому стільці, на який вона сіла, ніхто перед тим не сидів.

Маленька Едда Рут називала містрис Год „матір'ю всіх на світі“, і ось раптом вона стала матір'ю Пітерові Геджу. Вона читала вранішні газети, до неї кілька разів дзвонили перелякані та обурені червоні, отже кількох слів було досить, щоб з'ясувати їй значення Пітерових завоїв та пластирів. Вона простягла до нього прекрасну холоднувату руку і зовсім несподівано з великих блакитних очей полилися сльози.

— О, ви один з цих бідних хлопців! Хвалити бога, вони не вбили вас!—Вона повела його до м'якої канапи й примусила лягти серед шовкових подушок. Пітерова мрія про гору Олімп здійснилася цілком. Йому здавалося, що якби містрис Год захотіла завжди грати ролю матери Пітера Геджа, то він з охотою відмовився б від ролі античервоного агента з її небезпеками та нервовим напруженням, він би забув свої обов'язки, забув би всесвітню боротьбу та клопіт, і разом з богами Олімпу їв би лотос і пив нектар.

Вона сіла й говорила з ним своїм ніжним, м'яким голосом, її добрі блакитні очі дивилася на нього, і Пітер думав, що ніколи за все своє життя не переживав він таких небесних почуттів. Правда, коли зайшов він побачитися з Міріям Янкович, то стара містрис Янкович була така сама добра і спочутливі сльози так само з'явилися в неї на очах. Але містрис Янкович була тільки товста стара єврейка, що жила в дуже залюдненому будинку й від неї пахло милом та недопраною білизною, руки в неї були гарячі й липкі, і тому Пітер ні в якому разі не був вдячний їй за її добрість. Але відчутти ніжні почуття в цих божественних сферах, слухати, що, як мати, довірливо балакає з тобою ця чудесна містрис Год, у ніжному білому вбранні, безпосередньо з модного малюнка,—це було зовсім інше.

§ 63. Пітерові зовсім не хотілося ставляти пастки цій матері з гори Олімпу або щось випитувати в неї. І сталося так, що йому й не довелося робити цього, бо вона сама сказала все цілком одверто, зовсім не вагаючись. Вона говорила точнісінько так, як оті агітатори в своїй штаб-квартирі, і Пітер, думаючи про це, зрозумів, що було дві категорії людей, що могли дозволити собі одверто висловлюватися,—ті, кому нічого було теряти, і ті, хто мав стільки, що втеряти його була річ неможлива.

Містрис Год сказала, що те, що зроблено цієї ночі,—є злочин, і злочин цей мусить бути покараний, як тільки за злочин колись карали, і що вона дуже радо найняла б шпигунів, щоб дістати докази проти винних. Далі сказала, що співчуває червоним найчервоніших відтінків і якби міг бути колір червоніший від червоного, то б це був її колір. Говорила вона це все спокійним своїм голосом. Инколи сльози блищали на її очах, але це були добре дисципліновані сльози, вони зникали сами, не псуючи лиця містрис Год і не порушуючи її самовладання. Містрис Год сказала, що вона не розуміє, як можна не бути червоною, коли подумаєш про ті кривди, що чинить їх сучасне суспільство. Кілька днів тому вона бачилася з окружним обвинувачем і намагалася зробити з нього червоного. Потім розказала Пітерові, як до неї прийшов чоловік і заявив себе радикалом, але вона побачила, що він нічого-гісьенько не знає про радикалізм, і сказала, що вважає його за агента влади. Чоловік той нарешті признався, що він справді агент і показав свою золоту зірку: після цього, містрис Год спробувала переконати його. Сперечалася з ним годину чи дві, а після того попросила поїхати в оперу разом з нею.

— І знаєте що? — сказала містрис Год ображено. — Він не схотів! Ці люди не хтять, щоб їх переконували; вони не хтять слухати доводів. Я думаю, що цей чоловік справді злякався, що я можу вплинути на нього!

— Я б не здивувався, — спочутливо вставив Пітер, бо й сам цього злякався.

— Я сказала йому: „Я живу тут, у цьому палаці, а там, у фабричному кварталі, тисячі чоловіків і жінок працюють на мене цілі дні, а зараз, коли почалася війна, і цілі ночі. Я маю зиск з праці цих людей, а що я зробила, щоб заробити його? Анічогісінько! Я ніколи не зробила ані краплі корисної праці за все своє життя.“ І він відповів мені: „Уявіть, що перестали видавати дивіденди. Що б ви зробили?“ — „Я сама не знаю, що б я робила, — відповіла я, — але я була б нещасна, звичайно, бо я ненавижу бідність, я не змогла б перенести її, страшно й подумати про це, — не мати комфорту, чистоти, не бути з грішми! Я не розумію, як може робітнича класа терпіти це, і от через те саме я й червона. Я знаю, що несправедливо, щоб були бідні, і простити цього ніяк не можу. Тому мій обов'язок помагати знищити капіталістичну систему, коли б це навіть означало, що я мушу прати білизну до кінця свого життя“.

Пітер сидів і дивився на блискучу свіжість її сніжнобілого вбрання. Її слова викликали жакливу уяву в його мізкові; раптом опинився він в кухні в перелюдненому будинку, де товста містрис Янкович працювала в хмарах пари і її руки вище від ліктів були в милянній піні. На кінчику язика в Пітера було вже: „Якби, справді, хоч би один день попрали, містрис Год, ви-б цього не говорили!“

Але він згадав, що мусить грати свою роль і промовив: „Вони страшні люди, оці федеральні агенти.

Двоє з них били мене по голові цієї ночі". Після цього вдав він з себе слабого, нещасного, і містрис Год знов співчувала йому й почала ще сміливіше говорити.

— А все через огидну цю війну, — сказала вона. — Ми вступили в війну, щоб забезпечити всесвітню демократію, а тимчасом віддаємо останню крихту демократії в себе вдома. Кажуть, що ми мусимо бути спокійні, доки вони там убивають один одного, але можуть вони скільки завгодно говорити, їм ніколи не вдасться примусити мене мовчати. Я знаю, що союзники так само варті прокльонів, як і німці, і знаю, що це є війна власників капіталів та банкірів; вони можуть взяти моїх синів і присилувати їх піти в армію, але вони не можуть мобілізувати моїх переконань і взяти їх до своєї армії. Я пацифістка і інтернаціоналістка; я хочу бачити, як робітники повстануть, скинуть капіталістичну владу й покладуть кінець оцьому мерзотному винищуванню людських істот. Я говоритиму це до кінця мого життя.— Містрис Год сиділа, стиснувши свої гарні білі руки, як на молитві, і великий діамантовий перстень на підмизинному пальці лівої руки блищав задирливо. Вираз спокійного дитячого переконання лежав на її обличчі. Вона уявляла собі всіх федеральних агентів, окружних обвинувачів, і капіталістичних суддів, і державних діячів, і генералів, і сержантів всього цивілізованого світу й заперечувала їм.

Далі містрис Год розказала, як була в суді на процесі трьох пацифістських священиків, тиждень чи два тому. Яка це жахлива річ — у християнській країні християн посилають у тюрму за те, що вони пробують повторити слова Христа.

— Я така була обурена, — сказала містрис Год, — що написала листа до судді. Мій чоловік сказав, що мене

можуть притягти за образу суду, за те, що я пишу судді, коли розглядається справа, але я відповіла, що мене цей суд образив більше від усього того, що змогла б я написати. Пождіть-но...

І містрис Год велично підвелася з стільця, підійшла до столу біля стіни й узяла копію листа.

— Я прочитаю вам його,—сказала вона.

І Пітер вислухав маніфест олімпійського більшовизму:

Шановний добродію!

Коли я ввійшла в святилище, я глянула вгору, в баню з розмальованими вікнами, де написано четверо слів: „Мир... Правосуддя... Істина... Закон“—і я почула в собі надію. Передо мною були люди, що не порушили жодних природніх прав, що не мали жодних злочинних намірів, що боролися з насильством усякого роду.

Процес ішов далі. Я знову глянула в чудову баню з розмальованими вікнами і шепотіла про себе ці слова, що звучать так гордо: „Мир... Правосуддя... Істина... Закон...“ Я слухала. Я прислухалася до обвинувачів: Закон в їхніх руках—це був жорстокий твердий гострий ніж, що вперто намацував незахищені місця в зброї його жертв. Я прислухалася до їхньої Істини і це була Брехня. Їхній Мир був жорстока кривава Війна. Їхнє Правосуддя було сіткою, щоб ловити жертви за всяку ціну, за всяку ціну для слави прокурорського сану.

Мені заболіло серце. Я могла тільки поставити собі старе, старе питання: що можемо ми, люди, зробити? Як можемо ми встановити на світі Мир, Правосуддя, Істину й Закон? Чи мусимо ми стати навколішки й просити наших державних слуг стежити, щоб

Правосуддя давалося беззахисним людям, а не було знаряддям для вічного переслідування найблагородніших душ на світі? Ви визнаєте цих людей за винних і винесете їм присуд—замкнути їх за залізні ґрати, а цього не можна робити людській істоті, незалежно від її злочину, якщо не хочете ви зробити з них звірів. Це ваша мета, сер? Здається, так; і я заявляю, що ми мусимо знищити ту систему, що доводить людей до звірячого стану, замість того, щоб допомагати людству й піднести його.

Ваша в ім'я Миру... Правосуддя... Істини... Закону—
Мері Енджеліка Год“.

Ну, що ви поробите з такою жінкою? Пітер міг собі уявити, як здивувався шановний добродій і вся контора окружного обвинувача, і таємна служба Транспортного Тресту, а також і чоловік містрис Год. Пітер сам був здивований,—яка рація була приходити йому сюди та збирати відомості, коли містрис Год уже образила суд листовно й дала всі потрібні відомості федеральному агенту? Вона сказала цьому чоловікові, що вона пожертвувала багато тисяч доларів „Раді Народів“ і має ще пожертвувати. Вона внесла заставу за цілу купу червоних та пацифістів і мала намір взяти на поруки Мак-Корміка та його друзів, як тільки пощастить примусити гнилі капіталістичні суди прийняти за них заставу.

— Я добре знаю Мак-Корміка, він душе хороший хлопець,—сказала вона.—Я не вірю, щоб був він причетний до динамітових бомб більше, ніж я сама.

Весь час Пітер сидів тут, цілком захоплений величністю містрис Год. Пітер був зараз серед богів і забув про боротьбу, про турботу світу; він лежав на шовко-

вих подушках і попивав нектар разом з ясними мешканцями гори Олімпу. Але раптом Пітер згадав про свої обов'язки, наче людина прокинулася зо сну, як задзвонив будильник. Містрис Год була друг Макові. Містрис Год має намір взяти Мака на поруки. Мак—це ж найнебезпечніший з усіх червоних. І Пітер побачив, що мусить негайно чого-небудь добитися від цієї жінки.

§ 64. Раптом сів Пітер серед шовкових подушок і почав розказувати про нові плани „Антипризовної Ліги“, що вона готує інструкції для молоді, щоб відмовлялася йти на призов через свої переконання. Пітер з'ясував мету цих інструкцій, що це порадник молодим людям, як боронити законні та природні свої права. Але, за наказом Мак-Джівні, Пітер мусів вставити в інструкцію кілька таких речень, щоб радили вони молодим людям відмовлятися виконувати військові обов'язки. Якби це було надруковано та поширено, то підвело б кожного члена „Антипризовної Ліги“ під кару від десяти до двадцяти років тюрми. Мак-Джівні попередив Пітера, що тут треба бути дуже обережним, але Пітер знову побачив, що потреби такої не було. Містрис Год дуже охоче радила молодим людям відмовлятися від військової служби. Вона радила це багатьом,—сказала вона,—між іншим і своїм синам, але ті, на нещастя, поділяли кровожадні погляди свого батька.

Надійшов час снідати, і містрис Год спитала, чи може Пітер сидіти за столом, і Пітерова цікавість перемогла всю його обережність. Він хотів бачити, як родина Год буде пити свій нектар з золотих келихів. Він цікавився, чи будуть на сніданку неприхильний чоловік та кровожадні сини. Але не було нікого, крім старої

компаньйонки, і Пітер не побачив жадних золотих келихів. Зате побачив тонкий китайський фарфор, такий хруський, що боязно й доторкнутися до нього, а також побачив багато срібного наряддя, такого важкого, що кожного разу він дивувався, коли брав якесь із них у руки. Так само бачив він страви, приготовані такими дивними й складними способами, так порізані та покриті сосами, що буквально не зміг би назвати жадної речі, яку їв, крім підсмажених грінків.

Увесь час, поки снідав, Пітерові було до того ніяково, що він аж тремтів, але вратувала його формула містрис Джемс,—дивитися, що роблять інші й поводитися так само. Кожного разу, коли приносили нову переміну, Пітер чекав і, коли бачив, що містрис Год брала певну виделку, або певну ложку, він брав те саме, або щось найбільше до того схоже. Всю свою увагу зосередив він на цьому, бо говорити йому не було коли. Містрис Год виливала перекональний потік бунтівничих слів та державної зради, і Пітер тільки слухав та кивав головою. Містрис Год могла зрозуміти так, що рот у його був надто повний, щоб відповідати. Після сніданку вийшли вони на широку веранду, звідки розгортався чудовий вид. Господиня посадила Пітера на м'яку качалку, де лежало багато подушок, а потім простягла свою руку до міста, що обгорнене було густим чорним димом.

— Ось де мої наймані раби працюють, щоб заробити мені дивіденди, — сказала вона. — Вважається, що вони там, як кажуть, „на своєму місці“, а я тут, на „своєму місці“. Якби вони захотіли помінятися місцями, це зветься „революцією“ та „насильством“. Що мене страшенно дивує, — так це те, що робітники сами так мало вдаються до насильства, так мало сами відчува-

ють його. Подивіться на цих людей, що їх катували в тюрмі. Чи зміг-би хтось обвинуватити їх, якби вони вжили насильства? Або якби спробували вони втекти?

І в мить, як кинджал, блиснула в нього думка. А що, якби втягти містрис Год у таку справу—спробувати звільнити з тюрми арештантів.

— Можна було-б допомогти їм втекти, натякнув він.

— Ви так думаете? — спитала містрис Год, і вперше за весь час розмови схвилювалася.

— Це річ можлива, — сказав Пітер. — Ці тюремники, знаєте, зовсім не гребують хабарами. Я мав діло майже з усіма ними, коли сидів у тюрмі, і я гадаю, що міг-би звязатися з одним чи двома з них, яких можна було б купити. Ви-б дозволили мені спробувати це?

— Але я не знаю... почала леді, вагаючись. — Ви, справді, думаете?..

— Ви-ж знаєте, що зовсім безневинно сидять вони в тюрмі,—перебив Пітер.

— О, це ж чиста правда,—сказала містрис Год.

— І якби вони могли звільнитися, не пошкодивши нікому й без боротьби з тюремниками, то з цього-б ніякої шкоди нікому не було...

До цього лише місця дійшов Пітер у своїй тількино вигаданій змові, бо раптом почув позад себе голос:

— Що це означає?—Це був чоловічий голос, такий лютий, що аж тремтів. Пітер скочив з своїх шовкових подушок, обернувся й підвів руку оборонним рухом людини, яку били з самісінького дитинства.

На нього йшов чоловік; можливо, що він не був такий уже надприродньо великий, але таким здався Пітерові. Чисто виголене його обличчя було червоне з люті, брови погрозливо насуپлені зморшкою, а руки стиснені, відразу видно було, для чого.

— Ах, ви маленька смердючко!—прошипів він.—Ах, ви чортова гадючко!

— Джоне!—скрикнула містрис Год владно, але могла вона кричати так само й на грозову хмару, що наближалася. Наслідок був би той самий. Чоловік підскочив до Пітера, але Пітер, що ухилився від не одної сотні ударів на своєму житті, викотився з качалки, скочив на ноги й побіг до східців з веранди. Чоловік кинувся за ним, і коли Пітер добіг до першого східця, чоловікова нога витяглася вперед і влучила Пітерові якраз у штани, аж у саму гузню, і перший східець був єдиний з десяти чи дванадцяти східців з веранди, що його доторкнувся Пітер, летючи вниз. Долетівши до землі, Пітер не зупинився навіть, щоб глянути, бо чув, як хропе містер Год і хропе, здавалося йому, у самих його вухах, і так дременував алеєю, як ще ніколи не доводилося йому бігти. Час від часу містер Год пробував ще раз ударити, але для того мусів трошки зупинятися, і Пітер вигравав якраз стільки, щоб забезпечити себе від того вдару. Нарешті переслідувач відстав, а Пітер проскочив крізь браму й опинився на дорозі.

Глянувши через плече й побачивши, що містер Год був далеко й більше йому не загрожував, Пітер став, повернувся й замахав кулаком, лютий, як пацюк, викрикуючи: „Будьте ви прокляті! Будьте ви прокляті!“

Вихор безсилої злости захопив його. Він кричав лайки та погрози, і серед них вискакували дивні, майже неймовірні, слова: „Так, я червоний, прокляті ваші душі, і лишуся червоним!“

Так, Пітер Гедж, друг закону й порядку, Пітер Гедж, молодший брат багатим, кричав:

— Я червоний, і більше того, ми пустимо вас колись у повітря! Мак і я, ми підкладемо бомбу під вас!

Містер Год повернувся й пішов з призирством назад до своїх власних хатніх неприємностей.

Пітер ішов дорогою, потираючи свої бідолашні штани й зідхаючи. Так, Пітер зрозумів тепер ясно, що відчували червоні. Ось вони, оці багаті паразити, що експлоатують працю робітників, а сами живуть у палацах! А що вони зробили, щоб на це заслужити? Що вони взагалі коли-небудь зробили для бідних людей, крім призирства або вдарів у штани, в саму гузню. Це була згряя хижаків! І раптом перед Пітеровими очима стали події минулої ночі під зовсім новим кутом зору, і він хотів-би, щоб усі молодші члени Торговельної Палати та Асоціації Торговців і Промисловців були отут разом з містером Годом, щоб він міг їх звязати всіх в один вузол і пустити всіх разом до їх чортової матери.

І це не був тимчасовий настрій. Сідниця в Пітерових штанях так боліла, що ледве міг всидіти в трамваї, як їхав додому. Їдучи весь час обмірковував Пітер, як може він покарати містера Года. І пригадав, що містер Год був спільник Нельса Екермена, а Пітер мав зараз шпигуна в домі Нельса Екермена й готував „інсценізацію“. Чи не міг би він розпочати якусь змову з динамітом проти містера Года серед радикалів і, можливо, що йому вдасться знайти спосіб підібрати купку своїх, щоб схопити цього містера Года, звязати, відвезти кудись і там відхвиськати добре бичем, схожим на чорну гадюку.

§ 65. Міркуючи так, Пітер вернувся до Американського Дому, де Мак-Джівні обіцяв побачитися з ним цього вечора. Пітер зайшов у кімнату 427 і, втомлений турботами попереднього вечора, ліг на ліжко й

швидко міцно заснув. Коли ж знову розплющив очі, то не був певен, чи це мара, чи помер він уві сні й опинився в пеклі разом з містером Годом. Хтось трясє його і грубим голосом кричить: „Вставайте!“ Пітер розплющив очі й побачив, що це був Мак-Дживні. Отже, все було гаразд. Цілком природньо, що Мак-Дживні будить його. Але в чім справа? Голос у Мак-Дживні був злющий, обличчя в Мак-Дживні потемніле, розпалене— і це найнеймовірніше,—Мак-Дживні тримав револьвера в руці й направляв його просто в обличчя Пітерові. Це справді не давало Пітерові як слід проснутися, бо він не міг повірити, що вже не спить; і Мак-Дживні важче було добитися якогось толку, бо Пітерові щелепи звисли, і переляканими очима дивився він на револьвера.

— Б-б-б-боже мій! містер Мак-Дживні! Що трапилось?

— Вставайте!—прошипів чоловік з обличчям пацюка, вилаявся поганою лайкою, схопив Пітера за барки і майже силою поставив його на ноги, тримаючи дуло револьвера проти Пітерового обличчя. І бідний Пітер, намагаючись зібрати думки, в розпачі передумав з півдесятка неймовірних здогадок, одну по одній. Може Мак-Дживні чув, як він лаяв містера Года й заявляв, що він червоний? Може червоні щось підстроїли проти Пітера? Може Мак-Дживні просто сказився, і Пітер був у кімнаті з божевільним, що мав у руках револьвер?

— Де ви діли ті гроші, що дав я вам недавно?—спитав Мак-Дживні й знову поганою лайкою вилаявся. Раптом Пітер вищирився, хоч який був переляканий, але за свої гроші тримався цупко.

— Я-я по-потратив їх, містере Мак-Дживні.

— Брешете!

— Н-н-ні.

— Кажіть мені, куди ви діли гроші,—твердив Мак-Джівні і обличчя його аж перекривилося з злости та навіть і дуло револьвера, здавалося, тремтіло з злости. Пітер своє твердив, що він потратив усе, до останнього цента.

— Примусьте його виплюнути це, Хеммете, — сказав Мак-Джівні, і Пітер зрозумів, що в кімнаті ще є один чоловік. Його очі так зачарувало дуло револьвера, що до цього часу навіть не подивився навкруги.

Хеммет, хлопець здоровий, — підступив до Пітера, вхопив його руку, загнув її Пітерові на спину й підняв угору. Коли Пітер почав кричати, Хеммет другою рукою затулив йому рота, і Пітер зрозумів, що все пропало. За таку ціну він не міг утримати грошей. Коли містер Джівні спитав його:

— Ви мені скажете, де вони? — Пітер кивнув головою і спробував відповісти носом. Хеммет зняв руку з його рота.

— Де вони?

І Пітер відповів: — У правому черевіку.

Хеммет розв'язав черевики, зняв його, витяг стельку, а під нею була маленька пачка, загорнена в тонкий папір і там лежала тисяча доларів, що дав Пітерові Мак-Джівні, а також триста доларів, що Пітер заховав собі з подарунку Нельса Екермена та двісті доларів, що відклав з платні. Хеммет перелічив гроші, і Мак-Джівні засунув їх собі в кешеню, після того наказав Пітерові знову надягти черевики. Пітер скорився й надяг черевики тремтячими руками, весь час не спускаючи очей то з револьвера, то з обличчя пацюка.

— Що... о трапилося, містере Мак-Джівні?

— Довідаєтеся в свій час,—відповів той.—Зараз ідіть униз і пам'ятайте, що я тримаю револьвера, а в ньому

вісім куль, і, коли ви поворухнете пальцем, я всі їх зажену вам у спину.

Пітер, Мак-Джівні і Хеммет увійшли в ліфт готелю, вийшли з дверей і сіли в автомобіль. Хеммет правив, Пітер сидів ззаду з Мак-Джівні, що тримав револьвера в кешені, палець на собачці і дуло ввесь час на Пітера. І Пітер негайно виконував усі накази й перестав розпитувати, бо побачив, що відповіді не буде.

А тим часом своїм переляканим розумом намагався він відгадати загадку. Найкраща розгадка була така: Геффі вирішив повірити тому, що говорив Джо Енджел, а не тому, що говорив він, Пітер. Але тоді нащо вся оця сцена з револьвером, вся оця кінематографічна буча? Пітер упав у розпач і зробив правильно, бо те, що трапилось, перевищувало розумові сили Пітерового, або чийогось і іншого мозку.

§ 66. Прибули до контори таємної служби Транспортного Тресту, в те місце, куди до цього часу входить Пітерові не дозволялося. Це було на чотирнадцятому поверсі будинку Комерційного Тресту; на дверях була табличка: „Земельне Товариство Американського Міста. Заходьте“. Коли ви заходили, то бачили справжнє бюро земельних ділянок і, тільки пройшовши багато дверей, ви потрапляли в таємні кімнати, де Геффі з своїм штабом керував шпигунською роботою великих ділових людей Міста. Пітера вштовхнули в одну з цих кімнат, і... там стояв Геффі. Геффі, побачивши Пітера, кинувся на нього, розмахуючи кулаками.

— Смердюче цуценя, — скрикнув він. — Маленький пес нещасний! Паскудний похабливий пес! — й додав ще кілька дуже виразних фраз із того ж таки словника псярні.

Коліна в Пітера підгиналися, зуби клацали; він стежив за кожним рухом лютих пальців Геффі й за кожною гримасою на злому обличчі Геффі. Пітер зовсім налагодився був терпіти як-найжахливіші муки, які тільки коли пробував, але поволі зрозумів, що його не збираються катувати, що кінчиться все тільки лайкою та лютуванням, і ніякими словами не можна описати тієї хвили полегшення, що наринала на його душу. За все його життя, життя вуличного пацюка, до Пітера прикладали образливих прикладок більше, ніж Геффі міг придумати за ближчий місяць. Якщо Геффі збирається ходити по кімнаті та розмахувати своїм кулаком під Пітеровим носом кожного разу, як іде повз нього, та порівнювати його з усіма видами свинячих тварин, то Пітер може стояти цілісіньку ніч, не промовляти ані слова.

Пітер не пробував вже й угадувати, що трапилося, бо побачив, що це тільки дратує Геффі і той ще більше лютує. Геффі не хотів балакати з Пітером, не хотів слухати, як виє розчавлене це цуценя. Все, чого хотів він,—це виказувати свою злість і примусити Пітера слухати мовчки, почувавши себе за ніщо, і Пітер так і робив. Але ж, звичайно, голова Пітерова працювала на всі способи і він намагався піймати хоч якийсь натяк, щоб зрозуміти, що могла означати вся оця чортівня. Одно було цілком ясно: лихо,—однаково яке,—скоїлося; гру він програв; лишилося тільки його погребти. Вони взяли з Пітера гроші за цей погреб, і це було все, що хотіли вони від нього дістати.

Поволі з'явилися натяки інші.

— Так ви надумали зробити своє власне діло?—гарчав Геффі, і його кулак, під самим Пітеровим носом, двигнув так, що трохи не зламав йому шиї.

— Ага, — подумав Пітер, — Нельс Екермен видав мене.

— Ви думали, що можете збити собі капітал і потім відпочивати вже ціле життя?

— Так, так воно й було! Але чого міг наговорити Нельс Екермен такого, що було б дуже вже погане?

— Ви надумали мати власних шпигунів, відчинити власне бюро й може викинути мене геть?

— Боже мій!—подумав Пітер.—Хто міг про це йому сказати?

Раптом Геффі став проти нього.—Ви це думали?—вдруге спитав і, здавалося, справді чекав на відповідь. Пітер ледве вимовив:

— Н-ні, сер!—Але, очевидно, відповідь не була потрібна, бо Геффі вхопив Пітера за ніс і сіпонував так, що аж сльози покотилися з очей.

— А що ж тоді?—Вразлива посмішка з'явилася на обличчі в головного шпигуна і він зареготав просто в лице Пітерові призорливим реготом.—Я певен, ви вірили, що вона справді любить вас. Так? Ви думали, що вона справді любить вас?—І Мак-Дживні, Хеммет і Геффі зареготали разом, і Пітерові здалося, що регочуть діаволи аж на самому дні в пеклі. Ці слова зрушили кожен колону в Пітеровому повітряному замкові і розсипалися на порох. Геффі все знає про Неллі!

В автомобілі, ідучи до бюро Геффі, Пітер згадував наказ Неллі. „Тримайтеся, Пітере! Тримайтеся!“ Він і мав намір триматися, хоч би що там було. Але зараз побачив, що все пропало. Як міг він триматися, коли вони знали все про Неллі і коли Неллі сама не витримала?

Геффі побачив ці думки на Пітеровому обличчі і його регіт знову перейшов на гарчання.

— Отже, ви хочете розказати мені всю правду? Так? Ну, вийшло так, що немає вже чого розказувати.

Він повернувся й почав ходити по кімнаті. Тиснення гніву всередині в ньому було таке високе, що потрібен був довгий час, щоб зменшити його. Нарешті, головний шпигун сів біля столу, витяг шухляду і вийняв звідти папірця.

— Я бачу, що ви сидите й силкуєтеся вигадати якусь нову брехню,—сказав він. Пітер і не спробував заперечувати, бо кожне заперечення спричиняло лише новий напад гніву.

— Добре,—сказав Геффі,—я прочитаю вам оце, і тоді побачите, який ви безлобий дурень.

І Геффі почав читати листа, і, перше, ніж почув першу цілу фразу, Пітер уже знав, що це був лист від Неллі, і знав, що його замок був зруйнований доченту на завжди. Саргон зруйнував Ніневію не остачніше!..

„Дорогий містере Геффі“,—читав той у листі. „Мені дуже жалько, що я обдурила вас, але п'ятдесят тисяч доларів це великі гроші, а ми втомилися від роботи і потребуємо відпочинку. Инакше кажучи, Тед Крозерс якраз оце зламав неспалиму шахву в будинкові Нельса Екермена, і ми дістали кілька паперів „Позики Волі“ та кілька коштовних речей, що, на нашу думку, коштують п'ятдесят тисяч доларів, а ви знаєте, що Тед добрий знавець на такі речі. Тепер, звичайно, вам стане відомо, що я працювала в домі Нельса Екермена і ви поженетеся ловити мене; отже, можу сказати вам зараз же, що нічого не виграєте, як піймаєте нас, бо ми довідалися про всі таємниці, про підспідок Губерівської провокації та про все інше, що ваше бюро робило в Американському Місті за останній рік. Ви можете спитати

Пітера Геджа, і той вам розкаже. Це Пітер і я влаштували оцю змову з динамітом, але ви не повинні обвинувачувати Пітера, бо він робив тільки те, що я говорила йому робити. У нього не досить розуму, щоб бути справді небезпечним; з нього буде для вас зовсім добрий агент, коли гарно з ним будете поводитися та тримати далеко від жінок. Ви можете це зробити досить легко, коли не дозволите йому мати гроші, бо, звичайно, він не може взяти своїм виглядом, а жінки ніколи не захтять мати з ним діло, коли не будете платити йому стільки, як тепер.

Пітер розкаже також і про те, як ми підстроїли справу з динамітом і, звичайно, вам зовсім не треба, щоб про це довідалися червоні. Ви можете бути певні, що коли мене з Тедом буде спіймано, ми знайдемо спосіб довести до відома червоних все про цю справу. Коли не будете робити галасу, то ми ніколи не скажемо ані слова і ви матимете надзвичайно гарну змову з динамітом з усіма доказами, які вам потрібні, щоб усунути червоних геть. Ви можете вважати, що обійдеться це вам п'ятдесят тисяч доларів. Це ж дешево, бо Нельс Екермен платив багато більше за вашу роботу, а вам ніколи не вдавалося примудрити хоч на половину таку велику справу, як ця. Я знаю, що ви сказетесь, коли прочитаєте цього листа, але обміркуйте його і не хвилюйтеся. Я посилаю цього листа з посланцем і ви можете затримати Нельса Екермена зараз же, щоб нічого він не сказав поліції, бо ви знаєте, як робиться такі діла, — досить цим цуценятам щось знайти, і воно попадає й до червоних і до газет, це буде відомо вже всьому Містові й наробить багато шкоди вашій „інсценізації“. А ви знаєте, що після того, як били цих червоних, а Шоуна Греді повісили, вам зовсім не потрі-

бен будь-який галас про те, що цей динаміт підкинули власні ваші люди. Тед і я стоятимемо осторонь, певний час не будемо продавати коштовних цих речей, і все буде гаразд.

З пошаною ваша Едіт.

Р. С. Справді таки Пітер не винен, що його тягне до жінок, і працював би він для вас цілком добре, якби не моя гарна врода“.

§ 67. Так ось що! Пітер, слухавши цього листа, зрозумів, що більше нічого йому вже говорити. Він і сказав так. Його власна вага стала раптом чимсь більшим, ніж міг він утримати; побачивши біля себе стілець, сів на нього й сидів принизений, нещасний, блукаючи очима від Геффі до Мак-Джівні, від Мак-Джівні до Хеммета і знову до Геффі.

З головного шпигуна, хоч який він лютий, була людина практична; він не міг би керувати надзвичайно важливою таємною справою в Транспортному Тресті, якби не був такий. Отже негайно взявся до роботи. Пітер буде такий добрий і розкаже йому абсолютно все про цю змову з динамітом; як саме вони перевели її і хто саме про неї знав. І Пітер, також людина практична, знав, що не було рації щось ховати. Він розказав історію з початку й до кінця й надто намагався пояснити, що він і Неллі одні знали таємницю, окрім того, що безперечно Неллі розказала про це своєму коханцеві, Тедові Крозерсу. Можливо, що Крозерс дістав динаміту. З дальшої розмови Пітер з'ясував, що цей хлопець з обличчям бульдога був один з дуже відомих у країні грабіжників на неспалимі каси й безперечно був справжнім мозком у цій змові. Він напутив на це Неллі й керував кожним її кроком, Раптом

Пітер згадав усі поцілунки, що Неллі дала йому в парку, і відчув, як з сорому почервонів він. Так, цілком ясно, що він був йолоп, коли справа торкалася жінки. Пітер почав благати за себе. І справді, він не винен, бо Неллі керувала ним. В Храмі Джімджамбо, коли він був тільки хлопчиком, він страшенно закохався в неї. Вона була не тільки гарна, але й була „шикарна“; вона була найшикарніша жінка, яку він тільки знав. Мак-Джівні сказав, що вона вже тоді гралася з Пітером, вона вже тоді була на службі у Геффі, збираючи відомості, щоб посадити Паштієна й Каландру в тюрму та знищити культ елевтерійського екзотицизму. Вона перевела багато таких справ для таємної служби Транспортного Тресту ще тоді, як Пітер мандрував з Періклом Пріамом, продаючи патентовані ліки. Геффі використовував Неллі, щоб спокушати відомих робітничих лідерів Американського Міста; вона водила їх у кімнати готелю й таким способом переломила хребет найбільшому робітничому страйкові, що тільки був колись в історії міста.

Пітер раптом відчув, що має добру зачіпку. Звичайно, така жінка—це було надто вже багато для нього. Це була власна помилка Геффі, що він наймав отаких жінок і лишав їх без догляду. На Пітера раптом нашло надхнення.—Неллі, очевидно, довідалася, що він, Пітер, приходив в готель де-Сото, щоб зустрітися з молодим Лекменом, і вона могла прийти туди навмисне, щоб піймати його. Коли Мак-Джівні ствердив, що це була річ можлива, Пітер зрозумів, що він має зачіпку, й почав красномовно це обстоювати. Він був дурень, звичайно, всесвітній дурень і він не може сказати за себе жодного слова, але це йому добра наука і вивчив її він теж добре. Жодних жінок, жодного вищого товариства! І коли б містер Геффі дав йому ще якусь

можливість... Геффі звичайно, пирскнув на нього. Така дірява голова, як Пітер Гедж, не потрібна йому й за десять миль від його бюро. Але Пітер благав його, просився. Він справді добре знає червоних, і де зможе містер Геффі знайти когось іншого, щоб знав їх так добре? Всі червоні вірили йому; він був справжній мученик,—подивіться на пластири по всьому йому. І він тільки-но достав нові червоні лаври собі на голову, він бачився з містрис Год і дістав удар у сідницю своїх штанів від містера Года і, звичайно, розкаже цю історію і, можливо, що він затягне кількох червоних у змову проти містера Года. Так чи так, вони мають чудесну справу проти Мак-Корміка й проти решти з спілки робітників-інтернаціоналістів. І тепер, коли справа зайшла так далеко, звичайно, не можна вже йти назад. Все, що треба зробити зараз, це з'ясувати містерові Екерменові.

Пітер зрозумів, що це слово було нещасливе. Геффі знову скочив, знову почав ходити по кімнаті, взиваючи Пітера всіма іменами з обори. І, між іншим, дав зрозуміти, що він бачився вже з містером Екерменом і що містер Екермен зовсім не був у настрої прийняти благодушно відомості про те, що бюро Таємної Служби, якому він платить і яке його ніби боронило, було засобом до того, щоб в його дім привести високого рангу злочинців, що поламали його касу й утекли з коштовними речами на п'ятдесят тисяч доларів, як вони казали, і на вісімдесят п'ять тисяч доларів, як сказав містер Екермен. Пітерові було сказано, що він може дякувати своїй щасливій зірці, що Геффі не вкинув його в діру до кінця життя або не посадив його в тюрму й не пошматував його на дюйми. Все, що він мусять робити, це як-найдалі бути від бюро Геффі й піти

під три чорти найкоротшою дорогою, яку зможе тільки знайти.

— Ідіть, — сказав Геффі. — Я хочу сказати: Геть звідси!

Пітер скочив і непевними ногами пішов до дверей. Він міркував собі: „Налякати їх? Сказати їм, що я піду до червоних і розкажу все, що знаю? Ні, краще цього не робити; найменший натяк на це і Геффі кине його в діру. Але в такому разі, як міг Геффі визнати за можливе вигнати його й не боятися, що Пітер розкаже? Ясно, що Геффі мусить подумати, що зо зла або з розпуки Пітер може розказати правду одному з тих червоних, і тоді все пропало. Ні, звичайно, Геффі цього побоїться“. І Пітер дуже тихо пішов до дверей, нехотя відчинив їх, постояв на дверях, наче був надто слабкий, щоб стояти прямо, чекав, чекав...

Справді, Геффі заговорив:

— Ідіть назад, дурню! — Пітер обернувся й пішов до головного шпигуна, простягнувши руки з покорюю. Якби було це на сході, то він упав би навколішки і тричі б умочив своє чоло в порох.

— Прошу, прошу, містере Геффі! — хлипав він, — дайте мені ще одну можливість.

— Коли візьму вас знову на роботу, — загарчав Геффі, — будете ви робити тільки те, що я скажу вам, а не те, що сами вигадаете?

— Так, так, містере Геффі!

— Ви не будете робити інших „інсценізацій“, крім моїх?

— Так, так, містере Геффі!

— Тоді гаразд, я дам вам ще одну можливість. Але, клянуся богом, коли я дізнаюся, що ви кивнули якійсь дівчині, я вирву вам зуби!

Пітерове серце легше забилося.

— О, дякую вам, дякую вам, містере Геффі!

— Я буду платити вам двадцять доларів на тиждень і нічого більше,—сказав Геффі.—Ви варті більше, але я не можу давати вам багато грошей,—можете згоджуватись чи не згоджуватися.

— Цього буде цілком досить, містере Геффі!—сказав Пітер.

§ 68. Так, прийшов кінець Пітеровому життю у вищому товаристві. Більше не жив він у цих небесних колах гори Олімпу. Він ніколи знову не побачить ані китайця—шафаря містера Екермена, ані французенки—покоївки містрис Год. Йому не всміхатимуться вже двісті двадцять чотири янголи з стелі готеля де-Сото. Пітер їв свою їжу зараз, сидячи на стільці біля прилавку в харчевні. Він справді став уже нещасним пролетарем, „Джиммі Хіггінсом“ білих. Він кинув свої чудові думки про капітал й узявся до тяжкої щоденної роботи: знайомився з агітаторами, заходив до них додому, спостерігав їхню діяльність, добував зразки тієї літератури, що вони поширювали, викрадав їхні листи та книжки з адресами або записні книжки й приносив усе це в кімнату 427 в Американському Домі.

Зараз були гарячі часи. Не зважаючи на бичування, лінчування та ув'язнення,—а можливо, що якраз через те,—радикальний рух побільшувався. Спілка робітників-інтернаціоналістів таємно переорганізувалася й збирала фонд оборони для своїх ув'язнених. Також і соціялісти всіх відтінків червоного й рожевого працювали, а робітники невпинно агітували за Губерову справу. І тепер якраз вони подвоїли свою активність, бо містрис Губер була під судом і їй загрожувала смертна кара.

У Росії юрба анархістів зробила демонстрацію перед Американським посольством за погане поводження з людиною, яку вони звали: „Губа“.

В усякому разі, в такому вигляді відомості ці дійшли кабелем і виявилось, що газетні агенства в країні так добре затаювали до цього часу Губерову справу, що видавці Нью-Йоркських газет справді нічого не знали й надрукували ім'я так, як дійшло воно до них: „Губа“, а це, звичайно, дало радикалам чудесну можливість висміяти їх і говорити, як уважно ставляться газети до робітників.

Очевидно, крайні червоні досягли всього, чого хотіли, в Росії. Пізно в-осени, вони скинули уряд і взяли владу над країною й замирилися з німцями. Це поставило союзників в жахливе становище й завело до повсюдного вжитку нове слово, страшне слово „більшовик“. Після цього, коли хтось пропонував муніципалізувати вагони-холодильники, все, що ви повинні були зробити, це назвати його „більшовиком“, і йому кінець.

А проте, крайні відповіли на цю кампанію ненависти тим, що прийняли цю назву й носили її, як почесну ознаку. Місцеві соціялісти в Американському Місті ухвалили серед бурі оплесків резолюцію називатися „місцевими більшовиками“, а „ліве крило“ тимчасово повело свою власну лінію. За лідера в цього крила був чоловік на ім'я Герберт Ештон, редактор „Горна“, партійної газети в Американському Місті. Редактор, — худий, блідий, виснажений, очевидно, прожив усе своє життя, вивчаючи інтриги міжнароднього капіталу, і ніхто не чув жодного такого аргументу, щоб Ештон не мав на нього готової відповіді. Війну вважав він за боротьбу між старим усталеним комерціалізмом Великобританії, — її уряд він називав „велетенською

торговельною корпорацією*,—та новим агресивним комерціалізмом Німеччини, що тільки-но ставав на ноги.

Ештон брав формули прихильників війни й поведився з ними так, як собака з пацюком. Отже це була війна за демократію! Паризькі банкіри останніх двадцять років давали допомогу російським царям, що заслали сто тисяч людей на Сибір, щоб забезпечити світ від демократії. Британська імперія теж вступила у війну за демократію, спочатку в Ірландії, пізніше в Індії та в Єгипті, а потім в Уайчепельських дірах!—Ні, — казав Ештон, — робітників такими дурницями не обдуриш!— Уол-Стрит позичив кілька мільярдів доларів союзним банкірам, а тепер американський нарід закликають проливати кров, щоб забезпечити ці позики!

Пітер твердив Мак-Джівні, що треба покласти кінець такій агітації, і врешті, чоловік з обличчям пацюка сказав йому, що час настав. Незабаром мав відбутися великий масовий мітинг на пошану більшовицької революції, і Мак-Джівні попередив Пітера, щоб той тримався осторонь на цьому мітингові, бо, можливо, буде бійка. Пітер зняв свою червону розетку й значок, на якому дві руки стискували одна одну, пішов на галерею й загубився в юрбі. Він бачив багато шпиків серед присутніх, а також бачив голову поліції й голову міського охоронного бюро. Коли Герберт Ештон був на половині своєї промови, начальник поліції підійшов до трибуни й оголосив його заарештованим. Два десятки полісменів стали поміж заарештованим та ревучим натовпом.

Всього заарештували сімох, а другого ранку, коли побачили, як захопилися їхньою роботою газети, вирішили піти далі. З десяток людей Геффі та з десяток з бюро окружного обвинувача вдерлися в контору газети Ештона

„Горно“, поскидали службовців зо сходів або повикидали їх через вікна, порозбивали друкарські машинки та друкарські станки, позабирали списки передплатників і спалили одну чи дві тонни „літератури“ на задвірку. Так само вдерлися вони в штаб-квартиру „Місцевих більшовиків“, заарештували сімох членів Виконавчого Комітету, і суддя призначив застава за кожного з них по двадцять тисяч доларів. Кожного дня, цілий тиждень, або й два, „Таймс“, що виходила в Американському Місті, посилала посланця до бюро Геффі, і Геффі давав їй масу матеріялу, що готував його Пітер. Матеріял той доводив, що програма соціалістів є тільки лише терор та вбивство.

Майже кожного дня Пітер робив тепер якусь подібну послугу своїй країні. Він викрив, що спілка робітників-інтернаціоналістів переховувала друкарський станок, на якому друкували свої обіжники та листівки. Сюди теж наскочили, сконфіскували станок та ще з десятка агітаторів забрали в тюрму. Ці люди оголосили голодування й пробували довести себе голодом до смерті, протестуючи проти того, що їх били. І кілька гістєричних жінок зійшлися в Едди Рут, склали обіжника протесту, а Пітер узяв на себе розіслати цей обіжник. Всі примірники його на пошті сконфісковано; отже, ще одна змова провалилася. У Геффі було тепер багато своїх людей на пошті, і вони таємно перевіряли листування агітаторів. Час від часу виходив наказ, що забороняв приставляти листування тим, чиї ідеї не визнавалося за здорові.

Пошта відібрала другорядні поштові привілеї від „Горна“, а потім зовсім заборонила пересилати газету. Два „товариші“ з автомобілями взяли на себе приставляти газети до ближчих міст. Пітера послали познайо-

митися з цими товаришами, і яось увечері, дехто з людей Геффі зайшли в гараж й поладнали одну з машин так, що її правило відмовилося працювати і шофер трохи не скрутив собі в'язи. Провалилася ще одна змова.

§ 69. Пітер почував себе тепер справді щасливим, бо начальство скрізь прокинулося і, коли приносив він нові відомості, почував задоволення, бо бачив, що начальство їх використовує. Про людське око, робили все федеральні агенти або бюро окружного слідчого, чи міська поліція та шпигуни, але Пітер знав, що тільки він та інші агенти Геффі працюють, смикаючи за ниточки поза сценою. У Геффі були гроші, він працював для тих людей, що справді чогось варті були в Американському Місті. Геффі був справжній начальник. І по всій країні було теж само. Червоних ловили таємні агенти Торговельних Палат та Асоціації Торговців і Промисловців, „Ліги Поступу Америки“ та інших таких організацій.

Скрізь вели вони свою лінію, бо країна воювала, військовий захват палав, як степова пожежа, по всій країні, і досить було назвати людину прихильником німців або більшовиком та показати при цьому досить обурення, щоб зібрати юрбу, піти до будинку тієї людини, побити її нагаями або вимазати дьогтем та викачати її в пір'ї або й лінчувати. Цілі роки великі ділові люди ненавиділи агітаторів і тепер прийшов їхній час, і в кожному місті, в кожній крамниці, на кожному млині або на копальні вони мали якогось Пітера Геджа, „Джіммі Хіггінса“ білого, що шпигував та полював на „Джіммі Хіггінса“ червоного. Скрізь були свої Геффі та Мак-Джівні, що керували цією роботою,

були також здорові озброєні люди з гвинтівками за спиною та з значками депутатських шерифів під піджаками, що давали їм необмежені права захищати країну від зрадників. Три чи чотири мільйони людей училися по таборах і кожного тижня великими партіями відпливали із східних портів „туди“. Мільярди доларів витрачувало на військове знаряддя та провіант і весь галас та патріотична лихоманка країни теж туди йшли. Пітер ще більше читав промов та передовиць і ходив гордовитий, завдоволений, знаючи, що і він мав свою частку у великих подіях. Коли він читав, що найбільші промисловці та фінансісти продавали свої послуги урядові за один долар на рік,—як міг він скаржитися одержуючи двадцять доларів що-тижня? Коли хтось з червоних на своїх мітингах чи в своїй літературі оголошував, що ці промисловці та фінансісти стоять на чолі тих підприємств, що постачають урядові потрібне йому за неймовірну ціну й мають з цього втридцять разів більше зиски, ніж мали до війни,—Пітер знав, що чує він надзвичайно небезпечного більшовика. Він сповіщав про ім'я цієї людини Мак-Джівні, Мак-Джівні смикав свої таємні ниточки і людина раптом опинялася без роботи, а іноді її переслідував департамент здоров'я в Американському Місті за те, що виставила вона помийницю, не накривши.

Після настирливої агітації радикалам удалося переконати суддю випустити Мак-Корміка та інших змовників під заставу по п'ятдесят тисяч доларів за кожного. Це дуже обурювало Пітера: цілком зрозуміло, що коли ви садовили червоного в тюрму, ви робили з нього мученика для решти червоних, ви робили його відомим усій партії, а коли ви його випускали, його балачки та агітація вдесять разів більше впли-

вала, ніж раніше. Або треба держати агітатора в тюрмі й не випускати, або зовсім не треба його садовити туди. Але судді цього не розуміли. Їхні голови повні були полови всяких законів, і вони дозволили Девіду Ендр'юсові та іншим червоним адвокатам водити себе за ніс. Герберта Ештона та його соціалістичну юрбу теж випустили під заставу, і „Горно“ виходила й одверто продавали її по газетних кіосках. І хоч газета ця й не насмілювалася вже виступати проти війни, але друкувала всі прикрі речі, які тільки могла здобути, про „Велетенську Торговельну Корпорацію“ що означала Британський уряд, а також і про „Французьких банкірів“ та „Італійських імперіялістів“. Газета ця боролася за демократію для Ірландії, Єгипту та Індії й безсоромно захищала більшовиків, цих прихильників Німеччини, змовників, націоналізаторів жінок.

І Пітер розпочав збирати нові відомості проти редакції „Горна“ та проти спілки робітників-інтернаціоналістів. Він прочитав приємні новини про те, що уряд заарештував сотні з дві лідерів спілки робітників-інтернаціоналістів по всій країні, а також національних лідерів соціалістичної партії, і мав судити усіх за змову. Розпочався процес Мак-Корміка, Гендерсона, Геза та інших. Одного ранку Пітер заглянув у „Таймс“ й на першій сторінці прочитав такі речі, що аж ахнув. Джо Енджел, один з керівників змови з динамітом, визнав правдивість державного обвинувачення. Він розповів окружному обвинувачеві тільки про те, яку участь він сам брав у замахові висадити в повітря будинок Нельса Екермена, але розказав усе про інших, як саме добули та наготували вони динаміту, а також імена визначних громадян у місті, яким загрожувало те саме, що й Нельсу Екермену. Пітер читав і перечитував до

нестями, здивований, а як зрозумів усю історію, упав на ліжко й почав реготати. Хай його чорт візьме! Це вже занадто! Пітер придумав інсценізацію для агента Геффі, і звичайно Геффі не міг посадити цю людину в тюрму, й тому примусив її визнати себе винною, і випустив її начеб-то в нагороду за те, що виказала інших.

Списки справ у суді рябіли тепер шпигунами. Священики-пацифісти, що пробували говорити проповіді, лідери робітників, що намагалися викликати страйки, члени „Антипризовної Ліги“ та її учні-дезертири, саботажники, анархісти, комуністи й квакери, робітники-інтернаціоналісти, соціялісти й „реселіти“. Процесів було багато й відбувалися вони безперестанку, і мало не в кожному Пітер брав участь. Пітерові наказували здобути ті або ті відомості, або вислідити якогось присяжного, або підготувати якусь маленьку справу проти свідка оборони. Пітер був звязаний з долею кожного процесу, і кожен винувальний присуд було його особисте свято. Винувальні присуди бували завжди і Пітер знову почав пухнути з патріотичної лихоманки, про Неллі Дулін та Теда Крозерса уже й не згадував. А коли Мака та його товаришів-динамітників засудили на двадцять років кожного, Пітер почувив, що спокутував усі свої гріхи, й дозволив собі обережно сказати Мак-Джівні, що дорожнеча весь час зростає і що він додержав свого слова, не кивнув жодній жінці цілих шість місяців. Мак-Джівні сказав:

— Гаразд,—йому збільшать платню до тридцяти доларів на тиждень.

§ 70. Звичайно те, що сказав Пітер Мак-Джівні не зовсім була правда; кивав він багатьом жінкам, та, нещастя його, жодна йому не відповіла. Спочатку він

дуже вже залицявся до Міріам Янкович, вона бо була дівчина весела й гарненька. Але Міріам очевидно думала про Мак-Корміка тільки, що сидів у тюрмі, а крім того, після пригоди з Бобом Огденом, Міріам мусіла лягти в лікарню, і Пітерові, звичайно, відпала охота бавитися з хворою. Він силкувався подобатися іншим серед червоних дівчат, і, здавалося, що й подобався. Вони поводитися з ним, як з добрим товаришем, але якось так виходило, що жодна з них не належала до прихильниць Мак-Джівневої теорії про „вільне кохання“. Тоді Пітер вирішив, що мусить знайти собі дівчину таку, щоб не належала вона до червоних. Тоді він міг би іноді відпочинути, трошки розважитися. У червоних одна лише була розвага,—зібратися в кімнату всім разом і співати „Інтернаціонал“ або „Червоний прапор“, тихенько, щоб поліція не почула. В суботу після обід Пітер пішов до крамниці готового одягу, що належала соціялістові, й купив собі нового капелюха й нове вбрання набір. Потім вийшов на вулицю й побачив маленьку гарненьку дівчину, що йшла в кіно. Пітер пішов за нею, познайомилися й повечеряли разом. Вона належала до тих, що Пітер називав „шикарними“, а з балачок виявилось, що вона працює за манікюршу. Її погляди на втіхи життя відповідали Пітеровим.

Пітер витратив усі гроші, що мав цього суботнього вечора, і вирішив, що коли пощастить йому розвідати щось нове про червоних за цей тиждень, то вимагатиме від Мак-Джівні сорок доларів.

На другий день був великдень і Пітер зустрів свою манікюршу, як умовилися, і пішли гуляти по Парк-Евеню, по аристократичній вулиці Американського Міста, де відбувалася „Великодня парада“ з приводу

війни, багато будинків прикрасилися прапорами, багато чоловіків було у військовій формі, і всі проповіді торкалися військових тем. Христос, здавалося, знову воскрес, щоб забезпечити світові демократію та встановити самовизначення всіх народів. Пітер з міс Фрізбі, обоє одягнені в своє краще вбрання, дивилися на юрбу у „Великодній параді“, і міс Фрізбі вивчала вбрання та поведження леді, ловила уривки їхніх розмов і передавала їх пошепки Пітерові. Пітер почував, що знову він на горі Олімпі.

Вони зайшли до однієї з шикарних церков на Парк-Евеню. Церква „Божественної Ласки“ була справді аристократична церква з свічками, з ладаном, хоча ледве чи могли б ви почути пахощі ладану через пахощі великодніх лілій та леді. Пітера з його подругою провели до вкритої шкурою лавки, і вони вислухали його преподобіе де-Уїллаубі Стоттербріджа, славнозвісного духовного промовця, що говорив одну з тих патріотичних промов, які цитувала „Таймс“ майже кожного понеділка вранці. Його преподобіе де-Уїллаубі Стоттербрідж цитував тексти старого завіту про винищення ворогів божих і славив перемогу американських армій та непереможну силу американської зброї. Він нападав на більшовиків та на всіх інших зрадників і закликав негайно їх розгромити. Він не згадував про те, що по суті промовляє до тієї юрби, що побила нагаями членів Спілки Робітників-Інтернаціоналістів, що потрощила друкарські станки та машинки соціялістів, але цілком було ясно, що це якраз і було йому бажане, і Пітерові груди розбухали, такий він був щасливий, гордий. Звичайно, приємно людині почувати, що служить вона своїй країні й високо тримає старий її прапор, але ще приємніше, що її прийнято на службу до самого все-

могутнього, що небеса й усі їхні духи стоять на її боці, і що все, що вона зробить, має санкцію від поставленого божественним чином представника всемогутнього, що промовляє в святій церкві всемогутнього серед вікон з розмальованими шибками, серед ясного полум'я свічок, серед надхненного аромату ладану та великодніх лілій, резеди і лаванди від хусточок до носу чудово одягнених манерних леді з гори Олімпу. Правда, була це мітологія плутана, а Пітерове виховання за молодих років було занехаяне і не можна було обвинувачувати його за те, що він сприймав великих людей землі так, як їх бачив, і вірив у те, чого вони його навчили.

Хор, одягнений в біле, пішов, музика „Вперед, христові воїни“ стихла, і Пітер із своєю леді вийшли з церкви „Божественної Ласки“ й знову пішли гуляти по вулицях. Коли їхні ніздри досить наситилися солодкими пахощами та снобізмом, вони повернули до Парку, де можна було знайти місце, досить затишне для молодих парочок, зацікавлених одне в одному. Але, на нещастя, доля, немилостива до Пітера в його любовних пригодах, наготувала йому цього ранку надто вже жорстокий удар. Біля входу в Парк Пітер зустрів не кого іншого, як товариша Шніцельмана, товстого маленького різника, що належав до „Місцевих більшовиків“ в Американському Місті. Пітер став дивитися в другий бік і хотів як-найшвидше пройти, але товаришеві Шніцельману це не подобалося. Він підбіг до Пітера з простягнутою гладкою рукою, з веселою усмішкою на рожевому тевтонському обличчі.—Ах, товарищу Гедже,—скрикнув він.—Як ся маєте? Доброго вам ранку!

— Дуже добре, дякую,—сказав Пітер байдужно й спробував утекти.

Але товариш Шніцельман схопив його за руку.

— О! Ви бачили цю Великодню параду? — спитав він.—Що ви думаєте, га? Якби ви змогли зібрати всіх найманих рабів та показати їм цю параду, то дуже швидко зробили б з них більшовиків. Правда, товаришу Гедже?

— Так, я думаю,—сказав Пітер ще байдужніше.

— Ми б показали їм, на що витрачається гроші, га? Товаришу Гедже? — І товариш Шніцельман захіхікав. Сказавши швидко: „Ну, бувайте!“ й не познайомивши його з своєю леді, Пітер узяв її під руку й швидко пішов з нею.

Але катастрофа вже сталася. Хвилину чи дві йшли вони. Манікюрша зловісно мовчала, раптом зупинилася й повернулася до Пітера.

— Містере Гедже!—спитала вона,— що це означає?

І Пітер, звичайно, не міг їй відповісти. Він не на-смілювався зустрітися з її блискучими очима й стояв, втискуючи корок свого черевика в доріжку.

— Я хочу знати, що це означає! — твердила своє дівчина.—Ви один з цих червоних?

І що міг сказати бідний Пітер? Як міг він пояснити своє знайомство з цим тевтонським обличчям, з цим тевтонським акцентом?

Дівчина тупнула ногою сердито й нетерпляче.

— То ви один з цих червоних? Ви один з цих німецьких зрадників? Ви шахрай, шпигун!

Пітер стояв безпорадний, зніяковілий, у розпачі.

— Міс Фрізбі!—почав він. — Я не можу пояснити...

— Чого ви не можете пояснити? Чого не може пояснити чесна людина?

— Але... але... я не те, що ви думаєте, це неправда. Я... я,—на кінчику язика в нього було вже: „Я патріот. Я стовідсотковий американець, що боронить свою кра-

їну від усіх зрадників“. Але професійна честь запечатала йому уста, і маленька манікюрша знову стукнула своєю ніжкою, а її очі загорілися гнівом.

— І ви насмілювалися шукати мого знайомства? Ви насмілювалися вести мене до церкви? Ну... якби тут був полісмен, я б виказала вас, я б послала вас у тюрму!—І справді глянула навкруги, шукаючи полісмена. Але добре відомо, що полісмена ніколи не буває тоді, коли ви його шукаєте. Тому міс Фрізбі ще раз стукнула своєю ніжкою й крикнула Пітерові в обличчя:

— Прощавайте, т о в а р и ш у Гедже!

Той наголос, що зробила вона на цьому слові „товаришу“, міг би заморозити найпалкішу червону душу. Дівчина повернулася, зашелестівши своєю сукнею, і пішла геть. Пітер стояв, похмуро дивлячись, як її маленькі французькі корки тупотіли по доріжці, посипаній звиром. Коли корки зникли, Пітер дійшов до найближчої лавки, сів на неї й сховав обличчя поміж руками—картина горя! Чи був на світі чоловік, завжди такий нещасливий з жінками?

§ 71. Це були дні всесвітнього конання, коли люди купували газети по кілька разів на день, коли юрби збиралися перед виставленими бюлетенями з фронту, розглядаючи великі мапи з маленькими прапорами, обмірковуючи, чи збираються німці брати Париж, чи може захоплять Ла-Манш і виведуть Францію з війни. В цей час американці раптом вдарили вперше й відкинули німців далеко до Шато-Тьєрі, і вся Америка залунала переможними покликами.

Легко зрозуміти, що це були погані часи для пацифістської агітації, але в членів „Антипризовної Ліги“

було до того мало такту, що вони вибрали якраз оцей самий момент, щоб випустити памфлета, де описували, як тих, хто відмовлявся від призову з переконання, катують по військових тюрмах та таборах. Пітер був активний член організації з самого початку і вставив у памфлет певну протизаконну фразу, яку порадив йому Мак-Джівні. Федеральний уряд, звичайно, памфлет перехопив, а всіх членів „Антипризовної Ліги“ заарештував, а разом з ними й Седі Тод, маленьку Едду Рут та Дональда Гордона. Пітерові жалько було Седі Тод, хоч та й лаяла його. Йому не дуже було жалько Едди Рут, бо та була очевидно фанатичка, що сама намагалася потрапити в біду. Що-до Дональда Гордона, то, коли нічого не навчився він після нагаїв, ясно, що йому крім себе нікого було обвинувачувати.

Пітер був членом цієї „Антипризовної Ліги“ й мусів ніби-то ховатися, тому він розиграв маленьку комедію з сестрою Едди Рут та англійкою, і та переховала його в себе на селі, Пітерові довелося пережити неприємну чверть години, коли Дональда Гордона випустили під заставу, бо юнак-квакер стояв увесь час на тому, що протизаконну фразу, за яку потрапив він у біду, викреслено в рукопису перед тим, як віддав його він Пітерові Геджу віднести до друкарні. Але Пітер твердив, що Дональд помиляється, і, очевидно, йому вдалося задовольнити інших і, коли всіх їх випустили під заставу, Пітер насмілився вийти з своєї схованки й був на одному чи двох мітингах протесту в приватних помешканнях.

Після цього почалася нова пригода, в певному розумінні, найдивовижніша з усіх. Це знову була дівчина, і почалося це в Едди Рут, де збиралося кілька найскомпромітованіших пацифістів, щоб обговорити

питання, як дістати грошей, щоб заплатити судовим об-
ронцям. На це зібрання прийшла Міріам Янкович, бліда
після операції пістряку в грудях, але з серцем і розу-
мом червонішими, ніж завжди. Міріам прийшла з по-
другою, що її привела, бо Міріам була ще не досить
дужа, щоб самій ходити. І з цією то подругою й роз-
почалася в Пітера нова пригода.

Ім'я їй було Розі Стерн. Це була кріпкенька ма-
ленька єврейка, робітниця, з сміливими чорними очима,
з купою блискучого чорного волосся, ясною усмішкою,
а щоки в неї палали. Вона одягалася так, наче розуміла
свою красу, і справді була гарна, тому Пітер і не зди-
вувався, коли Міріам, знайомлячи їх, сказала, що Розі
не червона і їй не подобаються червоні, а що прийшла
вона тільки ради того, щоб допомогти їй та подиви-
тися, що то таке зібрання пацифістів. Може, Пітер
спробує зробити з неї червону. Пітер був дуже завдо-
волений, бо досі ніколи ще не втомлювали його так
хлипання пацифістів, як зараз, коли наші хлопці від-
кинули німців за Марну й записали свої ймення на до-
вічних сторінках історії. В Розі було щось нове й не-
сподіване. Пітер заходився біля неї й з радістю поба-
чив, що й вона ним зацікавилася. Пітер знав, звичайно,
що він стояв вище від усієї цієї юрби, але не звик,
щоб це визнавалося; і, як завжди, коли жінка до нього
всміхалася, тиснення його самоповаги підіймалося вище
за ступінь безпечности. Розі була одна з тих людей,
що приймають життя так, як воно є, і знаходять у
ньому певну розвагу. Отже, доки йшло пацифістське
зібрання, Пітер сидів у кутку й тихенько розказував
Розі про веселі свої пригоди з Періклом Пріамом та
в Храмі Джімджамбо. Розі ледве могла стримати себе,
щоб не засміятися, її чорні очі блищали, ще й вечір

не скінчився, як їхні руки зустрілися кілька разів. Пітер запропонував провести її й Міріям; і нічого казати, що спочатку вони привели додому Міріям. Вулиця була порожня в цей пізній час, отже, була можливість ніжно обнятися; Пітер пішов додому, не чуючи під ногами землі.

Розі працювала на картонажній фабриці. На завтра ввечері Пітер узяв її обідати і їхній палкий флірт тривав далі. Але Розі виявила намір піти вже назад, а коли Пітер почав настоювати, вона сказала йому причину. Вона не звикла до червоних, вона хворіє від жаргону червоних, вона ніколи не полюбить червоного. Гляньте на Міріям Янкович, яке нещастя зробила вона з свого життя. Вона була гарненька дівчина, могла б собі знайти багатого чоловіка, але замість того, її порізали на шматки. Подивіться на Седі Тод, — працює, ледве жива. Або Едда Рут з її поемами, що так усім набридли! Розі глузувала з їх усіх, обкидала їх стрілами своїх дотепів, і, звичайно, Пітерове серце згоджувалося з усім, що вона говорила. Але ж він удавав, що не згоджується з нею, і це сердило Розі, псувало розвагу, і вони мало не посварилися.

Природньо, що в таких обставинах важко було Пітерові не натякнути якимось на справжні свої почуття. Після того, як перевів він на Розі свої гроші та й багато часу, а нічого не добився, Пітер вирішив зробити їй певну поступку: він сказав, що не хоче вже зробити з неї червону. Розі подивилася на нього й сказала:

— Це дуже добре, містере Гедже! Але як же з тим, щоб мені з вас зробити білого? — І вона призналася, що їй потрібен такий хлопець, щоб міг заробляти гроші та дбав би про неї. Пітер відповів, що заробляти

гроші вміє. — А як заробляє він гроші? — спитала Розі. Пітер цього не міг сказати, але справді заробляє й може довести це, — кожного вечора буде водити її до театру.

Отже, маленький їхній герць бував що-вечора. Пітер що-далі більше захоплювався своєю чорноокою красунею, а вона що-далі більше кокетувала, що далі ставала нетерпиміша до його радикалізму. Батько Розі привіз її дитиною ще з Кишиньова, але ж вона стовідсоткова американка, — заявила Розі. Ці хлопці в хаки, що били гунів там за морем, якраз пасували до неї й на одного з них вона жде. А чому Пітер не на війні? Хіба він відмовляється від призову? Розі аніде не хоче мати нічого спільного з слинявим, і їй зовсім не цікаво водитися з таким мужчиною, що не може сказати, що він таке. Сьогодні як раз вона читала в газетах про жорстокість гунів. Як може мужчина з червоною кров'ю симпатизувати отим пацифістам та зрадникам? А коли Пітер їм не симпатизує, то чого він водиться з ними й морально їх підтримує? Коли Пітер повторив кілька пацифістських аргументів, — Розі тільки сказала:

— Брехня! Ви надто розумна людина, щоб повторити таку нісенітницю. — І Петер знав, звичайно, що він справді розумна людина, і важко було не дати Розі помітити це. Він тільки-но втратив уже одну дівчину через свої червоні звязки. Невже він мав втратити й другу?

Вони воювали кілька тижнів. Розі дозволяла Пітерові цілувати її і Пітер втратив голову з кохання. Він поклав собі, що Розі найчудесніша дівчина, яку він тільки знав. Навіть Неллі Дулін була ніщо проти неї. Але раз-у-раз колола вона Пітерові очі його звязками з червоними й шпигала його й відмовлялася бачитися з ним надалі. Нарешті, Пітер признався, що позбувся

вже симпатій до червоних, що вона переконала його, і тепер він ставиться до них з презирством. Розі відповіла, що вона страшенно рада. Вони мусять зараз же піти до Міріям Янкович і Пітер розкаже все й спробує переконати й Міріям. Пітерові прийшлося круто. Він мусів настоювати, щоб Розі нікому не говорила про його повернення. Але Розі образилася. Вона надула губи й заявила, що таке повернення, що треба держати його в секреті, це не повернення зовсім, це просто підла брехня, і Пітер Гедж — боягуз і набрид їй. І бідний Пітер пішов геть, спантеличений, з розбитим серцем.

§ 72. Пітерові був один лише спосіб вийти з цього становища — це розказати Розі всю правду. І чому б цього не зробити? Він її любив і знав, що й вона його любить, і одне тільки — його таємниця, — стояло на дорозі до цілковитого щастя. Якби він сказав їй цю велику таємницю, то був би їй герой над героями, чудесніший навіть, ніж ті люди, що відкинули німців за Марну й записали свої ймення на довічних сторінках історії. То чому ж йому не сказати?

Одного вечора Пітер був у Розі в кімнаті, його руки обіймали її і вона майже, а проте не зовсім, скорилася йому.

— Прошу, прошу, Пітере, — благала вона, — перестаньте бути цим жахливим червоним!

І Пітер не міг уже витримати. Він розказав їй, що, насправді, він не червоний, але таємний агент на службі в найбільших людей Американського Міста; і його мета — стежити за червоними та нищити їхню роботу. Коли він це сказав, Розі дуже пильно глянула на нього й сказала, що не може цьому вірити. Коли

Пітер настоював, вона насміхалася з нього й нарешті розсердилася. Це дурні жарти, і невже він гадає, що може так її підманути?

Тоді й Пітер, роздратований, почав доводити, що сказав правду. Він розказав їй про Геффі, про Земельне Товариство Американського Міста, розказав їй про Мак-Дживні та про свої регулярні побачення з ним у кімнаті 427 в Американському Домі. Він розказав їй про свої тридцять доларів на тиждень і про те, що незабаром буде їх сорок, і він їх витратить на неї. І, можливо, що якби вона, Розі, могла вдати, ніби він зробив з неї червону, та якби вдалося їй переконати Мак-Дживні в своїй щирості, то Мак-Дживні міг би їй платити, і це було б багато краще, ніж працювати десять з половиною годин на день на картонажній фабриці Айзика та Гольдштейна.

Нарешті Пітерові вдалося переконати дівчину. Вона була приголомшена й перелякана.

— Це цілком несподіване,— сказала вона, їй треба трохи часу, щоб усе це обміркувати. Пітер уже й собі розсердився. Він сподівався, що вона не буде вагаться,— сказав він,— і розпочав пояснювати їй, яка важлива була його робота, її хвалили всі найкращі люди в місті,— не тільки банкіри та ділові люди, але й мери, і чиновники, редактори газет і директори вищих шкіл, і відомі священники з Парк-Евеню, як-от його преподобіє де-Уїллаубі Стоттербрідж з церкви Божественної Ласки. І Розі сказала, що все це звичайно дуже добре, але вона трошки перелякалася й мусить поміркувати. Раптом скінчила вечір, і Пітер пішов додому, зовсім знервований.

Приблизно через годину в двері до Пітера дуже постукали. Він відчинив і опинився перед Девідом

Ендр'юсом, адвокатом, Дональдом Гордоном та Джоном Дюраном, робітником-велетнем, головою спілки моряків. Вони навіть не сказали „добровечір“, а просто ввійшли в кімнату. Дюран зачинив за собою двері й став до них спиною, склав руки й дивився на Пітера, як кам'яний образ ватажка ацтеків.

І перш, ніж сказали вони слово, Пітер уже знав, що саме сталося. Він знав, що на цей раз гру остаточно програно; його кар'єрі ратівника нації прийшов кінець. І знову це було через жінку, — а все тому, що не послухався Мак-Джівні, коли той казав не кивати жінці.

Але всі ці думки вигнало з Пітерової голови почуття жаху. Його зуби клацали, як зуби в розлюченого бабака, а коліна не піднималися. Він сів на кінчику ліжка, дивлячись то на одне, то на друге з цих кам'яних ацтецьких обличчів.

— Ну, Гедже, — сказав Ендр'юс нарешті, — отож ви й є той шпигун, якого весь час ми шукаємо.

Пітер згадав пораду Неллі: „Тримайтеся, Пітере! Тримайтеся!“

— Щ...о в...и х...о...чет...е сказати, містере Ендр'юс?

— Киньте це, Гедже, — сказав Ендр'юс. — Ми тількино балакали з Розі, а Розі це наш шпигун.

— Але вона набрехала вам! — крикнув Пітер.

Ендр'юс сказав: — Дурниця! Нас не так легко обдурити. Міріам Янкович стояла за дверима й чула вашу розмову.

Отже, Пітер знав, що справа безнадійна і що нічого йому не лишилося, як скоритися долі. Невже вони прийшли тільки, щоб докоряти йому та кликати до його сумління? Чи вони мають забрати його звідси, задушити, або замучити до смерті? Останнє було той

жах, що не кидав Пітера з самого початку його кар'єри і, побачивши, що три ацтеки не мають наміру вживати сили, і що все, що вони хочуть від нього, — це дізнатися, що саме він розказав своїм хазяям, — Пітер сам собі зареготався, став щирий і, плачучи слізьми ганебного сорому, сказав, що все це — через Мак-Корміка, що наговорив на нього стільки страшної брехні про маленьку Дженні Тод. Цілий рік він не давався спокусі, але був безробітний, Комітет Оборони Губера відмовився дати йому роботу, і він справді голодував, і, нарешті, прийняв пропозицію Мак-Дживні інформувати його про спокусливу діяльність крайніх червоних. Але ніколи не доповідав про що інше, крім справжнього порушення закону, і ніколи не говорив Мак-Дживні нічого, крім правди.

Ендр'юс почав його допитувати далі. Пітер спростовував своє шпигунство в Губеровій справі. Він заперечував також дуже енергійно свою участь у справі Мак-Кормікової „інсценізації“. Коли спробували вони так чи так піймати його, Пітер раптом зібрав усю свою гідність і заявив, що Ендр'юс не має права робити над ним перехресного допиту, бо він стовідсотковий червонокровний американський патріот і ратує свою країну й свого бога від німецьких агентів та більшовицьких зрадників.

Дональд Гордон майже збожеволів з цього:

— Це ви вставили фразу в наш памфлет про принципових противників призову і таким способом підвели нас всіх під суд?

— Це брехня! — скрикнув Пітер. — Я ніколи не робив нічого такого!

— Ви чудесно знаєте, що ви стерли оті помітки олівцем, якими я викреслив цю фразу з памфлету.

— Я не робив цього! — кричав Пітер знову й знову. Раптом великий Джон Гордон стиснув кулаки і його обличчя стало жахливе.

— Ви нещасна маленька гадюка! — прошипів він. — Що треба зробити вам, то це видерти ваш брехливий язик! — І ступив наперед, наче й справді хотів зробити це.

Але тут пристав до розмови Девід Ендр'юс. Він був адвокат і знав різницю між тим, що міг зробити Гордон і що могли робити люди Геффі.

— Ні, ні, Джоне! — сказав він, — цього не можна. Я гадаю, що ми дістали все, що могли, від цього молодця. Киньмо його на власне сумління та на його джінгоїстського бога. Ходімте, Дональде!

Узяв блідого юнака-квакера однією рукою, а здорового робітника-велетня другою і вивів їх з кімнати. Пітер чув, як вони йшли вниз по сходах мебльованого дому, де він жив, ліг на ліжко, заховав обличчя в подушки й почував себе дуже нещасним, бо ще раз зробили з нього дурня і, як звичайно, зробила це жінка.

§ 73. З усіх боків обміркувавши справу, Пітер ясно побачив, який же він дурень. Він повинен був знати, що надто треба йому стерегтися якраз тепер, коли підозрівали, що він повитирав помітки Дональда Гордона. Вони підставили дівчину, якої Пітер ніколи до того не бачив; вона вдала з себе подругу Міріям, взяла його, Пітера, за ніс, привела до провалля й кинула його туди. А тепер, мабуть, сміється з нього, розказуючи всім своїм друзям, як вона його обдурила та про його тридцять доларів на тиждень, яких більше вже ніколи він не побачить.

Більша частина ночі пішла на те, що Пітер вигадував, яку йому байку розказати завтра ранком Мак-Джівні.

Звичайно, він не скаже про Розі Стерн; він тільки скаже, що червоні вислідили його до кімнати 427 і, можливо, мають шпигуна в Геффі. Пітер розказав собі цю байку цілком серйозно і знов надто пізно зрозумів, що пошивси у великі дурні. Менш, як за 24 години кожен червоний в Американському Місті знав правдиву, докладну історію про те, як викрили Пітера Геджа, шпигуна Транспортного Тресту. Історія зайняла кілька сторінок у „Горні“ за цей тиждень, там було вміщено й портрет Пітерів і розказано про участь його в різних „інсценізаціях“. Майже все було правда, а з того, що це був лише здогад Дональда Гордона, Пітерові не було краще. Звичайно, Мак-Джівні та Геффі і всі ці люди прочитали це й знали, що Пітер всесвітній дурень, так само, як і сам він це знав.

— Ідїть геть і шукайте собі роботи з ломом та лопатою, — сказав Мак-Джівні, і Пітер пішов засмучений. У нього було кілька лише доларів у кешені і за короткий час і їх не зосталось. Він дійшов до останньої своєї монети і став знову лицем до голоду. Аж ось зовсім несподівано в його мебльованій кімнаті з'явився Мак-Джівні з новою пропозицією. Є одна робота і Пітер міг би її взяти, якщо вважає, що може її зробити.

Це стати за офіційного свідка. Пітер знав усе про червоний рух, знав усіх отих пацифістів та соціалістів, синдикалістів та робітників-інтернаціоналістів, що зараз у тюрмі. В деяких справах матеріяли до обвинувачення були дуже недостатні. Пітер міг знову мати свою платню, коли-б захотів стати за свідка й говорити те, що йому скажуть, і коли зможе сидіти в залі суду, не закохуючись в якусь жінку з присяжних засідателів або в якусь шпигунку оборони. Уразливого цього глузування Пітер навіть не відчув, — до того перелякала його

пропозиція Мак-Дживні. Цілком себе викрити й стати лицем до жакливої ненависти червоних! Йому, комашці, підставити себе під кулаки тих велетнів, що запекло так борються.

— Так, це могло здаватися небезпечним, — сказав Мак-Дживні такому маленькому боягузові, цуценяті, як він, Пітер, але багато є таких людей, що мають нерви розбиті, і досі ніхто з них не помер. Мак-Дживні сам не дуже-то зацікавлений, чи погодиться Пітер, чи ні, — він робить йому пропозицію з наказу Геффі. Платня за цю роботу сорок доларів на тиждень, і це його вже справа—взятися чи відмовитися.

А Пітер сидів з однією тільки нікелевою монетою та кількома пені в кешені, з незаплаченою за два тижні кімнатою, і хазяйка чигала на нього в передпокою, як індієць з томагавком. Пітер спитав, чи не заваджатиме тут оте погане його минуле, як от Перікл Пріам та Храм Джімджамбо, що пошкодили йому, як свідкові в Губеровому процесі. Мак-Дживні сухо відповів, що це цілком пусте, він мусить стати в позу соціяліста, що спокутував свої гріхи, і, чим більше злочинів та підлоти буде в його минулому, тим більше буде переконаний суд, що він справді був червоний.

Пітер спитав, коли саме він мусить виступити. Мак-Дживні відповів, що на тому тижні. Вони судять зараз сімнадцять червоних за змову, і Пітер мусить виступити й розказати, що він чув, як вони ухвалили насильство і як вони вихвалялися, що підпалювали клуні та поля з вівсом, підкладали фосфорові бомби в стоги сіна, забивали мідні цвяхи в плодові дерева, заганяли залізні клинки в дуби на тартаку, сипали наждачний порошок у машини. Пітерові не треба було турбуватися за те, що саме говорити. Мак-Дживні скаже йому

все й подбає, щоб йому було безпечно, а потім Пітер сам побачить себе героєм у газетах, — газети з'ясують, що робить він це з найвищих, які тільки можливі, мотивів стовідсоткового американізму, і що жаден салдат на війні не міг небезпечнішої мати роботи.

Пітерові здавалося, що можна це сказати цілком сумлінно. Але Мак-Джівні роз'яснював далі, що Пітерові немає чого боятися, що зовсім в програму Геффі не входить дозволити червоним позбавити його головного свідка. Пітера будуть тримати в безпечному місці й дадуть йому охорону. На той час, коли буде він у Місті, щоб давати відомості, він житиме в готелі де-Сото. Так тому й бути! Бідний Пітер з однією нікелевою монетою та парою мідяків у кешені мав перед собою вогненну колесницю з магічними кіньми і йому лишалося тільки ступити на неї й нестися на гору Олімп. І Пітер ступив на неї.

§ 74. Мак-Джівні привів Пітера в бюро Геффі, і Геффі, не гаячи часу на розмови, повернувся до свого столу і вийняв звідти довгий надрукований на машинці документ. Це був докладний список тих злочинів, що обвинувачення хотіло довести сімнадцятьом членам спілки робітників-інтернаціоналістів. Перш за все Пітер розказав, що він сам бачив і чув, — не дуже багато, але це був початок, зачіпка, за яку можна було зачепити всю історію. Заля спілки робітників-інтернаціоналістів була те місце, де зустрічалися мандрівні або бездомівні робітники з околиці, „загартовані“, що зазнавали найжорстокіших ударів від життя й іноді повертали їх. Не було такої кривди, щоб не зазнали її ці хлопці і, час від часу, й сами завдавали вдарів. Поміж ними чимало було й торохтіїв, що щиро висловлювали

свої почуття та закликали до помсти ворогам. Час від часу траплялися й справжні злочинці, а інколи підкуплені провокатори, як Пітер Гедж або Джо Енджел. Пітер розказав про найгірше, що чув і знав про заарештованих людей, і Геффі все це записав і потім базувався вже на цьому. От один хлопець, Ельф Гіннес, мав сутичку з фермером у селі Уїтленд недалеко клуні, що після того згоріла. Геффі надішле автомобіля з кількома шпигунами, а з ними й Пітер, щоб вони оглянули місце пожежі та сусіднє село й познайомилися з місцевістю. Пітер потім покаже, що він був разом з Гіннесом і ще з кількома з обвинувачених, як підпалювали вони клуню.

Пітер не гадав, що справа буде така серйозна, але Геффі був такий діловитий і робив з усього таке цілком зрозуміле, що Пітер побоявся піти назад. Нарешті, був військовий час. Сотні людей що-дня віддавали своє життя в Аргонах, і чому Пітер не міг піти на маленьку небезпеку, щоб знешкодити кількох найнебезпечніших ворогів своєї країни.

Пітер за двома шпигунами поїхали у веселу подорож, у провінцію. Після цього привезли його назад й розкішно примістили в кімнаті на дванадцятому поверсі в готелі де-Сото; тут пильно вивчав він друковані на машинці документи, що приносив йому Мак-Джівні, і добре вивчив те, що мав розказати. Завжди один з людей Геффі ходив по коридору з гвинтівкою за спиною. Пітерові приносили їсти тричі на день, не забуваючи пляшки пива та коробки цигарок. Двічі на день Пітер читав у газеті про героїчні діла наших хлопців там за морем, а також про останні бомбистські змови, що викривали їх скрізь по країні, та про різні процеси про шпіонаж.

Хвилюючись, читав Пітер про самого себе в справжніх газетах. До цього часу він фігурував по робітничих газетах та по соціалістичних, подібних до „Горна“, на які можна й не зважати, але зараз „Таймс“, що виходила в Американському Місті, вмістила довгу історію про те, як бюро окружного винувача „посадило“ секретного агента до спілки робітників-інтернаціоналістів, як цей чоловік, на ім'я Пітер Гедж, працював як один з червоних останні два роки і тепер збирається викрити всю ганебну історію спілки робітників-інтернаціоналістів перед лавою свідків.

За два дні до процесу Мак-Джівні ще з одним шпигуном повели Пітера в бюро окружного винувача, і тут він пробув більшу частину дня з містером Берчардом та його представником, містером Стеннардом, що переводили цю справу. Мак-Джівні сказав Пітерові, що окружний винувач не знає всього й справді вірить, що вигадка Пітерова є цілковита правда, але Пітер мав собі на думці, що все це так тільки вдають, щоб захистити містера Берчарда про той випадок, якби Пітер спробував щось проти нього зробити. Пітер помітив, що коли він лишав якусь прогалину в своєму оповіданні, окружний винувач та його представник пропонували, щоб він цю прогалину заповнив, і він мусів догадуватися, чим саме її заповнити.

Генрі Клей Берчард приїхав з далекого півдня й додержував того стилю в своїх промовах, що давно вже вийшов з ужитку. Він носив довге, важке, чорне волосся і, коли сходив на катедру, то робив напружену павзу, простягав свої руки і схвильованим голосом говорив:

— Леді, охорони їх боже! — Так само він говорив: „Я — друг простим людям. Мое серце прихильне до

тих, що становлять справжній хребет Америки, — до тих, що працюють по крамницях та на фабриках“. І тоді всі гультяї з Торговельної Палати та з Асоціації Торговців і Промисловців плескали в долоні й посилали чеки на військовий фонд цьому другові простого народу. Представник містера Берчарда, містер Стеннар був юридична лисиця; він казав своєму начальникові, що робити й як робити, — висохлий маленький чоловічок, що виглядав як книгоїд і сидів, пронизуючи вас наскрізь своїми гострими очима, видираючи ваші слабкі місця, готувався проштирхнути вас однією з своїх законних шпад. Він міг бути цілком дружнім при цьому, він міг шуткувати з вами в цей час, твердити, що ви, звичайно, розумієте, що цього потребує справа, але він нікому жодної шкоди зробити не хоче.

§ 75. Двоє юристів вислухали Пітерове оповідання, трохи змінили його, вислухали ще раз і сказали Пітерові, що все гаразд, і Пітер повернувся до свого готелю й тремтів, чекаючи тієї години, коли виступить прилюдно. Коліна йому дрижали, як їхав він на суд, тремтів він і розуміючи справжню свою вагу, бо коло його була охорона — четверо здоровенних хлопців; помітив він ще двох шпигунів у коридорі біля залі суду та ще багатьох інших скрізь у натовпі. В приміщенні повно було прихильників червоних, але всіх їх обшукали перед тим, як дозволити зайти, і невпинно наглядали за ними весь час, поки йшов процес.

Коли Пітер увійшов у ложу для свідків, він зрозумів, що повинні були почувати Том Дегган та Дональд Гордон тієї ночі, коли біле світло тридцяти чи сорока автомобілів справлене було на них. Пітер чував сконцентровану ненависть червоних, двох чи трьох

сотень глядачів і інколи їхня прихована лють виривалася вибухом; це було або буркотіння протесту, або хвиля презирливого сміху, і тоді пристав стукав об стіл дерев'яним молотком, суддя напівпідводився на своєму кріслі й оголошував, що коли буде це вдруге, він скаже звільнити залю суду.

Недалеко від Пітера, проти нього, за довгим столом сиділо сімнадцять обвинувачених, як спіймані пацюки. І кожне з тих тридцяти чотирьох пацючих очей вп'ялося Пітерові в обличчя й стояло нелорушно на ньому. Пітер тільки раз поглянув туди, де сиділи обвинувачені, вони вищипали на нього свої пацючі зуби, і Пітер швидко перескочив очима в другий бік, але й тут побачив обличчя, що теж вразило його неприємно: тут сиділа містрис Год в своєму бездоганному білому вбранні, її широко розплющені блакитні очі дивилися на нього, і повно в них було болю та докору.

— О, містере Гедж, — здавалося, говорила вона. — Як ви могли?... Містере Гедж? Хіба це Мир... Правосуддя... Правда... Закон?

І Пітер з болем зрозумів, що назавжди відрізаний тепер від гори Олімпу і від крісла-качалки з м'якими шовковими подушками. Він повернувся до ложі, де сиділи дванадцять присяжних, чоловіків і жінок. Одна стара леді послала йому доброзичливу посмішку, а молодий фармер злегка підморгнув йому, і Петер довідався, що тут він має друзів, нарешті, вони якраз і були ті люди, що єдині чогось варті в цьому процесі. Містрис Год була так само безпорадна, як і кожен червоний на цьому високому суді.

Пітер розказав свою вигадку, і після того почався перехресний допит і, звичайно, хто інший міг взятися до цього, крім Девіда Ендр'юса, м'якого саркастичного

й уразливого. Пітер завжди боявся Ендр'юса і тепер радий був тікати. Ніхто не попередив його, що доведеться перейти ще й такий іспит. Ніхто не попередив його, що Ендр'юсові дозволено буде розпитувати його про кожну подробицю з тих злочинів, яких Пітер був ніби свідком, і про всі балачки, і про те, хто ще був тоді, і що ще говорили, і як він туди попав, і що він робив після того і що він їв сьогодні на сніданок. Тільки дві речі спасли Пітера: перша—це постійний швидкий вогонь заперчень, яких уживав Стеннард, щоб дати Пітерові час подумати, а друга—це захисток від циклону, що Стеннард наготував йому наперед.

— Ви завжди можете не згадати чогось,— сказав йому цей представник, — ніхто не може вас карати за те, що ви щось забули.

Отже, Пітер переказував найдрібніші подробиці балачок, як Ельф Гіннес говорив про підпал клуні, але не пам'ятав, хто ще чув цю балачку, і не міг згадати, що ще говорили й коли саме була ця балачка.

Нарешті наступила благословенна година півдня, і це дало Пітерові змогу зібрати силу, щоб виступити на процесі о другій годині. Знову допитував його Стеннард і заповнив усі прогалини в його свідченні, а потім знову не міг він згадати те й те і таким способом уник тих пасток, що наставляв йому Ендр'юс. Пітерові сказали, що він зробив справу „тонко“, і знову відвезли до готеля де-Сото, як переможця. Тут він сидів цілий тиждень, доки оборона силкувалася боротися проти його свідчення, але невдало. Пітер прочитав у газетах довгі промови, де окружний винувач та його представник проголошували Пітера за патріота, що боронить свою країну від її „внутрішнього ворога“;

прочитав він коротку замітку про „тираду“ Девіда Ендр'юса, що взивав його „пацюком“ та „плазуном Юдою“. Пітера, звичайно це не турбувало, — все це була частина гри, а лайка — то це, взагалі, чудесна, певна ознака безсилля.

Не так легко було сприйняти спокійно те, що трапилось цього самого дня, а саме — лист від містрис Год.

Листа було написано не до нього, але він побачив, як Хеммет ще з одним шпигуном сміються з чогось і спитав, у чім справа? Вони розказали, що містрис Год дізналася про щось, що торкається й Геффі, і написала йому листа, повного образ, і Геффі страшенно розлютувався. Пітер спитав, що було в листі, і вони відповіли, але потім, коли він вимагав, принесли листа й показали йому і Пітер теж розлютився. На дуже дорогому папері, з чудесною монограмою вгорі, матір гори Олімпу своїм великим гарним дівочим почерком висловлювала думку про „потайних“ людей та про тих, кого вони наймають:

„Ви сидите, як великий павук, і снуєте павутину, щоб ловити та нищити людей. Ви нищите однаково і ваших жертв, і ваших слуг. Бідний хлопець, Пітер Гедж, що його ви підсиляли до мене, — моє серце обливається кров'ю, коли згадаю про нього, — до чого ви довели його? Нещасна із слабою головою жертва захланости, яку-б слід примістити в лікарню зіпсутих душ! Ви взяли його й навчили повторяти огидлу підлощ, щоб могли ви послати в тюрму кілька щирих ідеалістів“...

Цього було досить. Пітер поклав листа, — він вважав, що не личить йому читати подібні нісенітниці. Він побачив, що мусить переглянути в своєму мозкові

проблему містрис Год ще раз. Жінка, подібна до неї, з її становищем, була багато небезпечніша, ніж усі сімнадцять червоних, що їх притягли до суду. Пітер спитав і довідався, що Геффі вже говорив з Нельсом Екерменом про це, і містер Екермен побачився з містером Годом, а містер Год мав побачитися з містрис Год. І „Таймс“ присвятив передовицю „Гнізду більшовизму“ на горі Олімпі, і всі друзі містрис Год почали утримуватися від сніданків у неї, — отже, вона потерпить за образу Пітера Геджа.

— Лікарня зіпсутих душ, — справді! Пітер до того був ображений, що його живорадісність не вернулася навіть тоді, як суд визнав обвинувачених за винних після першого вже голосування. Пітер сказав Мак-Джівні, що напруження за цей процес коштувало йому багато нервів і треба йому відпочити. Йому дали автомобіля й відвезли в потайне місце, в провінції, на-відпочинок.

Разом з ним поїхав Хеммет, а з Хеммета був першорядний стрілець, і Пітер тримався його. Вечорами Пітер сидів на другому поверсі фермерського будинку, щоб якийсь червоний не прийняв надто буквально його свідчення про те, що червоні мають звичку стріляти в своїх ворогів, як темно. Пітер знав, як усі вони повинні були ненавидіти його, він читав у газеті, як суддя звернувся до обвинувачених і об'явив їм вирок, примусивши їх одночасно вислухати кілька образ, що сповна надруковано в „Таймсі“. Закон передбачав кару від одного до чотирнадцяти років, і суддя шістнадцять чоловіка присудив на чотирнадцять років кожного, а одного на десять років і пом'якшив правосуддя милістю.

Одного дня Мак-Джівні прислав автомобіля; Пітера привезли в бюро Геффі й розказали йому про новий

план. Було заарештовано ще одну партію червоних у сусідньому місті Ельдорадо, і Пітерові треба поїхати туди й повторити свої свідчення. Трапилося так, що він знав одного з обвинувачених, і цього було досить, щоб до свідчення додати ще цінний матеріал про підпал клуні та про фосфорові бомби. Піклуватиметься ним бюро окружного винувача в Ельдорадо, або, ще краще, Геффі напише своєму приятелю Стіву Ельменові, що керував шпигунську роботу для Асоціації Домашнього Вогнища великого підприємства в тому місті.

Пітер вагався й зволікав. Дуже важка та небезпечна робота! Це, справді, страшенно впливає на нерви,—сидіти цілі дні в готелі, в кімнаті, нічого не робити, як палити цигарки та уявляти собі червоних, як кидають вони в тебе бомби. Та й не може бути цієї роботи надовго, тому треба-б платити краще. Геффі відповів, що Пітерові нема чого турбуватися про перерву в роботі. Коли захоче він дати своє свідчення, то може мати веселу подорож від одного кінця країни до другого, і скрізь де-б він не жив, його будуть добре приймати, а в газетах зватимуть героєм. Але Пітер вагався й все зволікав. З „Таймсу“, що виходила в Американському Місті, він бачив, який з нього був цінний свідок, і вирішив вимагати собі ціну від страшного навіть Геффі. І стояв на одному, хоча Геффі й супився; нарешті Геффі сказав „Гаразд“, і Пітерові, коли він буде їздити, призначили сімдесят п'ять доларів на тиждень окрім видатків, Геффі гарантував йому роботу не менше, як на шість місяців.

§ 76. І от Пітер поїхав до Ельдорадо й поміг послати в тюрму одинадцять чоловіка на термін від

трьох до чотирнадцяти років. Потім поїхав він до Флегленда й був свідком у трьох процесах і прибавив ще сім скальпів до свого поясу. За цей час він пересвідчився, що найгірше, що могли вчинити йому червоні, це показувати йому страшні гримаси та вищиряти зуби як пацюки в пастці. Пітер став уже вважати свою професію за легшу й дозволяв собі іноді виходити розважитися ввечері без охорони. А коли був схований у провінції, то довго, бувало, гуляв, і не думав навіть про тисячі кровожадних червоних, що ходили за ним слідком. Коли Пітер свідчив у Флегленді, з Європи прийшло магічне слово, і все місто збожеволіло з радощів. Всі, й малі й старі висипали на вулиці, махали прапорами, били в рондлі і кричали про мир та перемогу. Коли виявилось, що газети обдурили їх, всі чекали три дні, а після того знову вийшли на вулиці і знову проробили всю виставу. Спочатку Пітер турбувався трохи,—чи не покладе оцей мир кінець його роботі на вратування країни, але швидко він зрозумів, що не було рації турбуватися, бо утиски проти червоних йшли, як і до того.

Було кілька наскоків на соціалістів за той час, як Пітер був у Флегленді, і агенти сказали йому, що для розваги може й він піти з ними. Пітер, узявши дубинку і револьвер, поміг розгромити штаб-квартиру соціалістів. Війна вже скінчилася, але Пітер почував мілітаризм, наче вона ще точилася. Коли піймав він маленького єврея, місцевого організатора, що сховався в кутку за своєю конторкою, і бив його по голові, то цілком зрозумів, що почували наші хлопці в Аргонах. Коли, відчувши, як затанцювали під черевиками клавіші друкарської машинки, він зрозумів навіть, що почували гуни.

До агентів прилучилася згряя студентів, що брали участь у таких вчинках. Розпалившись вирішили вони, що таким способом можуть геть знищити увесь червоний рух і рушили до крамниці, що звалася „Інтернаціональною книгарнею“ й що держав її якийсь гаваєць. Власник утік у кухню до сусіднього китайського ресторану й надяг на себе хвартух, але ж ніхто не бачив ніколи китайця з чорними вусами, тому вони напали на нього й розбили об його голову кілька китайських горшків. Те, що було в „Інтернаціональній книгарні“, поперетягали на задвірок, запалили, а агенти з студентами, жартуючи, взялися за руки й почали танцювати навкруги вогню щось подібне до гавайського танку „гула-гула“.

Отож Пітер жив весело кілька місяців. Одну чи дві подорожі довелося йому зробити даремно, бо впертий суддя відмовився погодитися на те, що все, що будь-який член спілки робітників-інтернаціоналістів не сказав або не зробив будь-де за останні п'ять років, могло бути за таке свідчення, щоб можна було його виставити в процесі проти всякого члена тієї спілки. Але більшість суддів охоче допомагало великим діловим людям звільнити країну від червоної небезпеки, і загальна цифра скальпів у Пітера переросла вже сотню перше, ніж Геффі прислав йому останнього чека й звільнив від роботи.

Було це в місті Річпорті; маючи в унутрішній кешені більше, як тисячу доларів, Пітер почував, що скінчив роботу вчасно. Він походжав по веселій Білій Вулиці цього міста і навпроти кіно-театру золотоволоса дівчина усміхнулася йому. Було це ще в ті дні, коли пиво мало $2\frac{3}{4}$ градуса. Пітер запросив її випити шкляночку, а коли знову розплющив очі, то було темно

страшенно боліла голова. Він помацав навколо себе й пересвідчився, що лежить у темному кутку в якійсь алеї. Жах стиснув йому серце, схопився рукою за внутрішню кешеню, де лежали його гроші, і не знайшов там нічого, крім жакливого порожнечі. Знову Пітер був зовсім без грошей і, як звичайно, зробила це жінка.

Пітер звернувся до поліції, але вона так і не знайшла тієї жінки, або коли й знайшла, то поділилась грішми з нею, а не з Пітером. Удався він до милости сержанта, що сидів за столом, і йому вдалося переконати того сержанта, що він, Пітер, частина тієї машини, що боронила країну, і сержант згодився послати телеграму на десять слів до Геффі. Пітер сів з папером і олівцем, обміркував справу і вклав її в десять слів: «Жінка знову згубила жодних знайомих роботи немає грошей телеграфуйте проїзд». І здавалося, що Геффі теж сів з олівцем та папером і теж обміркував справу, бо відповідь була теж на десять слів: „Дурень перевів телеграфом секретареві Торговельної Палати він видасть вам квиток“.

Негайно Пітер пішов до поважної контори Торговельної Палати і метушливий діловитий молодий секретар послав свого клерка, щоб купити білет Пітерові й посадити його в поїзд. Під ці часи злиднів Пітер зрозумів, що то означає мати за собою велику й могутню організацію з конторами й грошима на всі потреби, навіть коли ці потреби виникають через телеграф. Він пообіцяв собі бути скромним, стримуватися, щоб завжди мати на своєму боці сили порядку й закону.

§ 77. Пітер дістав доброго прочухану, а після того взяли його за службовця в бюрі за стару платню двадцять доларів на тиждень. Він повинен був консуль-

тувати з численними агентами Геффі і говорити їм усе, що знає про окремих червоних або про організації червоних. Знаючи досконально окремих людей теорії та цілий рұх, він повинен був допомагати підстроювати свідчення та наставляти пастки на надто палких агітаторів. Він не міг більше виступати, як червоний, а іноді траплялися випадки, коли він міг робити роботу агента без того, щоб його пізнали, — коли, наприклад, йшло про те, щоб відвести присяжного засідателя або дослідити якогось члена із списку засідателів.

Членів спілки робітників-інтернаціоналістів було виведено з ладу в Американському Місті дуже багато, але соціялісти були ще активні, не вважаючи на утиски, на карні присуди. Виявлялася й нова небезпека: поверталися салдати й багато з них були незадоволені, скаржилися на поводження з ними в армії, на брак роботи вдома та навіть на мирну угоду, що підписував президент у Парижі. Вони воювали за те, щоб забезпечити світові демократію, а виявилось, — казали вони, — що забезпечили її капіталістам. Це був цілковитий більшовизм найнебезпечнішої форми, бо ця публіка навчилася, як поводитися з гвинтівками, і важко було сподіватися, що відразу стануть вони паціфістами.

За часи війни дуже зменшилося робітників, а кілька найвпливовіших спілок, посилаючись на дорожнечу, почали вимагати підвищити платню. Звичайно це обурило членів Торговельної Палати та Асоціації Торговців і Промисловців і зараз вони бачили можливість використати тих салдатів, що повернулися, на боротьбу з страйками та на те, щоб дезорганізувати робітників. Вони почали вже організовувати салдатів. В Американському Місті Торговельна Палата асигнувала двадцять п'ять тисяч доларів на клуби для салдатів з кімнатами при

них, і, коли робітники трамваю оголосили страйк, вагони почали водити салдати у формі.

Був один ветеран, на ім'я Сідні, що запротестував проти такої програми. Він видавав газету «Друг ветеранові» і почав протестувати в ній проти тих своїх товаришів, що поводили себе, як казав він, як «паршиві вівці». Секретар Асоціації Торговців і Промисловців покликав і круто поговорив з ним, але той уперто йшов своїм шляхом, і бюро Геффі було наказано примусити його мовчати. Пітер, хоча й не брав активної участі в цій справі, але був одним з тих, що керували нею поза лаштунками. Вони посадили шпигунів у редакцію Сідні, і було їх там стільки, що вийшов справжній жарт. Вони сами сміялися з того й говорили, що наступають один одному на ноги. Сідні був бідний і не мав стільки грошей, щоб видавати свою газету й брав усяку роботу від охочих, яку вони пропонували. І Геффі прислав йому таких охочих досить, — не менше, як сім агентів. Один вів книги Сідні, другий помагав у експедиції, ще двоє помагали збирати гроші по робітничих спілках, а інші заходили через день-два й давали йому поради. І все-таки Сідні твердо провадив свою програму, виступаючи проти Асоціації Торговців і Промисловців та проти уряду, що не дає ветеранам ані роботи, ані землі.

Один з „таємних агентів“—як технічно звалися Пітер та Джо Енджел,—був чоловік на ім'я Джонас. Цей Джонас називав себе „анархістом-філософом“ і виступав як найчервоніший з червоних у Американському Місті.

Звичайно він виступав на радикальних мітингах і ставив промовцеві запитання й спокушав того, щоб виправдовував він насильство та беззаконства й

„масову дію“. Коли той відкидав такі ідеї, Джонас взивав його „гаргірною“, „рожевим соціялістом“, „робітничим спокусником“. Дехто плескали йому, і таким способом агенти Геффі дізнавалися, хто насправді співчуває червоним.

Пітерові давно вже здавалося, що Джонас шпигун, а зараз послали його побачитися з цим Джонасом у кімнаті 427 в Американському Домі, і вони вдвох придумали інсценізацію, щоб піймати Сідні. Джонас написав листа від німецького „товариша“; в цьому листі назвав він кілька газет у Європі, яким Сідні мав надсилати свою газету. Листа послали Сідні поштою. Другого дня ранком Джонас зайшов до редакції, і Сідні показав йому листа. Джонас сказав, що це були робітничі газети, а їхнім редакторам безперечно цікаво довідатися про настрої американських салдатів після війни. Сідні сів писати відповідь, а Джонас стояв біля нього й диктував, що писати: „Моїм недавнім ворогам через зброю я посилаю братерський привіт і закликаю вас, як братів, до нового комуністичного ладу, що який. . і т. д.,“ — звичайний інтернаціоналістичний рецепт, що його всі ці агітатори жували день і ніч та що збігав з кінчиків їхніх пер уже автоматично. Сідні послав цього листа та зразки газети, а бюро Геффі сповістило поштове начальство, і воно все те затримало. Бухгальтер, один з агентів Геффі, пішов до федерального винувача й присягнув на тому, що Сідні був у змові з ворогом за часів війни. Дано наказу, на редакцію газети зроблено наскок, списки передплатників сконфісковано і все, що було в приміщенні, звалено в купу серед кімнати.

Отак і знайшлася нова своя робота в Пітера. Правда, Джонас, негідник, твердив, що це лише його робота

і намагався підірвати довіру до Пітера. І Пітер дуже зрадів, коли федеральна влада, познайомившись з справою, визнала за пусту й не захотіла возитися з нею. Але матеріал перейшов до окружного винувача Берчерда і той не був такий вередливий. Його агенти зробили ще один наскок і знову зруйнували редакцію, а салдата, що повернувся з війни, кинули в тюрму. Суддя призначив заставу п'ятнадцять тисяч доларів, а „Таймс“, що виходила в Американському Місті, надрукувала історію великими прописними літерами впоперек усієї першої сторінки, як редактора „Друга ветеранові“ піймали на змові з ворогом. Тут подано фотографію з його зрадницького листа й фотографію листа мітичного німецького змовника, з яким він листувався. Більш, як рік тривав процес редактора і хоч і випустили його на поруки, але Геффі подбав, що він не знайшов роботи в Американському Місті. Газета його загинула, а сім'я голодувала.

§ 78. Вірою й правдою попрацював Пітер шість чи вісім місяців і ввесь цей час він непорушно додержував свої обіцянки — ані разу не кивнув жодній жінці. Але це ненормальне життя для чоловіка. Пітер був самотній, в його мріях панували обличчя Неллі Дулін, Розі Стерн та маленької навіть Дженні Тод. Одного дня згадав Пітер ще одне обличчя, обличчя міс Фрізбі, маленької манікюрші, що кинула його, бо він був червоний. І раптом згадав, що він уже не червоний. Навпаки, він герой, його портрет надруковано в „Таймсі“, що виходила в Американському Місті, і безперечно міс Фрізбі бачила його. Міс Фрізбі була гарна дівчина, щира дівчина, знатися з нею було б варто.

Пітер пішов до салону манікюру і справді знайшов тут маленьку золотоволосу панночку, і справді вона

все читала про нього, навіть мріяла, що колись з ним зустрінеться знову, і Пітер запросив її піти в кіно. Як ішли додому, то були вже приятелями і менш як, за тиждень стали друзями на все життя. Коли Пітер спитав міс Фрізбі, чи може він поцілувати її, та, засоромившись, сказала, що може, але після того, як поцілував він її кілька разів, сказала, що вона самотійна дівчина, самітня й беззахисна на цьому світі й ніхто за неї не заступиться, крім неї самої; вона мусить сказати йому, що завжди була порядною дівчиною й хоче, щоб він це знав перше, ніж ще раз її поцілує. Пітер усе це обміркував і поклав собі, що випив уже повну чару безглуздя на своєму житті, ладен був осісти вже, і на черговому побаченні з міс Фрізбі сказав їй про те, і не скінчився ще вечір, вони вже були заручені. Після цього Пітер пішов до Геффі, сів на кінчику стільця біля його столу, покрутив свого капелюха в руках, дуже зчервонів і почав признаватися. Він сподівався, що з нього будуть глузувати, і йому стало легше, як Геффі сказав, що коли він, Пітер, справді знайшов собі гарну дівчину й хоче женитися з нею, то Геффі його намір підтримує. Ніщо не може бути краще, як вплив гарної жінки, і Геффі завжди вважав за краще мати жонатих агентів, що живуть осілим та якслідним життям. Їм можна вірити, а коли потрібен буває жінка агент, то в них уже є й партнерша. Якби Пітер женився раніше, то досі б мав собі в банку немаленькі гроші.

Пітер сказав, що 20 доларів на тиждень це зовсім не така сума, щоб можна було женитися, а надто коли таке дороге життя. Геффі відповів, що це таки правда, і він дасть Пітерові 30 доларів, — тільки спочатку треба йому побалакати з Пітеровою нареченою, щоб подиви-

тися, чи варта вона того. Пітер був дуже радий, і міс Фрізбі мала приватну, віч-на-віч розмову з Пітеровим начальником. Але після цього Пітер був уже далеко не такий радий, бо зрозумів, що саме зробив Геффі. Майбутній Пітеровій жінці було розказано все, на що Пітер хибує, а також Пітерів начальник сказав, що хоче, щоб вона стежила за своїм мужем, дивилася, щоб ходив він на ниточці. Через тиждень після того, як Пітер закріпив священний шлюбний звязок, він і містрис Гедж мали вже першу невеличку сімейну сутичку. І відразу Пітер побачив, хто саме в цій сім'ї голова. Раз на завжди показали йому місце і він погодився на це. Він зробив так, як той чоловік, що, описуючи своє становище, говорив, що з своєю жінкою живуть вони чудесно: вони прийшли до згоди, — він хазяїн у всіх великих справах, а вона хазяйка у всіх дрібних справах, а поки-що жадних великих справ ще не траплялося.

Але ж насправді це було дуже гарно, бо з Гледіс Фрізбі Гедж була чудесна господиня — кукобилася, як бобріха. Вона ще працювала за манікюршу, бо думала, що червоний рух мусить бути ось-ось знищено і незабаром Пітер може лишитися без роботи. Вечорами робила хатню роботу, а після обід, не питаючись Пітера, вибирала меблі, шпалери й мало не цілком купила крамницю „П'ять доларів десять центів“, щоб укукобити своє гніздечко.

Гледіс Фрізбі Гедж старанно читала модні журнали й надзвичайно пильно додержувала найостаннішої моди. Придбала собі книжку „про гарні манери“, вивчила її від обкладинки до обкладинки, а після того взялась муштрувати Пітера, примусила й його вивчити цю книжку. Чому мусить він завжди бути „Джиммі Хіггінсом“

для білих? Чому не навчитися йому говорити, як говорить культурна людина, чому не перейняти поведження та манери гарного виховання? Гледіс знала, що від дрібниць саме залежить, нарешті, ваша платня, і кожної неділі вранці примушувала його надягати брунатне вбрання та нову пару таких самих лайкових рукавичок і водила його до церкви „Божественної Ласки“. Вони слухали там патріотичні проповіді його преподобія де-Уїллабі Стоттербріджа. Гледіс молитовно схиляла голову, а кінчиком ока вивчала моделі на тих леді, що сиділи по близу. Після того приставали вони до недільної паради і Гледіс показувала Пітерові різні прикмети того, що вона звала „благородством“. Вечорами ходили гуляти, і Гледіс спиналася перед великими вікнами крамниць або заходила з ним до віталень в готелі, де можна було бачити багатих людей безплатно. Коли хотілося Пітерові їсти і він пропонував піти в дешевий ресторан попоїсти чесноі якоїсь страви, Гледіс, що мала апетит як у пташки, примушувала йти в ресторан при готелі де-Сото й задовольнитися з чашки бульйону та шматочка хліба з маслом, — спеціально, щоб подивитися на приклади елегантства, побачити, як „благородні“ люди їдять.

§ 79. І, як Гледіс Фрізбі Гедж захоплювали багаті, — точнісінько так ненавиділа вона бідних. Коли ви сперечалися, вона згоджувалася, нарешті, що бідні повинні бути: бо не могло б тоді бути „благородних“ людей, якби не мали вони за базу велику класу людей „неблагородних“. Бідні були якраз на своєму місці. І що Гледіс ненавиділа — це їхні намагання зійти з свого місця або критикувати кращих за себе; у неї було таке слівце, що підсумовувало все те на світі, до чого ставилася вона з погордою, — „вульгарний“. Описуючи

тих людей, з ким не хотіла б зустрічатися, вона вживала цього слова. Вживала його й тоді, коли говорила Пітерові про його манери або про його капелюхи. Бути „вульгарним“ означало бути проклятим. І коли Гледіс бачила людей, безперечно і непоправно „вульгарних“, що намагалися виявити самих себе в своїх власних організаційних формах, вона сприймала це, як особисту образу, і їй хотілося помститися на них. Кожен і всякий з них ставав особистим їй ворогом, ворогом тому, що вона любила більше, ніж саму себе, ворогом тому, чого досягти вона мріяла, ворогом її ідеалу.

Пітер сам колись був такий самий, але тепер жилося йому гарно, і хотілося вже поледарювати, не турбуватися нічим. Дуже добре було, що він має Гледіс, — вона підганяла, примушувала його робити. Спочатку Гледіс не здибалася з червоними безпосередньо й знала їх лише з того, що Пітер розказував, прийшовши додому. Але кожну нову групу, на яку він полював, Гледіс вважала за граю непримиренних ворогів; коли полірувала вона нігті якійсь гладкій леді з вищого товариства, надто вже сонній, щоб балакати, — діловий розум Гледіс виробляв плани, як цих ворогів знищити.

Иноді бували в неї надзвичайно дивні думки. Багато було в неї жіночої інтуїції, вона знала людські хиби та всі заплутані тонкощі емоційного життя. Вона виробляла Пітерові плани знешкодити якогось молодого радикала, і плани ці бували такі закінчені, наче знала вона того чоловіка чи жінку все своє життя. Пітер розказував про її плани Мак-Джівні, а потім Геффі, і, нарешті, таланти її визнали, призначили щедрю платню, й свій манікюр вона кинула. Геффі послав її познайомитися з служницями однієї багатой людини, що завжди давала гроші на Асоціацію Справжньої Першости

та на інші такі напівчервоні організації. Про людину цю говорили, що в приватному її житті був скандал. Гледіс так зробила роботу, що Геффі дав їй ще делікатніше завдання—відвідувати старих леді, вражати їх серйозністю червоної небезпеки, закликати підтримувати бюро Геффі, бо видатки його що-разу зростали.

Тепер були саме гарячі часи кампанії проти червоних. Років за два, з того часу, як у Росії сталася більшовицька революція, в соціалістичному рухові з'явилася поволі щілина і таємні агенти Транспортного Тресту, разом з агентами окружного винувача та федерального уряду, старанно поширювали цю щілину, розколювали організацію. Деякі соціалісти вірили в „політичні“ методи й готові були присвятити своє життя повільній марудній роботі, щоб збудувати партію. Інші були нетерплячі й обстоювали загальний страйк або масове повстання робітників, щоб негайно покласти край пануванню капіталу. Вся гра політиків гнила, доводили вони. Політик може знайти за одну хвилину більше шляхів, щоб піддурити робітників, ніж робітники за цілий рік. Вони посилювалися на німецьких соціалістів, що зрадили інтернаціоналізм. І тут в Американському Місті були люди, що називали себе соціалістами й хотіли привести рух до такої самої пастки.

Суперечки ці зовсім були не абстрактні. Те й друге крило люто нападали одно на одного. „Політики“ нападали на „імпробілістів“, називали їх анархістами, а друга сторона, розлютована цим, закидала своїм супротивникам, що ті продалися урядові. Пітер давав Мак-Джівні відомості про ті скандали, що їх чинили таємні агенти серед лівого крила, і в міру того, як розгоралися, всі ці суперечки виходили на люди. Гербер Ештон говорив про них з гострим глумом або

„куций“ Гентон вигукував їх у своїх промовах, кидав їм своїм заперечникам у лице. „Куций“ Гентон був бурлака-друкар, мандрівний агітатор, що цілком стояв за безпосередню дію й не думав того ховати.—Насильство?—казав він,—скільки ж тисяч років мусимо ми терпіти насильство капіталістичного уряду і відмовлятися від права відповісти?—Потім додавав:—Насильство? Так, звичайно, ми мусимо не визнавати насильства,—коли нам його ще не досить!—Пітер слухав Гентонові випадки проти „компромісників“ та проти „політичних гендлярів“ і думав, що цей „куций“ найнебезпечніша людина в Американському Місті. Але згодом після випадку з Джо Енджелом Пітер вирішив, що Гентон, мабуть, такий самий агент, як і сам він.

Пітерові ніколи про це не було сказано напевне, але він спостерігав факти, припасовував їх один до одного й незабаром упевнився в тому. Ліве крило соціялістів відколелося від партії і скликало свої власні збори, а ті збори теж розкололися, і одна частина заклала комуністичну партію, а друга комуністичну робітничу партію. Коли відбувалися ці збори, Мак-Джівні прийшов до Пітера й сказав, що федеральний уряд має свою людину в комітеті комуністичної партії і треба написати кілька таких фраз, щоб з самого факту належності до партії зробили вони злочин, щоб кожного, хто мав членську тільки картку, можна було послати в тюрму без жодних інших законів. Ці фрази мусить бути написано ортодоксальним комуністичним жаргоном, а для цього потрібні спеціальні Пітерові знання.

Пітер написав ці фрази і через кілька день прочитав у газеті звіт про з'їзд та про виступи на ньому. Комітет зробив доповідь а „куций“ Гентон співдопо-

відь від меншости, виголосив палку промову, і кінець-кінцем співдоповідь цю внесено до протоколу окремо. Ця доповідь мала в собі всі ті фрази, що написав їх Пітер. Через кілька місяців, коли уряд уже наготував справу й розпочав повний разгром комуністів, „куцого“ Гентона заарештували, але через кілька днів він учинив драматичну втечу, пропилявши дах у тюрмі!

§ 80. Спілка робітників - інтернаціоналістів знову розпочала свою діяльність в Американському Місті, знову почала організовувати штаб-квартиру. Пітер не міг зважитися піти туди сам, а підготував двох молодих хлопців, що дав йому Мак-Дживні. Пітер навчив їх жаргону червоних, навчив, як утертися до них. Незабаром один з них став за секретаря в місцевому відділі, і Пітер, керуючи ним, двічі на тиждень одержував відомості про все, що партія мала робити й робила. Пітер з Гледіс придумали ще одну змову з бомбами, щоб звернути увагу на цих небезпечних людей, і одного дня, розгорнувши вранішню газету, Пітер побачив, що ласкаве небо віддає ворога йому в руки.

В лісових місцевостях, далеко на північний захід у маленькому місті, що звалося „Централія“ штаб-квартиру червоних розгромили й знищили так само, як і в Американському Місті. Червоні вибрали інше місце, щоб сходитися, але члени Торговельної Палати та Асоціації Торговців і Промисловців теж таємно зійшлися й ухвалили викинути їх звітти. Червоні звернулися до влади, а коли влада захисту їм відмовила, випустили листівку з відозвою до людности. Але ділові люди робили своє й надалі. Вони скористалися з паради салдатів, що повернулися з війни, в день зами-

рення й зробили так, що парада повинна пройти мимо штаб-квартири спілки робітників-інтернаціоналістів. Де-хто завзятіше несли собою вірьовки, щоб сімболізувати наміри. Перед штаб-квартирою парада стала, зчинили галас і вдерлися до приміщення.

Вони грюкали в двері й майже пробилися вже, як ось червоні почали стріляти зсередини й забили кількох, що брали участь у параді.

Звичайно, юрба скажено розлютувалася, почала бити всіх, хто був у приміщенні: багатьох побила майже до смерти, потягла їх у тюрму, біла й катувала, а одного взяла з тюрми, посадовила в автомобіль і, скалічивши, як колись Шоуна Греді, над мостом повісила. Звичайно, вони доглянули вже, щоб газети, що вийшли в Централії цього вечора, надрукували історію в потрібній редакції, і на другий день ранком уся Америка могла прочитати, як згряя червоних, озброєна гвинтівками, зібралася на дахові своєї штаб-квартири й з наперед узятим наміром, з холодним серцем розпочала стрілянину проти мирної паради незброєних ветеранів війни.

Країна, звичайно, божевільна стала, і всі Геффі, Мак-Джівні та Пітери Геджі по всіх Сполучених Штатах зрозуміли, що настав їх час. Пітер наказав секретареві місцевого відділу спілки робітників-інтернаціоналістів у Американському Місті скликати мітинг на цей вечір, — треба ухвалити таку резолюцію, щоб повідомлення про Централію оголосити за брехню. В той самий час другий агент Геффі, колишній офіцер, що носив ще свою форму, зібрав мітинг Американського Легіону. Він виголосив запальну промову до своїх хлопців і о дев'ятій годині вечора чоловіка з п'ятдесят з них, озброєні великими ключами

від автомобілів, налетіли на штаб-квартиру спілки робітників-інтернаціоналістів, били кого попало тими ключами, багато повискакувало через вікна й поламало ноги. На другий день ранком подію цю подала „Таймс“, що виходила в Американському Місті, аж вигукувала з радощів, а окружний винувач Берчерд випустив відозву до людности, що жаден салдат не буде покараний: червоні хотіли „безпосередньої дії“ і їм дано її, можна вважати, що вони завдоволені.

Тоді салдати Американського Легіону, підохочені цими оплесками й підо впливом колишнього офіцера, агента Геффі, й далі громили всі ті місця, де відбувалися мітинги радикалів. Вони розбили редакцію „Горна“ й штаб-квартиру соціялістичної партії ще раз і сконфіскували знову тонни літератури. Вони розгромили кілька книгарень, а потім, розбившись на маленькі гуртки, поревірили всі газетні кіоски в місті й там, де знаходили червоні журнали, як от „Націю“ або „Нову Республіку“, нищили їх, а продавців лякали арештом. З'явилися й до літературної спілки, що звалася „Клуб Рескіна“, де найчастіше бували милі старі леді і декого з цих стареньких леді довели до гістерики. Вони викрили також „Клуб Російських Народностей“, на який до цього часу ніхто не звертав уваги, бо це була педагогічна організація. Але, звичайно, жадному росіянинові вірити в ці дні не можна,—всі вони більшовики або готові стати більшовиками,—це одне і те саме. Геффі зорганізував наскок на цей будинок і сотні дві росіян побито, скинуто з сходів або викинуто через вікно. Одному літньому математикові розкряяли черепа, а вчителеві музики вибили кілька зубів.

Кілька мільйонів молодих американців, що одягли їх у військову форму, дали в руки гвинтівки, вимуш-

трували, навчили орудувати багнетом,—так і не побачили жадного бою. Ці хлопці, як казали тоді, „хворіли на війну“, і тепер мали нагоду завдовольнити свій запал. Тут було весело, як і на війні в окопах, але й краще, бо цілком безпечно. Коли загони поверталися, то не було таких, що загинули, і не було причини телеграфувати батькам, розбивати їхні серця. Зібралось кілька дурних жінок і спробували були організувати демонстрацію протесту проти блокади Росії. Загони напали на цих жінок, подерли їхні прапори, пошматували їхні сукні вщент, а решту поліція поспішила в тюрму забрати. Трапилося, що один добре відомий „спортсмен“, тоб-то часто відвідував перегони, йшов вулицею в червоній краватці, і хлопці вирішивши, що це більшовик, напали на нього й забили мало не до смерти. Після цього запротестувало вже кілька людей, що вважали за нерозумне порушувати багато законів, щоб захистити закон та порядок. Тоді бюро окружного винувача наказало забрати молодих салдатів на службу в поліцію і діяльність кожного з них набула законности й належного порядку.

§ 81. Пітер часто брав участь у цих полюваннях. Хоч це й дивно, але Пітер знайшов у собі самому той самий запал, який був у молодих тих салдатів, що не воювали. П'ять років читав він про війну, але не воював і зараз побачив, що любить війну. В минулому не захоплювався він війною, тому, що боявся каліцтва, а тепер, коли небезпеки не було, міг завдовольнити своє серце. В минулому називали його боягузом, і чув він це до того часто, що й сам повірив, але зараз побачив, що це неправда, і був відважний не менше, як і кожен інший у юрбі.

Річ у тім, що в Пітера не було щасливих часів за молодих літ, він ніколи не вчився, як молодші члени Торговельної Палати та Асоціації Торговців і Промисловців, ганяти маленьку білу кульку по полю палицями різної форми та розміру. Пітер подібний був до ділової людини, що не використала своєї молодости і тепер, в пізніші роки, відчуває потребу відпочити й тому вибирає спорт такої форми, яку скаже лікар. Пітерів спорт був такий—покласти автоматичний револьвер у кешеню, взяти в руку палицю і вскочити в кімнату, де тридцять або сорок росіян чи червоних всякого віку та з бородами всякої довжини мучилося над вивченням заплутаного англійського правопису. Пітер голосно ревів і,— дуже йому подобалося дивитися, як уся юрба починала скакати, бігати, дуже подобалося ганятися за ними, бити по голові, кого попало, або скакати в саму гущу цих людей, як збивалися вони в купу, наче вівці, й силкувалися заховати голови, бити по тих частинах тіла, що найбільше випинаються, доки натовп не розсиплеться. Йому подобалося теж вивести цілу купу їх на сходи й кинути вниз сторч головою, а коли міг примусити їх стрибати у вікна, то було ще веселіше, і він ревів на них, гигакав. Він вивчив кілька їхніх криків,— чужоземне герготання,— він міг ляяти їх власною їхньою мовою. У Пітера було щось від мавпи і, коли краще вивчив цих людей, то міг перекривляти їхні гримаси та їхні жести переляку й примушував цілу кімнату, повну агентів, реготатися, показуючи ці штуки. В одного знаменитого кінематографічного комика були дуже великі ноги, і Пітер навчився перекривляти його. Він ішов перехильцем за якимось нещасним робітником і раптом давав йому ногою стусана в зад або наступав йому на пальці, або плював у вічі. Отже, агенти дуже його

полюбили і, як ішли куди, то вимагали, щоб і він ішов з ними.

Згодом, коли уряд заходився винищити Комуністичну Партію та Комуністичну Робітничу Партію, популярність і престиж Пітерові ще стали більші, бо тепер, замість нападати та громити, поліція й агенти просто хапали людей, арештовували сотнями, тягли в тюрму й там робили їм „іспити“. Пітер завжди був потрібен при цьому. Через спеціальні свої знання він став незамінний і справді керував усім тим. Через „куцого“ Гентона та інших таємних агентів підстроїли так, що мітинги Комуністичної та Комуністичної Робітничої Партії мали відбутися того самого вечора. Зробили це по всій країні, а на ранок увесь світ наелектризований був відомостями, що на всі мітинги одночасно налетіла поліція й тисячі червоних заарештовано. В Американському Місті федеральний уряд найняв з десяток кімнат, що прилягали до бюро Геффі, і цілу ніч, а потім і ранок приводили сюди партії арештантів, доки не набралось коло чотирьохсот чоловіка. Їх натиснули в ці кімнати так, що не можна було й сісти, стояв, звичайно, страшений галас, стогін, побиті люди, в кімнатах таке пахтіло, наче в клітці з малпами в зоологічному садку. Заарештованих тримали в цьому місці кілька тижнів і весь час втискували ще нових. Набралось їх стільки, що жінок перевели до вбиралень. Багато з арештованих захворіли або вдавали, що захворіли, багато з них збожеволіли або вдавали, що збожеволіли, багато з них померли або вдавали, що померли. Звичайно, салонні червоні та всякі прибічники заходилися біля цієї справи й нарobili страшенного галасу. У них не було більше газет, вони не могли збирати мітингів і, коли спробували розсилати літературу, поштове начальство скон-

фісковувало її. Але, все таки, дещо вдалося їм оголосити. Пітерові таємні агенти повідомили його, хто це зробив, і Пітер міг zorganizувати нові напади й приводити нові партії арештантів. В одній з бомбістських змов, що викрили її на сході, знайшли рожевий папір, якого вживали чи-то щоб друкувати листівки, чи-то щоб загортати в нього вибухові речі,—напевне не можна було сказати. В усякому разі таємні ті агентства, з якими мав зв'язок Геффі, поширили зразки цього паперу по всій країні й що-разу, коли поліція хотіла знищити якогось бідолаху, вона знаходила в нього цей страшний рожевий папір, і газети таврували його, як одного з групи змовців, що посилав поштою пекельні машини.

§ 82. Під цей час у Пітера стільки було роботи, що кілька ночей йому зовсім не довелося спати й ніколи було, як слід, попоїсти. Він мав власну окрему кімнату, куди приводили арештантів на допит, а також було в нього півдесятка людей для чорної роботи. Він повинен був витягти з цих арештантів такі зізнання, що стверджували справедливість їхнього арешту, якщо були це американці, або їхньої висилки, коли це були чужоземці. Це було єдине, чим відрізнялися американці від чужоземців. Отже, треба було використовувати нагоду, виходячи з того, що всі вони однаково небезпечні. Багато років тому, коли Пітер працював ще з Періклом Пріамом, довелося їм кілька місяців прожити в пансіоні і вони вже знали, що на обід буде біфштекс, бо в ці дні можна було чути, як повар бив м'ясо довбешкою, щоб зробити його м'якше. Пітер вивчив це слово й тепер уживав того самого методу до чужоземних червоних. Як увіходили вони в кімнату, Пітерові агенти кидалися на них і починали бити, штовхати, смикати

з усіх боків. Якщо були вони вперті й зробити з них м'яких не вдавалося, Пітер сам брався до них, згадуючи, як Геффі видобув з нього самого все потрібне, викручуючи руки та заламуючи назад пальці.

Дивна річ, які розумні та хитрі були деякі з цих хлопців. Були це зовсім прості чужоземні робітники, але ввесь вільний свій час читали. В їхніх кімнатах підчас наскоків знаходили великі збірки книжок, і вони точнісінько знали, чого вам треба, й відразу відповідали на ваші запитання. Питає Пітер: „Ви анархіст? Так?“—Відповідь була така: „Я не анархіст у тому розумінні слова, що ви думаєте“,—наче могло бути двоє розуміннів у слові „анархіст“! Пітер питає: „Ви визнаєте насильство? Так?“. Арештований стає нахабний: „Це ви визнаєте насильство, подивіться на моє обличчя, що ви розбили!“ Спитає Пітер: „Вам не подобається наш уряд?“ Йому відповідали: „Він мені завжди подобався, доки не поведився зо мною так погано“. І отакого сорту викручування доводилося записувати стенографістці, бо доти, доки Пітерові не вдавалося занести до протоколу належного зізнання, не можна було вислати такого червоного. Через те Пітерові доводилося „розм'якшувати“ їх доти, доки не відповідали вони, як їм наказували. Іноді Пітер виготовлював таку відповідь, яка йому потрібна, наперед, а його люди, схопивши арештанта за руку, примушували підписати, а іноді просто й сам підписував.

Все це були досить жорстокі методи, але іншого способу не було,—надто вже хитрі оті червоні. Вони таємно підкопувалися під уряд, і невже ж уряд мусів схилитися й визнати своє безсилля. Відповідь стовідсоткового американізму греміла з кожного лісу, з кожної церковки в цій країні, а також з кожної редакції

газет. І відповідь та була „Ні!“. Стовідсотковий американізм мусів добрати способу, як забезпечити себе від софізмів європейського більшовизму. Стовідсотковий американізм виробив формулу: „Коли не подобається їм наша країна, нехай забираються туди, звідки приїхали“.—Але, знаючи в глибині серця свого, що Америка найкраща в світі країна, вони не хотіли їхати назад, і доводилося примушувати їх до того.

Пітер мусів помагати цьому, і вірна його дружина була на його боці, під'южуючи його своєю жіночою нетерпимістю. Гледіс звикла взивати цих людей „бидлом“, а зараз, почувши той дух, що йшов від них, набитих тут, у цих кімнатах цілі тижні, вона знала, що це таки правда й що не має такої кари на світі, щоб була для них надто сувора. На цей час викрила вона через Пітера ще одну змову з бомбами, уже проти Генерального прокурора країни, що керував розгромом червоних. Захопили чотирьох італійських анархістів в Американському Місті. Держали кожного в окремій кімнаті, і Пітер кілька місяців порався з ними, щоб видобути від них те, що було йому потрібне. І якраз, коли думав уже, що свого добився, всі його зусилля пропали марно: один арештант вискочив у вікно. Кімната була на чотирнадцятому поверсі, і італійський цей анархіст утратив всяку ціну свідка проти самого себе. Цей випадок розлютував салонних більшовиків по всій країні, дав Девіду Ендр'юсові змогу добитися судових якихось наказів і взагалі наробив цілу купу неприємностей бюро Геффі.

Але бюро своє діло робило. Червоних поволі розбивали на сорти. Тих, які доводили, що вони не червоні, звільнили, а решту навантажили на спеціальні поїзди й повезли до ближчих портів. Дехто з них суворо мов-

чав, інші люто кляли; а ще інші плакали й кричали, бо багато з них мали родину й були такі нахабні, що вимагали, щоб уряд разом з ними вислав і їхні родини або взяв на себе піклуватися ними. Уряд, звичайно, не взяв на себе такої відповідальности. Червоні мали страшенно багато грошей, щоб друкувати всякі спокливі речі, нехай тепер витрачають ті гроші на власні родини.

У цих різноманітних наскоках та іспитах Пітер, звичайно, здивався з багатьма червоними, що колись були йому друзями й товаришами. Колись він дрижав, як уявляв собі ці зустрічі. А зараз побачив, що це йому скорше подобається. Він зовсім уже не почував того страху, що колись псував йому апетит та не давав спати. Пітер упевнився, що червоні—це нещасні ті істоти, що ніколи не можуть дати належної відповіді. У них немає зброї, а в багатьох з них немає навіть м'яснів. І справді, в них нічого не було, крім балачок, а Пітер знав, що за своєю спиною має силу зорганізованого суспільства,—поліцію, суди та тюрми, а коли треба, то й армію з її кулеметами, літаками та отруйними газами. Не тільки зганяти вкупу людей, топтати їм пальці та плювати в вічі було цілком безпечно, але цілком безпечно було й підстроювати проти них все, що схочете, бо газети були на вашому боці, а публіка, звичайно, вірила всьому, хоч-би що прочитала в газеті.

Ні, Пітер не боявся вже червоних! Він до того посмілішав, що не боявся навіть Мака, найнебезпечнішого з усіх червоних. Мак кріпко був захований на двадцять років у тюрмі, і хоч на вирок і подано апеляцію, але суд відмовився переглянути вирок так само, як і випустити його під заставу. Трапилося так, що одного разу Пітер заглянув Макові в душу, як сидів той у

тюрмі, й дізнався, що навіть цю гордовиту та сувору душу зломлено. Мак з тюрми написав листа до одного з своїх товаришів червоних в Американському Місті, а поштова контора листа перехопила, і Геффі показав його Пітерові. „Пишіть до нас, — благав Мак, — бога ради пишіть нам. Найстрашніше для ув'язненого, коли його забули. Сповістіть нас, принаймні, що хоч хтось думає про нас...“

Отже, Пітер знав, що він переможець, що він зверху. І коли зустрічав тих червоних, колись таких страшних, знаходив собі насолоду, примушуючи їх почувати всю вагу його влади, а йноді й кулака. Йому весело було дивитися, як по-різному поводитися з ним червоні. Дехто пробував благати його ради минулих часів, дехто залицявся, плазував перед ним, дехто пробував умовляти його, вдавався до його сумління. Але більшість були горді, дивилися на нього з ненавистю, або ображали його. Тоді Пітер ставив до роботи своїх хлопців, і ті виправляли їхні манери, трошки загинали пальці, викручували руки, і це швидко давало свій добрий плід.

§ 83. У першій партії, що висилали, була й Міріям Янкович. Міріям пристала до Комуністичної Партії й народилася в Росії, отже, все було гаразд. Пітер, знав, звичайно, що це вона напустила на нього Розі Стерн і довела його до провалу. І все ж таки, він був зворушений її виглядом. Міріям була виснажена, стара, кашляла, і очі неприродньо блищали. Пітер згадував її пиху, її гордовитість, а зараз вся ця гордовитість зникла, Міріям впала навколішки перед ним і ловила його піджак, гістерично плакала. В неї була мати та п'ятеро молодших братів і сестер, і всіх годувала вона з своїх заробітків. Всі її гроші пішли на лікування

в лікарні, а зараз її висилають до Росії. Що станеться з дорогими їй людьми?

Пітер відповів, що нічого зробити не може. Вона порушила закон, у них її членська картка Комуністичної Партії, і вона сама призналася, що чужоземка. Він пробував визволитися, але Міріям вчепилася в нього, плакала, благала. Нарешті вона просила дати їй змогу побалакати з старою матір'ю, сказати їй, що робити, до кого звернутися та як на далі звязатися з нею. Її висилають з країни, не дозволивши сказати жадного слова близьким, не дозволивши навіть взяти з собою одержу,

Пітер, як ми знаємо, завжди був м'якосердий з жінками й зараз почував себе ніяково. Поводився він з цим бидлом так, як наказало начальство, не мав права бути милостивим ні до кого й кілька разів говорив це Міріям. Але та не слухала. „Прощу, Пітере, прощуй! Бога ради, Пітере! Ви ж колись трошки любили мене, — ви ж це казали мені, Пітере!..“ Так, це було правда, але з цього Пітерові не було жадної користі. Міріям цікавилася Маком, отим найнебезпечнішим дияволом, що наробив Пітерові стільки клопоту. Вона відштовхнула тоді Пітера, ледве хотіла слухати, що він їй говорив, а тепер пробує скористатися з того кохання, яке так зневажала. Міріям схопила його за руку, і Пітер не міг звільнитися инакше, як тільки силою. — „Коли ви хоч раз в житті почували іскру кохання, — кричала вона, — ви не можете відмовити мені цієї милости, — маленької такої милости. Прощу, Пітере, ради минулого!“

Раптом Пітер здригнув і Міріям також. За-за дверей почувся голос.

— Так це одна з твоїх приятельок? Так?—На дверях стояла Гледіс, непорушна від злости, зціпивши свої

маленькі ручки.— „Так,—оце одна з твоїх червоних полюбовниць, одна з твоїх знаціоналізованих жінок?“— Гледіс стукнула ногою.— „Встань, суко! Вставай, шлюхо!“— Міріям так і заклякла навколішках, скам'яніла, здивована. Гледіс кинулася до неї, вчепилася обома руками в її важке, чорне волосся й смикнула так, що Міріям упала на підлогу.— „Я навчу вас вільних коханок“,— верещала Гледіс.— „Я тебе навчу залицятися до мого чоловіка“...— і потягла Міріям по підлозі за чорне волосся, била й щипала її, аж поки не вступилося кілька агентів та не вратували життя дівчині.

Власне кажучи, Гледіс уже знала про Пітерове ганебне минуле ще до того, як вийшла за нього заміж. Геффі розказав їй усе, а вона розказала Пітерові, що Геффі їй усе розказав, і багато, багато разів нагадувала про це Пітерові. Але реальна зустріч з однією з цих „знаціоналізованих жінок“ розлютила її, і треба було цілого тижня, щоб мир у Геджову родину вернувся. А тимчасом на бідного Пітера як з мішка посипалося лихо й не тільки вдома, а й на службі. Наготували перший червоний поїзд і, здавалося, що кожен чужеземець—червоний, якого тільки Пітер колись знав, ловив його, намагаючись зустрітися, вразити його душу та його сумління. Сестра в перших Седі Тод, що народилася в Англії, їхала з цим першим поїздом разом з фінським дроворубом, що його Пітер знав, як члена спілки робітників-інтернаціоналістів, разом з богемцем, що працював на тютюновій фабриці і в його домі не раз сидів Пітер за столом, і, нарешті, Майкель Дубін, молодий єврей, що з Пітером просидів п'ятнадцять днів у тюрмі й потім одна з жертв бича, схожого на чорну гадюку.

Майкель безперестанку плакав, бо в нього була дружина й троє дітей. Він скаржився, що як були в нього

агенти, то вкрали всі гроші,—двісті чи триста доларів. Пітер, звичайно, твердив, що не в силі зробити нічого: Дубін був червоний і чужоземець, і тому мусів бути висланий. Коли садовили червоних у потяг, дружина Майкеля Дубіна та з півсотні інших жінок плакали, ловили руки й намагалися пробитися крізь варту, щоб пійти до своїх любих. Поліція била їх палицями по животах, щоб не пустити, але, не зважаючи на всі ті вдари, гістерична містрис Дубін пробилася таки крізь варту й кинулася під колеса. Ледве встигли відтягти та вратувати їй життя. Такі сцени, звичайно, погано впливають на публіку, і тому Геффі побалакав з редакторами усіх газет і взяв з них слово джентльменів, що ніхто з них не надрукує про подробиці.

§ 84. По всій країні рушили на схід червоні поїзди, повні комуністів, паціфістів, анархістів, більшовиків та сотні інших відтінків. Всіх їх пересадили на пароплав і повезли до Росії. Пароплав звався „Червоний ковчег“. Червоні торохтії зчинили страшенний галас, а один з червоних священників „Червоний ковчег“ прирівняв до „Мейфлуоера¹⁾“. У Вашингтоні знайшлося кілька червоних урядовців, що теж наробили галасу та скасували цілу купу наказів про висилання, між иншим, кілька й Пітерових. Це, звичайно, дратувало Пітера і його дружину. А потім сталася ще ганебніша пригода.

В Американському Місті мав відбутися масовий „рожевий“ мітинг протесту проти висилання. Геффі сказав, що дуже можливо, доведеться мітинг цей розігнати і

¹⁾ Назва історичного корабля, що привіз першу партію піонерів до Америки.

Пітер мусів бути там, щоб показувати агентам червоних. Справою керував поліцейський шпигун на ім'я Герріті, начальник, так званого, „відділу бомб“. Але людина ця знала не дуже багато й тому зверталася, звичайно до Пітера. Тепер уся відповідальність за цей мітинг лежала на ньому. І Герріті попросив Пітера піти з ним. Пітер згодився.

Це була дуже велика аудиторія. Вся лють червоних, стримувана багато місяців, вирвалася страшенним обуренням. Виступали промовці, добре одягнені, очевидно, поважні люди і своїм виглядом зовсім не відрізнялися від прирощених керівників у країні. Вони сходили на трибуну й говорили такі промови, що являли собою цілковиту державну зраду, обвинувачували уряд, протестували проти блокади Росії, вихваляли більшовицький уряд у Росії, заявляли, що ті люди, які поїхали на „Червоному ковчезі“ були щасливі, бо з країни тиранії переходили в країну волі. Через кожних кілька фраз промовців спиняла буря оплесків всієї аудиторії.

Що міг зробити тут бідний ірландець-католик, поліцейський шпигун? Промовець стояв на катедрі й говорив: „Коли якась форма правління стає не придатна, право народу змінити або скасувати її й утворити нову форму за такими принципами, які, на його думку, краще забезпечать йому спокій та добробут“.

Герріті обернувся до Пітера:

— Що ви про це думаєте?—сказав він. Благодушне його ірландське обличчя аж зблідло, такий він був переляканий.

Пітер вирішив, що цього досить. Він знав, що тисячі людей по всій Америці сиділи по тюрмах за те, що говорили слова, далеко не такі страшні, як ці.

Пітер перечитав багато інструкцій генерального прокурора Сполучених Штатів і знав офіційно, що отакі саме речі ніколи, ані в яких обставинах не дозволено не то що говорити або писати, а навіть думати. Тому Пітер і сказав Герріті: „Оцей дядько зайшов надто вже далеко. Краще заарештуйте його“. Герріті дав наказ своїм людям, ті підскочили до трибуни, перепинили промовця й заарештували його й кілька інших, а слухачам наказали звільнити приміщення.

Під рукою в Герріті було кілька сотень полісменів та агентів, вони вишикувалися з своїми палицями й погнали натовп перед собою. Промовців посадовили в тюремну карету. Пітер вернувся в бюро Геффі й розказав, що зробив. Але зустріли його так, що Пітер пригадав ті часи, коли Геффі зустрів його з листом від Неллі Дулін.

— Кого, ви гадаєте, взяли ви?—скрикнув Геффі.— Це брат сенатора Сполучених Штатів! А що, ви думаете, він говорив? Цитати з „Декларації Незалежності“¹⁾.

Пітер не міг цього второпати. Він нічого не розумів. Хіба може людина порушувати закон тільки тому, що випадково вона брат сенатора Сполучених Штатів? І яка різниця, що ті слова взято з „Декларації Незалежності“, коли це була спокуса, коли цього не можна дозволити? Через цей випадок Геффі й поліцейська влада в Місті опинилися в такому смішному становищі, що Геффі зібрав усіх своїх людей і прочитав їм лекцію про межі їхньої діяльності проти червоних, а саме, кого не можна арештовувати й чого не можна заборонити.

¹⁾ „Декларація Незалежності“ була програмою та маніфестом боротьби американського народу за визволення з-під влади Англії.

няти говорити. Наприклад, людину не можна заарештувати за цитати з біблії.

— Бога ради, Геффі,—перебив його один з агентів,—невже ми всі мусимо знати біблію від слова до слова? Навкруги зареготалися.

— Ні,—погодився Геффі,—але будьте обережні й не арештовуйте нікого, коли він говоритиме щось таке, що звучить, наче-б-то цитата з біблії.

— Але хай біс його візьме!—сказав другий агент, що був колись проповідником.—Це нас звяже гірше, ніж тюрма! Послухайте-но, що написано в біблії!

І він почав цитувати дещо, і Пітер пересвідчився, що він не чув ще жодного більшовика, щоб говорив неприпустиміші слова. З цього краще, ніж коли, зрозумів він, яка складна річ оця червона проблема. Не зважаючи ні на що, Геффі твердив, що кожне слово з біблії було дозволено.—В Уніпезі,—сказав він,—обвинувачували священика за те, що процитував два стихи з пророка Ісаїї. Але з ним нічого не могли поробити й його звільнили. Так само й з „Декларацією Незалежності,“—всякий міг читати її, хоч би які там були спокуси, так само й Конституцію, не зважаючи на те, що в „Білі про Права“ сказано, що кожен в Америці може робити якраз те, за що бюро Геффі посилало людей у тюрми.

Здавалося, що це вже зовсім безглуздя, але Геффі пояснив те політичними міркуваннями. Коли вони зайдуть надто далеко, то оці червоні можуть виступити й дістати більшість голосів проти них і, можливо, захопити навіть владу,—а що тоді буде з агентами? До цього часу Пітер ніколи не зважав на політику, але тепер, після цієї лекції обоє вони з Гледіс зрозуміли, що треба поширити свій світогляд. Не досить було

садовити цих червоних у тюрми та трошити їм черепи, ви мусіли ще добитися того, щоб і прихильно поставилося суспільство до того, що ви робите, ви мусіли робити те, що звалося „пропагандою“, щоб держати це суспільство на сторожі проти низькоти цього бидла та ганебної його мети. Найкраще зрозумів це генеральний прокурор країни, і в своїй лекції Геффі підкреслив подвійність його діяльності. Генеральний прокурор не тільки нищив Комуністичну та Комуністичну Робітничу Партію й посилав їхніх членів у тюрми, але й витрачав кошти своєї установи на безконечний потік пропаганди, щоб країна увесь час боялася змови отих червоних. Якраз на цей час кілька людей працювали в Американському Місті над відомостями, що збирав Геффі, і що-тижня генеральний прокурор говорив десь промову або випускав повідомлення в газетах про нові бомбістські змови та про змови проти державного ладу. І як розумно він робив це! Він дістав портрети тих червоних, що виглядали як-найгірше, портрети, зняті з червоних у тюрмі, кілька тижнів неголених, після третього шабля, що псував настрої моделі,—і ці портрети друкував у газетах з підписом: „Люди, подібні оцьому, хотять керувати вами“! Ці портрети розсилав він мало не десяткові тисяч провінційальних газет по всій країні і дев'ятсот дев'яносто з них ці портрети містили і дев'яносто дев'ять мільйонів американців на другий день ранком вимагало смерти цим червоним. Цей план мав такі наслідки, що генеральний прокурор сподівався бути вибраним на президента, і всі агентури, підлеглі йому, робили те саме.

Те саме робили й усі інші агентури великих підприємств по всій країні. „Ліга Поступу Америки“ в Американському Місті надрукувала оголошення на цілу

сторінку в „Таймсі“, „Асоціація Домашнього Вогнища“ в Ельдорадо робила те саме в Ельдорадському „Таймсі“, а „Легіон Захисту Патріотів“ друкував те саме у Флеглендському „Прапорі“. Поліція перевіряла відомості про всіх політичних кандидатів і, коли хтось із них хоч маленьку мав ознаку рожевого кольору, бюро Геффі бралось до роботи, щоб очернити його, вишукуючи щось скандальне. Ділоки асигнували великі суми на виборчі кампанії, і такі кандидати лишалися в кандидатах на завжди. Отаку роботу робили вони, і всі агенти Геффі мусіли пам'ятати, вагу цієї роботи й мусіли берегтися кожного такого вчинку, що міг перешкодити цій політичній кампанії, цій пропаганді законности та порядку.

§ 85. Пітер вернувся з того зібрання стриманіший, вперше на своєму житті зрозумів свою відповідальність, як громадянина-виборця, а надто як пастуха над іншими виборцями. Пітер погодився з Гледіс, що його погляди були надто вузькі, що обов'язки таємного агента уявляв він такими, які були вони до війни. Зараз же,—мусить він це зрозуміти,—світ перемінився. Зараз у новому цьому світі, що створений для демократії, таємний агент є справжній керівник суспільства, усіх справ, підприємств, усієї цивілізації. Пітер з дружиною мусіли взятися до нової ролі й пристосуватися до неї. Звичайно, вони мусіли керуватися не тільки особистими своїми міркуваннями, але ж визнати й те, що вища ця роля може бути їм дуже вигідна. Через неї вони можуть увійти у вище товариство, можуть бачитися з кращими людьми. П'ять чи шість молодих своїх років просиділа Гледіс, поліруючи нігті та пестячи ніжні білі руки „благородним“ і завжди в її душі

горіла надія, що колись доб'ється вона свого, колись належатиме вона до цього „благородного товариства, зможе зустрічатися з цими людьми, як з рівними, а не як з хазяїнами, доб'ється того, що простягатимуть вони їй свої руки не для манікюра, а щоб вітатися з нею.

І зараз ця можливість стала близька. Гледіс побалакала з Геффі. Геффі сказав, що думка не погана, і що він побалакає з Біллі Нешем, секретарем „Ліги Поступу Америки“. І так і зробив; через тиждень „Таймс“, що виходила в Американському Місті, оголосила, що в неділю ввечері в біблійській сп'лці при Бітлеємській церкві відбудуться цікаві збори і на них виступить таємний агент уряду, колишній червоний. Багато років був він небезпечним агітатором, тепер зрозумів свої помилки, спокутував свої гріхи й прислужився державі підчас останніх процесів проти спілки робітників-інтернаціоналістів.

Бітлеємська церква варта була не багато,—це була невідома секта, подібна до „Святих Вертунів“, але Гледіс була тверда й знала, що не можна скочити на верх гори з одного маху. Пітер мусів починати знизу і, коли б, навіть, провалився, то не буде великої шкоди.

А проте, Гледіс так напружено працювала, готуючи успіх лекції, ніби лекція та мала відбутися справді у вищому товаристві. Багато днів витратила вона на те, щоб вибрати собі й Пітерові вбрання, цілий день одягалася і, коли все вже було готове, вона витратила ще, принаймні, з годину, щоб перед дзеркалом скінчити туалет, та перевірити, чи все гаразд у Пітера. Коли містер Неш познайомив її з його преподобієм Зеведеєм Мегінсом, і коли цей апостол другого пришестя вийшов на трибуну й познайомив її чоловіка з робітничою аудиторією, Гледіс так тремтіла з радости, що

скорше це було їй боляче, ніж потішало. Звичайно, Пітер не був бездоганний. Кілька разів губив він тему, лепетав та збивався, але пам'ятав пораду Гледіс,—коли трапиться збитися, треба всміхнутися й пояснити, що він ніколи не виступав з прилюдними промовами. Отже, все обійшлося дуже гарно, і кожен член біблійської спілки був переляканий неймовірними викриттями цього колишнього червоного, а нині—таємного агента закону та порядку. І через тиждень Пітера знов запросили, на цей раз до „Ліги Молодих Святих“. Коли справився й тут, його потягли до „Асоціації Підлітків“, а потім до „Клубу Сухарів та Сиру“. На цей час він уже мав те, що Гледіс називала „лоском“. Його слава швидко ширилася й нарешті настала велика година,—його запросили до Парк-Евеню виступити перед членами „Товариства Братів“ приходської організації церкви „Божественної Ласки“.

Це було те, до чого весь час прагнула Гледіс. Це була година, на яку треба було зважати, і Пітер мусів готуватися й повторювати свою роль спочатку. Пітер жив усього за кілька кварталів від церкви, але Гледіс довела, що неодмінно треба приїхати в таксі. Коли ввійшли вони до паравіаційної залі, і його преподобіє де-Уїллаубі Стоттербрідж, полірований джентельмен, майже англієць, підійшов і привітався з ними за руку, Гледіс відчула, що, нарешті, дійшла своєї мети. Священик сам повів її до трибуни, а після того, як познайомив Пітера з аудиторією, сів поруч з нею і тим остаточно закріпив соціальне її становище.

Вивчивши свою лекцію, знаючи наперед, що саме викличе сміх, що саме викличе сльози, і що викличе патріотичні оплески, Пітер мав тепер забезпечений успіх. Після лекції він відповідав на запитання, а два клерки,

що служили в Біллі Неша, поширювали членські картки „Ліги Поступу Америки“,—членський внесок—п'ять доларів на рік, з дійсних членів—двадцять п'ять доларів на рік, а з довічних—двісті доларів готівкою. Пітер вітався за руку з членами вищого товариства Американського Міста і всі прохали провадити свою роботу й далі,—бо країна потребує цього. На другий день ранком „Таймс“ надрукувала звіт про лекцію, а ще через день передовицю, присвячену його викриттям, з закликом: „Вступайте до Ліги Поступу Америки!“

§ 86. Ранком другого дня прийшов Пітер на службу й знайшов листа. Лист був написаний на дуже дорогому папері жіночою рукою. Пітер розпечатав його й завмер, здивований, бо вгорі була монограма, напис по-латинському й слова: „Спілька Дочок Американської Революції“. В листі секретар містрис Уорінг Семмі запитував, чи не буде містер Пітер Гедж такий добрий зайти до неї сьогодні о третій годині. Пітер вивчив листа з усіх боків, щоб догадатися, які червоні його написали. Його вражав папір та величний тон листа, але ж слово „революція“—слово заборонене. Містрис Уорінг Семмі певне одна з салонних червоних, містрис Год.

Тоді Пітер пішов до Мак-Джівні й спитав його з підозрою:—Це нова ще червона змова?

Мак-Джівні прочитав листа й сказав:

— Червона змова? Що ви хочете сказати?

— Я кажу,—пояснив Пітер,—про оцих „Дочок Американської Революції“.

Мак-Джівні глянув на нього, здивований. Спочатку подумав, що Пітер жартує, але, коли побачив, що той був цілком серйозний, зареготався просто йому в очі.

— Йолопі! — сказав він. — Невже ви ніколи не чули про Американську Революцію? Невже ви не знаєте про Четверте Липня? ¹⁾.

Якраз задзвонив телефон і перебив його. Мак-Джівні віддав Пітерові листа й сказав:

— Спитайте про це вашу дружину.

Коли прийшла Гледіс, Пітер дав їй листа, і вона надзвичайно схвилювалася. Виявилось, що містрис Уорінг Семмі належала до найвищих шарів суспільства в Американському Місті, а та Американська Революція, що її дочкою вона була, цілком пристойна революція й була дуже давно. Найкращі люди належали до неї, і цілком законно й пристойно було писати про неї та навіть ставити її на заголовку листів. Пітер мусить піти додому, негайно одягтися в краще своє убрання й подзвонити секретареві, що дуже радий завітати до містрис Уорінг Семмі на назначену годину. До речі, Пітерові треба було дещо вивчити. Він мусить купити примірник „Хто живе в Американському Місті“, він мусить вивчити історію своєї країни та „Декларацію Незалежності“, а також вивчити, яка різниця між революцією, що відбулася давно, та тією, що має відбутися тепер. Пітер пішов з візитою до величної леді з вищого товариства в її сірий кам'яний будинок і побачив, що все тут було таке саме величне, як і в містрис Гед, відміна тільки та, що ця леді поважала своє соціальне становище й не зробила помилки, — не поводитися з Пітером, як з рівним. Отже, й на думку Пітерові не спало, що він міг би залишитися на завжди в її домі. Вона сказала Пітерові, що чула про його лекції про червону

¹⁾ Четверте Липня 1786 року — день оголошення „Декларації Незалежності“.

небезпеку й що вона Голова Управи Леді-Патронес Притулку Покалічених Ветеранів Війни в Американському Місті й хоче, щоб Пітер прочитав свою лекцію її ветеранам. І Пітер, пам'ятаючи науку своєї Гледіс, сказав, що радо віддасть цю лекцію, як патріотичний дар. Містрис Уорінг Семмі серйозно подякувала йому від імени країни й сказала, що сповістить його про день, коли має бути лекція. Пітер вернувся додому, і Гледіс скривилася, як після кислиці, бо лекція мала відбутися перед натовпом якихось паршивих салдатів, а вона сподівалася, що лекцію ту слухатимуть якраз „Дочки“ в домі містрис Уорінг Семмі. Але звернути на себе увагу містрис Уорінг Семмі це вже був тріумф. І Гледіс знову повеселішала й розказала Пітерові про життя містрис Уорінг. Здається, що з балачок у салонах манікюрш можна було почути дуже цінні відомості.

Бувши в доброму настрої, Гледіс заговорила з Пітером про них самих. Зараз стоять вони так високо, що можуть оглянути своє минуле в цілому; їхня близькість та взаємна довіра, дружне співробітництво навчило їх бачити свої помилки, й спланувати розумно своє майбутнє. На своєму житті Пітер зробив багато помилок, він мусить це визнати. Визнає це Пітер?—Так, Пітер визнає! Але,—казала йому Гледіс,—він боровся відважно і зараз має чудесну можливість забезпечити для себе найвище в житті щастя. Таку можливість дало йому співробітництво гарної й розумної жінки. Гледіс особливо це підкреслювала, і Пітер цілком погодився з нею. Також погодився він з тим, що обов'язок доброї й розумної дружини охороняти свого чоловіка на його життєвому шляху так, щоб міг він уникнути тих пасток, які наставляють вороги на нього. Пітер має вже гіркий

досвід, і ніколи вже не повинен бігати за гарненькими личками, щоб не прокидатися ранком з порожніми кешеннями. Пітер і з цим погодився. В міру того, як ішла розмова далі, він зрозумів, що оцей триумф у його житті цілком створила дружина. В усякім разі він зрозумів, що не було рації силкуватися змінити погляди Гледіс. Так само покірливо погодився він на всі її вказівки, як поводитися йому далі. Він мусить приносити додому свою платню в кінці кожного тижня і його дружина буде витрачати ці гроші разом з своєю платнею на те, щоб поліпшити зовнішній вигляд та їхні манери, щоб дійти вищого соціального становища.

Слухаючись наказів своєї дружини, Пітер говорив тепер поважно, рухи його були солідніші. Дружина говорила, що майбутнє суспільства залежить від його знаннів та від його вміння, і Пітер погодився. Він вивчив, що можна робити, а чого краще не робити. Він ніколи вже не зробить злочину або якогось шахрайства. Він ніколи не піде вже на самостійний виступ під лихим впливом отаких підлих тварин, як Неллі Дулін. Він частина „машини“ й твердо запам'ятає, що чесність це найвигідніша політика. Тоді поступатиме він наперед, зустрічатиметься з великими людьми країни, наблизатиметься до них з певною самоповагою, а не так, як колись було,—крутив та м'яв свого капелюха. Він зустрічатиметься з агентами генерального прокурора, що може стати президентом, і постачатиме їм матеріал для щотижневих червоних жахів. Він зустрічатиметься з законодавцями, що побажають усунути виборців-соціалістів, та з губернаторами, що хочуть ув'язнити лідерів „протизаконних“ страйків. Він зустрічатиметься з співробітниками журналів, що пишуть статі, з популярними романістами, що шукають червоного

колериту. Але найкраще—це читати лекції. Він мусить об'їхати всю країну й викликати сенсації. Чи знає він—чому саме?—Ні, не знає—сказав Пітер,—в усякім разі, він не певен,—що знає.—Гаразд, Гледіс йому розкаже,—тому, що він романтичний.—Пітер не знав, що саме означає це слово, але звучало воно улесливо, й тому й посміхнувся, як дурненький, показуючи свої криві зуби, а потім запитав, звідки Гледіс знає, що він романтичний. Гледіс на це раптом сказала йому стати й тихо повернутися. Пітерові не дуже то хотілося вставати з дуже вигідного крісла, але наказ виконав. Гледіс оглянула його з усіх боків і заявила:

— Пітере, ти мусиш перейти на дієту,—ти стаєш надто гладкий.—І сказала це переляканим голосом, Пітер теж перелякався, бо це слово звучало наче назва якоїсь хвороби. Гледіс додала:

— Ти не будеш здаватися романтичною постаттю на трибуні, коли будеш гладкий як бочка.

Розмова зацікавила Пітера й він знову спитав, чому Гледіс каже, що він романтичний.

— Цьому багато причин,—сказала вона,—але головна та, що він був великий злочинець, а тепер перемінився, спокутував свої гріхи, а це завжди дуже подобається церковним людям. Він кінчив щасливим шлюбом, а це подобається читачам романів.

— І це справді так?—спитав невинно Пітер і Гледіс апевнила його, що справді так.

— А ще які причини?—спитав він, і Гледіс пояснила що він знав близько, безпосередньо страшних небезпечних людей, отих страховищ сучасного світу, більшовиків, про яких звичайні люди знають тільки з газет. з він не тільки розказував сенсаційну історію, але й кінчав її прибутковою наукою. А наука та була: „Жер-

твуйте на „Лігу Поступу Америки!“ „Випишіть ваші чеки на Асоціацію Домашнього Вогнища!“ „Існування нашої країни залежить від того, що підтримуєте ви „Леґіон Захисту Патріотів“. Слава про Пітерові лекції поширюватиметься, і всі Геффі та Біллі Неші в кожному місті та містечку в Америці будуть просити, щоб він приїхав до них, а коли приїде, газети будуть друкувати його портрети, і його з дружиною гостинно прийматимуть у найкращому товаристві. Вони будуть люди з вищого товариства, будуть бувати в багатих домах і поволі сами стануть багаті.

Гледіс знову оглянула свого супруга, перед тим як іти в спальню. Так, безперечно, стає він гладкий. Він мусить грати в гольфа. Він носив маленький американський прапорець на своєму годинниковому ланцюжку, і Гледіс подумала, чи не вульгарно це. Сама Гледіс носила тепер справжній діамантовий перстень і навчилася говорити без акценту. Вона солодко позіхнула, розглядаючи свою брунатну сукню пошиту в гарного кравця, й подумала, що такі сукні приходять разом з легким забезпеченням життям,

Обоє вони з Пітером мали зараз таке життя повною мірою й не боялися вже зостатися без роботи. Вони зрозуміли, що червону небезпеку не так легко знищити. Це лихоманка, що отруїла кров суспільству й завжди то тут, то там вибухає новими вибухами. Гледіс погоджувалась з червоними, коли вони говорили: „Доки є класа багатих та могутніх, доти будуть і соціальні незадоволення, доти будуть жити й люди, що за єдиний спосіб свого життя визнаватимуть агітацію, обвинувачення, переміни. Суспільство подібне до горобу. Щороку, коли ви посадили городину, разом з нею росте й бур'ян, і ви мусите обходити всі грядки й виривати

той бур'ян. Чоловік у Гледіс був фахівець-городник, він знав, як виполювати бур'ян, і він знав, що суспільство ніколи не зможе зректися його послуг. Поки буде городництво, доти Пітер буде на чолі полільників, буде навчителем класи молодих полільників.

Як хороше бути дружиною такого чоловіка! Це була нагорода добрій жінці за те, що вона допомагала йому, зробила з нього доброго громадянина, патріота й захисника закону та порядку. Бо, безперечно, ті, що мають город, стежитимуть, щоб про їхнього головного полільника подбали, і щоб він мав свою частку в найкращій частині врожаю. Гледіс стояла перед дзеркалом, зачісуючись на ніч, і думала про те, чого може вимагати з цього городу. Вони з Пітером працювали й могли вимагати найкращих квіток, найсолодших плодів. Раптом Гледіс широко розкинула руки, захоплена здійсненням своїх мрій.

— Перемога, Пітере! Перемога! Ми матимемо гроші й усі чудесні речі, які можна купити. Чи ти розумієш, Пітере, чого ти досяг?

Пітер бачив її обличчя, повне радості, але в душі в нього було ще трохи страху й непевності, бо ще не звик він оцінювати так свої заслуги. Тоді Гледіс вдалася до ніжності з відтінком жалю. Вона простягла до його руки.

— Бідний, любий Пітере! Яке тяжке життя він прожив! Це жорстокість була, що не зустрів мене раніше, щоб допомогла йому.

Гледіс подумала хвилину, і знову вирвалося в неї:

— Подумай тільки, Пітере, як чудесно бути американцем! В Америці ти завжди доб'єшся всього, коли виконуватимеш свої обов'язки. Америка — країна волі! Твій приклад -- приклад кар'єри бідного хлопчика,

мусить переконати всіх цих дурних червоних, що вони не праві, що кожен хлопчик може зробити кар'єру, коли буде працювати. Кажуть, що в Америці найбільшій хлопець може стати президентом. А тобі сподобалося б стати президентом, Пітере?

Пітер вагався. Він не був певен, що придатний до такої великої роботи, але знав, що Гледіс не сподобається, коли він це скаже, й тому пробурмотів: „Може... Колись...“

— Як би там не було, Пітере, — сказала його дружина, — а я стою за цю країну. Я — американка!

На цей раз Пітер не вагався.

— Так! — сказав він і додав свою улюблену формулу: „100 відсотків“.

Д О Д А Т О К.

Кілька спроб з рукописом „100%“ пересвідчили автора в тому, що в кожного з читачів виникає відразу ціла низка запитань. В якій мірі все це правда? В якій мірі ділові люди Америки причетні до шпигунства проти радикалізму та проти його розвитку? Чи в боротьбі з червоними вживають вони отаких незвичайних засобів, що тут описані?

У „100%“ небагато лише епізодів вигадано: наприкл., історія Неллі Дулін та Нельса Екермена. Все, що має якусь соціяльну вагу, є правда, ґрунтується на фактах, особисто відомих авторові або його друзям. Всі дієві особи „100%“ — реальні люди. Пітер Гедж — реальна людина і багато разів бачив він автора через свою професію. Геффі і Мак Джівні люди реальні, як і Біллі Неш, як Гледіс Фрізбі.

Перш за все „Губерова справа“. Головні риси її аналогічні до справи Тома Мунєя. Коли ви захочете познайомитися з цією справою, пошліть п'ятнадцять центів до Комітету Оборони Мунєя, — Post Office Box 894 San-Francisko, і одержите брошуру: „Мунєя хотять повісити“, що написав її Роберт Мінор. Ділові люди Сан Френсіско асигнували мільйон доларів, щоб знищити в місті робітничу спілку, і Мунєєва справа була в них за знаряддя. Але трапилося так, що суддя, перед яким обвинувачували Мунєя, виявив слабість і написав листа до Генерального Прокурора Сполучених Штатів, де сповіщав, що він переконався, що всі обви-

нування Муней ґрунтуються на свідченнях кривоприсяжників. А тим часом Муней сидів у тюрмі й сидить там і досі. Фремон Олдер, редактор Сан-Френсіського „Кличу“, що досліджував цю справу, недавно написав авторові: „В усякім разі, це найдивніша з усіх історій, на яку доводилося мені натрапляти. Коли стане відоме все, що може стати відоме, буде ясно видно, що держава на очах усього суспільства може забити людину тим знаряддям, яке агенти її спеціально виготовили й дали в руки юстиції. В свідченнях у справах Мунеевій або Білінговій немає ані краплі, що не була б стверджена кривоприсягою, крім того чоловіка, що приніс сині друкарські відбитки на „Меркет-Стріт“.

В якій мірі переслідування та карання радикалізму в Америці вийшло з рук офіційних державних уставов і перейшло до „великих ділових людей“? Кожна ділова людина мусить, звичайно, погодитися, що, коли капітал має якісь інтереси, що їх треба боронити, то він мусить і буде боронити їх. Скільки може, він використовує офіційні установи, але, коли через підкупи або через політику на урядовців покластися не можна, „великі ділові люди“ сами беруться до роботи. Під час вугільного страйку в Колорадо вугільні компанії асигнували гроші, щоб платити державній міліції й зорганізували нові загони міліції з власних агентів. Червоні звать це „Урядуванням через стрільців“, і автор колись написав про це роман „Вугільний король“. Міліцією керував А. С. Фелтз (з розшукного агентства Болдуїн-Фелтз), якого потім забито, коли заправляв він кількома вугільними районами в Західній Вірґинії.

Ті самі умови знайдете ви по лісових районах Вашингтону та Орегону, по нафтових районах Оклагоми та Канзасу, по мідяних районах Мічігану, Монтани та

Арізони та й по всіх великих вугільних округах. В сталевих районах Західньої Пенсільванії ви побачите, що вся місцева влада є службовці сталевих товариств. Коли ви звернетесь до Брістолю на Род-Айленді, ви побачите, що Національне Індійське Гумове товариство взяло на себе утримувати дві третини міської поліції.

В кожному великому місті в Америці асоціації власників асигнують кошти на те, щоб утискувати профспілки та винищувати червоних, і кошти ці витрачається так, як розказано в „100⁰/0“. В Лос-Енджелосі асоціація власників асигнувала мільйон доларів і кінець-кінцем виникла справа „Сідні“ Р. Флоуерса, що коротко його описано в цій історії під ім'ям „Сідні“. Читач, коли цікавиться подробицями, може прочитати їх у частині XVI „Бронзового Чека“. Флоуерса судили двічі й збираються судити втретє. Окружний винувач заявив, що коли треба буде, то судитимуть його й п'ять разів. На останньому процесі проти Флоуерса виставили 25 свідків, дев'ятнадцять з них були або Пітери Геджі, або Мак-Джівні, або інші полісмени чи службовці місцевої політичної машини. Представник Прокурора Сполучених Штатів, говорячи зо мною про цей процес, сказав, що відмовився обвинувачувати, бо впевнився, що „лист Пауля“, на якому базувався арешт, була фальшивка і він цілком певен, що знає, хто його написав. Ще сказав він мені, що в Лос-Енджелосі утворено таємний комітет з п'ятдесятьох чи більше найактивніших багатих людей цього міста. Він не зміг довідатися, що саме вони робили, але вони приходили до його контори й вимагали таємних державних звітів. Коли відмовився він обвинувачувати Флоуерса, їм вистачило сили примусити губернатора Каліфорнії телеграфом протестувати перед Вашингтоном. Коли мене,

як свідка, запитали про це, я сказав те, що чув, а коли викликали представника Прокурора Сполучених Штатів, то він приписав усе це моїй „письменницькій фантазії“.

В старих Російській та Австрійській імперіях техніка полювання на агітаторів була високо розвинена і спосіб використовувати шпигунів та „таємних“, щоб затягати червоних в якийсь злочин, вироблено досконально. В англійській мові немає такого слова, щоб відповідало виразові „агент-провокатор“, але за останні чотири роки маємо тих агентів тисячі на роботі в Америці. В Флоуерсовій справі виставлено трьох свідків, що працювали серед членів спілки робітників-інтернаціоналістів і спровокували їх на злочин, і тим свідкам було заплачено за свідчення на користь обвинувачення. Один з цих людей признався, що сам спалив коло сорока клунь і тепер дістає триста доларів на місяць та окремо службові витрати. На процесі Уільяма Броса Лойда в Чікаго, якого обвинувачували в належності до Комуністичної партії, теж був подібний свідок. Сентері Нуртева з Радянського бюро в Нью-Йорку обвинувачував Луїса Ц. Фрайна, редактора „Революційного Віку“, в тому, що той служить за агента в державі. Фрайна вписав у програму Комуністичної партії ті пункти, що їх потім використано, щоб переслідувати та висилати членів партії. 27-го грудня 1919 року голова Бюро Розслідувань при Міністерстві Юстиції у Вашингтоні надіслав до голови місцевого бюро в Бостоні телеграму, що мала таку фразу: „Через ваших таємних агентів мусите зробити так, щоб мітинги Комуністичної та Комуністичної Робітничої партій відбувалися вночі. Я маю відомості з деяких бюро, що там це буде зроблено“. Федеральний суддя Г. У. Ендерсон

одержав стільки матеріалу про активність провокаторів, що заявив: „Про що немає рації сперечатися, то це те, що уряд сам хазяїн і керівник певної частини Комуністичної партії“.

Здається, суддя Ендерсон не поділяє високої думки автора „100%“ про таємних агентів. Суддя Ендерсон заявив: „Я не думаю, що урядові шпигуни заслуговують на більшу довіру або менше здатні наробити клопоту, щоб тільки заробити з обох боків, ніж ті, що працюють на приватні підприємства, окрім часів війни, коли за шпигунів можуть бути такі люди, як Нетен Гейл, — шпигунів завжди набирають з нездорових шарів суспільства, що на довіру не заслуговують. Здорова людина не піде на подібну роботу. Те зло, що за десятки років наробила в індустрії шпигунська система, не можна й обрахувати. З того часу, як вона настала, нормальних людських взаємин не може бути поміж хазяями й робітниками та й поміж самими навіть робітниками. Ця система руйнує довіру, вбиває людську доброзичливість, плекає зненависть“.

До якої міри урядовці в Америці позбавляють червоних тих громадянських прав, що їх гарантують кожному доброму американцеві закони та Конституція? Читач, що цим зацікавиться, може надіслати двадцять п'ять центів до „Американського Союзу Громадянської Волі“ (The American Civil Liberties Union, 138 West 13-th Street, New-York) і йому вишлють брошуру: „Звіт про незаконні вчинки Міністерства Юстиції Сполучених Штатів“. Брошуру цю підписало дванадцять видатних адвокатів країни, разом з деканом Гарвардської юридичної школи та з Прокурором Сполучених Штатів, що підписав її через старомодні свої погляди на закон. Брошура має шістдесят сім сторінок, багато витягів та

фотографій. Вчинки подано в шести розділах: жорстокі та незвичайні кари, арешти без мандатів, безпідставні труси та конфіскації, провокація, вимушені зізнання проти самого себе, пропаганда Міністерства Юстиції. Читач може також звернутися до брошури під назвою: „Меморандум переслідувань робітничого руху в Сполучених Штатах“, а також до брошури: „Переслідування за воєнних часів та самосуди“, що її датовано березнем 1919 року. В цій брошурі подано список випадків на сорока сторінках щільно набраного тексту. Читач може прочитати також „Справу Рендської Школи“, що видала її Рендська Школа Соціяльних Наук (the Rand School of Social Science, 7 East Giffeth Street New-York), а також брошуру Національного Бюро Соціалістичної Партії (the National Office of the Socialist Party, 220 South Ashland Blvd Chicago)—обидві присвячені переслідуванням цих організацій.

В якій мірі вживається катування червоних, що сидять по тюрмах в Америці? Тим, хто цікавиться, можна порадити виписати від Harry Weinberger, 32 Union Square, New-York, брошуру: „Двадцять років у тюрмі“, що описує справу Молі Стеймер та трьох інших, обвинувачених в поширенні листівки з протестом проти війни з Росією. Також „Американський Союз Громадянської Волі“ видав брошуру: „Політичні в'язні по Федеральних Військових Тюрмах“. Зверніться також до брошури Уінтропа Д. Лейна: „Дядько Сем-Тюремник“, що передрукував її „Surwey“, та до брошури: „Рада Дір-Айленду, Бостонський Порт“, що видала її Бостонська Філія „Американського Союзу Громадянської Волі“. Зверніться, нарешті, до видань „Американської Індустріальної Компанії“ та „Американської Організації Волі“. 166 West Washington St., Chicago.

Можливо, що читач, не позбавлений гумору, може запитати про брата Сенатора Сполучених Штатів, що заарештували його за цитату з „Декларації Незалежності“. Цей джентльмен справді брат сенатора Сполучених Штатів, Френс від Меріленда, і цікаво, що заарештували його у Філадельфії, де якраз Декларацію в свій час ухвалено. Можливо також, що хтось зацікавиться справою того священика, що його заарештували в Уїніпезі за цитату з пророка Ісаїї. Відповідний пункт обвинувачення читається так: „Цей І. С. Вудсворт у місяці червні чи коло того року божого тисяча дев'ятсот дев'ятнадцятого, в місті Уїніпег, у провінції Манітоба, незаконно та спокусливо проголошував спокусливі відозви такими словами та виразами: „горе тим, хто видає несправедливі закони, й хто стверджує жорстокості, що ці закони передбачають: позбавити нужденних захисту правосуддя, відібрати права від бідних мого народу, віддати на поталу вдовиць та пограбувати сиріт... Вони мусять будувати будинки й жити в них, вони мусять розводити виноградники й їсти плід із них. Вони не мусять будувати будинків, щоб жили в них інші, й не мусять розводити виноградників, щоб їли інші; бо як дні дерева, є дні мого народу, і мої обрані мусять завжди користуватися в праці рук своїх...“

У книжці згадується випадок в Централії. Ніхто не може сказати, що він знає техніку руйнування червоних, доки він не вивчить цього випадку. Отже, кожен друг „великих ділових людей“ мусять послати п'ятдесят центів до „J. W. W. Head-quarters, 1001 West Madison Street, Chicago“ або до „Liberator“ New York, або до „Appeal to Reason“, Girard, Kansas—за книжечку: „Централійська змова“, Ральфа Чепліна, що був на процесі, зібрав усі подробиці й видав їх разом з фотографіями та документами.

Багато й іншого про спілку робітників-інтернаціоналістів розказано в „100⁰/0“. Читач захоче довідатися, чи ці люди справді такі вже небезпечні і чи не примушені ділові люди Америки поводитися з ними так, як описано? Читач знову може звернутися до національної штаб-квартири спілки робітників-інтернаціоналістів і дістати звідти листівку під назвою: „Краплями крові пишеться історію індустріяльних робітників світу“. Не зважаючи на те, що в цій листівці подано дуже коротке справоздання, у Сполучених Штатах є чимало людей, що дістали тюрму на довгі роки за те, що мали цю листівку: „Крапля крові“. Але читачі цієї книжки, будучи всі 100⁰/0-вими американцями, зацікавлені в тому, щоб вивчити техніку зруйнування червоних, і тому я певен, що ділові люди їм не заважатимуть. Ділові люди не протестуватимуть і проти того, що я передрукую кілька уривків з цієї листівки, щоб показати публіці, як небезпечно вміють писати ці червоні. Звичайно, я не піду за ганебним їхнім прикладом й не заляпаю своїх сторінок великими краплями підробленої крові. Я цитую:

„Ми заявляємо, що членів Спілки Робітників-Інтернаціоналістів забивають і наводимо тут кілька прізвищ тих, хто позбувся свого життя. Джозеф Майчеліш, застрелений в юрбі так званих громадян. Майкель Гой, забитий на смерть у Сан-Дієго. Самуеля Чіна так жорстоко побили в окружній тюрмі в Спокані, Вашингтон, що він помер поранений. Джозефа Гільстрома забито в судовому порядку в стінах тюрми в Місті Солоного Озера, Утах. Анну Лопецу, текстильну робітницю, застрелено та ще двох робітників забито підчас страйку в Лоренсі, Масачузетс. Френка Літла, каліку, лінчували наймити Мідяного Тресту в Беті, Монтана. Джона

Лунея, А. Рабіновича, Гюго Джерлота, Густава Джонсона, Фелікса Берона та інших забила юрба стрільців Лісового Тресту на пароплаві „Верона“, Док Еверет, Вашингтон, І. А. Келі раз заарештовано й потім удруге в Сітлі, Вашингтон; нарешті він умер через жахливе поводження з ним у тюрмі. Чотирьох членів спілки робітників-інтернаціоналістів забито в Гребоу, Луїзіяна, а тридцять інших було серйозно поранено. Двох прив'язали до автомобіля й волочили по землі, доки вони не померли, в Кетчікені, Аляска.

Тут згадано лише небагатьох із тих, що поклали своє життя на вітвар Наживи, що стали жертвою в довгій боротьбі за визволення робітників.

Ми заявляємо, що багато тисяч членів нашої організації ув'язнено. Здебільшого їх заарештували без мандатів і держали в тюрмі, не подаючи їм обвинувачення. Щоб пересвідчитися, що це правда, досить прочитати справоздання Комісії для Індустріальних Взаємовідносин, де наведено свідчення тих, що знайомі з подіями в Лоуренсі, Масачузетс, де 900 чоловіків та жінок кинуті в тюрму підчас страйку текстильних робітників шовкової промисловости в Патерсоні, Нью-Джерсі, 1900 чоловіків і жінок кинуті в тюрму без причин та обвинувачення. По всьому північному заході чинено таке повсюди. Окружні тюрми та міські в'язниці мало не в кожному штаті, мають спілки робітників-інтернаціоналістів.

Ми заявляємо, що членів спілки робітників-інтернаціоналістів мазали дьогтем та качали в пір'ї. Френка Г. Мейерса обмазав дьогтем, а потім викачав у пір'я загін видатних громадян міста Північна Якіма, Вашингтон. Те саме зробив Д. С. Діцові натовп на чолі з представниками Лісового Тресту в Седро Уулі,

Вашінгтон. Джона Л. Медцена, довіреного спілки робітників-інтернаціоналістів, юрба вимазала дьогтем, викачала в пір'ї й побила громадян Стаунтона, Ілінойс. У Тульсі, Оклагама, юрба банкірів та інших ділових людей захопила сімнадцять членів спілки робітників-інтернаціоналістів, посадила їх в автомобілі, вивезла з міста до лісу, вимазала дьогтем, викачала в пір'ї й побила бичами.

Ми заявляємо, що членів спілки робітників-інтернаціоналістів висилають. В Бізбі, Арізона, 1264 шахтарів, серед яких багато членів тієї спілки, та їхніх друзів, вирвано з їхніх родин, посадовлено в товарні вагони й вислано. Їх затримано на кілька місяців в Колембосі, Нова Мексіка. Багато скарг зараз є проти мідяних товаристів та ділових людей міста Бізбі. Багато членів вислано було з Джерому, Арізона. Сімох членів спілки робітників-інтернаціоналістів вислано з Флоренсу, Орегона, і вони довго блукали по лісах. Тома Лесітера, каліку-газетяра забрали серед ночі й жорстоко побили за те, що продавав „Liberator“ та інші радикальні газети.

Ми заявляємо, що членів спілки робітників-інтернаціоналістів жорстоко, не по-людському б'ють. Сотні наших членів можуть показати шрами на знівченому їхньому тілі від кастетів. Джо Марко та багатьох інших побили так у Сан-Дієго, Каліфорнія, Джемса Роуена забили майже на смерть в Еверті, Вашингтон. В Лоуренсі, Масачузеті, зағони Текстильного Тресту били мужчин та женщин, що примушені були страйкувати, щоб здобути хоч маленьке полегшення в житті. Вони штовхали й жорстоко били нагаєм одну молоду італійку до того, що вона передчасно породила дитину. В Рад-Лоджі, Монтана, атаковано помешкання одного з

членів спілки робітників-інтернаціоналістів і його повішено на очах дружини і дітей. У Франкліні, Нью-Джерсі, 29-го серпня 1917 року, Джона Авілу вдень схопила головна поліція з групою ділових людей в автомобілі, відвезла до лісу близь моста й повісила. Вірвовку перерізали раніш, ніж він помер, після чого його жорстоко побили. Отямився тільки через п'ять годин і після того суддя присудив його до трьох місяців тяжкої праці.

Ми заявляємо, що членів спілки робітників-інтернаціоналістів нищать голодом. Це доводять умови існування заарештованих у більшості окружних тюрем, де сидять члени спілки робітників-інтернаціоналістів. Останній випадок був у Топеці, Канзас, де члени тієї спілки оголосили голодування, щоб добитися достатньої їжі, щоб не померти з голоду. По багатьох місцях арештантам доводилося йти на голодування, як на єдиний засіб добитися кращої їжі. Ми просимо прочитати статтю Уінтропа Д. Лейна, в «The Survey» від 6-го вересня 1919 року, де точно описано тюрму в Канзасі.

Ми заявляємо, що членів спілки робітників-інтернаціоналістів позбавляють прав громадянства й у таких випадках суддя одверто відкидає скарги, як на причину посилаючись на членство в спілці робітників-інтернаціоналістів і додаючи до цього образи. Так робили суддя Генфорд в Сітлі, Вашингтон, та суддя Пауль О'Бойль в Скрентоні, Пенсільванія.

Ми заявляємо, що членів Спілки робітників-інтернаціоналістів позбавляють привілеїв оборони. Бувши організацією робітників, що мають мало, або й зовсім не мають коштів, партія мусить звертатися до всіх членів та до робітничої класи взагалі, щоб зібрати кошти на належну оборону. Поштове начальство, діючи за нака-

зами Міністра Пошт, у Вашингтоні, свідомо перешкоджає нам пересилати наші відозви, наші підписні листи та газети. Все це затримується в поштових конторах і нам не повертають навіть поштових видатків.

Ми заявляємо, що за членів спілки робітників-інтернаціоналістів призначають надмірні застави. Як приклад, наводимо справу П'єтро П'єра, окружна тюрма в Топеці, Канзас. За нього призначили заставу 5000 доларів, а коли цю суму внесено, цифру негайно підвищили до 10000. Це тільки один випадок з численних, які можна навести.

Ми заявляємо, що членів спілки робітників-інтернаціоналістів віддають на справжнє знущання. Це торкається не тільки тих членів, що ув'язнені по тюрмах. Ми звертаємо увагу читачів на випадок у Бірмінгемі, Алабама, де заарештованих членів тієї спілки було взято з тюрми й виставлено на показ на якомусь громадському святі. Призначили платню 25 центів за те, щоб подивитися на члена спілки робітників-інтернаціоналістів.

Врешті, щоб задовольнити читача, який зацікавиться, чому всі такі пригоди не стають широко відомі, я наведу уривок, стор. 382-383 з „Бронзового Чека“, що говорить „New-York Times“, та про те, як ставляться до автора роману „Джіммі Хіггінс“:

„В останніх частинах цього роману розказано, як американського салдата катують в американській військовій тюрмі“,— каже „Times“.

„Містер Сінклер мусить подати ті матеріяли, на яких ґрунтує він таке жахливе обвинувачення,—якщо, звичайно, має він такі матеріяли. Коли він написав це, ґрунтуючись просто на чутках або, ще гірше, керуючись своєю любов'ю до сенсації, то тим примушує не тільки цензурувати, але й покарати його“.

На це я надіслав до „Times“ цілком чемного листа, і там вазначав десятки таких випадків і зазначив, де саме „Times“ може знайти сотні таких прикладів. „Times“ повернув мені цього листа без коментаріїв. Минуло місяців зо два, і, в наслідок невпинної агітації радикалів, Конгрес призначив розслідування, і відомості про нелюдські жорстокості попали до газет. „Times“ надрукував передову під назвою „Жорстокості у військових тюрмах“, де перша фраза була: „Те, що з американськими салдатами у військових тюрмах поводяться з надзвичайною брутальністю, можна зараз вважати за остаточно встановлене...“ Тоді я знову написав до „Times“ чемного листа й у ньому зазначив, що, на мою думку, „Times“ мусить зняти з мене своє обвинувачення. І що-ж ви думаєте зробив „Times“?—Переробив мого листа без мого дозволу. Він викинув мою вимогу зняти обвинувачення, а також свою власну цитату з його закликом покарати мене, що я вмістив у своєму листі. „Times“, притиснутий до стінки, відмовився дозволити мені нагадати публіці, як він вимагав покарати мене за те, що я сказав правду.

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО
УКРАЇНИ

